

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

GAZETECİLİK BİLİM DALI

**TOPLUMSAL HAREKETLER VE MEDYA:
KAZAKISTAN ÖRNEĞİ**

Gulnur DOSBOLOVA

DOKTORA TEZİ

Danışman Prof. Dr. Bünyamin AYHAN

Konya-2025

Bu çalışma, 28.02.2025 Tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Gazetecilik Anabilim Dalı Programında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Savunma

Tez Jürisi

Prof. Dr. Bünyamin AYHAN (Danışman)

Selçuk Üniversitesi

Genel Gazetecilik Anabilim Dalı

Prof. Dr. Kadir CANÖZ (Üye)

Selçuk Üniversitesi

Halkla İlişkiler Anabilim Dalı

Prof. Dr. Yağmur KÜÇÜKBEZİRCİ (Üye)

Konya Teknik Üniversitesi

Görsel, İşitsel Teknikler ve Medya

Anabilim Dalı

Doç. Dr. Salih TİRYAKİ (Üye)

Selçuk Üniversitesi

Basın Ekonomisi ve İşletme Anabilim Dalı

Prof. Dr. Selahattin ÇAVUŞ (Üye)

Aksaray Üniversitesi

Gazetecilik Anabilim Dalı

Not: Tez Savunma Jürisi isimlerinin yer aldığı bu sayfa kapaktan hemen sonra gelecek şekilde ve imzasız olarak konulmalıdır.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu tez, «Toplumsal Hareketler ve Medya: Kazakistan Örneği» başlığı altında, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin medya tarafından nasıl temsil edildiğini incelemektedir. Araştırma, içerik analizi yöntemini kullanarak, seçilen dört çevrimiçi gazetede yer alan medya içeriklerini analiz etmiş ve bu hareketlerin medya tarafından nasıl yayımlandığını, hangi olay ve temaların öne çıkarıldığını belirlemeye çalışmıştır. Çalışma, toplumsal hareketlerin medya temsili üzerine önemli bir katkı sağlamayı hedeflemiş olup, bu hareketlerin medya dilindeki yansımalarını ve medya organlarının toplumsal olaylara karşı tutumlarını ele almıştır.

Bu araştırma sürecinde bana rehberlik eden, bilimsel düşünme ve analiz becerilerimi geliştiren değerli hocalarıma teşekkür ederim. Onların derin bilgi birikimi ve akademik desteği, çalışmamın her aşamasında büyük bir öneme sahip olmuştur. Ayrıca, bu zorlu süreçte bana moral kaynağı olan, sürekli destekleyen aileme ve dostlarıma teşekkürlerimi sunarım. Onların sabrı, anlayışı ve sürekli desteği, bu araştırmayı tamamlamama katkı sağlamıştır.

Bu tez, yalnızca bir akademik çalışma değil, aynı zamanda emeğiyle, bilgisiyle ve desteğiyle katkı sağlayan tüm kişilere bir minnettarlık ifadesidir.

Gulnur Dosbolova

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Gulnur Dosbolova
	Numarası	194122001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Gazetecilik/Gazetecilik
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Bünyamin Ayhan
	Tez adı	Toplumsal Hareketler Ve Medya: Kazakistan Örneği

ÖZET

Son yıllarda Kazakistan, Türkistan bölgesinde en fazla toplumsal hareketin şekillendiği ülkelerden biri haline gelmiştir. Ancak, bu toplumsal hareketlerle medya arasındaki ilişkiyi ele alan akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu araştırma, bu boşluğu doldurmayı amaçlayarak, toplumsal hareketler ile medya arasındaki etkileşimleri kapsamlı bir biçimde incelemektedir.

Araştırmanın temel amacı, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin medya tarafından nasıl temsil edildiğini belirlemek ve bu temsillerin hangi toplumsal temalar etrafında şekillendiğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, içerik analizi tekniği kullanılarak, dört çevrimiçi gazete olan Tengrinews.kz, Inbusiness.kz, Vlast.kz ve Azattyq.org'da yer alan toplamda 2412 haber içeriği analiz edilmiştir. Bu analizde, toplumsal hareketlerin medya tarafından nasıl yayımlandığı, hangi olay ve temaların öne çıkarıldığı incelenmiştir.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda, toplumsal hareketlerin medya temsillerini detaylı bir şekilde analiz etmek üzere 51 temel araştırma sorusu oluşturulmuştur. Bu sorular aracılığıyla, iktidar yanlısı ve bağımsız medya organlarının toplumsal hareketlere yönelik yaklaşımlarındaki farklılıklar ortaya konulmuştur. Yapılan analizler sonucunda, devlet yanlısı medya organlarının daha çok

güvenlik ve istikrar çerçevesi üzerinde yoğunlaştığı, bağımsız medya organlarının ise insan hakları ve mağduriyet teması üzerinde durduğu tespit edilmiştir.

Araştırma bulguları, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin medya aracılığıyla nasıl şekillendiğini ve bu süreçte hangi toplumsal temaların öne çıktığını ortaya koymaktadır. Devlet yanlısı medya organları, toplumsal hareketleri genellikle ulusal güvenlik tehditleri olarak çerçeveledirirken, bağımsız medya organları bu hareketleri adalet ve eşitlik talepleri olarak yansıtmaktadır. Bu durum, medya organlarının toplumsal hareketlere yönelik tutumlarının, siyasi ve ideolojik yaklaşımlarına göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, toplumsal hareketlerin medya temsili üzerine önemli bir katkı sağlamaktadır. Elde edilen bulgular, Kazakistan'da medya organlarının toplumsal hareketlere karşı sergilediği tutumları ve bu hareketlerin medyada nasıl kurgulandığını anlamak açısından değerli veriler sunmaktadır. Araştırma, aynı zamanda medya dilinin toplumsal hareketlerin kamuoyunda nasıl algılandığını etkileyen önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Toplumsal Hareketler, Medya, Medya Temsili, Toplumsal Hareketler ve Medya

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Gulnur Dosbolova
Numarası	194122001002
Ana Bilim / Bilim Dalı	Gazetecilik/Gazetecilik
Programı	Doktora
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Bünyamin Ayhan
Tezin İngilizce Adı	Social Movements And Media: The Case Of Kazakhstan

SUMMARY

In recent years, Kazakhstan has emerged as one of the countries where dynamic social movements have gained significant prominence, particularly in the Turkistan region. However, despite the increasing visibility of these movements, there remains a relative paucity of academic studies examining the relationship between social movements and media representation. This research aims to bridge this gap by conducting a comprehensive analysis of the interactions between social movements and media coverage.

The primary objective of this study is to investigate how social movements in Kazakhstan are represented by the media and to identify the dominant social themes shaping these representations. To achieve this objective, a content analysis was conducted on a corpus of 2,412 news articles published by four major online newspapers: Tengrinews.kz, Inbusiness.kz, Vlast.kz, and Azattyq.org. This methodological approach enabled a systematic examination of how social movements are disseminated and framed within the media landscape, as well as an analysis of the recurring events and themes emphasized in the coverage.

To facilitate a nuanced exploration of media representations, a total of 51 key research questions were formulated. These questions guided the detailed analysis and enabled the identification of differences in media framing between pro-government

and independent news outlets. The findings indicate a pronounced divergence in narrative approaches: while pro-government media predominantly employ a security and stability framework, independent media are more likely to focus on themes of human rights and victimization.

The study's findings illuminate the ways in which social movements in Kazakhstan are constructed through media representations and the social themes that underpin these constructions. Pro-government media outlets tend to depict social movements as threats to national security and social order, whereas independent media outlets emphasize justice, human rights, and social equality. This divergence highlights how media framing is influenced by the political and ideological alignments of the respective outlets.

In conclusion, this study contributes significantly to the understanding of media representation of social movements in Kazakhstan. It provides critical insights into how various media outlets shape public perceptions and construct narratives around social movements. The findings underscore the vital role of media discourse in shaping societal attitudes and the public's understanding of contentious social dynamics.

Keywords: Kazakhstan, Social Movements, Media Representation, Media Discourse, Political Framing, Human Rights.

KISALTMALAR DİZİNİ

1. **ACLED** - Armed Conflict Location & Event Data Project
2. **AHG** - Aylık hesaplama göstergesi
3. **BDSY** - Birleşik Devlet Siyasi Yönetimi
4. **BDT** - Bağımsız Devletler Topluluğu
5. **BRICS** - Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti
6. **KCCA** - Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Arşivi
7. **KDP** - Kazakistan Demokrat Partisi
8. **KCMDA** - Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi
9. **KGAÖ** - Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
10. **LPG** - Sıvılaştırılmış petrol gazı (İngilizce: liquefied petroleum gas)
11. **OWS** - Occupy Wall Street
12. **QR** - Qazaq Republic
13. **RSFSC** - Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
14. **RSFSCYSBK** - RSFSC Yüksek Sovyeti Başkanlığı Kararları
15. **SBKP** - Sovyetler Birliği Komünist Partisi
16. **SSCB** - Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
17. **TBKP** - Tüm Birlik Komünist Partisi (Bolşevik)
18. **UGK** - Ulusal Güvenlik Kurulu
19. **YEP** - Yeni Ekonomi Politikası
20. **YTH** - Yeni toplumsal hareketler
21. **ÖSSC** - Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyet

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Kazakistan Haritası	56
---	-----------

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Eski ve Yeni Toplumsal Hareketleri Karşılaştırma	40
Tablo 2: Kazakistan'daki Olayların Yansıması.....	96
Tablo 3: Ocak Olayları'na İlişkin Haber İçeriklerinin Dağılımı	122
Tablo 4: Protestocuların Medya Haberlerinde Tanımlanması	125
Tablo 5: Haberlerde İktidarın Temsili	126
Tablo 6: Haberlerin Kazak Milliyetçiliğine Vurgusu.....	126
Tablo 7: Medya Kuruluşlarına Göre Gazeteci Tutuklamalarına Yer Verme Oranı	127
Tablo 8: Haberlerdeki Görsel Materyallerin Türü	128
Tablo 9: Gazetelerde Haber Sunum Şekilleri	129
Tablo 10: Gazetelerde Yazarın Gösterilmesi	130
Tablo 11: Gazetelerde 5N1K Tekniği Kullanımı	130
Tablo 12: Başlık ve Konu Uyumu	131
Tablo 13: Başlık ve İçerik Uyumu.....	131
Tablo 14: Gazetelerde Alt Başlıkların Kullanımı	132
Tablo 15: Gazetelerde Görsel Malzeme Kullanımı	133
Tablo 16: Görsel Malzeme Açıklaması	133
Tablo 17: Sansürlenmiş Fotoğraf Kullanımı.....	134
Tablo 18: Gazetelerde Fotoğrafların Kaynağı	135
Tablo 19: Gazetelerde Metafor ve Retorik Araçlar Kullanımı	135
Tablo 20: Bilgi Kaynağı Kullanımı	136
Tablo 21: Bilgi Kaynağı Turu.....	137
Tablo 22: Gazetelerde Uzman Görüşü Kullanımı	137
Tablo 23: Gazetelerde İstatistik Kullanımı	138
Tablo 24: Gazetelerde Olaylarla İlgili Sayıların Verilmesi	139
Tablo 25: Gazetelerde Olay Bölgeleri Tartışılması	139
Tablo 26: Gazetelerde Hashtag Kullanımı	140
Tablo 27: Önemli Kelimeler ve Kalın Yazı Kullanımı	141
Tablo 28: Diğer Haberlere Bağlantı Kurulması	141
Tablo 29: Toplum ve Topluluklara Olan Öneriler	142
Tablo 30: Uluslararası Tepkilere Yer Verilmesi.....	143
Tablo 31: Gazetelerde BDT Ülkelerinin Tepkilerine Yer Verilmesi	143
Tablo 32: Avrupa, Amerika ve Diğer Ülkelerin Tepkilerine Yer Verilmesi	144
Tablo 33: İnsan Haklarına Yer Verilmesi	145
Tablo 34: Gazetelerde Demokrasiye Yer Verilmesi	146
Tablo 35: Gazetelerde Yabancı Medyanın Çalışmalarına Yer Verilmesi	147
Tablo 36: Gazetecilerin Tutuklanmasıyla İlgili Haberler	148
Tablo 37: Gazetelerde Sansür Hakkında Konuşulması	148
Tablo 38: Gazetelerde Sansür Türleri	149
Tablo 39: Gazetelerde Dış Güçlerle İlgili Tartışmalar.....	150
Tablo 40: Kazakistan Dışındaki Ülkeler ve Toplulukların Tartışılması	151
Tablo 41: Gazetelerde Farklı Topluluklarla Bağlantı.....	152
Tablo 42: Diğer Ülkelerdeki Durumlar ve Vatandaşlar	153
Tablo 43: Azattyq.org Haberlerin Tonu ile Olayların Zamanı Arasındaki İlişki	154

Tablo 44: Inbusiness.kz Haberlerin Tonu ile Olayların Zamanı Arasındaki İlişki	154
Tablo 45: Vlast.kz Haberlerin Tonu ile Olayların Zamanı Arasındaki İlişki..	155
Tablo 46: Tengrinews.kz Haberlerin Tonu ile Olayların Zamanı Arasındaki İlişki.....	155
Tablo 47: Ocak Olayları'nın Öncesi, Sırası ve Sonrasında Odaklandığı İçerikler	157
Tablo 48: Haber Tonu ve Protestocuların Temsili	159
Tablo 49: Haber Tonu ve Protestocuların Tanımlanması	160
Tablo 50: Haber Tonu ve Protestoculara Karşı Tutum.....	161
Tablo 51: Haber Tonu ve İktidarın Tanımı	162
Tablo 52: Haber Tonu ve İktidar Temsili	163
Tablo 53: Haber Tonu ve İktidara Karşı tutumlar	165
Tablo 54: Gazetelerde Protestocuların Taleplerine Yer Verilmesi.....	166
Tablo 55: Protestocuların Yaşlarının Belirtilip Belirtilmemesi	167
Tablo 56: Protestocuların Sosyal Statüsünün Belirtilip Belirtilmemesi	168
Tablo 57: Güvenlik Güçlerinin Eylemlerinin Vurgulanması	169
Tablo 58: Medyanın Protestoları Sunumu	172

İÇERİK

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
TABLO LİSTESİ.....	x
İÇERİK.....	xii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. TOPLUMSAL HAREKETLER VE KAVRAMSALERÇEVE.....	4
1.1. Bir Kavram Olarak Toplumsal Hareketler.....	4
1.2. Toplumsal Hareketlerin Büyüme Nedenleri.....	13
1.3. Toplumsal Hareket Biçimleri.....	20
1.4. Toplumsal Hareket Kuramları.....	24
1.4.1. Kolektif Davranış Kuramı.....	25
1.4.2. Kolektif Eylem Kuramı.....	30
1.4.3. Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı.....	36
1.5. Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler Arasındaki Farklar.....	39
1.6. Toplumsal Hareketlerin Dijitalleşmesi.....	42
1.6.1. Dijital Aktivizm ve Toplumsal Hareketler.....	42
1.6.2. Dijital Aktivizmin Gelişim Aşamaları.....	44
1.7. Medya ve Toplumsal Hareketler.....	45
1.7.1. Geleneksel Medya ve Toplumsal Hareketler.....	45
1.7.2. Hareketler Medyayı Nasıl Kullanır.....	48
1.7.3. Toplumsal Hareketler ve İnternet.....	52
İKİNCİ BÖLÜM.....	56

2. KAZAKISTAN ve TOPLUMSAL HAREKETLER	56
2.1. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Genel Görünümü	56
2.2. Çarlık Rusya Dönemindeki Kazakistan	57
2.2.1. Çarlık Rusya İdaresinde Kazaklar ve İsyanlar.....	58
2.2.2. Şubat Devrimi ve Alaş Hükümeti	61
2.3 Sovyet Dönemindeki Kazakistan	65
2.3.1 Sovyet İdeolojisi Altında Toplumsal Değişim ve Hareketler	65
2.3.2. Bağımsızlık Mücadelesi Olarak- Jeltoksan Hareketleri.....	70
2.4. Bağımsızlık Sonrası Kazakistan: Siyasi ve Toplumsal Yapıdaki	
Değişimler	74
2.4.1. Sovyetler Birliği çöküşü ve Kazakistan'ın bağımsızlığı.....	74
2.4.2. Bağımsız Kazakistan'ın Siyasi ve Sosyal Yapısındaki Değişiklikler.....	76
2.5. Bağımsız Kazakistan'daki Toplumsal Hareketler	82
2.5.1. Janaözen Hareketleri.....	82
2.5.2. 2016'nın Toprak Hareketleri	87
2.5.3. 2019 Seçim Sonuçlarına Karşı Hareketler.....	92
2.5.4. 2019-2022 Yılları Arasında Kazakistan'daki Hareketler	95
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	98
3. TOPLUMSAL HAREKETLER AÇISINDAN OCAK OLAYLARI VE	
MEDYADA YANSIMASI.....	98
3.1. Ocak Olayları: Bir Dönüm Noktası	98
3.1.1. Ocak Olaylarının Kronolojisi.....	99
3.1.2. Olayların Arka Planı ve Nedenleri.....	101
3.1.3. Ocak Olaylarının Sonuçları	102
3.2. Ocak Olaylarına Teorik Yaklaşımlar	104
3.3. Araştırmanın Metodolojisi.....	107
3.3.1. Araştırmanın Sorunu.....	107
3.3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	108
3.3.3. Araştırmanın Modeli.....	108
3.3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	109
3.3.5. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	114
3.3.6. Araştırma Yöntemi	116
3.3.7. Verilerin Toplanması	117
3.3.8. Kodlama Cetveli	118
3.3.9. Kodlayıcılar Arası Güvenirlilik	119
3.3.10. Araştırmanın Soruları	120

3.4. Bulgular ve Yorum	120
3.4.1. Ocak Olayları Sıklık (Frekans) Analizi Sonuçları	120
3.4.2. Ocak Olayları Ki-kare Test Sonuçları	129
3.4.3 Bulgular ve Tartışma	170
<i>SONUÇ</i>.....	173
<i>EKLER</i>	206

GİRİŞ

Günümüzde, dünya genelinde toplumsal hareketlerin ve kitlesel gösterilerin sayısının arttığı gözlemlenmektedir. Toplumsal hareketler, anti-demokratik eğilimler, neoliberal politikalar, ekonomik ve sosyal eşitsizlik gibi meseleleri gündeme getirerek toplumun ve iktidarın dikkatini bu sorunlara çekmektedir. Toplumsal hareketler, tarihsel süreçte yönetimsel ve toplumsal değişimlerde önemli bir rol oynamış, 19. ve 20. yüzyılda yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde merkezi bir rol üstlenmiştir. Bu hareketler, siyaseti, yasaları ve siyasi yapıları etkilemiş ve genellikle grupların ve kitlesel taleplerinin örgütlenme biçimleri ve etkinliği ile toplumsal alanda kalıcı değişimler yaratmıştır.

Toplumsal hareketler, bulunduğu döneme, katılımcılarına, taleplerine ve karşıt duruşlarına göre çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategoriler, aynı zamanda hareketlerin nasıl tanımlandığı ve olgunun nasıl anlaşılacağı ile de ilgilidir. Hareketlerin tanımlanmasında kullanılan yaklaşımlar zamanla değişmiş, psikolojiden sosyolojiye, ekonomiden siyasete kadar farklı disiplinlerde olgu tanımları yapılmıştır. Blumer, toplumsal hareketleri yeni bir yaşam düzeni kurmayı amaçlayan kolektif girişimler olarak tanımlamış ve hareketlerin temel motivasyonunun mevcut yaşam biçimlerinin tatmin edici olmaması ve daha iyi bir varoluş düzenine geçme arzusu olduğunu belirtmiştir (Blumer, 1994). Aynı zamanda toplumsal hareketler, toplumda değişiklikler yapmak için neo-kurumsallaşmış biçimde birlikte hareket eden özgürce örgütlenmiş kolektifler olarak değerlendirilmiştir (Sztompka, 2005). Bu sosyo-politik süreçler, etkileşim halindeki bireylerin çıkarları doğrultusunda şekillenir ve toplumsal hareketler, çeşitli sosyal grupların etkileşimi, kolektif eylemler ve protesto davranışları gibi unsurları içerir. Smelser, «Kolektif Davranış Teorisi» adlı çalışmasında toplumsal hareketleri bireylerin ve grupların etkileşimde bulunduğu ağlar olarak ele alırken, sosyo-politik yapıların istikrarsızlığının kitlesel protesto hareketlerini tetiklediğini vurgulamaktadır (Smelser, 2023).

Toplumsal hareketlerin, özellikle toplumun memnuniyetsizliğini ifade etmek ve ilgili grupların siyasi taleplerini dile getirmek için oluşturulan kamu örgütlenmeleri biçimlerinden biri olarak anlamlandırılması gerekmektedir (Kodin, 1997). Bu

hareketler, toplumu harekete geçiren ve sosyal yapıyı dönüştüren sosyal birliktelikler olarak kabul edilmektedir.

Simon'un 18. yüzyılın başlarında Fransa'daki siyasi eğilimli protesto hareketlerini tanımlamak için kullandığı «toplumsal hareket» kavramı, zamanla toplumdaki farklı grupların siyasi sistemin dışında kalmış olan taleplerini ifade etmek amacıyla kullanılan bir terim haline gelmiştir (Marshall, 2005). Toplumsal hareketlerin meydana getirdiği değişim, sadece tek bir boyutta değil, siyasi, dini, ekonomik gibi pek çok farklı boyutta etkiler yaratmaktadır (Armağan & Diğerleri, 1990).

Toplumsal hareketlerin gelişimi, medya ve iletişim araçlarıyla da doğrudan ilişkilidir. Teknolojik gelişmelerle birlikte, toplumsal hareketlerin işleyişi, örgütlenmesi ve yayılması da büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Yeni toplumsal hareketler, 1960'ların ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlamış ve 1980'lerden sonra geleneksel sınıf temelli hareketlerin yerini almıştır (Bozkurt, 2016). Bu hareketler, daha çok kültürel, kimlik ve değerler etrafında şekillenmiştir. Yeni toplumsal hareketler, özellikle internet ve sosyal medyanın etkisiyle küresel bir hale gelmiş ve hareketlerin izlenmesini ve küresel etkileşimini sağlamıştır (Segerberg & Bennett, 2011).

Kazakistan, 1991'deki bağımsızlığından bu yana birçok toplumsal hareketin yaşandığı bir ülke olmuştur. Son yıllarda, ekonomik sorunlarla başlayan toplumsal hareketler, giderek daha geniş bir sosyal tabana yayılmış ve kitlesel eylemler halini almıştır. Bu protestolar, Kazakistan'ın sosyal, kültürel ve politik yapısını etkilemiş ve çeşitli medyada farklı şekillerde yansımıştır. Medyanın bu hareketlerdeki rolü, protestoların algısını ve toplumsal değişimi nasıl şekillendirdiğini anlamak açısından önemlidir.

Bu düşüncelerle yola çıkarak, araştırmanın birinci bölümünde, toplumsal hareketlerin teorik çerçevesi odak noktası olmuştur. Bu bölümde, toplumsal hareketlerin tanımı, tarihsel gelişimi ve toplumsal hareketler teorileri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını ve toplum üzerindeki

etkilerini anlamak için klasik teorilerden modern yaklaşımlara kadar çeşitli teorik bakış açıları ele alınmıştır. Ayrıca, bu bölümde toplumsal hareketlerin toplumların dönüşümündeki rolü, toplumsal değişim süreçleri ve bu hareketlerin bireyler üzerindeki etkileri de tartışılmıştır. Özellikle kolektif davranış teorisi, kaynak mobilizasyonu teorisi, siyasi süreç teorisi ve yeni sosyal hareketler teorisi gibi önemli sosyal hareketler teorileri incelenmiştir. Ayrıca, medyanın toplumsal hareketlere nasıl yaklaştığı, medyanın rolü ve etkisi üzerine bir inceleme yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin tarihsel süreci ele alınmıştır. Kazakistan'da bağımsızlık sonrası yaşanan toplumsal hareketler, siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamda incelenmiş ve bu hareketlerin temel nedenleri tartışılmıştır.

Üçüncü bölüm, araştırmanın metodolojisini açıklamaktadır. Bu bölümde, araştırmanın ana yöntemi olarak içerik analizi kullanılmış ve bu yöntemin nasıl uygulandığı detaylandırılmıştır. İçerik analizi, medya içeriğinin nasıl incelendiği, hangi medya platformlarının seçildiği, hangi dönemin analiz edildiği ve hangi parametrelerin göz önünde bulundurulduğu üzerine kurulmuştur. Ayrıca, bu bölümde kodlama çetveli, kodlama çetvelinde yer alan sorular, hedefleri ve kullanılan analiz teknikleri hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma, Kazakistanda yayın yapan dört büyük haber web sitesi Tengrinews.kz, Inbusiness.kz, Azattyq.org ve Vlast.kz çevrimiçi gazetelerinin haber içeriklerini incelemiştir. Bu çevrimiçi gazeteler, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin nasıl inşa edildiğini anlamak için seçilmiş ve her birinin toplumsal hareketlere dair sunduğu anlatılar, temalar ve kurgulama stratejileri analiz edilmiştir. Bu çalışma, iktidar yanlısı ve bağımsız medya organları arasındaki farkları ve bu farkların toplumsal hareketler üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TOPLUMSAL HAREKETLER VE KAVRAMSALERÇEVE

1.1. Bir Kavram Olarak Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketler, belirli bir amaç veya hedef doğrultusunda bir araya gelen bireylerin, organize eylemler aracılığıyla toplumsal değişim, adalet ve eşitlik gibi konularda fark yaratma çabalarını ifade eder. Bu hareketler, çeşitli sosyal, politik veya ekonomik sorunlara tepki olarak ortaya çıkabilir ve protesto, miting, kampanya gibi etkinlikleri içerebilir.

«Toplumsal hareketler» terimi ilk kez Lorenz von Stein tarafından 1850 yılında yazılan 1789'dan Günümüze Fransız Toplumsal Hareketlerinin Tarihi adlı eserinde kullanılmıştır. Başlangıçta bu kavram, işçi sınıfının bilinçlenmesiyle iktidarı ele geçireceği sürekli bir birleşim süreci anlamına gelmekteydi. 19. yüzyılın sonlarından itibaren toplumsal hareketler, yalnızca işçi sınıfını değil; çiftçileri, kadınları ve diğer hak talep eden grupları da kapsayacak şekilde genişlemiştir (Yaylacı, 2012). Marx ve Engels'in Komünist Manifestosunda da vurgulandığı üzere, toplumsal hareket kavramı başlangıçta işçi sınıfının bağımsız mücadelesi olarak ele alınırken, zamanla çeşitli toplumsal kesimleri kapsayacak biçimde çoğullaştırılmıştır (Tilly & Düz, 2008). Melucci, toplumsal hareketleri, bireylerin kolektif olarak ve dayanışma içinde mevcut sisteme veya sistemin belirli yapısına karşı başkaldırdığı bir eylem biçimi olarak tanımlamıştır. Melucci'ye göre, toplumsal hareketler dayanışma esasına dayanan, çatışma içinde olan ve mevcut sistemin sınırlarını zorlayan kolektif bir hareket türüdür (Melucci, 1999).

Toplumsal hareketleri, sıradan insanların kolektif taleplerini gerçekleştirmek amacıyla düzenlediği gösteri, performans ve kampanyalardır (Tilly, 2004). Tilly'e göre, toplumsal hareketlerin temel amacı, sıradan bireylerin kamusal politika süreçlerine katılımını sağlamaktır. Tarrow ise toplumsal hareketleri, seçkinler, muhalifler ve iktidarla sürekli etkileşim içinde olan, ortak hedeflere ve dayanışmaya sahip insanların kolektif bir meydan okuması olarak tanımlar (Tarrow, 2005). Tarrow, bu hareketlerin iktidar yapısına karşı ortak bir direnişi temsil ettiğini ve sosyal dinamizm ve çatışma yarattığını vurgulamaktadır.

Touraine, toplumsal hareketleri, kültürel modeller ve ahlaki normlar üzerinde hakimiyet ya da bağımlılık kurmuş bir sosyal sınıfın, bu kültürel modellere karşı yönelttiği çatışmacı bir hareket olarak tanımlar (Touraine, 1999). Obershall ve Geertz, toplumsal hareketlerin teorik çerçevesini anlamak için ideolojilere odaklanılması gerektiğini savunmuşlar. Örneğin, komünist ve demokratik hareketler gibi belirli ideolojilere sahip hareketler bu kapsamda incelenebilir (Geertz, 1977; Obershall, 1994).

Diani ve McAdam ise toplumsal hareketleri, bağımsız ve özerk örgütler arasındaki güçlü dayanışma bağları aracılığıyla yürütülen kolektif eylemler olarak tanımlar. Bu örgütler, hareketin homojen bir yapıya sahip olmasını zorunlu kılmassa da, ortak çerçeveler paylaşımları ve karşılıklı anlayış geliştirmeleri gerektiğini vurgular (Diani & McAdam, 2003).

Toplumsal hareketler, ekonomik, politik veya sosyal temelli çatışmalar etrafında şekillenen dinamik yapılar olup, toplum ile doğa, emek ile sermaye, zengin azınlık ile yoksul çoğunluk gibi temel çelişkileri içerir. Ayrıca, insanların ve sermayenin serbest dolaşımı ile belirli iş ve yerleşim yerlerine bağlı topluluklar arasındaki gerilimler de toplumsal hareketlerin odak noktaları arasında yer alır (Bauman, 2008).

Neo-liberal ideologlar, toplumsal hareketleri «mevcut kurumların dışında, ortak çıkarları gerçekleştirmeye veya belirli bir hedefe ulaşmaya yönelik kolektif bir girişim» olarak tanımlar (Giddens & Griffiths, 2006). Platonov ise toplumsal hareketleri üst, orta ve alt sınıfların hükümete karşı memnuniyetsizlik ve hoşnutsuzluklarını ifade eden bir olgu olarak değerlendirmektedir (Platonov, 1923). Toplumsal hareketlerin incelenmesinde bir grup veya topluluğun aynı bakış açısı etrafında örgütlenmesi ve karşı çıktığı yapıya yönelik eylemde bulunması gereklidir. Bu hareketin etkili ve meşru sayılması için, iktidara veya ilgili örgüte karşı bir varlık sergilemesi önemlidir. Böylece toplumsal hareket, toplumsal tabakalar arası etkileşim süreçleri ile, bu etkileşimin hangi araçlarla sürdürüldüğünü de kapsamaktadır.

Toplumsal hareketler, tarihsel süreç içinde farklı toplumsal grupların kolektif eylemleriyle şekillenmiş ve toplumsal değişimin önemli dinamiklerinden biri olmuştur. Farklı kuramcılar tarafından çeşitli açılardan ele alınan bu hareketler, dayanışma, çatışma ve iktidarla etkileşim temelinde değerlendirilmiştir. Toplumsal

hareketlerin yapısı ve etkisi, içinde bulundukları sosyal, politik ve ekonomik koşullara bağlı olarak değişmekte, bu nedenle her dönemde farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Toplumsal hareketler insanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olmuştur. Toplumların tarihinin ilk dönemlerinden itibaren çeşitli direniş biçimleri, çatışmalar, ayaklanmalar ve isyanlar toplumsal hayattan eksik olmamıştır. Yönetenler arasındaki çatışmalar ve yönetilenlerin toplumsal konumlarından kaynaklanan farklı direniş biçimleri, insanların hayatlarında önemli değişikliklere yol açarak tarihe etki etmiştir. Eylemler, isyanlar ve devrimler gibi çeşitli direniş örüntüleri, farklı zaman ve mekanlarda değişik şekil ve biçimlerde var olmuştur. Ancak «yaşanan tarih»te sürekli olarak mevcut olan bu olaylar, «yazılan tarih»te daha az yer bulmuştur. İnsanlık tarihini bugünlere aktaran kaynakların büyük çoğunluğu elitler tarafından kaleme alınmış ve genellikle sıradan insanlardan ziyade krallar, sultanlar ve paşalar gibi üst düzey figürlere odaklanmıştır. Halkın alt sınıfları yalnızca büyük olaylar yarattıklarında veya mevcut siyasal ve toplumsal yapıyı sarsacak ölçüde etki bıraktıklarında dikkate alınmışlardır. Modern sosyal bilimlerin gelişmeye başladığı 19. yüzyıldan itibaren toplumsal hareketlerle ilgili daha sistematik analizler yapılmaya başlanmıştır (Çetinkaya, 2008).

Toplumsal hareketlerin ilk ortaya çıkışı ve gelişimi, parlamenterleşme, piyasa kapitalizasyonu ve proleterleşme gibi geniş ekonomik ve siyasi değişimlerle ilişkilidir. Tilly (2009), 1760'tan önce dünya genelinde toplu gösteri gibi kayıtların bulunmadığını ve bu tarihten sonraki gösterilerin kolektif hak taleplerini yöneticilere iletmek amacıyla yürüyüş ve imza toplama gibi aktivitelerle gerçekleştirildiğini savunmuştur. 18. yüzyılın sonlarında meydana gelen siyasi hareketler, Fransız Devrimi ve 1791 Polonya Anayasası gibi olaylarla bağlantılıdır. Tilly, kölelik karşıtı hareketin Britanya'daki ilk toplumsal hareket olarak belirli iddialara sahip olduğunu ve 18. yüzyılın ortalarında İngiltere'de geniş ekonomik ve siyasi değişimlerle bağlantılı olarak hız kazandığını öne sürmüştür (Tilly, 2004).

Bu dönemde, John Wilkes'in önderliğinde toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Wilkes, The North Briton gazetesinin editörü olarak Lord Bute'un yönetimini ve Yedi Yıl Savaşları'nın sonunda imzalanan Paris Antlaşması'ndaki barış şartlarını eleştirmiştir. Wilkes'in bu eleştirileri nedeniyle suçlamalar yapılmış ve

tutuklanmıştır. Ancak, Lord Baş Yargıç, Wilkes'in tutuklanmasının hukuka aykırı olduğunu belirterek onun lehine karar vermiştir. Bu olayın ardından Wilkes, orta sınıf arasında halk egemenliği hareketinin öncüsü olmuş ve halk “Wilkes ve Özgürlük” sloganlarıyla sokaklarda gösteriler düzenlemiştir. Wilkes'in King's Bench Hapishanesi'nde tutuklu bulunduğu dönemde, «Özgürlük yoksa Kral da yok» sloganı ile büyük halk gösterileri düzenlenmiştir (Cash, 2006). 1769'da Wilkes, Londra Meclis Üyesi olarak seçilmiş ve Haklar Bildirgesini Destekleyenler Derneği (The Society for the Supporters of the Bill of Rights- SSBR) adında bir aktivist grup, onun politikalarını desteklemeye başlamıştır. Bu hareket, o dönemin ilk toplumsal hareketi olarak kabul edilmekte olup, açık toplantılar, gösteriler, broşür dağıtımı ve kitlesel dilekçe yürüyüşlerini içermiştir. Ancak bu hareket, açık isyana yönelmemiş, mevcut yasal düzenlemeleri kullanarak yönetimdeki hataları düzeltmeyi amaçlamış ve anayasal bir düzenleme için parlamentonun dışından baskı uygulayarak taleplerini dile getirmiştir (Rudbeck, 2012). Bu toplumsal hareketin gücü, yetkililerin talepleri kabul etmesine yol açmıştır. Wilkes tekrar Parlamento'ya seçilmiş, genel izinlerin anayasaya aykırı olduğu ilan edilmiş ve basın özgürlüğü Parlamento tartışmalarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Tilly ve arkadaşları, bu olayın toplumsal hareket repertuarının habercisi olduğunu ve bir parlamento seçim kampanyasının halk dayanışması ve kararlılığı gösterisine dönüştüğünü ifade etmiştir (Tilly et al., 2020).

18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan önemli siyasi hareketler arasında, İngiltere'deki kölelik karşıtı hareket, Fransız ve Amerikan Devrimlerini çevreleyen ayaklanmalar dikkat çekmektedir. Black'e (Black, 1963) göre, bu hareketler, siyasi arenada etkin bir kamu alanının genişlemesini sağlayarak bir tür birleşmeyi teşvik etmiş ve modern parlamento dışı siyasi örgütlenmenin gelişiminde rol oynamıştır. Bu yeni birleşme ve siyasi örgütlenme, reform çağı tarihini şekillendiren temel unsurlardan biri olarak, dönemin siyasi değişimlerini tetiklemiş ve yönlendirmiştir. Reform çağı, siyasi olarak etkili bir kamu alanının genişlemesiyle oluşan bu dinamikler sayesinde şekillenmiştir.

Tarihçiler, geleneksel olarak Amerikan Devrimi'nin sömürgecilik karşıtı boyutuna daha fazla odaklanmış ve devrimin ana yönünün Kuzey Amerika'daki iç siyasi dönüşüm olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Bu nedenle, Amerikan Devrimi genellikle bir «iç devrim» olarak değerlendirilmiştir. Ancak Jameson (Jameson, 1967),

18. yüzyılın sonlarındaki Amerikan ve Fransız devrimleri arasında tipolojik benzerlikler bulunduğunu öne sürmüştür. Jameson'un çalışması, Amerikan Devrimi'ne ilişkin geleneksel Marksist olmayan tarih yazımının dışında bir perspektif sunmuştur. Amerikan tarihçiliğinde genel olarak kabul gören anlayışın aksine, Jameson Amerikan Devrimi'ni yalnızca siyasi ve sömürgecilik karşıtı bir olay olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir devrim olarak değerlendirmiştir. Jameson'a göre, Amerikan Devrimi ve Fransız Devrimi, aristokrat sınıfların önderlik ettiği "saray devrimlerinden" farklı olarak, geniş kitlelerin gerçekleştirdiği "popülist devrimler"dir. Her iki devrim de feodal haklara, zorla çalıştırma düzenine, devletin dini müdahalelerine ve aristokratik siyasi sistemlere karşı birer tepki olarak ortaya çıkmış ve toplumsal devrim niteliği taşımıştır. Jameson, bu devrimlerin benzer toplumsal sistemleri dönüştürme amacını taşıdığına dikkat çekmiştir. Feodal yapının yıkılması, miras düzenlemelerinde değişiklik yapılması (primogenitasyonun kaldırılması), devredilemez toprak mülkiyetinin sona erdirilmesi, köylülerin mülklerine el konulması ve bu toprakların küçük parçalara bölünerek yeniden satılması gibi toplumsal ve ekonomik dönüşümler, her iki devrimde de önemli hedefler arasında yer almıştır. Jameson'un analizi, Amerikan ve Fransız devrimlerinin yalnızca siyasi bir değişimi değil, aynı zamanda kapsamlı toplumsal ve ekonomik dönüşümleri de beraberinde getirdiğini vurgulamıştır.

Genel bir bakışla, 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında Fransa, İngiltere, Almanya, Hollanda gibi Avrupa'nın bazı ülkelerinde ve Kuzey Amerika'da, toplumsal hareketler köklü politik ve ekonomik değişimlerin zemininde ortaya çıkmıştır. Bu hareketler, ilerleyen yıllarda daha eşitlikçi bir temsil, oy hakkı, işçi sınıfının taleplerini içeren düzenlemeler, gizli oy kullanma ve milletvekilleri için maaş gibi reform talepleriyle şekillenmiştir. Tilly ve arkadaşları (Tilly et al., 2020), bu dönemdeki toplumsal hareketleri analiz ederek şu savları öne sürmüştür:

- 18. yüzyıldan itibaren toplumsal hareketler, bağımsız olaylar değil, birbiriyle etkileşimli kampanyalar olarak gelişmiştir.
- Toplumsal hareketlerin üç temel iddiası vardır: program, kimlik ve duruş.
- Hareketler içinde program, kimlik ve duruş iddialarından hangisinin ön plana çıktığı, iddia sahiplerine göre değişiklik göstermektedir.

- Toplumsal hareketlerin demokratikleşme sürecinde önemli bir yeri vardır.
- Çoğu toplumsal hareket, bireylerin haklarını koruma ve geliştirme amacını taşır.
- Toplumsal hareketler, yerel kamu politikalarına kıyasla politik girişimciler tarafından daha fazla yönlendirilir.
- Bir politik ortamda yerleşen toplumsal hareketler, modelleme, iletişim ve iş birliği yoluyla diğer ortamlarda benimsenmeyi kolaylaştırır.
- Zamanla toplumsal hareketlerin yapıları, personeli ve talepleri değişebilir.
- Ortaya çıkan bazı toplumsal hareketler ortadan kalkabilir ya da kalıcı bir politika biçimine dönüşebilir.

19. yüzyılın başında Avrupa’da üretim hızının artması ve teknolojik yenilikler, Avrupa pazarlarının genişlemesine ve işçi sınıfının oluşumuna katkı sağlamıştır. Bu dönemde, yoksul halklar ve çalışan yoksullar, eski rejimlere karşı çıkarak yeni bir devlet ve toplum talebi dile getirmeye başlamıştır. Özellikle 1815’ten sonra, Britanya, Napolyon Savaşları’nın ardından, toplumsal hareketlerin ve özel çıkar derneklerinin etkin olduğu bir toplumsal ayaklanma dönemine girmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan Çartizm, işçi sınıfının kitlesel hareketlerinin ilk örneklerinden biri olarak dünya tarihine geçmiştir (Westmoreland, 2021).

Çartizm, 1838 ile 1857 yılları arasında Birleşik Krallık’ta ortaya çıkan ve siyasi reformlar talep eden bir işçi sınıfı hareketidir. Özellikle 1839, 1842 ve 1848 yıllarında güçlenen bu hareket, tarihsel olarak büyük çapta ve ülke genelinde organize olmuş ilk işçi hareketi olarak bilinmektedir. Adını 1838 yılında yayımlanan “People’s Charter”’dan (Halk Şartı) alan Çartizm, belirli reform taleplerini içeren ulusal bir protesto hareketi olarak ortaya çıkmıştır. İngiltere’nin kuzeyinde, Doğu Midlands’de, Potteries’de, Black Country’de ve Güney Galler’de geniş bir destek bulan Çartizm, ekonomisi daha çeşitlenmiş bölgelerde ise daha zayıf kalmıştır (Cannon, 1964).

1848 yılında, milyonlarca işçinin imzaladığı dilekçelerin Avam Kamarası’na sunulmasıyla Çartist hareketin halk desteği zirveye ulaşmıştır. İşçi grupları, bu dilekçeler aracılığıyla siyasal baskı oluşturmayı hedeflemiş ve taleplerini kitlesel gösterilerle destekleyerek toplumun maruz kaldığı sefalet ve yoksulluğu vurgulamaya çalışmıştır. Özellikle Güney Galler ve Yorkshire gibi bölgelerde bazı şiddet ve isyan

olayları meydana gelmiş olsa da Çartist hareket, anayasal çerçevede kalmayı ve yasal yolları tercih etmeyi sürdürmüştür.

People's Charter adlı altı maddelik bildiri, siyasi sistemi daha demokratik hale getirmek için aşağıdaki talepleri içeriyordu:

- Yirmi bir yaş ve üzerindeki, akıl sağlığı yerinde ve sabıkasız her erkeğe oy verme hakkı tanınmalıdır.
- Oy kullanma süreci gizli olmalıdır.
- Parlamento üyeleri için mülkiyet şartı kaldırılmalıdır.
- Parlamento üyelerine yaptıkları iş karşılığında yeterli bir ücret ödenmelidir.
- Seçim bölgeleri, eşit sayıda seçmene dayalı olarak yeniden düzenlenmelidir.
- Seçimler yılda bir kez yapılmalıdır.

Çartist hareketin sona ermesinin ardından, Birleşik Krallık bu taleplerden ilk beşini reform olarak kabul etmiştir (Chase, 2013; Hilton, 2006).

Başarısızlıkla sonuçlansa da Çartistler, devlet iktidarını ele geçirmeye çalışan ilk işçi sınıfı hareketinin örneğini oluşturmıştır. Marx ve Engels'in "Komünist Manifesto" da belirttiği gibi, Çartizm, devrimci bir işçi sınıfı hareketi modeli olarak öne çıkmıştır. Engels, Çartizmi İngiliz işçi sınıfının karşılaştığı sosyal sorunları ortaya koyan, işçiye rekabetçi kapitalist sistemi devirmek ya da eski koşullarına dönmek arasında bir tercih yapma zorunluluğunu gösteren sosyal bir hareket olarak tanımlamıştır (Martin, 2008). Lenin, Çartizmi, dünya çapında işçi sınıfının devrimci kahramanlığının bir örneği olarak tanımlayarak, «İngiliz işçi hareketinin devrimci dönemi» olarak değerlendirmiştir. Lenin'e göre, Çartizm, Birleşik Krallık'ta ilk geniş kapsamlı, kitlesel, politik olarak örgütlenmiş proleter-devrimci hareket olarak İngiliz işçi sınıfı tarihindeki özel konumunu kazanmış, ardından gelen oportünist döneme öncülük etmiştir (Lenin, 1974).

Çartizm, yalnızca İngiliz işçi sınıfı tarihinde değil, aynı zamanda uluslararası işçiler hareketinde de önemli bir rol oynamıştır. Bu hareket, devrimci potansiyeli ve işçi sınıfının birleşme ve mücadele kapasitesini vurgulayarak, sınıf mücadelesinin daha geniş bir bağlamda ele alınmasına katkı sağlamıştır. Tilly ve arkadaşları (Tilly, 2020), Çartizm hareketinin İngiltere'de 20. yüzyıla kadar hukuksal olarak tam anlamıyla yerleşme de 19. yüzyıldaki büyük halk hareketlerine ilham kaynağı olduğunu

vurgulamaktadır. Genişletilmiş oy hakkı, kadınların oy kullanma hakkı, Anglikan Kilisesi'nin resmi statüsünün kaldırılması ve İrlanda'nın özerklik talepleri gibi pek çok önemli talep, Çartizmin belirlediği modeli takip etmiştir.

18. yüzyılın sonları ve özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren, toplumun alt kesimlerinde yer alan köylüler, zanaatkarlar ve işçilerin eylemleri ve örgütlenmeleri önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Kapitalist toplumsal ilişkilerin yaygınlaşması, endüstrileşme süreci, hızlı kentleşme ve göç, toplumsal çatışmaları artırmıştır. Grevler, vergi ayaklanmaları, ekmek isyanları ve seçim mücadeleleri gibi olaylar süreklilik kazanmış ve örgütlenme düzeyleri gelişmiştir. Bu süreç, toplumsal hareketlere dair ilk sistematik düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüz literatüründe bu yaklaşıma «kalabalıklar teorisi» adı verilmektedir (Çetinkaya, 2014). Gustave Le Bon'un «kalabalıklar teorisi» toplumsal hareketlerin temelini oluşturan teorilerden biridir ve ilerleyen bölümlerde bu teoriyi daha ayrıntılı ele alanacaktır.

19. yüzyılda toplumsal hareketler, Birleşik Krallık, Amerika, Fransa, Belçika ve İsviçre gibi Avrupa ülkeleri ile Kuzey Amerika'da öne çıkmıştır. Bu dönemde gerçekleşen gösteriler, halk mitingleri ve kampanyalar genellikle eşitlik, kölelik karşıtlığı, hak talepleri, barınma, eğitim, boşanma ve sekiz saatlik işgünü gibi konulara odaklanmıştır. Ancak 20. yüzyılda, ulusal kurtuluş hareketleri, dünya sisteminin organize bir parçası olarak dünya genelinde ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Meksika, Osmanlı İmparatorluğu, İran ve Çin'deki politik devrimler, “Avrupa'nın yayılması” olarak bilinen sürecin zirvesine ulaştığı dönemde baskılarla karşılaşmıştır (Arrighi et al., 1992).

19. yüzyılın sonlarında işçi hareketleri ve sosyalist hareketler, komünist ve sosyal demokrat parti ve örgütlerin oluşumuna zemin hazırlayan prototip toplumsal hareketler olarak görülmüştür. Bu hareketlerin etkisi, reform baskıları arttıkça daha fakir ülkelerde de kendini göstermiştir. Örneğin, Rusya'da gerçekleşen 1905 ve 1917 Devrimleri, toplumsal ve siyasal değişim süreçlerine önemli birer örnek teşkil etmekte olup, özellikle 1917 Devrimi, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Çarlık rejiminin çöküşüne yol açmıştır.

Rus Devrimi, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde de etkili olmuş ve imparatorluk içinde ilk toplumsal hareketlenmelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ağustos 1908 itibarıyla Osmanlı'nın büyük şehirlerinde yaşanan grevler, daha önce

görülmemiş bir çapta gerçekleşmiş ve Temmuz-Ekim 1908 döneminde greve katılan işçi sayısı yaklaşık 100 bine ulaşmıştır. İşçi sınıfının bu eylemlerinin önüne geçebilmek amacıyla 8 Ekim 1908’de “Tatil-i Eşgal Kanunu Muvakkatı” çıkarılmış ve bu düzenleme ile kamu hizmetinde çalışan işçilerin greve gitmesi yasaklanmıştır. 1909 yılında meydana gelen 31 Mart Vakası sonrasında ilan edilen sıkıyönetim ile söz konusu yasaklar daha da sertleştirilmiştir. Bununla birlikte, 1908-1913 dönemi Osmanlı’da işçi sınıfı ve aydınların ilk eylem ve örgütlenme sürecini temsil etmektedir (Tellal, 2017). Bu dönemde en büyük ayaklanmalardan biri İran’da gerçekleşmiştir. 1905-1911 İran Devrimi, anayasal dönüşümler ve Şah’ın yetkilerinin sınırlandırılması mücadelesinin başlangıcını işaret ederek ülke tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Devrimin temel nedenleri arasında ekonomik kriz, Kaçar Hanedanı’nın otokratik yönetimine karşı artan hoşnutsuzluk, yabancı müdahaleler ve komşu ülkelerdeki-özellikle Rus İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu’ndaki-devrimci hareketlerin etkisi yer almaktadır (Vartanyan, 2024).

İran, Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya’daki devrimler farklı siyasal ve toplumsal bağlamlarda gerçekleşmiş olsa da benzer eğilimler bu hareketleri ortak bir zeminde birleştirmiştir. Monarşik gücün sınırlandırılması, reform talepleri ve halkın siyasete katılımının artırılması bu süreçlerin temel dinamikleri arasında yer almıştır. Ancak devrimlerin sonuçları birbirinden farklı olmuştur: Rusya’da köklü bir rejim değişikliği yaşanmış ve komünist yönetim iktidara gelmiştir; Osmanlı İmparatorluğu’nda Jön Türklerin reform çabaları devletin dağılmasını engelleyememiştir; İran’da ise anayasal monarşinin, dış baskılar karşısında yeterince güçlü olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu devrimler, bulundukları bölgelerin siyasi gelişimi üzerinde kalıcı etkiler bırakmış, daha sonraki dönüşümler ve güç yapılarına ilişkin değişimler için bir zemin hazırlamıştır.

Diğer taraftan 1945 yılında Britanya, İkinci Dünya Savaşı’nın zaferle sonuçlanmasının ardından radikal reform ve değişim dönemine girmiştir. Savaş sonrası dönemde, genellikle yeni toplumsal hareketler olarak adlandırılan feminizm, eşcinsel hakları hareketi, barış hareketi, sivil haklar hareketi, nükleer karşıtı hareket ve çevre hareketi ortaya çıkmıştır. Bu hareketler, aynı zamanda çevre hareketleri olarak bilinen «yeşil hareketlerin» de gelişimine katkı sağlamıştır. Yeni sol düşüncelerle

şekillenen partiler ve örgütler, bu dönemde ortaya çıkan toplumsal dönüşümlere öncülük etmiştir (West, 2004).

Savaş sonrası toplumsal hareketler, çeşitli alanlarda eşitsizliklere ve adaletsizliklere karşı mücadele eden bir dizi hareketi kapsamaktadır. Bu hareketler, sivil haklar mücadelesi, feminizm ve çevre koruma gibi geniş bir yelpazede faaliyet göstermiştir. 1990'ların sonlarına gelindiğinde, küreselleşme karşıtı hareketler küresel ölçekte yeni bir toplumsal hareketin yükseldiğine işaret etmiştir.

Toplumsal hareket araştırmacıları, küreselleşmenin hızlı temposunun, yeni tür toplumsal hareketlerin ortaya çıkma potansiyelini beraberinde getirdiğini savunmaktadır. Bu yeni hareketler, ulusal sınırları aşarak küresel düzeyde etkili olma eğilimindedir. Özellikle «küresel yurttaş hareketi» olarak adlandırılan bu hareketler, küresel sorunlara karşı kolektif bir tepki oluşturma amacı taşıyan ve geçmiş ulusal hareketlerden farklı niteliklere sahip bir yapı olarak değerlendirilmektedir.

1.2. Toplumsal Hareketlerin Büyüme Nedenleri

Toplumsal hareketler, genellikle iktidar yapılarının onayını almadan, çoğunlukla onlardan bağımsız ve kendi başlarına ortaya çıkan, belirli bir topluluğu temsil eden bireylerin kolektif eylemleridir. Bu hareketler, toplumsal değişimi gerçekleştirmeyi veya engellemeyi amaçlayan eylemler olarak tanımlanabilir. Toplumsal hareketler, toplumsal değişimi desteklemeyi ya da toplumda veya toplumsal grupta mevcut toplumsal değişime karşı direnişi savunmayı hedefleyen bir dizi kolektif eylem olarak açıklanabilir (Frolov, 2016). Touraine, toplumsal hareketi özel bir mücadele türü olarak ele almıştır. Ona göre toplumsal hareket, karşıt sınıf temsilcilerinin, kendi topluluklarının kültürel yönelimleri üzerinde toplumsal kontrol mücadelesi verdiği ve birbirleriyle çatıştığı çatışmalı bir kolektif eylemdir. Bu bağlamda toplumsal hareketin iki temel boyutu bulunmaktadır: düşmanla çatışma ve sosyo-kültürel yönelim projesi (Elsukov & Danilov, 1997).

Bu tanımlar birbiriyle örtüşse de her toplumsal hareketin çatışmalı bir eylem biçimi almak zorunda olmadığı da görülmektedir. Örneğin, «Dünya barışı için!» sloganıyla gerçekleştirilen bir toplumsal hareket, geniş bir onay alırken, askeri-endüstriyel kompleksin temsilcileri ve çıkar grupları, bu tür bir harekete gizli bir şekilde karşı çıkabilir. Bu karşı duruş, uygun politikalar izlenerek gerçekleşebilir.

Örnek olarak, Sovyetler Birliği'nin 1959-1989 yılları arasındaki dönemde görülen öğrenci işçilerin hareketi verilebilir. Bu hareket, öğrencilerin yaz tatillerinde mesleki beceriler kazanması ve yönetim becerilerini geliştirmesi amacıyla organize edilmiştir ve toplumsal bir sorunu çözmeye yönelik doğrudan bir çatışma barındırmaz. Öğrenciler için bir tür hayat okulu işlevi gören bu hareket, ülkedeki eğitim ve ekonomi sistemine katkı sağlamıştır (Salchinkina & Jabchik, 2022). Bu tür bir hareket kimseyi rahatsız etmez, çünkü öğrencilere eğitim fırsatları sunarken, aynı zamanda ülke ekonomisine katkı sağlar. Bununla birlikte, hedefleri ve çıkarları tüm toplumsal gruplar tarafından benimsenmeyen bir hareket söz konusu olduğunda, durum farklılık gösterebilir. Bu tür hareketler, toplumsal sınıflar arası çatışmalara yol açabilir ve toplumsal düzen üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir.

Aristoteles, “Ruh Üzerine” adlı eserinde insanın temel ihtiyaçlarını beslenme ve üreme olarak tanımlar. Ayrıca, ruhsal hareketlerin yedi sebebini sıralar: Bunlar kazanç ve şeref kazanma arzusu, kibir, korku, üstünlük, küçümseme, aşırı yüceltme, entrikalar, küçümseyici tutum, küçük aşağılamalar ve karakter farklılığıdır (Aristotle, 2000). Bu sebepler, insanların ruhsal ve toplumsal çatışmalarını tetikleyen faktörler olarak kabul edilir. Aristoteles, insan ruhunun çeşitli sebeplerle hareket ettiğini ve bu sebeplerin toplumsal ilişkilerdeki değişimleri, çatışmaları ve isyanları nasıl şekillendirdiğini anlatır.

Aynı şekilde, «Siyaset» adlı eserinde Aristoteles, vatandaşların hükümetten haklarını alamadıklarında isyan etme eğiliminde olduklarını savunur ve bu durumu şu şekilde ifade eder: «Bu çekişmelerin temelinde, bazı insanların kendi görüşlerine göre haklardan mahrum oldukları inancından kaynaklanan çekişmeler ederler, diğerleri ise tam tersine eşitsizlik ve üstünlük için mücadele eder» (Aristotle, 2016). Aristoteles'e göre, kalabalıklar mülkiyet eşitsizliği nedeniyle çatışma çıkarırken, eğitimli insanlar onur meselesi yüzünden çatışma başlatır. Filozof, toplumsal çatışmaların önemli bir nedeninin adaletsizlik, eşitsizlik ve onursuzluk gibi değerler olduğunu belirtir. Çatışmaların genellikle önemli konularda, toplumsal haklar ve eşitlik meselelerinde ortaya çıktığını vurgular ve bu tür anlaşmazlıkların çözümünde adaletin önemini öne çıkarır. Aristoteles, toplumsal çatışmaların çoğunlukla toplumsal yapılarındaki eşitsizliklere ve adaletsizliklere dayanarak şekillendiğini savunmuştur ve çatışmaların çözümüne dair çözüm yollarının adaletle ilgili olması gerektiğini belirtir: “İç çekişme,

önemsiz şeyler nedeniyle değil, önemsiz şeylerden kaynaklanır; anlaşmazlıklar her zaman önemli konularda ortaya çıkar” (Aristotle, 2016).

Aristotelesçi geleneğin etkisi, modern toplumsal hareketlerin incelenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bacon, tüm toplumsal hareketlerin benzer özellikler taşıdığına inanmış ve bu hareketlerin doğasında yer alan toplumsal hoşnutsuzluğu «büyük kıtlık ve büyük hoşnutsuzluk» gibi faktörlerle ilişkilendirmiştir (Bacon, 1978). Bacon’a göre, devletteki mağdur sayısının artması, hareketçilerin sayısının da artmasına yol açar. Soyluların maddi kayıplarının yanı sıra halkın yoksullaşması, toplumsal tehlikenin kaçınılmaz hale gelmesine yol açar; çünkü temel ihtiyaçların karşılanamaması, en güçlü isyanları tetikleyebilir. Ayrıca, Bacon hareketlerin diğer nedenleri arasında dini değişiklikler, vergiler, kanun ve geleneklerde yapılan değişiklikler, ayrıcalıkların ihlali, baskılar, toplumsal hiyerarşinin bozulması ve ekonomik sorunlar gibi faktörleri de sıralamaktadır. Kısacası, hoşnutsuzluk yaratacak her etken, toplumsal hareketin temelini oluşturabilir ve bu hareketler, insanları ortak bir amaç etrafında birleştiren kolektif eylemlerdir (Bacon, 1978).

Hobbes ise insanların eylemlerinin ve zihinsel çalkantılarının temel nedenini «yoksulluk ve düzgün bir yaşam sürdürmek için gerekli şeylerin eksikliği» olarak görür. Hobbes’a göre, bu eksiklikler, bireylerin huzursuzluk ve hoşnutsuzluk duygularını körükler. Ayrıca, bol boş zamanı ve hırsları olan bireylerin de toplumsal hareketlere zemin hazırlayabileceğini ifade eder (Hobbes, 1914). Hobbes, insanların eylemlerinin iradeleri tarafından şekillendiğini, bu iradelerin ise umut ve korku gibi duygular tarafından yönlendirildiğini savunur. Eğer bireyler, yasaların kendilerine daha fazla iyilik veya daha az kötülük getireceğini düşünürlerse, bu yasaları isteyerek çiğneme eğiliminde olabilirler (Hobbes, 1964).

Aydınlanma dönemi düşünürlerinin toplumsal hareketlere dair geliştirdikleri teoriler, insan davranışlarını ve toplumsal düzenin dinamiklerini anlamada önemli bir katkı sağlamıştır. Hume, insanların genellikle kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini ve hayal gücünün, duyguların ve dışsal algıların, nesnelerin gerçek değerlerinden daha fazla etkili olduğunu savunmuştur. Bu anlayış, bireylerin bazen kendi çıkarlarına aykırı hareket etmelerine yol açabileceği gibi, toplumsal düzenin sürdürülmesinde de sorunlar yaratabilmektedir (Hume, 2022). Hume’un bu yaklaşımı, insanların kısa vadeli çıkarlarını uzun vadeli sonuçlara tercih etmelerinin nedenlerini

açıklayarak, toplumsal huzursuzlukların ve düzenin bozulmasının temel sebeplerine ışık tutar.

Holbach ise, toplumsal hareketleri daha çok maddi koşullar, yönetsel baskılar, hükümetin zayıflığı ve ahlaki çöküşle ilişkilendirmiştir. Bu yaklaşım, toplumsal hareketlerin ekonomik ve politik nedenlerden kaynaklanan güç dinamikleriyle şekillendiğini ve bireylerin bu faktörlere karşı koyarak hareket ettiklerini vurgulamaktadır (Holbach, 2002). Aydınlanma dönemi sonlarına doğru, toplumsal hareketlerin nedenleri; ekonomik eşitsizlikler, sosyal adaletsizlikler ve bireysel psikolojik tepkilerle açıklanmış, bu unsurlar toplumsal huzursuzluğun ve isyanların temel dinamikleri olarak tanımlanmıştır.

19. yüzyılın sonlarına doğru Gustave Le Bon, kitlelerin güçlü otoriteye boyun eğme eğiliminde olduğunu, zayıf otoriteye ise isyan etmeye hazır olduklarını ileri sürmüştür (Le Bon, 2009). Edwards da benzer şekilde, yönetimlerin mutlak kötülük düzeyine bağlı olmaksızın, bazen daha iyi yönetimlerin bile devrilebileceğini belirtmiştir. Tarihsel örneklerle, XVI. Louis'in hükümdarlığının, IX. Louis'inkinden daha kötü olmamasına rağmen devrildiğini ve IX. Louis'in ise aziz ilan edildiğini belirtmiştir (Lyford, 2005). Bunun gibi örnekler, isyanların sadece yaşam koşullarındaki bozulma anlarında değil, aynı zamanda toplumsal iyileşme ve reform dönemlerinde de ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Bu yaklaşım, isyanların genellikle yaşam koşullarındaki en büyük bozulma anlarında değil, aksine iyileşme dönemlerinde ortaya çıktığına dair bir anlayışı yansıtmaktadır.

Diğer taraftan Marksistler toplumsal hareketlerin ekonomik tarafını öne sürmüştür. Karl Marx, toplumsal davranışların ve psikolojinin sadece ekonomi tarafından belirlenmediğini, aynı zamanda ekonominin de üretim yöntemleri ve üretim ilişkilerinin gelişim düzeyine göre şekillendiğini iddia etmiştir. Marx'ın ekonomik determinist yaklaşımına göre, ekonomik faktörler, sınıf çatışması ve sınıf bilinci, toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına ve toplumsal değişimlerin gerçekleşmesine yol açan ana etkenlerdir. Ekonomik eşitsizlik, sömürü, sermaye birikimi ve üretim araçları üzerindeki kontrol, bu hareketlerin temel nedenleri olarak kabul edilir. Marx'a göre, toplumsal hareketler ve devrimler, egemen sınıfın değiştirilmesi amacıyla devleti değiştirme süreci olarak şekillenir (Marx, 1932). Marksistlere aksine Spencer, devrimlerin halkın en zor ekonomik durumlarla karşılaştığı zamanlarda değil,

koşulların iyileşmeye başladığı dönemlerde gerçekleştiği görüşünü savunmuştur (Spenser, 1998). Bu görüş, toplumsal hareketlerin ve devrimlerin genellikle ekonomik ve sosyal iyileşme dönemlerinde, insanların yaşam kalitesindeki artışa rağmen, sahip olduklarıyla sahip olmaları gereken arasındaki farkı fark ettiklerinde ortaya çıktığını vurgular.

Edwards, alt sınıfların daha fazla zenginleşmesiyle birlikte, bu sınıfların sosyal tanınma, özgürlükler ve diğer toplumsal kurumlar üzerinde daha fazla nüfuz sahibi olmak için daha fazla talep göstermeye başladığını ifade etmiştir. Ayrıca, alt tabakanın eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte, eleştirel düşüncenin güçlendiğini belirtmiştir. Edwards'ın genel sonucu, yaşam standardı ve sosyal konumda bir artışın, daha önce katlanılabilir görülen baskıların artık katlanılamaz olarak algılanmasına yol açtığı yönündedir (Lyford, 2005). Bu durum, toplumsal hareketlerin, daha yüksek beklentilerin karşılanmaması durumunda yoğunlaşabileceğini ortaya koymaktadır.

Bu prensip, genellikle «Davis'in J Eğrisi» olarak tanımlanır. Davis «Bir Devrim Teorisine Doğru» adlı eserinde, devrimlerin, toplumda umuttan umutsuzluğa doğru keskin bir geçiş yaşandığında meydana geldiğini incelemiştir. Davis'e göre, devrimler, en şiddetli kriz dönemlerinde veya sürekli bir toparlanma sürecinde değil, ancak bir toparlanma döneminin ardından yaşanan keskin bir düşüş sırasında gerçekleşir. Yani, toplumlar toparlanma dönemi sırasında hayata dair artan taleplerle karşı karşıya kalırken, bu taleplerin karşılanmaması ve mevcut durumun yetersizliği, toplumsal hareketlerin ve devrimlerin tetikleyicisi olabilir (Davies, 1962).

20. yüzyılın sonlarında sosyolojinin gelişimiyle birlikte, toplumsal hareketlerin sosyal faktörlerine olan ilgi artmıştır. Bu faktörler arasında demografik büyüme, yeni sosyal grupların ortaya çıkışı, seçkinler arasındaki çatışmalar, nüfusun ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi ve devlet yapılarındaki gecikmiş değişiklikler gibi bir dizi neden bulunmaktadır (Jaures, 1981). Goldstone, toplumsal hareketleri, nüfus artışı ile ekonomik ve politik sistemlerin esnekliği arasındaki dengesizlikler olarak tanımlamıştır. Bu dengesizlikler, toplumsal gerilimlerin birikmesine yol açar ve sonuçta bu durum, «çatışmanın enerjisini biriktirir» ve toplumu «barut fıçısına» benzer bir hale getirir; bu durumda patlama için yalnızca «bir kıvılcım» yeterli olduğunu belirtmektedir (Goldstone, 1982).

Sorokin, insan davranışının içgüdüler ve temel ihtiyaçlar tarafından yönlendirildiğini vurgulamaktadır. İnsan içgüdülerinin, sadece barışı değil, aynı zamanda şiddeti; sadece fedakarlığı değil, aynı zamanda cinayeti; sadece adaleti değil, aynı zamanda tutkuların tatminini; sadece çalışmayı değil, aynı zamanda tembelliği de arzuladığını ifade etmiştir. Bu içgüdülerin yelpazesi son derece geniştir ve yiyecek, giyim, barınma gibi temel ihtiyaçlardan, kavgacılık, mülkiyet, rekabet, kendini keşfetme, macera sevgisi, serserilik içgüdüsü ve güç gibi daha karmaşık arzulara kadar geniş bir spektrumu kapsar. Değişen çevresel koşullar, birçok insanın temel içgüdülerinin ihlal edilmesine neden olacak şekilde değiştiği durumlarda, kitlesel davranış bozukluğu ve büyük toplumsal patlamaların, isyanların, ayaklanmaların, huzursuzlukların ve devrimlerin kaçınılmaz hale gelir (Sorokin, 2008). Bu tür toplumsal patlamalar, «toplumsal bir deprem» olarak tanımlanabilir ve toplumun mevcut yapılarındaki çürümeyi veya dengesizliği yansıtır.

Pareto, tüm hükümetlerin rıza ve zora dayandığını belirtmiş ve devrimlerin, darbelerin ve diğer toplumsal protesto biçimlerinin nedenlerinin, genellikle mevcut durumdan memnun olmayan ve geleceğe dair endişeleri olmayan egemen sınıfın zayıflığından kaynaklandığını ifade etmiştir. Pareto'ya göre, egemen sınıfın zayıflığı, özellikle elitler arasındaki bölünmeler ve eski yöntemlerle yönetme kapasitesinin azalması, toplumsal hareketlerin kitlesel ve radikal biçimlere dönüşmesine yol açar. Eğer yönetilen sınıf, kendilerini yönetebilecek, güç kullanmaya meyilli liderlere sahip olursa, egemen sınıfın iktidarını kaybetmesi ve yerine başka bir sınıfın geçmesi mümkündür. Pareto'nun analizinde, güçlü bir hükümetin halkına yaptığı tavizlerin genellikle «minnet ve takdirle» karşılandığı, zayıf bir hükümetin ise benzer tavizlerinin «küçümseme ve alayla» karşılandığı ifade edilmiştir (Pareto, 2016).

Lenin ve Kautsky, toplumsal hareket olarak devrimci hareketlerin başarıya ulaşabilmesi için gerekli olan önkoşulları sıralamışlardır. Bu koşullar arasında mevcut rejimin zayıflığı, elitler arasındaki bölünmeler, bürokrasi ve ordu içinde güven eksikliği, rejimin halkla olan ilişkilerinde memnuniyetsizlik ve kitleleri yönlendirebilecek bir siyasi partinin varlığı bulunmaktadır. Ancak Lenin, devrimci hareketlerin sadece ekonomik faktörlere ve nesnel koşullara dayanamayacağını, bir hükümetin «devrilmediği» sürece, kriz zamanlarında bile «düşmeyeceğini» vurgulamıştır. Ayrıca, Lenin, hükümdarın kişiliğinin, mevcut rejimin istikrarı ve

devrimci yükselişin olasılığı üzerinde büyük bir etkisi olduğunu belirtmiştir (Kautsky, 1959; Lenin, 1969).

Rus Devrimi'nin ardından, devrimci hareketin uygulayıcıları arasında yer alan bazı Marksist düşünürler, devrimin katı ekonomik determinizmine karşı çıkmaya başlamıştır. Gramsci, bu determinizmi «gerçek tarihsel mistisizm» olarak nitelendirerek, devrimci hareketin sadece ekonomik koşulların değil, aynı zamanda kültürel, ideolojik ve siyasi faktörlerin de etkisiyle şekillendiğini savunmuştur (Gramsci, 1959). Guevara ise devrim için gerekli tüm koşulların oluşmasını beklemenin gereksiz olduğunu ve isyancıların kendilerinin bu koşulları yaratabileceğini öne sürmüştür. Guevara'nın bu görüşü, küçük bir grup idealist devrimcinin, kararlılık, cesaret ve şansın yardımıyla askeri diktatörlük rejimini devirmesini sağlamak için uygulamaya konulmuştur (Guevara, 2006).

20. yüzyılda, antisosyal insan davranışının kökenleri üzerine bir tartışma yaşanmış ve bu tartışma, özellikle isyanın da bir bakıma antisosyal bir olgu olarak değerlendirilebileceği üzerine odaklanmıştır. Burada, davranışların yalnızca bireyin biyolojik temellerine mi, yoksa kültürel etkilere mi dayandığı sorusu gündeme gelmektedir. Sosyolojide, özellikle kültürel etkilere dayanan açıklamalar daha baskın hale gelmektedir. Merton, antisosyal davranışın, kültürel değer sisteminin, özellikle toplumun tüm üyeleri için ortak olan başarı sembollerini yücelttiği ve toplumun sosyal yapısının bu sembolere ulaşmayı ciddi şekilde kısıtladığı durumlarda önemli bir boyut kazandığını belirtmektedir (Merton, 2009). Bu, toplumsal yapının, bireylerin başarıya ulaşmalarını engellemesi ve böylece toplumsal memnuniyetsizliğin artması sonucunu doğurur.

Mannheim ise, demokrasinin etkinleştiği ve toplumun tüm katmanlarının harekete geçtiği dönemlerden bu yana, Max Scheler'in "ruh hali demokrasisi" olarak adlandırdığı bir formun ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu, toplumu oluşturan grupların gerçek çıkarlarını yansıtmak yerine, çeşitli manipülasyonların etkisi altında kalan kitlelerin ani ruh hali değişimlerini ifade eder hale gelmiştir (Mannheim, 2009). Camus, bu tür ruh hali patlamalarını «isyan ruhu» olarak tanımlamaktadır. Camus'a göre, isyan ruhu, eşitsizliğin aşırı derecede yüksek olduğu toplumlarda veya tam tersi, mutlak eşitliğin hüküm sürdüğü toplumlarda nadiren bulunur. Ancak, toplumsal

yapıda gerçek eşitsizliklerin gizlendiği ve sadece teorik eşitliğin vurgulandığı durumlarda, isyankâr bir ruh halinin ortaya çıkması daha olasıdır (Camus, 1990).

Garr, “İnsanlar Neden İsyân Eder?” başlıklı çalışmasında, toplumsal hareketlerin incelenmesinde üç önemli faktörün dikkate alınması gerektiğini öne sürmektedir: İlk olarak, insanların memnuniyetsizliğine neden olan toplumsal koşullar; ikinci olarak, hareketlerin hedefleri ve protesto eylemlerinin riskleri; üçüncüsü ise, memnuniyetsiz bireylerin harekete geçme kapasitesi ile hükümetin bu öfkeyi bastırma veya yönlendirme kapasitesi arasındaki denge. Garr, üçüncü faktörde hükümetin meşruiyet düzeyinin ve hükümetin çatışmalar üzerindeki rolünün hareketlerin yönünü etkileyebileceğini vurgulamaktadır (Gurr, 2005).

Araştırmacılar toplumsal hareketlerin çıkış nedenleri üzerine yaptıkları çalışmalarında benzer değişken etrafında birleşmektedir. Bu çalışmaların ortak sonucu, insanların temel ihtiyaçlarının ön plana çıkması ve bu ihtiyaçların karşılanmaması durumunun toplumsal hareketlere yol açmasıdır. Temel ihtiyaçların tatmin edilmemesi, toplumsal huzursuzluğu artırır ve bu durum, toplumsal hareketlerin tetikleyicisi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, toplumsal hareketlerin ortaya çıkışında ekonomik eşitsizlikler ve toplumsal adaletsizlikler önemli bir rol oynamaktadır.

1.3. Toplumsal Hareket Biçimleri

Toplumsal hareketler, kolektif bir davranış biçimi ve kolektif kimlik oluşumunun bir aracı olarak, sosyal ve kültürel çatışma bağlamında, bireyler arasındaki sosyal etkileşim sürecinin sonucunda gelişmektedir. Bu bağlamda, toplumsal hareketler, bireylerin günlük sosyo-kültürel ortamlarında gerçekleştirdikleri sosyal eylemlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal hareketlerin biçimleri ve şekilleri son derece karmaşık ve çeşitlidir, bu nedenle toplumsal hareketler zaman ve mekân boyutlarında geniş bir çeşitlilik sergilemektedir. Toplumsal değişimin bir aracı olarak ya da buna direnç göstermek amacıyla, toplumsal hareketler genellikle yavaş yavaş gelişen bir siyasi süreç ya da bir toplumun «tarihselliği» üzerinde kontrol sağlama amacına yönelik sürekli bir mücadele süreci olarak tanımlanabilir (Masullo, 2013; Tilly, 1979). Touraine’in ifade ettiği üzere, toplumsal hareketler, «kendi kendine hareket etme biçimi» olarak tanımlanmaktadır (Touraine &

Mayhew, 1971). Dolayısıyla, toplumsal hareketler sürekli bir değişim içinde olmakta ve toplumsal yapıları dönüştürmeye yönelik bir mücadele biçimi olarak şekillenmektedir. Wilkinson ise, toplumsal hareketlerin tarihsel olarak çok boyutlu ve çeşitli nitelikte olduğunu belirtmiştir (Wilkinson, 1971).

Toplumsal hareketlerin sınıflandırılması, her zaman kolay bir işlem olmamakla birlikte, bir hareket başka bir hareket için yalnızca bir ara evre teşkil edebilir ve birçok hareket, gelişimlerinin farklı aşamalarında birbirine entegre olabilmektedir. Ayrıca, toplumsal hareketler çeşitli nitelikler gösterebilir; bunlar daha az veya daha fazla radikal olabilir, politik ya da ekonomik özellikler taşıyabilir ve küçük toplumsal gruplardan büyük toplumsal birimlere (sınıflar, katmanlar vb.) kadar geniş bir yelpazeye yayılabilirler.

Gusfield, toplumsal hareketleri örgütlenme düzeyine ve hareketlerdeki birlik ağının doğasına göre yönlendirilmiş hareketler ve yönlendirilmemiş hareketler olarak sınıflandırmıştır. Gusfield, bir hareketin yönlendirilmiş bölümünün, organize ve yapılandırılmış gruplarda bulunabilecek ayırt edici özelliklere sahip olduğunu belirtmiştir. Yönlendirilmiş hareketler, belirli programlara, resmi liderlik yapısına, kesin ideolojiye ve belirlenmiş hedeflere sahipken, yönlendirilmemiş aşama daha geçici ve esnek bir yapıya sahiptir; bu aşama, perspektiflerin, normların ve değerlerin yeniden şekillendiği, kesin ve spesifik bir ilişkisel bağlamdan yoksun bir süreçtir (Gusfield, 1966). Yönlendirilmiş ve yönlendirilmemiş toplumsal hareketlerin sınıflandırılması, bir tipolojiden ziyade, herhangi bir toplumsal hareketin yaşam seyrinin bir tasviri olarak kabul edilebilir.

Heberle, herhangi bir gerçek toplumsal hareketin, özellikle mülkiyet ve emek ilişkilerinin temel kurumlarında toplumsal düzende köklü değişiklikler yaratmayı hedeflediğini ifade etmiştir (Heberle, 1949). Bu bağlamda, Heberle toplumsal hareketleri üç ana kategoride sınıflandırmıştır:

1. Sınırlı Hedefli Hareketler: Bu tür hareketler, belirli ve sınırlı hedeflere sahip oldukları için geniş bir kitleyi kendine çekme kapasitesine sahip değildir. Çoğunlukla yerel, bölgesel veya ulusal karakterde olan bu hareketler, bazen «protesto hareketleri» olarak da adlandırılmaktadır. Kapsamı sınırlı olsa da bu hareketler belirli grupların mağduriyetlerini gidermeyi amaçlayan kitle hareketleri niteliğini de kazanabilir.

2. Kapsamlı ve Köklü Değişimi Amaçlayan Hareketler: Bu tür hareketler, toplumsal düzende köklü değişiklikler yaratmayı amaçlar ve toplumun her kesiminden çok sayıda insanı kendine çekmektedir. Kapsamlı yapıları ve evrensel hedefleri nedeniyle, bu hareketler genellikle belirli bir devletin, ulusun veya ülkenin sınırlarını aşarak geniş bir etki alanına yayılma eğilimindedir. Tarihsel öneme sahip olan ve genellikle geniş kitleleri harekete geçiren bu hareketler, katı ya da klasik anlamda toplumsal hareketler olarak tanımlanabilir. Bu tür hareketler, toplumsal yapıyı ve devletin temel işleyişini değiştirmeyi hedefler ve genellikle devrimci, sosyal ya da politik içerik taşırlar.
3. Sosyo-Psikolojik Tipler: Bu sınıflandırma, toplumsal hareketlere katılan bireylerin motivasyonlarına dayanmaktadır (Heberle, 1968).

Wilkinson, toplumsal hareketin kavramsallaştırmasını genişletmek amacıyla üç temel özellik üzerinden tanımlamaktadır: 1) Değişime bilinçli bağlılık, 2) Minimal organizasyon ve 3) Normatif bağlılık ve katılım. Bu tanımlayıcı özelliklere dayanarak, Wilkinson toplumsal hareketleri çeşitli türlerde sınıflandırmıştır. Bu türler şunlardır:

1. Dini hareketler, mezhepler;
2. Kırsal ve kentsel hareketler;
3. Milliyetçi hareketler;
4. Irk hareketleri;
5. Reform hareketleri;
6. Devrimci ve totaliter hareketler (Wilkinson, 1971).

Aberle, toplumsal hareketlerin sınıflandırılmasını iki temel boyuta dayandırarak dördü bir çerçeve sunmuştur: aranan değişimin yeri ve hareketlerin aradığı değişimin miktarı. Aranan değişimin yeri, hareketin hangi düzeyde değişiklik yapmayı hedeflediğini belirtir: bireysel mi yoksa toplumsal mı? Hareketin arzuladığı değişim miktarı ise, değişimin kısmi mi yoksa toplam mı olacaktır. Bu iki boyuta dayanarak, Aberle hareketleri dört kategoriye ayırmıştır: Dönüştürücü, İyileştirici, Kurtarıcı ve Değiştirici. Dönüştürücü hareketler, radikal siyasi gruplar gibi, toplumsal düzeyde toplam değişimi hedeflerken; iyileştirici hareketler, evlilik hukukunda reform gibi, belirli bir düzeyde kısmi değişim peşindedir. Kurtarıcı hareketler, dini kültür hareketleri gibi, bireysel düzeyde toplam değişim amaçlarken; değiştirici hareketler,

ekolojik sürdürülebilirlik hareketleri gibi, bireylerin kısmi değişimini hedefler (Aberle, 1983).

Smelser, toplumsal hareketlerin faaliyetlerinin odaklandığı dönüşümlere göre sınıflandırılmasını önermektedir. Bu bağlamda, Smelser iki tür hareketi birbirinden ayırmaktadır. İlk tür, «norm odaklı» hareketlerdir; bu hareketlerin ana amacı, hâkim ideolojiyi yaymak ve mevcut kurallar ile toplumsal normların radikal bir şekilde revizyonunu gerçekleştirmektir. Norm odaklı hareketler, toplumsal yapının temellerini değiştirmeyi ve mevcut sosyal düzenin biçimini dönüştürmeyi hedefler. İkinci tür ise «değer odaklı» hareketlerdir. Smelser, değerler kavramını, adalet, bilgi, demokrasi, özgürlük gibi evrensel insan özlemlerini temsil eden idealler olarak tanımlamak ve normları, bu ideallere ulaşmanın araçları olarak görmektedir (Smelser, 1994).

Sztompka, toplumsal hareketleri çeşitli açılardan inceleyen bir başka sınıflama yapmıştır. Sosyolog, değişimin ölçeğine göre hareketleri reformist, radikal ve devrimci olarak ayırırken, değişikliklerin niteliğine dayanarak toplumsal hareketleri ilerici ve muhafazakar olmak üzere iki ana kategoriye ayırmıştır (Sztompka, 1996). Blumer, üç tür toplumsal hareketi incelemiş ve tanımlamıştır: genel, özel ve anlamlı hareketler (Blumer, 1994). Genel toplumsal hareketler, toplumda yerleşik değerleri değiştirmeyi amaçlayan, insanların geleneksel düşünce biçimlerinde bir devrim niteliği taşıyan kültürel hareketlerdir. Blumer, insanların zaman içinde haklarına dair yeni fikirler ve perspektifler geliştirdiğini ve bu sürecin, insanların yeni yaşamlarını ilişkilendirdikleri değerlerle bağlantılı olarak yeni değerlerin ortaya çıkmasına katkı sağladığını ifade etmektedir. Yeni değerlerin geliştirilmesi, toplumsal hareketlere ek bir motivasyon sağlamaktadır. Bu, insanların kendileri hakkında, yaşadıkları gerçek durumlarla uyumlu olmayan yeni fikirler oluşturmaya başladığı, yeni eğilimler ve ilgiler edindikleri, buna bağlı olarak yeni yönlerde harekete geçmeye duyarlı hale geldikleri bir durumu işaret etmektedir.

Özel toplumsal hareketler, genel toplumsal hareketlerden türemiş olmalarına rağmen onlardan belirgin bir şekilde ayrılmaktadırlar. Bu tür hareketlerin açık bir hedefi, tanınmış bir liderliği ve belirli bir üyeliği bulunmaktadır. Özel toplumsal hareketler, kendine özgü bir yapı ve örgütlenmeye sahip olup, hareketin felsefesi, kuralları, normları ve iş bölümü gibi unsurlar kademeli olarak gelişim sürecinde ortaya

çıkılmaktadır. Ancak, bu yapı ve örgütlenme süreci, hareketin gelişiminde doğal bir evrim göstermektedir.

Anlamli hareketler ise, sosyal yapının kurumları değiştirmeyi hedeflemeyen hareketlerdir. Bu hareketler, bireylerin yaşadığı tatminsizlik ve kaygıları, davranışlarındaki ve dünyaya karşı tutumlarındaki değişiklikler aracılığıyla ifade ederler. Anlamli hareketler, doğrudan toplumsal yapıya müdahale etmek yerine, bireylerin içsel dünyasında ve toplumsal normlar içinde değişim yaratmaya yönelik hareketlerdir. Bu tür hareketler, genellikle daha duygusal ve kültürel bir temele dayalıdır ve bireysel ya da küçük grup düzeyinde gelişim gösterir (Blumer, 2001).

Toplumsal hareketler, değişimi teşvik etme veya buna direnme aracı olarak sosyoloji disiplini için toplumsal yapılar kadar temel bir öneme sahiptir. Toplumsal hareketlerin bilimsel olarak incelenmesi, bu kavramın geniş kapsamından kaynaklanan zorluklara rağmen, toplumsal fenomenlerin daha derin nüanslarını ve karmaşıklıklarını aydınlatmada son derece yararlı bir araçtır. Her toplumsal hareket, bulunduğu herhangi bir tarihsel dönemdeki toplumun çağdaş toplumsal dinamiklerini yansıtmaktadır. Bu nedenle toplumsal hareketleri sınıflandırmak oldukça zor bir iştir. Ancak, sınıflandırma çabası, bu hareketlerin daha derinlemesine anlaşılması için bilimsel bir gereklilik arz etmekte olup, toplumsal hareketlerin çeşitli yönlerini ve toplumsal yapılarla olan ilişkilerini daha kapsamlı bir şekilde analiz etme imkânı sunmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal hareketlerle ilgili kuramlar ele alınacak ve incelenecektir.

1.4. Toplumsal Hareket Kuramları

Toplumsal hareketlerle ilgili kuramlar, toplumdaki temel iç yapıları analiz etmeye odaklanmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal hareketler teorisi 1950’lerden itibaren hızla gelişmiş ve modern Batı siyaset sosyolojisinin önemli bir alanı haline gelmişti. Bu teori, toplumsal hareketlerin kendileri ile, bu hareketlerin incelenmesine yönelik çeşitli teorik yaklaşımları kapsamakta ve kolektif davranışın sosyopsikolojik yönlerinin incelenmesinden başlayarak, hareketlerin siyasi ve sosyokültürel bağlamlarda nasıl değerlendirileceği ve kurumsal değişimin bir faktörü olarak nasıl analiz edileceği gibi geniş bir evrim sürecinden geçmiştir. Toplumsal hareketlerin kuramsal olarak incelenmesi, hareketlerin çok yönlü doğasının daha iyi anlaşılabilmesi için önemli bir zemin hazırlamaktadır.

Araştırmacılar, toplumsal hareketleri üç ana kuram altında ayırt etmektedir: Kolektif davranış kuramı (H. Blumer, R. Turner, L. Killian, T. Gurr, J. Davis, W. Kornhauser, N. Smelser), Kolektif Eylem (Kaynak Mobilizasyonu, Politik Süreç teorileri) kuramı (J. McCarthy, C. Tilly, E. Oberschall, W. Gamson, M. Zald, E. Thompson, D. McAdam, J. Jenkins) ve Yeni Toplumsal Hareketler kuramı (A. Touraine, M. Castells, A. Melucci, A. Pizzorno, E. Giddens, K. Offe, D. Rucht, M. Wieviorka, H. Kriesi) (Klimov, 27 Ekim 2022). Her bir kuram, toplumsal hareketlerin anlaşılması ve analizi için farklı teorik çerçeveler ve yaklaşımlar geliştirmektedir. Bu teoriler doğrultusunda, araştırmacılar toplumsal hareketlerin dinamiklerini, yapılarını ve etkilerini çeşitli perspektiflerden ele almaktadır. Bu bağlamda, kuramların ortaya çıktığı toplumsal ve kültürel bağlam, araştırmaların önceliklerini, süreçlerini ve sonuçlarını doğrudan etkilemiştir. Dolayısıyla, toplumsal hareketlere dair analizler, belirli bir kuramsal çerçeve içinde şekillenirken, aynı zamanda o dönemin sosyo-politik koşullarını da yansıtmaktadır.

1.4.1. Kolektif Davranış Kuramı

Kolektif davranış kuramı, sosyal psikoloji ve sosyoloji alanlarında önemli bir yere sahip olan, bireylerin topluluklar içinde nasıl davranışlar sergilediği ve bu davranışların toplumsal dinamiklerden nasıl etkilendiğini açıklamaya çalışan bir teorik çerçevedir. Kuramın öncüleri arasında Blumer, Turner, Killian, Davis, Kornhauser ve Gurr gibi isimler olup, bu isimler, toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı ve oluşumu gibi konulara odaklanmışlardır. Kuram, hareket katılımcılarının kolektif değerlerini, normlarını ve ideolojilerini, hareketlere katılım nedenlerini ve hareketlerin kararsız doğasını inceleyerek toplumsal hareketlerin dinamiklerini anlamaya yönelik önemli bir temel oluşturmuştur (Zdravomyslova, 1993). Bu bağlamda, toplumsal hareketler, toplumsal sistemin işlevsizliğinin ve toplumsal düzenin geçici olarak bozulmasının bir örneği olarak görülmektedir. Bu süreç, toplumsal gerilimlerin birikmesi ve yapıların bozulması sonucunda ortaya çıkan sosyal kaygı ile açıklanmaktadır.

Kolektif davranış kuramı, zaman içinde farklı teorik yaklaşımlar ve paradigmalara evrilmiştir. Bu süreçte, toplumsal hareketlerin doğası ve katılımcılarının davranışları, dinamik ve çok yönlü bir şekilde incelenmiştir. Bu kuramın gelişiminde, özellikle klasik, kitle toplumu ve göreceli yoksunluk teorileri

önemli bir yer tutmuştur. Ayrıca, toplumsal hareketlere yönelik algılar ve bu hareketlere katılan bireylerin motivasyonları da zamanla değişim göstermiştir (Skokova, 2014).

Gustave Le Bon'un «Kalabalık» yaklaşımı, toplumsal hareketlerin temelini oluşturan önemli bir teoridir. Le Bon, “Kitleler Psikolojisi” adlı eserinde, kitleleri farklı kültürel seviyelerdeki barbarlar olarak nitelendirir ve toplum üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduklarını savunmuştur. Ona göre, kalabalık, kendi kolektif ruhuna sahip bir oluşum olarak tanımlanır ve bireylerin yaşam tarzı, etkinlikleri ve zihinsel gelişimi, kalabalığın karakterini etkilemez. Kalabalığın eylemleri, duyguları ve düşünceleri, kolektif ruh tarafından belirlenir ve bireyin kalabalık içindeki davranışı, kendi başına davranışından farklılık gösterebilir. Kalabalık içinde insanlar, içgüdüsel bir varlık olan barbar haline dönüşür ve kişiliklerini kaybederler. Kalabalık, bilinçsizce ve anlık bir heyecan altında hareket eder, kendini güçlü hisseder ve itirazlara karşı hoşgörüsüz olur ve ayrıca, cezalandırılmayacaklarını düşünürler (Pimenova et al., 2019). Le Bon, Fransız Devrimi’ni, kalabalığın mantıksızlığı, saldırganlığı ve şiddet eğilimi olarak nitelendirir ve devrim bu kalabalığın kolektif ruhunun etkisi altında gerçekleşir.

Le Bon’un çalışmaları, kolektif davranışın anlaşılması ve gelecekteki araştırmalar için temel bir kaynak olmuştur. Özellikle Avrupa’da milletçiliğin yükselişi sırasında, kolektif davranış karamsar bir bakış açısıyla ele alınmış ve sosyal bilimciler tarafından irrasyonel ve patolojik olarak değerlendirilmiştir. 1920’lerde Sigmund Freud, kalabalık içindeki insanların birey olarak düşünüp hareket ettikleri zamanlardan farklı bir şekilde mantıksız ve sürü benzeri bir zihniyetle davranabileceklerini öne sürmüştür (Freud, 2021). Blumer ise, kalabalıkların ve kendiliğinden bir araya gelen insanların bireylerden farklı düşünüp davrandıklarını kabul ederken, kolektif davranışın üretken ve ortaya çıkan niteliklere sahip olabileceğini savunmuştur. Blumer, kolektif davranışın sosyal düzenin ortaya çıkış yollarını incelemekle ilgili olduğunu iddia etmiş ve dört temel kolektif grup tanımlamıştır: (i) oyunculuk yapan kalabalık (the acting crowd); (ii) etkileyici kalabalık (the expressive crowd); (iii) kitle (the mass); ve (iv) toplum (the public) (Blumer, 1951).

Blumer’a göre, toplumsal norm ve değerlerde meydana gelen değişimler, yani kültürel bir değişim, bireyin psikolojisini etkilemektedir. Bu durum, başlangıçta net

bir hedefi ve organizasyonu olmayan, kolektif davranışın mantıksız ve kendiliğinden bir düzenlemesi olarak nitelendirilebilecek toplumsal hareketlere katılma motivasyonunun oluşmasına yol açar. Blumer, “Geliştikçe organizasyon, biçim, gelenekler, liderlik, sorumluluk paylaşımı... kısacası yeni bir yaşam yapısı kazanırlar” şeklinde ifade ederek, toplumsal hareketlerin zamanla daha yapılandırılmış bir hale geldiğini belirtmektedir. Blumer’a göre, toplumsal hareketler, “yeni bir yaşam düzeni kuran ve itici gücünü mevcut durumdan duyulan memnuniyetsizlikten ya da yeni bir duruma yönelik istek ve umuttan alan kolektif girişimler”dir (Blumer, 1995). Bu anlayış, toplumsal hareketlerin başlangıçta bir kaos ya da düzensizlik gibi görünse de zaman içinde belirli bir yapı ve organizasyona kavuşarak, toplumsal değişimin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynadığını vurgular.

Buna karşılık Smelser, toplumsal hareketlere yapısal-işlevsel bir perspektiften yaklaşmıştır. Katma değer modeli çerçevesinde, toplumsal hareketlerin oluşabilmesi için gerekli olan, ancak bir araya geldiklerinde yeterli olan altı kriteri belirlemiştir. İlk olarak, kolektif davranışın ortaya çıkmasını ya da büyümesini sağlayan sosyal yapının özelliklerine sahip yapısal iletkenliğin varlığından söz eder. İkinci olarak, «toplumsal sistemin farklı bölümleri arasındaki ilişkilerin kötüleşmesi veya bozulması» olarak tanımlanan toplumda yapısal gerilimin varlığı, bu bireylerin gelecekte olması gereken sonuçları değerlendirmelerine ve genelleştirilmiş inançların (üçüncü olarak) oluşmasına neden olur. Dördüncü olarak, hızlandırıcı faktörler, toplumsal bir hareketin oluşumunu tetikleyen olaylar olarak önemli bir rol oynar. Beşinci kriter, harekete katılmak için seferber edilmiş insan gruplarının varlığıdır; son olarak, altıncı kriter, toplumsal hareketin oluşumu üzerinde sadece teşvik edici değil, aynı zamanda kısıtlayıcı bir etkiye sahip olan sosyal kontrol vurgusudur (Smelser, 1968).

Klasik teorilerden bir sonraki önemli yaklaşım, kitle toplumu teorisidir. Kornhauser ve diğer taraftarları, toplumsal hareketleri, örgütsüz bireylerin hızlı bir toplumsal değişim döneminde toplumsal yaşamın bazı bölümlerini değiştirmek amacıyla bir araya gelmeleri sonucu ortaya çıkan bir olgu olarak değerlendirmişlerdir (Kornhauser, 2013). Bu teori, toplumsal hareketlerin doğrudan incelenmesinden ziyade, toplumsal hareketlerin oluşumunda etkili olan toplumun ve bireyin belirli özelliklerine odaklanmaktadır (Morris & Herring, 1984). Teorinin savunucularına göre, toplumsal hareketlere katılanlar çoğunlukla irrasyonel fanatikler ve dışlanmış

bireylerdir. Kitle toplumu ise, yabancılaşmış ve izole edilmiş bireylerden oluşan bir toplum olarak görülmüştür. Bu bağlamda, kitle toplumu teorisi, özellikle faşist ve komünist hareketlerin büyümesini açıklamada önemli bir rol oynamaktadır (Germani, 1968).

Kornhauser ve taraftarları, toplumsal hareketlerin genellikle bir tür bireysel yabancılaşma ve toplumdan dışlanmışlık duygusuyla ilişkilendirildiğini vurgulamaktadır. Bu bireyler, toplumsal yapının normlarına uyum sağlayamayan ve toplumun değişen yapısına uyum gösteremeyen kesimlerdir. Kitle toplumu teorisinin temel iddialarına göre, bu tür bireyler, toplumdan dışlanmışlık ve sosyal bağlarının zayıflaması sonucu toplumsal hareketlere katılım gösterirler. Bu durum, toplumsal yapının hızla değiştiği ve bireylerin toplumda kendilerini dışlanmış hissettikleri dönemlerde daha belirgin hale gelir. Bu bağlamda, toplumsal hareketlerin büyümesi, toplumsal yapıdaki değişikliklerin bir yansıması olarak görülmektedir (Kornhauser, 2013).

Görelî yoksunluk teorisi savunucuları, toplumsal hareketlerin, bir yandan artan beklentilerin, diğer yandan ise bu beklentileri gerçekleştirmeye yönelik sınırlı fırsatların bir sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürmüşlerdir. Görelî yoksunluk, bireylerin ya da grupların, mevcut durumlarıyla karşılaştırıldığında, hak ettikleri veya bekledikleri düzeydeki yaşam koşullarından mahrum kalmaları olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, toplumsal hareketlerin, sadece ekonomik veya siyasi eşitsizliklerden değil, aynı zamanda bireylerin veya grupların hayal kırıklığına uğramış beklentilerinden de doğduğu savunulmuştur (Gurr, 2015).

Ancak, bu teorinin birtakım eksiklikleri bulunmaktadır. İlk olarak, yoksunluğun öznel algısı ile nesnel düzeyi arasındaki ayrımı yapmak son derece zordur. Yoksunluk durumu, bir kişinin veya grubun kişisel algılarıyla ne kadar örtüşse de, aynı zamanda objektif göstergelerle de ilişkilidir. Bu durum, teorinin empirik doğrulamasını zorlaştırmaktadır. İkinci olarak, yoksul grupların siyasi eylemlere gerçek katılımı genellikle düşüktür. Düşük eğitim ve gelir seviyeleri nedeniyle, bu grupların siyasi katılım konusunda deneyimleri sınırlıdır. Ayrıca, bu tür eylemlere katılmak, çoğu zaman risk taşıdığından, katılımcıların sorumluluğu ve eylemden doğacak olası olumsuz sonuçlarla başa çıkma kapasitesinin de yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, düşük gelirli grupların toplumsal hareketlere katılımını

engelleyen bir diğer faktördür (Gurney & Tierney, 1982). Bireysel toplumsal grupların durumunun kötüleşmesi sonucu ortaya çıkan hareketleri analiz ederken, bu teorinin temel kavramlarının kullanılması yeterli görünmemektedir. Bu nedenle, göreceli yoksunluk teorisinin, toplumsal hareketlerin doğası ve katılım dinamiklerini daha geniş bir çerçevede ele almak amacıyla güncellenmesi gerekebilir.

Hareketin gelişim mekanizmaları, «dairesele reaksiyon», iletişim, taklit ve sosyal bulaşma gibi süreçlerle şekillenmektedir. Bu süreçler, toplumsal hareketlerin yayılmasını ve güç kazanmasını sağlayan temel dinamiklerdir. Dairesel reaksiyon, bir hareketin kendisine yönelik direnci daha da güçlendirmesiyle, toplumda geniş çaplı bir tepkinin ortaya çıkmasına yol açar. İletişim, katılımcılar arasındaki etkileşimi artırarak, hareketin amacını ve ideolojisini daha geniş kitlelere ulaştırmasına olanak tanır. Taklit, bireylerin başkalarının eylemlerini benimseyerek aynı hedef doğrultusunda harekete geçmesiyle kolektif eylemi güçlendirir. Sosyal bulaşma ise, toplumsal hareketlerin hızla yayılmasını sağlayan bir süreçtir; bireylerin eylemleri başkalarını etkileyerek hareketin genişlemesine ve daha fazla katılımın sağlanmasına neden olur (Van Ginneken, 2003).

Dawson ve Gettys, hareketlerin gelişimini dört aşamada tanımlamışlardır: İlk aşama «sosyal huzursuzluk» (social unrest) olarak tanımlanır. Bu aşamada, kitlesel eylemlerin kendiliğinden doğası, hoşnutsuzluğun nedenlerinin ve gerilimleri çözme yollarının belirsizliği söz konusudur. Bu aşamada, bir liderin ajitator rolü büyük önem taşır, çünkü lider, hoşnutsuzluğu örgütleyerek harekete geçirir. İkinci aşama «kitlesel öfke» (popular excitement) olarak tanımlanır. Bu dönemde, kitlesel protestoların sıklığı artar ve hedeflerin formülasyonu belirginleşir. Toplumsal gerilimin nedenlerinin farkındalığı artarken, hareketin dönüşüm yolları ve ideolojisi de netleşmeye başlar. Lider burada kehanet veya reformcu bir rol üstlenir, toplumu yönlendirir. Üçüncü aşama «resmileştirme» (formalization) olarak adlandırılır. Bu aşama, hareketin daha yapılandırılmış ve organize bir hal aldığı, normların ve taktiklerin belirlendiği, liderin idari rolünün ortaya çıktığı dönem ifade eder. Katılımcılar arasında rollerin oluşması ve organizasyonel yapının güçlenmesi söz konusudur. Son aşama ise «kurumsallaşma» (institutionalization) aşamasıdır. Bu aşama, örgütsel bileşenin güçlendirilmesi, hareketin sosyal bir kuruma dönüştürülmesi

veya tanınması ve yasallaştırılması sürecini kapsar. Bu aşamada, toplumsal hareket sosyal yapıya entegre olur ve kalıcı bir hâle gelir (Dawson & Gettys, 1948).

Bu dört aşama, toplumsal hareketlerin gelişim sürecini kapsamlı bir şekilde açıklamakta olup, her aşama bir öncekini besler ve hareketin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlar.

1.4.2. Kolektif Eylem Kuramı

Kolektif eylem kuramı, toplumsal hareketleri özel bir sosyo-politik olgu olarak kavramsallaştıran bir yaklaşımdır. Bu kuramın kurucuları arasında Amerikalı bilim insanları McCarthy, Tilly, Oberschall, Gamson, M. Zald, Thompson, Jenkins ve McAdam gibi isimler yer almaktadır. 1970'lerin ortalarına doğru gelişen bu kuram, 1960'lar ve 1970'lerin başında yaşanan toplumsal hareketlerin doğasına ilişkin anlayışı değiştiren ve eski açıklayıcı modellerin tutarsızlıklarını gösteren siyasi çatışmaların ardından popülerlik kazanmıştır. Toplumsal hareketler, kolektif davranış kuramı çerçevesinde olduğu gibi, toplumsal değişimin aracısı rolüyle donatılmıştır. Ancak, bu rol artık marjinal olarak görülmekten çıkmış; toplumsal sistemin işlevsizliğini göstermek yerine, onun normal işleyişinin bir bütünleyicisi olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Pavlova, 2008). Hareketler, mantıksız, kısa vadeli ve demokratik bir toplum için alışılmadık bir olgu olarak algılanmaktan çıkarak, siyasi sistemin meşru bir parçası haline gelmiştir. Hareketlerin kurumsallaşması sonucunda, toplumsal hareketlerin örgütleri gibi yeni örgütsel yapılar oluşmuştur. Bu yeni yaklaşım, toplumsal hareketlerin iç yapısını – büyüme, gerileme, dinamikler, taktik ve stratejiler gibi – detaylı bir şekilde incelemeye olanak tanımaktadır (McCarthy & Zald, 1977).

Örgütsel yaklaşım çerçevesinde, Jenkins tarafından belirlenen birkaç temel varsayım bulunmaktadır. Bu varsayımlar şu şekilde özetlenebilir: Toplumsal hareket, basit bir kolektif davranış biçimi olmayıp, planlı ve rasyonel bir kolektif eylemdir. Bu eylem, spontane davranışların aksine, önceden planlanmış ve katılımcıların mevcut durumu ile kendi kaynaklarını nasıl değerlendirdiklerine bağlı olarak gerçekleştirilir. Yeni katılımcılar, harekete maddi ve manevi teşviklerle çekilir. Ayrıca, kurumsal ve kurum dışı kolektif eylem arasında temel bir ayrım bulunmaktadır. Kurum dışı kolektif eylem biçimleri, resmi siyasi kanalların etkisiz ve ilgisiz olduğu durumlarda,

toplumsal aktörlerin siyasetini kurum dışı yollarla sürdürmesidir. Hareketler, geleneksel temsil ve mücadele kanallarını da kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilir (Jenkins, 1983).

Jenkins'e göre, bir toplumsal hareket, toplumsal özneler ile yetkililer arasındaki çıkar çatışmasına dayanan bir çatışma türüdür. Yapısal gerilimler, mutlak ve göreceli yoksunluklar, devrimci ya da reformist ideolojiler, hareketlerin ortaya çıkış nedenleri olarak kabul edilemez. Toplum içinde harekete geçmek için ekonomik, politik ve örgütsel fırsatlar oluşturulmalı, bunlar daha sonra hareket kaynaklarına dönüştürülmeli ve rasyonel bir özne (aktör) tarafından hedeflere ulaşmak için kullanılmalıdır. Bu özne, açık bir yapıya, belirli hedeflere ve bir faaliyet programına sahip bir toplumsal hareketin örgütlenmesiyle karakterize edilir. Kuruluş, hareketin ana kaynaklarından biridir ve bir toplumsal hareketin varlığı, bir örgütün varlığı ile somutlaşır. Bu, hareketin rasyonel doğasını pekiştirir (Jenkins, 1983).

1970-1980 dönemindeki toplumsal hareketler, anlamsal içerik ve önem bakımından çeşitlilik göstermiştir. Bu dönemdeki katılımcılar, klasik teorilerin öne sürdüğü gibi yalıtılmış bireyler olarak değil, toplumun bütünleşmiş üyeleri demokratik bir sistemin önemli ve rasyonel olarak işleyen bir unsuru olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu süreç sonucunda, Amerika ve Avrupa'da farklılaşan iki ana okul ortaya çıkmıştır. Bu okullar, modern toplumsal hareketler teorisinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur (Skokova, 2014).

Amerikan okulu, Kaynak Mobilizasyonu teorisi ve Siyasi Süreç teorisi gibi kavramlarla, toplumsal hareketlerin oluşum mekanizmaları ve nedenleri üzerine odaklanmıştır. Bu teoriler, hareketlerin nasıl ve neden ortaya çıktığı, hangi kaynakların mobilize edildiği ve siyasi fırsatların hareketlerin gelişiminde nasıl bir rol oynadığını incelemiştir. Avrupa okulu ise, sanayi sonrası toplumlarda toplumsal hareketlerin oluşumu ve gelişimini etkileyen faktörler olarak kültür, kimlik ve ideolojinin rollerine odaklanmıştır. Bu yaklaşım, hareketlerin sadece ekonomik veya politik faktörlerle değil, aynı zamanda kültürel ve kimlikle ilgili dinamiklerle de şekillendiğini vurgulamıştır (Lazarev, 2014).

Her iki okul da toplumsal hareketlerin anlaşılması ve analiz edilmesi için yeni ve modern kavramlar geliştirmiştir. Bu kavramlar, toplumsal hareketlerin daha

kapsamlı bir şekilde incelenmesine ve demokratik sistemler içindeki rolünün daha iyi anlaşılmasına olanak tanımıştır.

1.4.2.1. Kaynak Mobilizasyonu teorisi

Kaynak Mobilizasyonu (Mobilizasyon) teorisi, 1970'lerin ortalarında, büyük ölçüde ekonomist Olson'un kolektif eylemin rasyonelliği üzerine geliştirdiği fikirlerine dayanmaktadır. Olson'un "*Kolektif Eylemin Mantığı: Kamu Malları ve Grup Teorisi*" adlı eserinin yayımlanması, toplumsal hareketlerin incelenmesi alanında yeni bir dönemin başlangıcını simgelemiştir. Bu dönemin gelişimiyle, araştırmacılar toplumsal hareketleri kalabalık ve şiddet odaklı bir perspektiften ziyade, mobilizasyon süreçlerine yeni bir açıdan yaklaşmaya başlamışlardır. Mobilizasyon, özel bir çalışma konusu olarak ön plana çıkmıştır.

Olson, toplumsal hareketlerin analizine neo-faydacı bir yaklaşım getirerek, ekonomik bir kuram geliştirmiştir. Bu yeni yaklaşım, önceki dönemin çalışmalarından önemli bir kopuşu temsil etmekte olup, bu kopuş dört ana noktada özetlenebilir: İlk olarak, Olson, toplumsal hareketleri geniş olguların bir tür ifadesi olarak değerlendirmek yerine, hareketlerin kendisini incelemeyi önermiştir. İkinci olarak, Olson analizinde, aktörlerin ve grupların davranış ve motivasyon sorularından ziyade, bireylerin davranışlarına odaklanmıştır. Üçüncü olarak, Olson, bireysel mobilizasyon prizmasından öte, mobilizasyon süreçlerine ve bu süreçlerin nasıl geliştiğine daha fazla dikkat çekmiştir. Dördüncü olarak ise, yaklaşımında tüm toplumsal hareketleri ve çeşitli mobilizasyon türlerini kapsayıcı bir şekilde birleştirmiştir (Olson, 1971). Bu dört nokta, Olson'un toplumsal hareketlerin incelenmesine getirdiği yenilikçi bakış açısının temelini oluşturmakta ve bu yaklaşım, toplumsal hareketlerin analizinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

Olson'un yaklaşımı, 1970'lerde daha da geliştirilerek «Kaynak Mobilizasyonu» teorisine dönüşmüştür. Bu hareketin savunucuları, yaklaşımlarının çeşitliliğine rağmen, kolektif eylem konusunda ortak bir duruşu paylaşmışlardır. İlk olarak Olson gibi, "Kaynak Mobilizasyonu" hareketinin destekçileri de toplumsal hareketleri kalabalıkların ve/veya şiddetin prizmasından görmekten vazgeçmişlerdir. Ancak Olson'dan farklı olarak, bireyin maddi çıkarlarını seferberliğin tek temeli olarak görmekle sınırlı kalmamış, belirli bir toplumun belirli bir davasının veya

değerinin savunulmasının da aynı derecede önemli olduğunu vurgulamışlardır. İkinci olarak, bu hareketin savunucuları, “kolektif davranış” modelinden farklı olarak, bir hareketin ortaya çıkışı, gelişmesi, başarısı veya yenilgisine ilişkin koşulları dikkate almakla sınırlı kalmamış, örgütün rolünü ön plana çıkararak, mücadele sürecinde toplumsal gruplarda ve hareketlerde meydana gelen değişimlere odaklanmışlardır. Üçüncü olarak, “Kaynak Mobilizasyonu” hareketinin savunucuları, Olson’un toplumsal hareketlere ilişkin açıklamasının yalnızca seçici maddi teşviklerle aşılmasına yönelik başarılı bir girişimde bulunmuşlardır. Onlar, toplumsal hareketlerin eylem sürecindeki aktörlerin hesaplamalarına ve stratejilerine odaklanarak, kolektif eylemin daha kapsamlı bir analizini sunmuşlardır (Jeltov & Jeltov, 2006).

Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, Amerikalı araştırmacılar McCarthy, Zald ve Jenkins tarafından geliştirilmiştir. Teorinin temel varsayımları, Jenkins tarafından şu şekilde revize edilmiştir: (a) Toplumsal hareketler, çeşitli çok yönlü eylemlerin mevcut faydalarına ve maliyetlerine rasyonel ve uyarlanabilir bir yanıttır; (b) Hareketlerin ana hedefleri, kurumsallaşmış güç ilişkileri sistemi içindeki çıkar çatışmaları tarafından belirlenir; (c) Bu tür çatışmaların neden olduğu hoşnutsuzluk o kadar yaygındır ki, hareketlerin oluşumu ve seferber edilmesi, kaynaklardaki, grup örgütlenmesindeki ve kolektif eylem fırsatlarındaki değişikliklere bağlıdır; (d) Merkezi, resmi olarak yapılandırılmış hareket örgütleri, modern toplumsal hareketlerin daha tipik bir örneğidir ve aynı zamanda kaynakları harekete geçirmede ve kalıcı zorlukların üstesinden gelmede, merkezi olmayan, resmi olmayan yapılara göre daha etkilidir; (e) Toplumsal hareketlerin başarısı, büyük ölçüde stratejik faktörlere ve içinde var oldukları siyasi sürece bağlıdır (Jenkins, 1983).

Kaynak Mobilizasyonu teorisinin temel odak noktası, toplumsal hareketlerin oluşumu ve gelişiminin örgütsel yönlerini ve bu hareketlerin kullandıkları dış ve iç kaynakları analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu teori, toplumsal hareketleri, toplumda faaliyet gösteren örgütsel birimlerin rasyonel konuları (örneğin, vatandaşlar ve topluluklar) bir araya getirdiği bir rasyonalizm çerçevesinde ele alır. Rasyonel seçim teorisine dayalı olarak geliştirilen Kaynak Mobilizasyonu modeli, öznenin davranışlarını maliyet ve faydaları hesaplama esasına göre belirlediğini öne sürer (McCarthy & Zald, 1977). Bu modelin temsilcileri, mobilizasyon sürecinde hareket liderleri ve organizatörlerine önemli roller atfetmişlerdir. Bu teori çerçevesinde,

toplumsal hareket ve karşı hareket, örgütlenme, toplumsal hareketlerin sektörü gibi kavramlar formüle edilmiştir (Zald & Ash, 1966).

Kaynak Mobilizasyonu teorisinin en önemli katkılarından biri, toplumsal hareketlerin analizine örgütsel yapılar ve stratejilerin dahil edilmesidir. Bu yaklaşım, toplumsal hareketlerin sadece bireylerin motivasyonlarıyla değil, aynı zamanda bu hareketlerin kaynakları nasıl seferber ettiğini, nasıl örgütlendiğini ve hangi stratejileri kullandığını detaylı bir şekilde incelemektedir. Ancak, bu teorisinin eleştirilen yönleri de bulunmaktadır. Teori, ekonomik ve rasyonel analiz çerçevesine dayanarak, toplumsal hareketlerin yalnızca maddi çıkarlar üzerinden açıklanmasının yetersiz olabileceğini savunan eleştirmenler bulunmaktadır. Çünkü, toplumsal hareketlerin dinamiklerini anlamak için ideoloji, liderlik ve kolektif kimlik gibi faktörlerin de dikkate alınması gerektiği öne sürülmektedir (Skokova, 2014). Bu eleştiriler, Kaynak Mobilizasyonu teorisinin daha geniş bir perspektife taşınarak, toplumsal hareketlerin sosyo-politik bağlamda daha derinlemesine incelenmesini gerektiğini göstermektedir.

Kaynak Mobilizasyonu teorisi, toplumsal hareketlerin örgütsel yapıları ve kaynak yönetimi süreçlerine odaklanarak önemli bir analitik çerçeve sunmuştur. Ancak teori, ideoloji, kimlik ve siyasal bağlam gibi hareketlerin oluşumunu ve başarısını etkileyen diğer dinamikleri ikinci plana ittiği için eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, toplumsal hareketlerin daha kapsamlı bir perspektifle ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

1.4.2.2. Politik Süreç Teorisi

Politik Süreç Teorisi, Eisinger'in geliştirdiği siyasi fırsatlar yapısı kavramına dayanır ve bu teori, özellikle kentsel protesto hareketleri üzerindeki siyasi bağlamın etkisinin analizini temel alır (Eisinger, 1973). Bu teoriyi daha sonra Tilly, McAdam ve Tarrow gibi araştırmacılar önemli ölçüde geliştirmiştir. Teorinin ana tezleri, toplumsal hareketlerin kapsamlı bir çalışması için, resmi siyasi kurumların ve gayri resmi faktörlerin bu hareketlerin oluşumu ve gelişimi üzerindeki etkilerinin anlaşılmasının önemini vurgulamaktadır.

Tilly toplumsal hareket tanımında çatışma ve muhalefet fikrini vurgulayarak, siyasi sürecin taraflarını şu şekilde ana hatlarıyla belirlemiştir: «Bir toplumsal hareket, hükümet yetkilileri ile kurumsal olmayan bir toplumsal grup adına konuşan bireyler

arasındaki tekrarlanan bir dizi etkileşimdir. Bireyler, iktidar yapılarında değişiklik talep etmek ve taleplerini kitlesel destek gösterileriyle desteklemek için harekete geçerler.» Ona göre, bir toplumsal hareketin bileşenleri şu şekilde tanımlanabilir: 1) hareketin hedefleri, 2) ortak çıkarlarla birleştirilen konular (katılımcılar), 3) paylaşımlar (Tilly, 1978).

Politik Süreç Teorisi, toplumsal hareketler sosyolojisine siyasi fırsatlar, harekete geçirici yapılar, eylem repertuarları ve protesto döngüsü gibi yeni kavramlar kazandırmıştır. Bu kavramları belirtilen sırayla ele almak gerekirse:

Siyasal fırsatlar, politik süreç teorisinin merkezi kavramlarından biridir. Tarrow, siyasal fırsatları insanları kolektif eyleme katılmaya teşvik eden, siyasal bağlamın bütünsel, resmi olmayan ve uzun vadeli olmayan bir yönü olarak tanımlamaktadır. Ona göre toplumsal hareketler, hoşnutsuzluğun düşük ya da yüksek olduğu, iç kaynakların kıt ya da zengin olduğu durumlarda ortaya çıkabilir; ancak siyasal fırsatların mevcut olmadığı bir ortamda kolektif eylemin gerçekleşmesi mümkün değildir (Tarrow, 1996). Tilly ise, siyasi alanın açık olduğunda vatandaşların sorunlarını çözmek için protesto yerine doğru yolları kullanmasının daha karlı ve etkili olduğunu belirtmiş, devletin karar alma süreçlerine katılım için bir mekanizma sağlamadığında ise vatandaşların dolaylı yolları aramaya zorlandığını ifade etmiştir. Tilly, toplumsal hareketlerin oluşumu için siyasi fırsatların, siyasi kapalılık ve açıklık arasında bir dengeyi bulması gerektiğini öne sürmüştür (Tilly, 2017).

Harekete geçirici yapılar, McAdam tarafından «insanların harekete geçirildiği ve kolektif eyleme dahil olduğu resmi ve gayri resmi yapılar» olarak tanımlanmaktadır. Bu yapılar, toplumsal hareketlerin öncesindeki örgütlenmeleri, sosyal ağları ve modern toplumsal hareketlerin analizinde kullanılan araçları (örneğin, internet ve sosyal medya platformları) kapsamaktadır (McAdam, 1996).

Kolektif eylem repertuarı, Tilly tarafından geliştirilen bir kavram olup, toplumsal hareketlerin kolektif eylemlerini gerçekleştirme biçimlerini belirlemektedir. Bu repertuar, toplantılar, yürüyüşler, mitingler, grevler, oturma eylemleri ve yetkililere yapılan çağrılar gibi çeşitli eylem biçimlerini içermektedir. Tilly, kolektif eylem repertuarının dış kurumsal ve kültürel bağlam, önceki deneyimler ve dönemin tarihsel koşulları tarafından şekillendiğini savunmuştur (Tilly, 2017).

Protesto döngüsü kavramı, Tarrow tarafından geliştirilmiş olup, 1960'lar ve 1970'lerdeki toplumsal hareketlerin dinamiklerini incelemektedir. Özellikle işçiler ve öğrenciler gibi belirli gruplardan başlayarak toplumun diğer kesimlerine yayılan, zaman zaman şiddetle sonuçlanan ve nihayetinde geleneksel yönetim modellerine geri dönüşle neticelenen süreçleri analiz etmektedir. Tarrow'a göre protesto döngüsü, daha önce kolektif eyleme daha az katılmış grupların harekete geçtiği, yeni eylem biçimlerinin ortaya çıktığı veya mevcut eylem biçimlerinin dönüştürüldüğü, örgütlü ve örgütsüz katılımın gözlemlendiği ve toplumsal çatışmaların yoğunlaştığı dönemleri ifade etmektedir (Tarrow, 1989)

Politik süreç teorisi, toplumsal hareketlerin tarihsel ve sosyolojik incelemelerinde önemli bir rol oynamıştır. Batı Avrupa'daki toplumsal hareketlerin gelişimini analiz eden çalışmalarda, toplumsal hareketlerin örgütlenmesi, stratejileri ve başarıları üzerine geniş çaplı araştırmalar yapılmıştır. Bu teorinin önemli katkılarından biri, toplumsal hareketlerin toplumsal ve siyasal süreçler bağımsız katılımcılar olarak tanınmasını sağlamış olmasıdır. Bu model, toplumsal hareketlerin daha rasyonel ve planlı süreçler olduğunu kabul ederken, kolektif davranıştan ziyade, stratejilere ve uzun vadeli hedeflere dayalı eylem kavramını ön plana çıkarmaktadır.

1.4.3. Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru, özellikle 1960'lı yıllarda, Marksist ekonomik indirgemeciliğin kolektif eylemleri açıklama kapasitesinin sınırlı olduğu görülmüş ve bu durum, yeni toplumsal hareketler teorisinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Çevre ve nükleer karşıtı hareketler ile kadın ve cinsel azınlık haklarına yönelik hareketler gibi konuları inceleyen teorisyenler, odaklarını ekonomik faktörlerden soyut unsurlara kaydırmış ve kolektif eylemi kimlik, değerler ve kültürel dinamikler çerçevesinde ele almaya başlamışlardır. Bu hareketler, bireylerin kimlik inşasında önemli bir rol oynayarak, geleneksel sınıf temelli örgütlenmelerden farklı bir yapıya bürünmüştür. Özellikle küreselleşme ve dijitalleşme süreçleri, bu hareketlerin örgütlenme biçimlerini değiştirmiş ve sosyal medya gibi yeni araçlar üzerinden geniş kitlelere ulaşmalarını sağlamıştır. Bu kuramın önde gelen temsilcileri arasında Touraine, Castells, Giddens, Offe, Rucht, Melucci, Pizzorno, Viverka, Creasy ve diğerleri bulunmaktadır.

Yeni toplumsal hareketlerin özellikleri batı toplumları üzerinden yapılan çalışmalar, bu hareketlerin post-endüstriyel toplumda ortaya çıktığını ve soyut yeni değer türlerine odaklandığını ortaya koymaktadır. Ekonomik ve politik hedefler, bu hareketlerde daha az sıklıkla belirlenmiştir. Yeni değerler, bireyin kendisine, topluma ve çevreye karşı tutumuyla ilgilidir; bu da çevre sorunları, kentsel çevre, insan hakları, yaşam koşulları gibi konuları içermektedir (Skokova, 2014; Zdravomyslova, 1993). Bu bağlamda, yeni toplumsal hareketler, geleneksel ekonomik veya politik hedeflerden ziyade, sanayi sonrası toplumun çeşitli kurumsal yapıları çerçevesinde özerklik, kimlik ve dayanışma arayışına odaklanmıştır. Örneğin, feminist hareket ailedeki ve toplumdaki erkek egemenliğinden bağımsızlık arayışı altında şekillenirken, çevreciler küresel ekonomik çıkarlara meydan okuyarak alternatif enerji kaynaklarının kullanımını desteklemiştir. Bu hareketlerin belirlediği hedefler genellikle nesnel bilimsel bilgiye dayanmaktadır. Örneğin, çevre hareketi alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesine ve özellikle biyoteknoloji ile genetik mühendisliğinin potansiyel risklerine odaklanırken, kadın hareketi ise sorumlu hamilelik ve üreme özgürlüğü konularında diyalog kurarak bilimsel ve etik boyutları tartışmaya açmıştır (Della Porta & Diani, 2015).

Yeni toplumsal hareketlere katılanların yapısı da daha önce varsayıldığı gibi yalnızca işçi sınıfının temsilcilerinden oluşmamaktadır. Bu hareketlerin toplumsal temelleri üzerine iki önemli bakış açısı bulunmaktadır. Birinci bakış açısına göre, yeni toplumsal hareketlerin temelini, ekonominin üretken olmayan sektörlerinde istihdam edilen «yeni» orta sınıf oluşturmaktadır. Bu görüş, özellikle çevre hareketi üzerine İngiliz akademisyenleri arasında popüler olmuş ve çevrecilerin, çıkarları ve değerleri sanayi toplumunun diğer kesimlerinden önemli ölçüde farklı olan orta sınıfın belirli bir kesimine ait oldukları ileri sürülmüştür (Cotgrove & Duff, 1980). Offe'nin bakış açısına göre ise, potansiyel katılımcılar aynı zamanda «eski» orta sınıfı (küçük girişimciler, mülk sahipleri), öğrenciler, ev hanımları ve emekliler gibi grupları da kapsamaktadır. Offe, yeni toplumsal hareketlerin, yeni bir sınıfın öncüsü olarak kabul edilen yeni bir toplumsal topluluğun oluşumuna önemli katkılarda bulunduğunu öne sürmüştür (Offe, 1987).

Yeni toplumsal hareketlerin bir diğer önemli özelliği, geleneksel siyasi kanalların ve karar alma mekanizmalarının kullanımında gözlemlenen azalmadır. Bu

hareketler daha ziyade sivil itaatsizlik ve kamuoyunu harekete geçirme taktikleriyle tanımlanmıştır. Ancak bu durum, yeni toplumsal hareketlerin geleneksel siyasal katılım biçimlerine (partiler, duruşmalar, kural koyma vb.) hiçbir şekilde dahil olmadıkları anlamına gelmemektedir. Özellikle çevre hareketlerinin küresel deneyimi, bu tür katılımın mümkün olduğunu ve etkili olabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, yeni toplumsal hareketlerin eylem listesi, önceki hareket biçimlerinin karakteristik özelliği olan taktik dizisinden hem niteliksel hem de niceliksel olarak üstün olduğu söylenebilir. Bu durum, yeni toplumsal hareketlerin geleneksel siyasi mekanizmaların ötesinde geniş bir eylem yelpazesi sunduğunu ve bu yelpazenin toplumsal ve siyasal değişimleri teşvik etmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Buechler, 1995).

Yeni toplumsal hareketlerin diğer temel özelliği, birey ile kolektif arasındaki sınırların bulanıklaşmasıdır. Kamusal alan, giderek daha fazla bireysel ihtiyaç ve taleplerin etkisi altına girerken, doğum, ölüm, hastalık ve yaşlanma gibi konular, seferberliğin temel nedenleri arasında yer almaktadır. Ayrıca, daha önce yalnızca bireysel olarak ele alınan konular (cinsel yönelim, kişisel ilişkiler gibi) artık kamusal tartışmanın ve kolektif eylemin konusu haline gelmiştir. Bu durum, toplumsal hareketlerin yalnızca toplumsal ve siyasi değişimlerin araçları olmakla kalmayıp, aynı zamanda kişisel kimlik ve değerlerin yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Pichardo, 1997).

Bu bağlamda, Touraine yeni toplumsal hareketlerin birkaç temel özelliğini belirlemiştir. Bu özellikler arasında, toplumsal bir öznenin bilinçli olarak kendi kaderini tayin etmesi, yani kimlik; hareketin gerçek rakibinin belirlenmesi, yani muhalefet ve hareketin ve muhalefet arasındaki toplumsal çatışma bütünlüğü yer almaktadır. Touraine'ye göre, bir toplumsal hareketin kimliği, katılımcılar arasında ortak değerlere dayalı bir etkileşim süreciyle şekillenir ve bu kimlik, hareketin toplumsal özne olarak kendisini tanıması anlamına gelir. Ayrıca, muhalefet kavramı, genellikle hareketin rakibinin devletle bağlantılı belirli bir toplumsal güç olduğu fikriyle bağlantılıdır. Bu bağlamda, toplumsal hareketin karşıtı olarak devlet, hareketin temel muhalifi olarak yer almaktadır (Touraine, 1973).

Yeni toplumsal hareketler kuramının bir diğer katkısı ise, toplumsal hareketlerin modernleşme, postmodernleşme ve küreselleşme gibi süreçlerle nasıl

şekillendiğini anlamamızda önemli bir araç olmasıdır. Bu kuram, toplumsal hareketleri yalnızca politik aktörler olarak değil, aynı zamanda kültürel değişimin, kimliklerin ve değerlerin şekillendiricileri olarak da ele alır. Bu nedenle, toplumsal hareketler, yalnızca toplumların dinamik bir parçası olmakla kalmaz, aynı zamanda bu dinamikleri yönlendiren güçler olarak da kabul edilir. Toplumsal hareketlerin bu çok yönlü yapısı, onları yalnızca bir reaksiyon değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel değişimin aktif ve belirleyici bir aktörü haline getirmektedir.

1.5. Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler Arasındaki Farklar

Toplumsal hareketler, içinde ortaya çıktıkları tarihsel ve toplumsal bağlama göre farklılaşmaktadır. Eski toplumsal hareketler, özellikle sanayi toplumunun ürünü olarak ekonomik ve siyasal talepler üzerine şekillenmişken, yeni toplumsal hareketler sanayi sonrası toplumda ortaya çıkarak kimlik, çevre ve kültürel haklar gibi daha geniş bir çerçevede örgütlenmiştir. Bu dönüşüm, toplumsal hareketlerin katılımcı profili, hedefleri, örgütlenme biçimleri ve devletle ilişkileri açısından önemli farklar yaratmıştır.

Eski toplumsal hareketler, özellikle 18. yüzyıldan itibaren sanayi kapitalizminin gelişimiyle birlikte ortaya çıkmış ve işçi hakları, ekonomik güvence ve siyasal reformlar gibi somut talepler etrafında şekillenmiştir. İşçi sınıfı sendikaları, Marksist hareketler ve emek mücadelesi, bu hareketlerin başlıca örnekleridir. Bu hareketler, çoğunlukla merkezi örgütlenmelere dayanmış ve devletle doğrudan bir mücadele içerisine girmiştir. Amaçları ya devleti ele geçirmek ya da ekonomik ve siyasal sistemde reformlar yaparak işçi sınıfının çıkarlarını güvence altına almaktır (Omvedt, 1994).

Buna karşılık, yeni toplumsal hareketler, 1960'lerden itibaren sanayi sonrası toplumun gelişimiyle ortaya çıkmış ve sınıfsal temelli olmaktan çok, kimlik politikaları, ekoloji, insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve bireysel özgürlükler gibi daha geniş bir perspektife odaklanmıştır. Bu hareketler, post-materyalist değerleri ön plana çıkararak ekonomik taleplerin ötesinde, bireysel ve kolektif kimliğin korunmasına vurgu yapmaktadır (Habermas, 1981). Özellikle çevreci hareketler, feminist hareketler, LGBT hakları ve sivil toplum girişimleri yeni toplumsal hareketlerin temel örnekleri arasında sayılmaktadır (Pichardo, 1997).

Tablo 1: Eski ve Yeni Toplumsal Hareketleri Karşılaştırma

Kriter	Eski Toplumsal Hareketler	Yeni Toplumsal Hareketler
Dönem	18. yy. - 1960'lar	1960'lar – Günümüz
Katılımcı Profili	İşçi sınıfı, köylüler, mülk sahipleri	Farklı toplumsal sınıflardan bireyler, kadınlar, çevreciler, LGBT+, öğrenciler
Hedefler	Ekonomik güvence, işçi hakları, ücretler, siyasal haklar	Kimlik politikaları, çevresel sürdürülebilirlik, insan hakları, demokratikleşme
Örgütlenme	Sendikalar, siyasi partiler, merkezi yapılar	Esnek ağlar, taban hareketleri, sivil toplum örgütleri
Devletle İlişki	Devleti dönüştürme veya ele geçirme hedefi	Devleti bypass etme, sivil topluma odaklanma
İdeolojik Temeller	Marksist ve sınıf temelli yaklaşımlar	Post-materyalist ve kültürel kimlik odaklı yaklaşımlar

Yeni toplumsal hareketler, devlete ve ekonomiye bağımlı olmadan toplumsal değişim yaratmayı hedefleyen bir yapıya sahiptir. Offe, bu hareketleri «devleti bypass eden» kolektif eylemler olarak tanımlar (Offe, 1987). Eski toplumsal hareketler genellikle devleti dönüştürme veya ele geçirme amacına sahipken, yeni toplumsal hareketler doğrudan siyasi iktidarı hedef almak yerine, sivil toplumda farkındalık yaratarak kültürel değişimi tetiklemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, medya, sanat, sosyal hareketler ve akademik söylem gibi alanlar yeni toplumsal hareketlerin önemli araçları haline gelmiştir (Frank & Fuentes, 1987).

Bununla birlikte, yeni toplumsal hareketler sınıf mücadelesi yerine kimlik politikalarına odaklanmaktadır. Bu hareketler, belirli bir sosyal sınıfın çıkarlarını savunmak yerine, bireysel ve kolektif kimliklerin tanınması ve korunması üzerine yoğunlaşmaktadır. Örneğin, LGBT hareketi yalnızca belirli bir ekonomik grubun

değil, cinsel yönelim ve kimlik temelinde marjinalleşmiş bireylerin haklarını savunmaktadır (Singh, 2001). Aynı şekilde, çevreci hareketler yalnızca işçi sınıfının koşullarını değil, tüm insanlığın ekolojik sorumluluklarını vurgulamaktadır.

Yeni toplumsal hareketler, ağ tabanlı ve yatay örgütlenme yapısına sahiptir. Geleneksel sendikal örgütlenmeler veya siyasi partiler gibi merkezi bir yapıya sahip olmayan bu hareketler, internet ve sosyal medya gibi araçları kullanarak daha geniş ve esnek bir katılım modeli geliştirmiştir. Bu hareketlerin bireysel ve toplumsal seferberliği “küresel ağlar” aracılığıyla sağladığını belirtmektedir. Bu yapı, hareketlerin hızlı mobilizasyonuna ve geniş katılımına olanak tanımaktadır (Mertig & Dunlap, 2001).

Günümüz toplumsal hareketleri, küreselleşmenin etkisiyle ulusal sınırları aşarak küresel ölçekte örgütlenmektedir. Özellikle çevresel krizler, insan hakları ihlalleri ve göç gibi küresel sorunların çözüm gerekliliği, hareketlerin ulusötesi ağlar kurmasını zorunlu hale getirmiştir. Ayrıca, toplumsal risklerin ulusal düzlemde ulusötesi düzleme kayması, hareketlerin yalnızca ulusal hükümetleri değil, uluslararası kuruluşları ve küresel aktörleri de hedef almasını sağlamıştır. Dijital platformlar ve sosyal medya, bu süreçte hareketlerin mobilizasyonunu hızlandırarak küresel dayanışmayı artırmıştır (Işık, 2011).

Eski ve yeni toplumsal hareketler arasındaki temel ayrım, sınıf temelli mücadeleden kimlik ve kültürel çerçevelere dayalı mücadelelere geçiş üzerinden şekillenmektedir. Eski toplumsal hareketler, işçi hakları ve ekonomik reformlar gibi somut taleplere odaklanırken, yeni toplumsal hareketler daha geniş ve çok katmanlı bir yapı göstererek bireysel haklar, kimlik politikaları ve çevresel sürdürülebilirlik gibi konulara yönelmektedir. Yeni toplumsal hareketler, devlete doğrudan karşı çıkmak yerine, sivil toplum ve kültürel alanlarda dönüşüm yaratmayı amaçlamaktadır. Bu hareketlerin kimlik politikaları, çevrecilik ve bireysel özgürlükler gibi alanlara odaklanması, post-materyalist değerlerin ön plana çıkmasını sağlamış ve toplumsal değişim süreçlerine yeni bir boyut kazandırmıştır.

1.6. Toplumsal Hareketlerin Dijitalleşmesi

1.6.1. Dijital Aktivizm ve Toplumsal Hareketler

Dijital aktivizm kavramı, son yıllarda toplumsal hareketlerin dijital platformlarda etkinleşmesi ile sıkça tartışılmakta olup, bu terimin anlamı ve kapsamı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kaun ve Uldam tarafından yapılan bir araştırma, dijital aktivizmi geniş bir perspektifte ele almakta ve «herhangi bir ağ özellikli cihazın, hacktivizm biçimleri, hashtag kullanılarak yapılan aktivizm gibi dijital medyanın siyasi amaçlarla kullanılmasına yönelik etkinlikleri» kapsadığını belirtmektedir (Kaun & Uldam, 2018). Bu bağlamda, diğer araştırmacılar da dijital aktivizmi “İnternet aktivizmi” olarak tanımlamakta, bu kavramın daha geniş bir çerçevede çeşitli dijital eylem biçimlerini içermekte olduğunu vurgulamaktadır. Hashtag aktivizmi, slacktivizm, hacktivizm ve “düğmeye basma” aktivizmi (Petray, 2011) gibi farklı olgular internet aktivizminin öne çıkan biçimleri olarak yer almaktadır. Dijitalleşme, sadece toplumun değil, aynı zamanda onun zihniyetinin de dönüşümünü ifade eder. Bu süreç, modern yapıları zorunlu araçlar yardımıyla işleyerek özgün bir dijimodern süreç ortaya koyar (Ayhan, 2017).

Hashtag aktivizmi, sosyal medya üzerinden toplumsal bilincin artırılması ve belirli bir konuda tartışmaların teşvik edilmesi amacıyla hashtaglerin (örn. #bringourgirlsback, #equalityforall, #blacklivesmatter) kullanılmasıyla gerçekleştirilen bir protesto biçimidir (Tombleson & Wolf, 2017). Bu tür aktivizm, sosyal ağlarda hızlı bilgi yayılımını sağlayarak, geniş kitlelerin harekete geçirilmesine olanak tanır. Hashtagler, bir konu etrafında toplumsal farkındalık yaratmak ve bilgi akışını kolaylaştırmak için güçlü bir araç işlevi görmektedir. Bu noktada, hashtaglerin siyasi mitinglerde kullanılan sloganlarla benzer bir işlev gördüğü belirtilmekte olup, toplumsal bilincin artırılması ve geniş çaplı mobilizasyon için etkili bir yöntem sunduğu savunulmaktadır (Goswami, 2018; Novikova, 2014).

Bir diğer önemli dijital aktivizm biçimi ise slacktivizmdir. Slacktivizm, bir protesto hareketinin sadece gönderilerini beğenmek, paylaşmak gibi minimal katılım gerektiren aktivizm türüdür (Vitak et al., 2011). Bu tür aktivizm, genellikle düşük riskli ve eylem gerektirmeyen bir protesto biçimi olarak değerlendirilmekte olup, kullanıcıların sadece dijital platformlarda etkileşime girerek destek sunmalarına

olanak tanır (Neumayer & Svensson, 2016). Bununla birlikte, slacktivismden aktif eyleme geçişin ne denli etkili olduğu ve bu tür dijital katılımın toplumsal hareketlere nasıl katkı sağladığı konusunda hâlâ belirsizlikler bulunmaktadır.

Hacktivism ise, dijital platformlar ve bilgisayar ağları aracılığıyla siyasi fikirlerin, ifade özgürlüğünün ve insan haklarının savunulmasını amaçlayan bir aktivizm biçimidir. Bu tür aktivizmde, dijital araçlar yasadışı yollarla kullanılarak, hükümetler veya diğer otoriteler üzerinde baskı oluşturulmaya çalışılmaktadır (Goode, 2018).

Dijital aktivizm kavramı, sosyal medyanın gelişimi ile daha da çeşitlenmiş ve kapsamı genişlemiştir. George ve Leidner, internet aktivizmini daha ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, sosyal ağlarda yapılan paylaşımların ve yorumların yeniden yayılmasını ifade eden «meta seslendirme», dijital bağış toplama («e-finance»), ve dijital imza kampanyaları gibi kavramları da literatüre dâhil etmişlerdir. Bu tür kavramlar, dijital ortamda toplumsal hareketlerin daha geniş bir şekilde mobilize edilmesini sağlamak ve bireylerin çeşitli aktivist faaliyetlerde bulunmalarına olanak tanımaktadır (George & Leidner, 2019). Sosyal medya aynı zamanda sıradan bireyleri olayların içinde aldığı ve katılımları ile hareketleri güçlendirdiği bir yapı sunmaktadır. En katı sistemlerin bile küçük darbelerle değişebileceğini gösteren sosyal medya, değişimin de anahtarını sunmaktadır (Ayhan & Baloglu, 2019).

Hibrit (ağ) toplumsal hareketler ise, dijital aktivizmin bir adım ötesinde yer almakta ve örgütlenmelerini bilgi ve iletişim teknolojilerinin aktif kullanımına dayandırmaktadır. Castells, Donovan ve Juris tarafından yapılan çalışmalar ağ bağlantılı toplumsal hareketlerin, sanal ve çevrimdışı eylemlerin birleşiminden nasıl bir güç doğurduğunu ve toplumsal hareketlerin dijital platformlarla nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu tür hareketler, çevrimiçi mobilizasyonun yanı sıra, çevrimdışı eylemleri de içeren bir strateji izlemektedir. Bu nedenle, dijital ve fiziksel alanlarda etkili bir şekilde örgütlenme kabiliyeti, ağ bağlantılı toplumsal hareketlerin ayırt edici özelliği olarak kabul edilmektedir (Castells, 2015; Donovan, 2016; Juris, 2016).

1.6.2. Dijital Aktivizmin Gelişim Aşamaları

Modern literatürde, İnternet aktivizminin farklı dönemlere ayrılması ve bu dönemlerin özelliklerinin vurgulanması konusunda çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Karatzogianni, İnternet aktivizminin dört ana dönemini tanımlamaktadır:

1. 1994'te Zapatista hareketi ve küreselleşme karşıtı hareketlerle başlayan dönem;
2. 2001-2007 yılları arasında, özellikle Irak Savaşı'na karşı örgütlenen İnternet aktivizminin patlama yaptığı dönem;
3. 2001-2007 yıllarında Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde görülen İnternet aktivizminden esinlenerek, BRICS ülkelerinde 2007 sonrası ortaya çıkan İnternet aktivizmi dalgası;
4. 2010-2013 yılları arasında, ağırlıklı olarak devlet gözetimi ile ilgili olan ve Wikileaks tarafından ifşa edilen bir aktivizm dalgası (Karatzogianni, 2015).

Ancak, bu dönemlendirme yalnızca İnternet üzerindeki dijital aktivizm faaliyetlerini kapsamakta olup, Occupy Wall Street gibi hibrit aktivizm biçimlerini dikkate almamaktadır. Bu çerçevede, Karatzogianni'nin önerdiği dört dönemin İnternet aktivizminin gelişimine dair önemli bir tarihsel sıralama sunduğu söylenebilir. Her bir dönem, dijital ortamda toplumsal hareketlerin farklı biçimlerde örgütlendiği, seslerini duyurduğu ve harekete geçtiği farklı toplumsal ve siyasal koşulları yansıtmaktadır.

Bununla birlikte, Gerbaudo dijital aktivizmin evrimini yalnızca iki ana aşamada ele almıştır:

1. 2010 öncesi dönemde, yalnızca İnternet üzerinde özerk protestoların geliştirildiği dönem;
2. 2010 sonrasında, hibrit protesto biçimlerinin geliştirildiği dönem (Gerbaudo, 2017).

Gerbaudo'nun bu sınıflandırması, dijital aktivizmin teknolojiyi kullanım biçimindeki dönüşümü, çevrimiçi ve çevrimdışı eylemlerin birleşerek daha karmaşık bir hâle gelmesini vurgulamaktadır. Özellikle 2010 sonrasındaki dönemde, sosyal medya ve dijital platformlar, geleneksel protesto biçimlerine entegre olmuş ve

çevrimdışı protestolarla etkileşimli bir biçimde birleşerek daha geniş bir etki alanına ulaşmıştır (Helmond, 2015).

Bu her iki dönemlendirme de İnternet aktivizminin zaman içinde önemli farklılıklar gösterdiğini ve evrimin çeşitli sosyal, siyasal ve teknolojik faktörler tarafından şekillendirildiğini ortaya koymaktadır. Dijital aktivizmin gelişimi, sosyal medya platformlarının, dijital teknolojilerin, devlet politikalarının ve toplumsal koşulların etkileşimiyle şekillenmiş; bu da toplumsal hareketlerin nasıl dijital mecralarda örgütlendiği ve toplumsal değişim yaratma stratejilerinin nasıl dönüştüğü konusunda önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu analizler, dijital aktivizmin karmaşık doğasını daha iyi anlamamıza yardımcı olurken, toplumsal hareketlerin teknolojiyi nasıl kullanarak etkili değişimler yaratabileceğini de açıkça göstermektedir.

1.7. Medya ve Toplumsal Hareketler

1.7.1. Geleneksel Medya ve Toplumsal Hareketler

Medya ve toplumsal hareketler arasındaki ilişki, çağdaş sosyal bilimler araştırmalarında merkezi bir konumda yer almakta ve toplumsal değişim süreçlerinin anlaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Toplumsal hareketler, genellikle mevcut sosyal, politik veya ekonomik yapıları dönüştürmeyi hedefleyen kolektif eylemler olarak tanımlanır. Bu hareketlerin etkinliği ve başarısı büyük ölçüde medyanın rolüne ve etkisine bağlıdır. Medya, toplumsal hareketlerin mesajlarını geniş kitlelere ulaştırarak farkındalık yaratma, kamuoyu oluşturma ve katılımı teşvik etme gibi işlevler üstlenir. Medyanın olayları sunuş biçimi, hareketlerin toplum nezdindeki algısını doğrudan etkileyebilir ve bu da hareketlerin meşruiyet kazanmasında veya marjinalleşmesinde belirleyici olabilir. Gitlin'in belirttiği gibi, medya sadece gerçekliği yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda onu aktif olarak inşa eder (Gitlin, 1978). Bu ifade, medyanın sadece bilgi aktarmadığını, aynı zamanda olayların algılanışını şekillendirdiğini vurgulamaktadır.

Toplumsal hareketler, medya, devletler ve piyasalarla birlikte evrimleşmiştir. Hareketler, fikirlerini geniş kitlelere yaymak için broşürler ve gösteriler kullanmakta, taleplerini kayıt altına almak için ise kitle gazetelerinden yararlanmaktadır. Kitle iletişim araçları aracılığıyla, bu hareketler geniş seçmen kitlelerini bir araya getirebilir,

örgütler kurabilir, meşruiyet sağlayabilir ve iktidar için yarışan gündemlerini ilerletebilir. Bu süreç, toplumsal hareketlerin etkisini artırmakta ve onların siyasi ve sosyal değişimlerde daha etkin bir rol oynamasına olanak tanımaktadır. Kitle iletişim araçlarının sağladığı geniş erişim, hareketlerin mesajlarını daha hızlı ve etkili bir şekilde yaymalarına yardımcı olmaktadır. Yirminci yüzyıl boyunca, toplumsal hareketler yeni medya teknolojileri ve biçimlerini kullanarak uyum sağlamış ve yenilik yapmıştır. Telefon, radyo, fotoğrafçılık ve en önemlisi televizyon, aktivistlerin iddialarını birbirlerine ve daha geniş kitlelere iletmeleri için yeni yollar sağlamıştır (Roscigno & Danaher, 2001; Seguin, 2016). Örneğin Hindistan'daki bağımsızlık hareketi veya ABD Sivil Hakları hareketi gibi hareketler, destek oluşturmak ve hareket hedeflerini ilerletmek için medyayı kullanmıştır (Scalmer, 2013; Torres, 2018).

Ancak, haber medyası çoğu zaman aktivistleri daha geniş platformlardan mahrum bırakarak ve iddialarını görmezden gelerek, marjinalleştirerek veya zayıflatarak hareketleri kısıtlamıştır. Hareketler, gazeteciler ve daha geniş halk için ilgi çekici hikayeler sunabilse de, dikkat çekmek ve kamu gündemini şekillendirmek için birbirleriyle ve diğer daha güçlü aktörlerle rekabet etmiştir (Ferree, 2002). Gamson ve Wolfsfeld, medyanın hareket seferberliğini, meşruiyetini ve çatışmanın kapsamını kolaylaştırabileceğini savunmuşlardır. Böylece hareketlerin medyaya tersten daha fazla bağımlı olması nedeniyle bu ilişkiyi asimetrik olarak tanımlamışlardır (Gamson & Wolfsfeld, 1993).

Hareket aktörleri ve gazetecilerin çıkarları genellikle örtüşmemektedir. Hareketler mesajlarını iletmek ve kamuoyunun dikkatini çekmek isterken, gazeteciler ise haber değeri taşıyan unsurlara odaklanmaktadır. Bu durum, hareketlerin medyada yer alma çabalarını zorlaştırabilmekte ve çoğu zaman medya ile hareketler arasında asimetrik bir ilişki ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, gazeteciler genellikle çatışmaların şiddet içeren yönlerine, hareketin iç anlaşmazlıklarına veya liderlerin kişisel hayatlarına daha fazla ilgi gösterebilir. Hareketler, görünürlük kazanmak için mücadele etmek zorundadır ve medyada yer bulsalar dahi, haberlerin hareketin amaçlarını ne şekilde çerçeveleyeceği belirsizdir (Smith et al., 2001). Toplumsal hareketler, medya karşısında dezavantajlı bir konumda bulunmakta ve olumlu haber yaptırmak genellikle zorlu bir süreç gerektirmektedir. Siyasi partilerle kıyaslandığında, hareketler daha zayıf bir üye tabanına ve sınırlı iletişim kaynaklarına

sahiptir. Diğer taraftan yeni medya ve internetin yükselişi bu dengesizliği kısmen değiştirmiştir. Günümüzde hareketler, geleneksel medya kanallarına bağımlılığı azaltarak doğrudan kitlelerine ulaşma imkânı bulmaktadır. Bununla birlikte, toplumsal hareketlerin başarısı büyük ölçüde kamuoyu desteğine bağlıdır; zira hareketler, kitle iletişim araçları aracılığıyla hem potansiyel protesto katılımcılarına hem de genel halka ulaşarak etki alanlarını genişletmektedir (Gamson, 2004).

Araştırmacılar, toplumsal hareketler ile siyasi otoriteler arasındaki etkileşimin büyük ölçüde medya aracılığıyla gerçekleştiğini öne sürmektedir. Otoriteler, hareketlerin taleplerini ve protestolarını medya üzerinden takip ederken, toplumsal hareketler de siyasi elitlerin eylemlerini izleyerek stratejik fırsatları değerlendirmektedir (Koopmans & Olzak, 2004). Bu bağlamda, medya içeriği toplumsal hareketler için kritik bir öneme sahiptir ve hareketlerin görünürlüğünü artırmada belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, toplumsal hareketler araştırmacıları, hareketlerin medyaya erişim sağlamak için geliştirdikleri stratejileri kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Rucht, 1960'lerden itibaren toplumsal hareketlerin medya stratejilerini dört farklı kategoride ele almaktadır: çekimserlik (medyaya erişim girişiminde bulunmama), saldırı (kitle iletişim araçlarını eleştirme), uyarılama (medya kurallarını stratejik olarak kullanma) ve alternatifler (kendi hareket medyasını oluşturma) (Rucht, 2004). Bu stratejiler arasında, birçok hareket için en etkili olan yöntemlerden biri uyarılama stratejisi olup, hareketlerin geleneksel medya çerçevesini kendi lehlerine kullanmalarına olanak tanımaktadır.

Hareketler ve medya üzerine yapılan kapsamlı literatür, hareket bilimcilerinin siyasi iletişim bilimcileriyle benzer sorularla ilgilendiğini göstermektedir. İlk olarak, doğrudan hareket-medya etkileşimine odaklanılır ve hareketlerin medya kapsamı elde etmek için kullandıkları stratejiler incelenir. İkinci olarak, hareketlerin iddialarının içeriği ve protesto etkinliklerinin kitle iletişim araçlarında nasıl yer aldığına bakılır. Üçüncü olarak, medya kapsamının olası sonuçları, harekete destek (mobilizasyon), politikacılar ve politika yapıcılar üzerindeki etkileri ve kamuoyu üzerindeki etkileri değerlendirilir (Gamson & Wolfsfeld, 1993). Bu bağlamda, medya ve toplumsal hareketler arasındaki etkileşim, toplumsal değişim süreçlerinin anlaşılmasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya, toplumsal hareketlerin başarısını ve etkisini belirleyen kritik bir araç olarak işlev görmektedir.

Toplumsal hareketler ile medya arasındaki ilişki karşılıklı etkileşim içeren ve oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu durum, her iki yapının da birbirine bağımlı bir şekilde varlığını sürdürmesinden kaynaklanmaktadır. Halk açısından medya, toplumsal hareketleri anlamak ve değerlendirmek için en önemli gözlem araçlarından biri olarak işlev görmektedir. Bu sayede, kamuoyu hareketlere belirli anlamlar yükleyebilmekte ve hareketlerin amacı, eylemleri ve mesajları genellikle medya aracılığıyla görünürlük kazanmaktadır. Medyanın hareketleri nasıl sunduğu, toplumsal hareketlerin algılanmasında belirleyici bir rol oynar ve bu sunumlar hem olumlu hem de olumsuz çerçeveler içinde şekillenebilir. Bu bağlamda, toplumsal hareketlerin medyada nasıl temsil edildiği, sadece hareketlerin etkisini anlamak açısından değil, aynı zamanda medya mekanizmalarını çözümlemek için de önemli bir gösterge niteliğindedir. Öte yandan, medya, ekonomi-politik bağlamda birçok yapıyla iç içe geçmiş bir sistemin parçasıdır ve dolayısıyla haber üretim süreçleri, medya kuruluşlarının bu yapılarla olan güç ilişkilerinden doğrudan etkilenmektedir (Tiryaki, 2020).

Toplumsal hareketler ile medya arasındaki ilişki karşılıklı bağımlılık içerse de medya genellikle daha güçlü bir konumda yer almakta ve hareketlerin görünürlüğünü belirleyici bir aktör olmaktadır. Medyanın hareketleri nasıl çerçevelediği, hareketlerin meşruiyeti ve kamuoyu desteği açısından kritik öneme sahiptir.

1.7.2. Hareketler Medyayı Nasıl Kullanır

Toplumsal hareketler, çeşitli stratejik hedeflere ulaşmak için medya biçimlerinden yararlanır ve bu biçimlere uyum sağlar. Hareketlerin medya kullanımı, genellikle içsel hareket inşası ve daha geniş kitlelerle iletişim kurma gibi dışsal hedefler arasında ayırım yaparak şekillenir (Karpf, 2016). İçsel medya biçimleri (internal media forms), aktivistlerin eylemlerini koordine etmelerine, bilgi paylaşımlarına, kolektif kimlik oluşturmalarına ve güçlü bir hareket kültürü yaratmalarına olanak tanırken; dışsal medya (external media forms), gizli destekçiler, seyirciler ve hedeflerle iletişim kurarak hareketlerin seferberliğini genişletmelerine, meşruiyet kazanmalarına ve taleplerini daha geniş bir kitleye ulaştırarak çatışmalarının kapsamını artırmalarına yardımcı olur (Andrews & Biggs, 2006; Vliegthart et al., 2005).

Toplumsal hareketler, aktivist örgütler ve ağlar aracılığıyla fikir ve bilgileri yaymak amacıyla bağımsız iletişim biçimleri geliştirmektedir. Bu süreç, hareket aktörlerinin faaliyetlerini kaydeden haber bültenleri, dergiler ve gazeteler gibi medya araçlarını içermektedir. Hareket medyası yalnızca yazılı yayınlarla sınırlı kalmayıp, edebiyat, müzik ve belgesel filmler gibi farklı sanat formlarını da kapsamaktadır. Edebiyat, toplumsal hareketlerin ifade araçlarından biri olarak tarih boyunca önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, sendika hareketleriyle bağlantılı yazarlar, romanı kolektif eylemde karşılıklılığı ve dayanışmayı teşvik etmek, aynı zamanda yeni sanayi rejiminin adaletsizliklerine meydan okumak için stratejik bir araç olarak kullanmıştır. Edebi eserler, işçi sınıfının haklarını savunmanın yanı sıra toplumsal değişim için bir platform sunmuştur. Öte yandan, bazı yazarlar emeğin kendi kendini örgütlemesine ve işçi hareketlerini bastırmaya yönelik girişimlere destek vererek, toplumsal değişime karşı bir duruş sergilemiştir. Diğer yazarlar ise, sanayi mücadelesinin farklı taraflarını destekleyen vicdan bileşenleri olarak edebi üretimlerine bu temaları dahil etmiş, okuyucularını toplumsal meselelere dair düşünmeye teşvik etmişlerdir. İşçi sorunlarını ele alan roman yazarlarının tümü, doğrudan ya da dolaylı olarak edebi aktivizm çerçevesinde «işçi sorunu» mücadelesine katkıda bulunmuştur (Isaac, 2009; Roscigno & Danaher, 2001; Vasi et al., 2015). Son yıllarda, bloglar, Facebook sayfaları, Twitter hesapları, YouTube kanalları gibi yeni medya araçları da bu bağımsız iletişim biçimlerine eklenmiştir. Dijital medya, yalnızca bilgi yaymakla kalmayıp, çevrimiçi ve çevrimdışı aktivizmi destekleyerek toplumsal hareketlerin örgütlenme ve mobilizasyon süreçlerini de kolaylaştırmaktadır (Earl et al., 2010).

Diğer taraftan hareket tarafından oluşturulan medya, aktivistlerin eylemleri planlamak, koordine etmek ve gerçekleştirmek için kullandıkları araçlar aracılığıyla seferberliği de kolaylaştırabilir. Vasi ve Suh, Occupy Wall Street (OWS) hareketine ait Facebook ve Twitter hesaplarının yerel kampların başlangıcından önce kurulduğunu bulmuşlardır (Vasi & Suh, 2016). Aktivistler, mobilizasyon için çeşitli çevrimiçi araçlar kullanırlar. Earl ve Kimport, e-mobilizasyonlar, e-taktikler ve e-hareketler arasında ayrım yapar. Hareketler, medyayı meşgul etmek ve şekillendirmek için çeşitli stratejik yaklaşımlar kullanır. Bu, özellikle karmaşık medya ortamlarında belirgindir. Hareketler, örgütler ve aktivistler, daha geniş stratejik yönelimlerinin bir parçası olarak kendilerini medyaya yönlendirirler ve üç ana biçim arasında ayrım

yapılabilir: yıkıcı/dramaturjik, yetkili/profesyonel ve muhalif/karşı ağlar (Earl & Kimport, 2011).

İlk strateji, hareketlerin daha geniş kitlelere ulaşmak için medyanın dikkatini çekmeye çalıştığı gösterilerdir. Tilly, protestoların performatif niteliklerini vurgulamak için WUNC (worthiness, unity, numbers, and commitment - değerlilik, birlik, sayı ve bağlılık) kavramını ortaya atmıştır (Tilly, 2004). Bu yaklaşım, hareketlerin medyayı stratejik olarak dahil etmeye çalıştığı başlıca yollardan biridir (Vliegenthart & Walgrave, 2012).

İkinci stratejik yaklaşımda, hareket aktörleri ve eylem liderleri, kendilerini önde gelen örgütler ve liderler olarak konumlandırmaya çalışmaktadır. Hareket liderleri veya örgütleri, belirli bir konuya ilişkin bakış açılarını kamuoyuna duyurmak amacıyla basın açıklamaları yapabilir, medya röportajları verebilir ya da basın toplantıları düzenleyerek önemli meseleler üzerinde toplumsal farkındalık yaratmayı hedefleyebilirler. Bu strateji, hareketlerin görünürlüğünü artırarak kamu ve karar alıcılar nezdinde daha güçlü bir etki yaratmalarına olanak tanımaktadır (Amenta & Alan Elliott, 2017; Andrews & Biggs, 2006; Andrews & Caren, 2010).

Son olarak, muhalif veya karşı ağlar, toplumsal hareketlerin ana akım haber medyasından dışlandığı ya da medya çerçevesini aşmaya çalıştığı durumlarda ortaya çıkmaktadır (Rohlinger, 2015). Bu ağlar, hareketlerin geleneksel medya kuruluşlarına bağımlılığını azaltarak alternatif iletişim kanalları geliştirmelerine olanak tanımaktadır.

Davidson ve Berezin, Birleşik Krallık'taki aşırı sağcı sosyal medya kullanıcılarının, medyada görünürlük eksikliğine rağmen büyük bir siyasi partide değişime nasıl yol açabildiklerini incelemişlerdir (Davidson & Berezin, 2018). Bu çalışma, alternatif medya ağlarının yalnızca marjinal gruplar için bir ses platformu oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda siyasi yapılar üzerinde somut etkiler yaratabileceğini göstermektedir.

Hareket-medya ilişkisinin belirgin bir başka yönü, ana akım medya kuruluşlarının protestoları ele alma biçimiyle ilgilidir. Bu ilişki üzerine yapılan çalışmalar, medya haberciliğindeki önyargı kaynaklarını ölçmeye yönelik çeşitli çabaları içerir (Ortiz et al., 2005). Araştırmalar, gazetelerin protestoların yalnızca küçük bir kısmını bildirdiğini ve tutarlı bir haber önyargısı örüntüsüne sahip olduğunu

göstermiştir. Bu önyargılar, haber ajanslarına yakınlık, haber toplama rutinleri, olayın büyüklüğü, kesinti ve konuların gazetecilerin ilgilendiği konularla örtüşüp örtüşmediği gibi faktörlere dayanır (Barranco & Wisler, 1999; Hug & Wisler, 1998). Bu araştırma dizisinin bir diğer önemli yönü, ana akım haberlerin protesto kuramı çerçevesi aracılığıyla aktivistleri ve protesto şikayetlerini nasıl meşruiyetsizleştirdiğine dair siyasi iletişim çalışmalarından oluşur. Bu tür çalışmalar, protesto haberlerinin genellikle olayın kendisinden öte gösterisini vurguladığını ve katılımcıları etkisiz olarak küçümsediği aktivistlerin ele alınmasını istediği sorunlar ve şikayetler hakkında önemli ayrıntıları dışarıda bıraktığını bulmuştur (Boyle et al., 2012; Lee, 2014).

Ancak medyanın bir olayın, örgütün veya hareketin odak noktasındaki sorundan bahsetmesi, bu konuların ele alınışının önemli olacağı ya da hareketin çerçevesini benimseyecekleri anlamına gelmez (Sobieraj, 2011). Özellikle tutuklamalarla sonuçlanan radikal taktiklerin haber olma olasılığı daha yüksek olabilir, ancak bu haberler genellikle hareketin iddiaları veya odak noktalarından ziyade kanun ve düzen sorunları olarak çerçevelenir (Amenta et al., 2019). Hareketten sonra da konu kapsamı olumsuz hale gelebilir; örneğin, gazeteler göçmen hakları yürüyüşlerinden sonra göçmenleri ülkenin kültürel yapısına tehdit olarak söz etmeye başlamıştır (López-Sanders & Brown, 2020).

Olumlu toplumsal hareket haberciliğine giden yollar sınırlıdır ve sonuçlar, hareketin örgütsel özelliklerine, taktiklerine ve medya ile siyasi ortama bağlıdır (Amenta et al., 2019). Hedef kitle marjinal olduğunda, hareketler haberciliğin şekli üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olabilir çünkü iddia oluşturma konusunda daha az rekabet vardır. Örneğin, Uluslararası Af Örgütü'nün basın bültenleri, daha az fark edilen ülkelerdeki insan hakları ihlallerini çerçevelemede başarılı olmuştur (Ramos et al., 2007). Buna karşılık, OWS'nin işgallerden sonra eşitsizlik söylemi üzerinde doğrudan çok az etkisi olmuştur. Çünkü politikacılar ve düşünce kuruluşları gibi daha merkezi siyasi aktörler, konu hakkında daha aktif iddia sahipleridir (Gaby & Caren, 2016).

Birlikte ele alındığında, toplumsal hareketler medyayı hem iç dinamikleri açısından sonuç verici bir şekilde hem de dışarıdan gelen izleyiciler, yetkililer ve hedeflere yönelik çeşitli şekillerde kullanırlar. Medya, hareketlerin mesajlarını yaymak, destek toplamak ve kamuoyu oluşturmak için önemli bir araçtır. Dahası,

medyayla etkileşim, temelde aktivistlerin ve toplumsal hareket örgütlerinin daha geniş stratejik yönelimleri ve uygulamalarıyla bağlantılıdır (Rohlinger & Corrigan-Brown, 2018). Bu stratejik yönelimler, hareketlerin etkili bir şekilde iletişim kurmasını ve hedeflerine ulaşmasını sağlayabilir.

Medya ve toplumsal hareketler arasındaki ilişki, hareketlerin mesajlarını yaymak, destek toplamak ve kamuoyu oluşturmak için kritik bir öneme sahiptir. Medya, hareketlerin görünürlüğünü artırabilir ve geniş kitlelere ulaşmalarını sağlayabilir. Ancak, medyanın protestoları ele alış biçimi, hareketlerin mesajlarının nasıl algılandığını etkileyebilir. Medya, bazen hareketlerin taleplerini ve şikayetlerini yeterince yansıtmayabilir veya çerçeveleyebilir. Bu nedenle, hareketler, medyayla etkileşimlerinde stratejik yaklaşımlar geliştirerek, mesajlarının doğru bir şekilde iletilmesini sağlamaya çalışırlar. Sonuç olarak, medya, toplumsal hareketlerin başarısında hem bir fırsat hem de bir meydan okuma olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.7.3. Toplumsal Hareketler ve İnternet

İnternet aktivizmi olgusunun incelenmesinde, internetin kolektif eylemi yönlendiren süreçlerde ne ölçüde değişiklik yarattığı ve geleneksel toplumsal hareket teorilerinin bu yeni katılım biçimlerini açıklama kapasitesinin ne kadar yeterli olduğu konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Siyaset sosyolojisi alanındaki uzmanlar, çevrimiçi aktivizmi sivil katılımın bir türü olarak değerlendirirken, iletişim araştırmacıları İnternet aktivizmini politik amaçlı kolektif eylem türü olarak ele almaktadırlar. Günümüzde İnternet aktivizmi üzerine yapılan araştırmaların karşı karşıya olduğu temel soru ise, İnternet aktivizmi ile çevrimdışı aktivizm arasında temel bir fark olup olmadığıdır (Earl et al., 2010). Bu soruya verilen yanıtlar, iki farklı görüşün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir grup araştırmacı, İnternet aktivizminin sosyo-politik faaliyetlerin modern biçimlerinden biri olduğunu ve kalıcı bir etkisi olmadığını savunurken (Diani, 2000; Tilly & Düz, 2008), diğer bir grup ise İnternet aktivizminin aktivist çalışmaları temelden değiştirdiğine inanmaktadır (Bennett & Segerberg, 2012; Fisher, 1998; Myers, 1994). Bu çeşitlilik, İnternet aktivizminin etkileri ve önemi hakkında süregelen bir tartışmayı yansıtmaktadır.

Earl ve arkadaşları, İnternet aktivizmi üzerine yapılan çalışmalarda anlaşılmazlıkların, farklı okulların çalışma nesnesi olarak farklı İnternet aktivizmi

türlerini ele almasından kaynaklandığına inanmaktadırlar. Bu bağlamda, İnternet aktivizmi türleri arasındaki farklılıkları belirlemek amacıyla dört kategorili bir tipoloji önermektedirler. Bu tipoloji, aktivistlerin İnternet'i kullanma derecesine dayanmaktadır:

1. Birinci Tür (Broşür-Ware): İnternet'i yalnızca bir bilgi kanalı olarak kullanan aktivizm türüdür. Bu durumda, İnternet öncelikle bağımsız bir medya olarak işlev görür.
2. İkinci Tür (Çevrimdışı Aktivizmin Örgütlenmesini Kolaylaştıran İnternet Aktivizmi): Bu tür, sadece bilgi yaymanın ötesine geçerek, protestoculara hizmet eder. İnternet, hareketlerin koordine edildiği bir alan olarak kullanılır.
3. Üçüncü Tür (Çevrimiçi Katılım): Protestolara İnternet üzerinden katılımı içeren aktivizm türüdür.
4. Dördüncü Tür (Organize Çevrimiçi Aktivizm): Bu durumda, hareketler tamamen web siteleri ve bloglar aracılığıyla organize edilir. Organize İnternet aktivizminde, tüm protesto faaliyetleri çevrimiçi olarak gerçekleştirilir (Earl et al., 2010).

Benzer, ancak daha geliştirilmiş bir tipoloji, Vegh tarafından önerilmiştir.

Vegh, İnternet aktivizmini iki ana kategoriye ayırmaktadır:

1. İnternet Destekli Hareketler: Bu kategorideki hareketler, İnternet'i ek bir iletişim kanalı olarak kullanır. Bu durumda, İnternet geleneksel aktivizm yöntemlerini destekleyici bir rol oynar ve hareketlerin daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlar.
2. İnternet Özellikli Hareketler: Esas olarak İnternet kullanılarak organize edilen hareketler bu kategoriye girer. Bu tür hareketler, İnternet'in sunduğu araçlar ve platformlar sayesinde var olur ve gelişir. İnternet, bu hareketlerin temel organizasyon ve mobilizasyon aracıdır (Vegh, 2013).

Vegh'in bu ayrımı, İnternet'in aktivizm üzerindeki etkisinin yalnızca destekleyici olabileceğini veya tamamen yeni hareketlerin ortaya çıkmasını sağlayabileceğini göstermektedir. Yeni bir teorik modele olan ihtiyaç, araştırmacılar tarafından belirtilen İnternet aktivizmi biçimlerinin özelliklerine dayanarak belirlenmektedir. Özellikle, Earl ve Schussman, çevrimiçi örgütlenmeye odaklanan hareketlerin özelliklerini üç ana noktada özetlemektedirler:

1. Bu tür hareketler baskıya farklı şekillerde tepki göstermektedir.
2. Bu hareketlerin örgütleyicileri çoğunlukla aktivizm konusunda deneyimi olmayan kişilerden oluşmaktadır (Earl & Schussman, 2002).
3. Bu organizatörlerin farklı öncelikleri ve çıkarları bulunmaktadır (Earl et al., 2010).

İnternet aktivizminin temelde toplumsal hareketlerden farklı olmadığını varsayan teorik yaklaşımlara örnek olarak Lim ve Trere'nin çalışmaları gösterilebilir. Lim, toplumsal hareketlerin analizini üç düzeyde sunar: İlk olarak, toplumsal hareketlerin kökenlerini, yani toplumsal sistemin altında yatan sorunları inceler; ikinci olarak, sosyal medyanın hareket mekanizmasındaki rolünü belirlememizi sağlayan toplumsal hareketin gelişim sürecine odaklanır; üçüncüsü ise, araçlar (yönlendiriciler) - bir toplumsal hareket ağının oluşumuna katkıda bulunan insanlar, topluluklar ve diğer aktörler (sanal olanlar dahil) üzerine yoğunlaşmaktadır (Lim, 2018). Bu yaklaşım, olgunun bütünsel bir resmini sağlar ve toplumsal hareketlerin nasıl şekillendiğini ve geliştiğini anlamamıza yardımcı olur.

Trere ise, kitle iletişim teknolojileri ile toplumsal hareketler arasındaki etkileşimi daha yakından inceleyerek bu alanda önemli bir katkı sağlamaktadır. Ağ iletişiminin toplumsal hareketler üzerindeki etkisini inceleyen Trere, ağ toplumsal hareketinin gelişmesinin önkoşullarına odaklanır ve bunların süregelen çatışmanın bir sonucu olduğunu vurgular. Trere'nin yaklaşımının özelliği, bir toplumsal hareketin ortaya çıkması ve gelişmesi için teknoloji kullanma pratiklerini şekillendiren iletişim koşullarının tarihsel önkoşullarına daha fazla önem vermesidir (Trere, 2018). Bu nedenle, her iki araştırmacı da İnternet aktivizmini, sosyokültürel koşullara vurgu yaparak açıklamakta ve toplumsal hareketlerle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğunu iddia etmektedir.

Bennett ve Sedgeberg, sosyal ağların kullanımının toplumsal hareketler üzerinde temel bir dönüşüm yarattığına dair bir yaklaşım benimsemektedirler. Araştırmacılar, iletişimin çevrimiçi aktivizmde kritik bir faktör haline geldiğini ve her bir kullanıcının ağı aracılığıyla mesajın yayılmasını mümkün kıldığını vurgulamaktadırlar. Onlar, karmaşık sosyal, ekonomik ve politik sorunların sosyal ağlarda kişisel hesaplarda paylaşılmaya uygun kısa, kişiselleştirilmiş mesajlar şeklinde yansıtıldığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda, Bennett ve Segeberg, ağ toplumsal

hareketlerine özgü bireysel eylem çerçevelerini, geleneksel toplumsal hareketlerin karakteristik özelliği olan kolektif eylem çerçeveleriyle karşılaştırmaktadırlar (Bennett & Segerberg, 2012). Bu karşılaştırma, sosyal medyanın toplumsal hareketlerin yapısını ve işleyişini nasıl dönüştürdüğüne dair önemli bir perspektif sunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAZAKISTAN ve TOPLUMSAL HAREKETLER

2.1. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Genel Görünümü

Şekil 1: Kazakistan Haritası

Kazakistan Cumhuriyeti, Avrasya kıtasının merkezinde yer alan, geniş yüz ölçümü, zengin doğal kaynakları ve çok etnikli toplumsal yapısıyla dikkat çeken bir devlettir. 16 Aralık 1991’de Sovyetler Birliği’nden bağımsızlığını kazanan ülke, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda önemli dönüşümler geçirmiştir (Anayasa, 1991). Ülkenin yönetim sistemi, güçlü bir yürütme organına dayalı cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile şekillendirilmiş olup, anayasal çerçevede demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlanmaktadır.

Kazakistan, 2 milyon 724,9 bin kilometrekarelik yüz ölçümüyle dünyanın en büyük dokuzuncu ülkesi olup, Rusya, Çin, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile sınır komşusudur. Jeopolitik konumu itibarıyla, Asya ile Avrupa arasında köprü niteliği taşıyan ülke, enerji, madencilik, tarım ve ticaret sektörlerinde küresel piyasalarda önemli bir aktör haline gelmiştir (Kararname, 2009).

Ülke, çok kültürlü yapısıyla da dikkat çekmektedir. Ulusal İstatistik Bürosu’nun verilerine göre, 1 Aralık 2024 itibarıyla Kazakistan nüfusu 20 milyonu aşmıştır. Nüfusun %70,4’ünü Kazaklar, %15,5’ini Ruslar, geri kalanını ise Özbekler,

Ukraynalılar, Uygurlar, Almanlar, Tatarlar, Azeriler, Koreliler, Türkler ve diğer etnik gruplar oluşturmaktadır (Stat.gov.kz, 2021). Ülkenin resmi dili Kazakça olup, Rusça etnik gruplar arası iletişim dili statüsüne sahiptir.

Kazakistan ekonomisi, büyük ölçüde doğal kaynaklara dayalı bir yapıya sahip olup, özellikle petrol, doğalgaz, uranyum ve metal rezervleri açısından küresel düzeyde stratejik bir konumda yer almaktadır. Kazakistan, dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip ülkelerinden biri olup, kanıtlanmış petrol rezervleri açısından küresel sıralamada 9. sırada yer almaktadır. Ülkenin toplam petrol rezervlerinin 30 milyar varil olduğu tahmin edilmektedir (Asia-Plus, 5 Temmuz 2022). Petrol yataklarının büyük bir kısmı, ülkenin batısında, özellikle Hazar Denizi kıyısında yoğunlaşmaktadır.

Geleneksel olarak hammadde ihracatına dayalı bir ekonomi yapısına sahip olsa da Kazakistan son yıllarda ekonomik çeşitlilik ve sanayileşme hedefleri doğrultusunda reform süreçlerini hızlandırmıştır. Küreselleşme sürecinde, ülkenin jeopolitik konumu ve doğal kaynak zenginliği, ekonomik büyümesini destekleyen temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

2.2. Çarlık Rusya Dönemindeki Kazakistan

19. yüzyılda Kazakistan ve Türkistan'ın (Orta Asya'nın) Rus İmparatorluğu tarafından sömürgeleştirilmesi, yalnızca siyasi değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel alanları da derinden etkileyen çok boyutlu bir süreçtir. Bu sömürgeleştirme süreci, stratejik çıkarlar, jeopolitik hesaplar, ekonomik kazançlar ve ideolojik gerekçeler doğrultusunda şekillenmiş olup, Rus İmparatorluğu'nun Türkistan'daki genişleme politikasının temel unsurlarından biri olmuştur. Kazakistan, Rusya'nın Türkistan'daki genişleme stratejisinde kilit bir rol oynamış ve İngiltere başta olmak üzere diğer Avrupalı güçlerle rekabet ettiği büyük jeopolitik mücadelede önemli bir bağlantı noktası haline gelmiştir. Bu bağlamda, Kazakistan'ın Rusya için stratejik önemi yalnızca bölgesel ölçekte değil, aynı zamanda küresel güç dengeleri açısından da kritik bir konumda yer almıştır.

Rusya'nın Kazakistan ve Türkistan'a yönelik genişlemesinin en belirgin nedenlerinden biri, güney sınırlarını güçlendirme arzusuyla 19. yüzyılda Rusya, İngiltere'nin Hindistan ve Orta Doğu'daki etkisinin arttığı bir dönemde, Türkistan'da stratejik nüfuz için bir rekabetin içine girmiştir. Bu rekabet, «Büyük Oyun» olarak

adlandırılmakta olup, Kazak bozkırları gibi stratejik geçiş noktaları, Rusya'nın güvenliği için önemli bir tehdit oluşturmaktaydı. Rusya, bu tehdidi engellemek için Kazakistan'ı ve çevresindeki bölgeleri kontrol altına almak zorunda kalmıştır. Böylece, Kazakistan, Rusya'nın güney sınırlarının güvenliğini sağlamasında ve İngiltere'nin bölgedeki nüfuzunu sınırlamakta kritik bir rol oynamıştır (Plentsov, 2012).

Kazakistan'ın, Avrasya kıtasının Türkistan ve Çin İmparatorluğu'na uzanan önemli bir geçiş yolu olması, bölgenin stratejik değerini daha da artırmıştır. Kazakistan'ın kontrolü, Rusya'nın Türkistan'daki stratejik konumunu pekiştirmiş ve imparatorluğun iç sınırlarının güvenliğini doğrudan etkilemiştir (Amanzholova et al., 2017). Bu durum, sadece Kazakistan'ın Rusya için bir bağlantı noktası olmasını sağlamamış, aynı zamanda bölgenin Rus yönetimi altına alınmasının, Türkistan'daki Rus etkisinin artmasına ve gelecekteki bölgesel gelişmelerin yönlendirilmesine olanak tanımıştır.

İkinci neden olarak ekonomik çıkarlar öne çıkmaktadır. Rus İmparatorluğu, doğal kaynaklar ve yeni topraklar elde etme amacını güderek Kazakistan'ı hedef almıştır. Türkistan ve Kazakistan'ın maden kaynakları, özellikle altın, gümüş, bakır ve diğer fosil kaynakları, Rus sanayisinin gelişmesi için gerekli olan hammaddeyi sağlamaktaydı (Omarbekov, 2016). Bu bölgelerdeki toprakların kontrolü, Rus ekonomisinin güçlenmesine ve geniş ticaret yollarının açılmasına olanak tanımıştır. Üçüncü neden ise dini ve kültürel etkidir. Rus İmparatorluğu, Ortodoksluk dinini yayarak hem siyasi hem de kültürel bir hakimiyet kurma çabası içindeydi. Rusya'nın artan siyasi etkisi, Kazak halkının kültürünü, dinini değiştirmeyi ve Rus dilinin egemenliğini kurmayı mümkün kılmıştır (Buiraeve & Ahantaeva, 2014). Rus İmparatorluğu'nun Kazakistan'daki genişlemesinin sebepleri, sadece jeopolitik ve stratejik çıkarlarla sınırlı kalmayıp, ekonomik ve kültürel etkenlerle de şekillenmiştir. Bu süreç, bölgedeki toplumsal yapıyı derinden etkilemiş ve Kazak halkının hem kültürel hem de ekonomik bağımsızlık mücadelesinin temelini oluşturmuştur.

2.2.1. Çarlık Rusya İdaresinde Kazaklar ve İsyanlar

18. yüzyılın 20'li yılları, Kazak halkı için zorlu bir dönem olarak kayda geçmektedir. Bu dönemde, komşu ülkelerden gelen saldırılar, halk üzerinde büyük bir

baskı oluşturmuş ve özellikle doğudan gelen Cungan saldırıları, Kazakların sosyo-ekonomik yaşamını ciddi şekilde zorlaştırmıştır. Bu dış baskılar, Kazak halkını mevcut durumdan çıkış yolları aramaya itmiş ve bir yandan da içsel çözüm arayışlarına sevk etmiştir. Küçük Cüz Hanı Ebu'l-Hayr, bu bağlamda Çarlık Rusya'sının himayesine sığınmayı stratejik bir çözüm olarak görmüştür. Bu çerçevede, 19 Şubat 1731'de İmparatoriçe Anna Ioannovna tarafından, Küçük Cüz Kazaklarının Rusya'ya tabi kılınmasına yönelik bir ferman imzalanmıştır (Kabyldinov & Kayypbayeva, 2008). Bu gelişme, Rusya'nın Kazak toprakları üzerindeki etkisinin artmasının ve Rus kolonizasyon sürecinin başlangıcının bir işareti olmuştur. Rusya'nın etkisi, Kazak halkının sosyal ve siyasi yapısını derinden değiştirmiş ve bu değişim 130 yılı aşkın bir süre devam etmiştir.

Kazak topraklarında Rus egemenliğinin pekişmesi, 1740 yılında Orta Cüz'ün, 1742'de ise Büyük Cüz'ün Rusya'nın himayesine girmesiyle hız kazanmıştır. Her bir Kazak Cüz'ü, kendi bağımsızlıklarını koruma çabası içinde olmasına rağmen, aralarındaki ayrılıklar ve parçalanmalar, Kazak topluluğunun siyasi kaderi üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu iç çekişmeler ve savaşlar, Kazak halkının birliğini tehdit etmiş, bu durum da Rus ordusunun Türkistan'ı işgalini kolaylaştırmıştır. Nihayetinde, Kazak toplulukları, birer birer Rus hakimiyetine girmek zorunda kalmıştır (Şayahmetov, 2002). Bu süreç, Kazak halkının kültürel ve siyasi yapısında köklü değişikliklere yol açmış ve bölgenin gelecekteki gelişimini şekillendirmiştir. Kazaklar arasındaki bölünmüşlük, dış güçlerin müdahalesini kolaylaştırmış ve bağımsızlık mücadelesini zayıflatmıştır.

Rusya'nın kontrolüne giren Kazaklar, örf ve âdet kanunlarını üç aşamadan geçirmiştir. Bu aşamalar, Kazak toplumunun sosyo-politik yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır.

Birinci Dönem: Rusya işgalinin başlangıcından Kazak Hanlığı'nın dağılmasına kadar süren dönemdir, Kazak toplumu tam anlamıyla bağımsızlığını kaybetmemiştir. Hanlık-sultan yönetim sistemi devam etmekte olup, Rusya doğrudan Kazak örf kanunlarına müdahale etmemiştir. Ancak, Rusya, Kazakların örf ve adetleri hakkında bilgi edinmek amacıyla casuslarını kullanarak bu kanunları toplamış ve bunları detaylı bir şekilde derlemiştir. Bu dönemde, Kazak toplumu yerel yönetimlerini sürdürmeye çalışırken, Rusya'nın ekonomik çıkarları doğrultusunda ticaret geliştirilmiş ve sınır

bölgelerinde yargı yetkisi Rus tüccarlarının çıkarlarını koruyacak şekilde devralınmıştır. 1738 yılında ise, Kazaklar arasındaki ticari anlaşmazlıkların çözümü kavuşturulması amacıyla bir adli komisyon kurulmuştur (Şulepin, 2011).

İkinci Dönem: 1867-1868 reformlarından önceki dönemde, Kazak topraklarının Rus İmparatorluğu tarafından tamamen kontrol altına alınması ve hanlık sisteminin kaldırılması, bu dönemin temel özelliklerindendir. Rus İmparatorluğu, Kazak topraklarında daha etkili bir yönetim kurabilmek amacıyla Kazak örf ve adet kanunlarını değiştirmeye çalışmış, bunları yapabilmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur (Appolova, 1960). 1823 yılında Ombi’de kurulan Geçici Komite, Kazak örf hukukunu derlemeyi amaçlamış, ancak kraliyet hükümeti, bu derlemeyi onaylamamıştır. Çünkü örfi kanunlar, Rus kanunlarının uygulanmasını engellemektedir (Margulan, 1950).

Üçüncü Dönem: 1867-1868 yıllarında gerçekleştirilen reformlar, Çarlık Rusya’sının sömürge politikasının önemli bir parçası olmuştur. Bu reformlar, idari yapının, toprak ilişkilerinin, yargı sisteminin, kamu eğitim sisteminin ve dini alanın yeniden yapılandırılmasını içermektedir. Çar hükümeti, Kazakistan’a yönelik idari yönetim getirmeyi amaçlamış ve bu bağlamda Türkistan Umumi Valiliği kurulmuştur. Bu süreçte, yerel yönetici sınıf ve aşiret liderleri zayıflatılmış ve Kazak bozkırları Rusya’nın diğer bölgeleriyle kademeli olarak entegrasyona sokulmuştur. Kazak yerleşimlerinin ve bölgesel kaynakların serbestçe kullanılmasına yönelik düzenlemeler yapılmış, bu süreçte Kazak halkı ekonomik ve toplumsal olarak daha da zor duruma düşürülmüştür (Düsen, 23 Aralık 2019).

Bu dönemde Kazak halkı, kültürel mirasını koruma çabalarını sürdürmüş ve geleneklerini yaşatmak için direncini göstermiştir. Ancak, reformların getirdiği değişimlere karşı gösterilen bu direnç, zamanla Kazak halkının ulusal bilinç ve kimlik arayışını pekiştirmiştir. Aynı zamanda, Kazakların geleneksel değerlerini sürdürme çabaları, isyanlara yol açmış ve bu hareketler, Kazak halkının özgürlük mücadelesinin sembollerinden biri haline gelmiştir. Kazak halkının, Rus egemenliği altındaki topraklarda gerçekleştirdiği ayaklanmalar, sadece yerel düzeyde değil, aynı zamanda geniş bir sosyal ve kültürel bağlamda da derin etkiler yaratmıştır. Sirym Batır, Karatai Sultan, Kenesarı Sultan gibi liderlerin öncülüğünde gerçekleşen ayaklanmalar, Kazak halkının bağımsızlık mücadelesinin örnekleri olarak tarihe geçmiştir (Koigeldiev et

al., 2007). Ancak bu ayaklanmaların hiçbirisi nihai amacına ulaşmamış ve Rus yönetiminin baskısı altında Kazak halkı topraklarını kaybetmeye devam etmiştir.

Son olarak, 1916 yılındaki ulusal kurtuluş hareketi, bu uzun süren direnişin en önemli örneklerinden biri olmuştur. Ayaklanmanın temel sebepleri, savaş sırasında artan sömürgeci baskı, toprakların ele geçirilmesi ve Çar'ın askere alma kararına karşı gösterilen tepkilerdir. Torgai ve Jetisu bölgelerindeki isyanlar, bu sürecin en yoğun direniş gösterilen alanları olmuştur (Kotyukova, 2016). Bu ayaklanmalar, Kazak halkının kültürel kimliklerini, özgürlüklerini ve haklarını savunma noktasında gösterdiği kararlılığın bir simgesi olarak tarihe geçmiştir.

Sonuç olarak, Çarlık Rusya'sı döneminde Kazak halkı, bağımsızlık, ekonomik sorunlar, adalet arayışı ve sosyal eşitsizlikler gibi temel nedenlerle büyük direnişler göstermiştir. Bu hareketler, Kazak halkının ulusal kimliğini koruma mücadelesinin önemli bir parçası olmuş ve Kazak toplumunun gelişimine yön veren tarihsel olaylar arasında yerini almıştır.

2.2.2. Şubat Devrimi ve Alaş Hükümeti

1916 yılının baharından itibaren, Rus ordusunun Birinci Dünya Savaşı'ndaki başarısızlıkları, sosyo-ekonomik kriz, sosyal ve ulusal kurtuluş hareketleri gibi faktörleri, radikal muhalefetin faaliyetlerini hızlandırmıştır (Vert, 2006). Bu dönemde, Rusya'daki siyasi kriz, Kazakistan ve Türkistan'daki ulusal kurtuluş ayaklanmalarıyla daha da derinleşmiş bulunmaktadır. Çarlık hükümetinin, Batı Cephesi'nden General Lavrentiev'in askeri birliğini Kazakistan'daki isyancılara karşı göndermesi, isyanın ciddiyetini ve büyüklüğünü ortaya koymaktadır (Drobjaeva, 1993).

23 Şubat 1917 tarihinde (bugünkü 8 Mart), Petrograd'da binlerce kadın işçi greve gitmiş ve «Ekmek verilsin!», «Savaş yok olsun!», «Adamlarımızı geri getirin!» gibi sloganlarla taleplerini dile getirmişlerdir. Grev, kısa süre içinde büyük bir işçi kitlesinin katılımıyla büyümüş ve grevcilerin sayısı 128 bine ulaşmıştır. Grevin sonucunda, şehir içi ulaşım durdurulmuş ve dükkanlar zarar görmüştür. Ancak, günün sonunda grevciler, ordunun müdahalesiyle dağıtılmıştır (Kiselyov & Chagin, 1998). Petrograd'daki gösterilerin ardından Moskova'da da benzer olaylar yaşanmış ve bu eylemler, geniş çaplı bir ayaklanmaya dönüşerek 1 Mart'ta devrimle sonuçlanmıştır. Mart-Nisan aylarında ise Geçici Hükümet, Ukrayna, Transkafkasya, Kazakistan ve

Türkistan gibi bölgelere güçlerini yaymaya başlamış ve bu bölgelerde çeşitli Konseyler kurulmuştur (Ostrovsky & Utkin, 1995).

Bu olaylar tarihte Şubat Devrimi olarak adlandırılmış ve tarihsel açıdan önemli olmuştur. Bu devrim, Rusya’da otokrasinin yıkılması ve demokratik bir hükümetin kurulması sürecini başlatmış; tüm siyasi partilerin temsilcilerinin yer aldığı bir hükümetin iktidara gelmesine zemin hazırlamıştır. Şubat Devrimi, sadece Rusya’da değil, tüm Türkistan’da da siyasi yapıyı derinden etkiler ve ülkenin gelecekteki demokratik gelişimine zemin hazırlar. Kazak aydınları, 1905’ten itibaren ülkelerindeki durumu iyileştirme amacıyla mücadele etmeye başlamıştır. Bu süreç, Alaş Hareketi olarak adlandırılan hareketin temellerini atmıştır. Özellikle 1905-1907 yılları arasında gerçekleşen Birinci Rus Devrimi sırasında, Kazak ulusal şahsiyetleri siyasi alanda aktif bir rol üstlenmişlerdir. Bu dönemde, 14.500 kişinin imzaladığı «Karkara Dilekçesi» kaleme alınmış ve Kazak halkının ulusal talepleri dile getirilmiştir (KCMDA, 424). Alaş aydınları, Rus parlamenterliğinden yararlanmayı hedefleyerek, Birinci ve İkinci Devlet Dumasına üye olmuşlardır. Alihan Bökeyhanov, Ahmet Baytursunov ve Miryakub Dulatov gibi kazak liderleri, büyüyen tarım sorunlarını gündeme getirmiş ve Stolypin’in tarım reformunu eleştirerek, Kazak topraklarının yerleşim için Rus köylülerine verilmesini eleştirmişlerdir. Bu reformlar, Kazak halkı için büyük mağduriyetler doğurmuş ve bölgenin sömürgeleştirilmesini güçlendirmiştir (Aminov, 2020).

Diğer taraftan bu süreçte Kazak aydınları halkı manevi olarak uyandırma çabalarına da girişmişlerdir. Bu çabalar, “Aykap” ulusal dergisi (1911-1915), «Kazak» gazetesi (1913-1918) ve Kazak kitaplarının yayınlanmasıyla somutlaşmıştır. Bu yayınlar, Kazak halkının ulusal bilincini artırmış ve kültürel kimliğini güçlendirmiştir (Ramazan, 2019).

Şubat Devrimi’nin ardından, 21-26 Temmuz 1917 tarihlerinde Orynbör’de düzenlenen Tüm Kazak Kongresi’nde Kazak siyasi partisinin ve hükümetinin (Alaş Orda) kurulması konusu gündeme gelmiştir. Bu kongrede partinin bölgesel örgütleri oluşturulmuş ve ilk olarak Semipalatinsk, Ombi ve Orynbör’de faaliyet göstermeye başlamıştır. Zamanla bu yerel örgütler, partinin ana desteği haline gelmiş ve ulusal sorunların tartışılması konusunda büyük ilgi göstermiştir. Tüm Rusya Kongresi’ne milletvekilleri seçilirken, Alaş Partisi çoğunluğu kazanmış ve Bökeyhanov,

Baytursunov ve Dulatov gibi ulusal liderler, siyasi mücadeleye aktif olarak katılmışlardır. Alaş liderleri, milletin çıkarları uğruna mücadele etmiş ve 5-13 Aralık 1917 tarihlerinde Orynbor'da düzenlenen 2. Tüm Kazak Kongresi'nde Alaş'ın özerkliğini ilan etmişlerdir (Gribanova et al., 2007).

14 Kasım 1917'de Kazak gazetesinde "Alaş Partisi" başlıklı bir makale yayımlanmıştır. Bu makalede, parti sloganı olarak «Alaş» benimsenmiş ve partinin temel programı şu şekilde açıklanmıştır: Alaş Partisi, adaletin savunucusu, yoksulların dostu ve zalimlerin düşmanı olacaktır... Vergiler, servet ve gelire göre adil bir şekilde alınacaktır. Bu ifadeler, partinin toplumsal eşitlik ve adalet ilkelerine dayalı bir yönetim anlayışını benimsediğini göstermektedir (Subhanberdin et al., 1998). Bu açıklamada, parti, sosyal adalet ve eşitlik ilkesine vurgu yapmakta ve ekonomik kaynakların adil dağılımını savunmaktadır. Ayrıca, Alaş Partisi, Menşevik sosyal demokrat grubun işçilere ilişkin programını da desteklemiş ve bu bağlamda işçi sınıfının çıkarlarını önemsemiştir. Dulatov, 1917 yılında Kazak gazetesinde yayınlanan makalesinde, «Rusya'da çok sayıda siyasi parti vardır, ancak bunlardan hiç birinin programı halkımızın çıkarlarına uymuyor. Bizim asıl çıkarımızı, yani Kazaklığımızı temsil edecek, onu koruyacak bir siyasi partiye ihtiyacımız var ve onun temelinde milletin hayatı durmalı» ifadelerini kullanmıştır. Bu görüş, Sovyet yönetimi tarafından hoş karşılanmamıştır (Kalibay, 2014).

Politik alanda gelişmeler, Kazak halkının ulusal bilincinin güçlenmesine ve siyasi alanda daha etkin bir rol oynamasına olanak sağlamıştır. Alaş Partisi'nin kurulması ve özerklik ilanı, Kazakistan'ın siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

Alaş liderleri, Kazak devletinin özerkliğini korumak için yoğun bir mücadele vermişlerdir. Alaş Orda hükümetinin batı kesiminin Moskova'ya gönderdiği delegasyonun başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından (Moskova'daki merkez, Alaş'ı bağımsız bir yapı olarak tanımayı reddetmiştir), Alaş Orda hükümetinin başkanı Alihan Bökeyhanov, Ombi'deki Kolçak'tan yardım istemiştir. Ancak, Kolçak da Kazak özerkliğini tanımayı reddetmiş ve Alaş Orda hükümetinin liderleri Sovyet hükümetiyle anlaşmak zorunda kalmışlardır (Amanzholov & Tasbolatov, 1999).

Bu süreçte Moskova'dan Akmola bölge konseyine gönderilen bir telgrafta, «Sovyet yetkilileri, Bolşeviklerin benimsediği programa uygun olarak, çarlık yönetimi

sırasında sömürülen tüm halklara özerklik verecektir. Kazak halkı, kendi topraklarına yakışır bir özerkliğin yaratılmasına hazırlansın» ifadesi yer almakta olsa da pratikte Sovyet yetkilileri Alaş Orda Hükümeti'nin taleplerini tanımamıştır. Bu durum karşısında, 1 Nisan 1918'de Alaş liderleri, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC) Halk Komiserleri ve Milli İşler Komiserliği'ne bir telgraf göndererek, Kazak halkının ulusal çıkarlarını gözeten Alaş Orda Hükümeti'nin resmi olarak tanınmasını bir kez daha talep etmiştir. Ancak Sovyet Hükümeti bu talepleri yanıtsız bırakmıştır. Alaş partisinin programının kabul edilmesinden altı ay sonra, parti liderleri “otonomcu-burjuva grup” olarak etiketlenmiş ve Sovyet yönetimi, Kazak halkının ulusal özerklik taleplerini baskı altına almıştır. Sovyet Ulusal İşlerden Sorumlu Halk Komiseri Stalin, burjuva milliyetçi grupların halk karşıtı doğasını eleştirmeye devam etmiş ve Nisan 1918'de Pravda gazetesinde «Sovyetler Birliği'nin Bir Sonraki Görevi» başlıklı makalesinde, «Onların özerkliği ortadan kaldırılmalı ve önce burjuvalardan temizlenip, burjuvadan Sovyet Hükümetine dönüştürülmelidir» ifadelerini kullanmıştır (Nurpeisov & Kotov, 1995). Alaş özerkliği ile Sovyet yetkilileri arasındaki gergin ilişkiler sonunda Sovetler kazanmış ve 26 Ağustos 1920'de Kırgız Sosyalist Özerk Cumhuriyeti'nin kurulmuştur (Amanzholova, 2013). Bu karar yalnızca RSFSC'nin kararıyla tek taraflı olarak kabul edilmiş ve Kazak halkının devlet özyönetim hakkı ihlal edilmiştir. Sovyet üst makamları, kendilerine fayda sağlayacak bir devlet yapısı oluşturmuş, ancak bu durum Kazak halkının özgürlük ve kendini yönetim hakkını engellemiştir.

Büyük tarihsel olaylar, doğası gereği ataletsel olmakta ve uzun vadeli siyasi sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda, Alaş tarihi ile Kazakistan'ın devlet geçmişi arasında tarihsel bir ilişki ve süreklilik bulunmaktadır. Birincisi, 20. yüzyılın başlarındaki imparatorluk ve Sovyet hükümetinin krizinin izleri bu ilişkiyi şekillendirmiştir. Bu durum, toplumun belirli kesimlerinin, özellikle Alaş Orda'nın ideolojik liderlerinin ve Sovyet sonrası Kazakistan'ın siyasi liderlerinin kararlı eylemlerine ivme kazandırmıştır. İkincisi, her iki dönemde de ulusal hareketlerin sayısı artmış ve Kazak halkının devlet yapısını, Avrasya jeopolitik alanındaki yerini ve statülerini belirleme vizyonu gelişmiştir. Üçüncüsü, Alaş Orda liderleri, Kazakların devlet yapısının şekillenmesinde yalnızca kurumsal çerçeveyi belirlemekle kalmamış,

aynı zamanda bu yapıyı oluşturacak siyasi okuryazarlık ve çözüm üretme yetkinliklerini de sergilemişlerdir (Amanzholova, 2013).

Sonuç olarak, Sovyetler Birliği adı verilen süper güçlü imparatorluğun inşası sırasında, Kazak halkı, toplumu koruma ve ulusun gelişmesi için gerekli olan koşulları sağlamak amacıyla yeni bir devlet kurma ihtiyacı hissetmiştir. Bu bağlamda devlet olgusu, ulusal sorunların çözülmesinde ana araç olarak öne çıkmakta ve bu süreç, Kazak halkının ulusal kimliğini ve bağımsızlık arzusunu pekiştiren, derin tarihi bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

2.3 Sovyet Dönemindeki Kazakistan

2.3.1 Sovyet İdeolojisi Altında Toplumsal Değişim ve Hareketler

1920 yılında Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin (ÖSSC) kurulmasıyla Kazakistan, Sovyetler Birliği'nin özerk bir bölgesi olarak yeniden yapılandırılmıştır. 1925 yılında ise bu yapı, Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak yeniden adlandırılmıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin altında yaşayan Kazak halkının sosyal ve kültürel yapılarında köklü değişiklikler meydana gelmiş, Sovyet ideolojisi, Marksist-Leninist prensiplere dayalı olarak sınıfsız bir toplum yaratmayı hedeflemiş ve bu doğrultuda çeşitli politikalar uygulanmıştır (Amanzholova, 2004).

Sovyet ideolojisi, toplumsal yapıyı dönüştürmek amacıyla kolektivizasyon, sanayileşme ve eğitim reformları gibi geniş kapsamlı politikalar uygulamıştır. Kolektivizasyon politikası, tarım sektöründe özel mülkiyetin ortadan kaldırılarak kolektif çiftliklerin kurulmasını hedeflemiş ve bu süreç, kırsal kesimde yaşayan milyonlarca insanın yaşamını derinden etkilemiştir. Sanayileşme ise, Sovyetler Birliği'nin ekonomik kalkınma stratejisinin merkezinde yer almakta olup işçi sınıfının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu durum, Sovyet halklarının yaşam standartlarını dönüştürmüş ve toplumsal yapılarında köklü değişikliklere yol açmıştır (Kozibayev et al., 2010).

Aslında Lenin'in Yeni Ekonomi Politikası (YEP), Birinci Dünya Savaşı ve İç Savaş gibi ciddi krizlerden tükenmiş bir halk için umut verici bir başlangıç olmuştur. Bu politika, özel mülkiyetin önünü açarak ve ticareti teşvik ederek halkın ekonomik olarak toparlanmasına olanak sağlamıştır. YEP'nin temel amacı, sanayileşme ve köylü

iş birliği sorunlarını çözmekti ve bu süreç, zorlamadan ziyade adım adım ilerleyen bir evrim süreci olarak değerlendirilmektedir. YEP'nin avantajları kısa sürede belirgin hale gelmiş ve politika, zenginlerin rekabetine karşı çıkarken, köylülerin iş birliğinin sanayileşmeyle paralel ilerlemesini hedeflemiştir. İlk yıllarda yapılan uygulamalar, politikanın etkinliği konusunda herhangi bir şüpheye yer bırakmamıştır. YEP, savaşlar ve kuraklığın zarar verdiği ekonomiyi hızla toparlamaya başlamıştır. Örneğin, Kazakistan'da tarım sektöründe olumlu gelişmeler yaşanmış ve 1924-1925 yıllarında toplam hayvan sayısı 24 milyon baş iken, bu sayı 1925-1926'da 26,5 milyona, 1926-1927'de ise 29 milyona ulaşmıştır (KCCA, 141). YEP'nin etkin uygulanması sonucunda, 1923 yılında sığır sayısı bir önceki yıla göre 4 milyon artarken, çalışan sığır sayısı da bir milyon artış göstermiştir (KCMDA, 30).

Ayrıca, 1920'lerin başından itibaren Kazakistan'da temel gıda ürünlerinin fiyatlarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Örneğin, Ekim 1923'te Akmola vilayetinde şekerin kilogram fiyatı %13, buğdayın %24, sığır yağının %14 ve dana etinin %22 oranında düşmüştür (KCCA, 139). Bu durum, devlet ekonomisinin halkın temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek kapasitede olduğunu göstermektedir. YEP, Sovyetler Birliği genelinde olduğu gibi Kazakistan'ın ulusal ekonomisinin her alanında hızlı bir kalkınma ve büyüme sağlamıştır. Tarım sektöründe ekili alanların büyüklüğü artmış, tahıl ve diğer tarımsal ürünlerin üretiminde artış gözlenmiştir. 1928'de Kazakistan, ülkenin hasat edilen tahılının dörtte birini sağlamıştır. Aynı yıl hayvan sayısı 40,5 milyona ulaşmıştır. Kırsal kesimde yoksul hanelerin azalmasıyla zengin grubun payı %80'in üzerine çıkmıştır. Ayrıca, 103 komün ve 650 tarımsal faaliyet göstermiştir (Aleksenko & Zhaksilykov, 2011).

Ancak 1920'lerin sonlarından itibaren, Stalinist sosyalizmin talepleri Sovyetler Birliği'nde tam anlamıyla uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde baskı, gözdağı, zorunlu çalışma ve devlet planlarını yerine getirme yükümlülüğü, ekonomik kalkınmanın temel unsurları haline gelmiştir. Bu durum, halkın sosyalist topluma karşı tutumunu olumsuz yönde etkilemiş ve emek verimliliğinde düşüşe yol açmıştır. Stalin, «Özel mülkiyet insan sömürsünün kaynağı, sosyalizmin düşmanıdır» diyerek, Yeni Ekonomi Politikası'nın temelini oluşturan özel mülkiyet sahiplerine karşı uzlaşmaz bir mücadele başlatmıştır. Bu yaklaşım, Stalin'in Marksist sosyalizmi gerçekleştirme, doğruluğunu kanıtlama ve kendisini dünya proletaryasının lideri olarak gösterme

hedefinin bir parçası olarak görülmektedir (Nabiyev et al., 2023). Sovyet tarımında, verimliliği hava ve toprak koşullarına bağlı olan ve teknik donanım açısından yetersiz kalan bu plan, baskı ve gözdağının hâkim olduğu kolektifleştirme yoluyla uygulanmaya çalışılmıştır.

Bu dönem Kazakistan'da, hayvancılık tamamen özel mülkiyettedir ve göçebe yaşam tarzı yaygındır. Bu nedenle Sovyet hükümeti, kısa vadeli bir kolektifleştirme süreci başlatmıştır. Bu süreç, Tüm Birlik Komünist Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesi tarafından alınan kararlarla şekillendirilmiştir. Özellikle, 20 Aralık 1929 tarihinde alınan «Et sorununun çözümüne ilişkin önlemler» kararı, Kazak köylülerinin yaşamını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu karar, büyük et üreten devlet çiftliklerinin kurulmasını, kolektif çiftliklerde hayvancılığın geliştirilmesini ve hayvancılığın et endüstrisi temelinde yeniden yapılandırılmasını amaçlamıştır (Omarbekov, 1997). Bu politikalar, köylülerin topraklarını ellerinden alarak onları kolektif çiftliklerde çalışmaya zorlamış ve hayvancılığı devlet kontrolüne almayı hedeflemiştir. Bu dönemde, Kazak halkının geleneksel yaşam biçimleri büyük bir değişim geçirmiştir.

1928-1932 yılları arasında, toplumsal dönüşümün temel unsurlarından biri olan kolektifleştirme sürecinin tam olarak uygulanması hedeflenmiştir. Bu dönemde, Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (ÖSSC) yönetimi, kolektifleştirme sürecinin daha hızlı bir şekilde tamamlanması amacıyla adımlar atmıştır. Sovyet yönetimi, bu süreci hızlandırmak için kararlar almış ve toplumsal yapıyı hızlı bir şekilde dönüştürmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda, Tüm Birlik Komünist Partisi (TBKP) Kazak Bölge Komitesi Birinci Sekreteri Filipp Goloşçekin, kolektifleştirmenin önemine vurgu yapmıştır. Goloşçekin, Kazakistan'daki tarım sorunlarının çözümünün kolektifleştirme yoluyla yapılacağına inanmıştır. Bu sürecin kısa süre içinde gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiş ve Moskova'nın kolektifleştirme sürecini daha da hızlandırmak için verdiği süreyi kısaltma kararı almıştır (KCCA, 141).

Kazakistan'da kolektifleştirme sürecinin hızlandırılması, yerel halk üzerinde büyük bir baskı oluşturmuş ve toplumsal yapıda ciddi değişikliklere yol açmıştır. Geleneksel tarım ve hayvancılık yöntemlerinin terk edilmesi, köylülerin ekonomik ve sosyal yapısını derinden etkilemiş, kolektifleştirme yalnızca ekonomik bir dönüşüm değil, aynı zamanda toplumsal bir yeniden yapılanma süreci olarak görülmüştür. Bu

süreçte, köylülerin mülkiyet hakları ellerinden alınmış ve zorla kolektif çiftliklerde çalışmaya zorlanmışlardır.

Kolektifleştirme kampanyası, Kazak bozkırlarında büyük protestolara yol açmıştır. Bu protestolar, iki ana biçimde ortaya çıkmıştır: sınır ötesine göç ve yerel yönetimlere karşı silahlı isyanlar. Her iki protesto biçimi de Sovyet yetkililerine karşı bir tepki olarak şekillenmiştir. Sınır ötesine göç, başlangıçta zengin sınıfın temsilcileri tarafından başlatılmış olsa da zamanla köylüler, orta sınıf üyeleri ve hatta kırsal alandaki bazı komünist üyeler de bu göç dalgasına katılmışlardır. Örneğin, Kurşim bölgesinden Çin'e göç eden 170 çiftlikten 30'u zenginlere aittir. Aynı zamanda bu grupta 5 parti üyesi ve 9 Komsomol üyesinin bulunduğu bildirilmiştir (Koigeldiev & Omarbekov, 1993).

1930 yılındaki göçler, Kazakistan'daki toplu yer değiştirmeleri özetlemek açısından önemlidir. 1930 yılı boyunca Çin sınırındaki üç bölgeden toplam 1716 çiftlik göç etmiştir:

- Zaysan ilçesinden 1238 çiftlik,
- Markakol ilçesinden 61 çiftlik,
- Tarbagatay ilçesinden ise 417 çiftlik göç etmiştir (Koigeldiev & Omarbekov, 1993).

Bu durum, Sovyet yönetiminin baskılarının yanı sıra, halkın geçim sıkıntısı ve özgürlük arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet liderleri, göçü engellemek amacıyla çeşitli önlemler almıştır. Bu bağlamda, 3 Nisan 1930'da Kazak ÖSSC Komitesi Başkanı Isaev, "Çin sınırındaki bölgelerden zengin hanelerin yasadışı olarak geçmesiyle mücadeleye yönelik" bir eylem planı hazırlamıştır (Jandabekova, 1998). Ancak bu önlemler, halkın korkularını yatıştırmaya yetmemiştir. Sovyet yetkilileri, sınır bölgelerindeki kitlesel yer değiştirmeleri durdurmak için propagandayı yoğunlaştırmış ve göç hareketlerini kontrol altına almaya çalışmıştır. Arşiv belgelerine göre, 10 Kasım 1930 itibarıyla Malaysarı, Buyen-Aksu, Enbekşikazak, Sarkant, Andreevka, Oktyabr, Karkara ve Ural bölgelerinden toplam 1103 kişi tutuklanmıştır. Tutuklananlar arasında zenginler, mollalar, orta sınıf mensupları ve alt tabaka bireyleri de bulunmaktaydı. Sovyet temsilcileri, zenginlerin mevcut ekonomik ve siyasi kampanyalara inatla karşı çıkmaya devam ettiği ve Çin'e kaçmaya odaklandığına dikkat çekmişlerdir (KCCA, 141).

Bu süreç, Kazakistan'da silahlı grupların sayısının artmasına yol açmıştır. Bu gruplar, özellikle Çin'e geçmeye çalışan köylülere yardım etmeye çalışmış ve ülkeyi Sovyet baskılarından korumak için mücadele etmişlerdir. Özellikle, 1922'den itibaren Çin'e göç eden Alaşlılardan Rayimjan Marsekov, sınırı geçenlere yardım eden ve silahlı gruplar oluşturan önemli bir figür olmuştur (Omarbekov, 1994). Kolektifleştirme politikalarına karşı muhalefet, büyük ölçüde silahlı ayaklanmalar şeklinde olmuştur. 1929-1931 yılları arasında Kazak bozkırlarında toplamda 372 ayaklanma yaşanmış; 1929'da 54, 1930'da 241 ve 1931'de 77 isyan olmuştur. Sovyet verilerine göre, 1929 yılında Kazakistan'da 31 isyancı grup faaliyet göstermiş ve bu gruplara toplamda 351 kişi katılmıştır. İki yıl içinde 15 büyük ayaklanma yaşanmış ve yaklaşık 34.000 kişi bu ayaklanmalara katılmıştır (Omarbekov, 1997). Bu olaylar, Sovyet kolektifleştirme politikalarının Kazakistan'da yarattığı derin toplumsal huzursuzluğun ve halkın direnişinin bir göstergesi olarak kayda geçmiştir.

1930 baharındaki Karakum halk protestoları, çeşitli taleplerin dile getirildiği bir döneme işaret etmektedir. Ancak bu taleplerin temelinde ulusal kurtuluş mücadelesi yatmaktadır. Katılımcıların dile getirdiği talepler, dönemin sosyal ve ekonomik politikalarına karşı duyulan rahatsızlığı yansıtmaktadır. Bu talepler şu şekilde özetlenebilir:

1. 1928 Yılında Orta Düzeye Yapılan Haksız Müsaderelerin Geri Alınması: Protestocular, 1928 yılında orta sınıfa yönelik gerçekleştirilen haksız müsaderelerin geri alınmasını talep etmişlerdir. Bu talep, mülkiyet haklarının korunması ve ekonomik adaletin sağlanması açısından önemli bir meseledir.
2. Din Özgürlüğünün Tanınması: Katılımcılar, din özgürlüğünün tanınmasını ve dini geleneklere müdahale edilmemesini istemişlerdir. Bu talep, dini inançların serbestçe yerine getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.
3. Zenginlere Yönelik Yankesicilik Suçlamalarının Durdurulması: Protestocular, büyük zenginlere yönelik yankesicilik suçlamalarının sona erdirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Bununla birlikte, bu uygulamanın orta sınıfa karşı devam ettiği eleştirilmiştir. Bu durum, ekonomik sınıflar arasındaki adaletsiz uygulamalara dikkat çekmektedir.
4. Kolektif Çiftliklere Zorla Katılımın Durdurulması: Katılımcılar, kolektif çiftliklere zorla katılımın durdurulmasını ve bu çiftliklerin yalnızca gönüllülük

esasına dayalı olarak oluşturulmasını talep etmişlerdir. Bu, bireylerin ekonomik tercihlerine özgürce karar verebilmesi gerektiğini savunmaktadır.

5. Kazak Bozkırında Sınıflara Göre Tasnifin Yerel Yönetim Tarafından Yapılması: Protestocular, Kazak bozkırındaki sınıflara göre tasnifin köyün genel kurulunda tüm sorunların çözülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu talep, yerel yönetimlerin ve halkın karar alma süreçlerinde daha fazla söz sahibi olmasını amaçlamaktadır (Omarbekov, 1994a).

Stalin yönetimindeki Sovyet hükümeti, bu protestoları silahlı gücünü kullanarak şiddetle bastırmıştır. İsyancı gruplar, düzenli Sovyet birlikleri tarafından topçu ve hava saldırılarıyla yok edilmiştir. Bu süreçte, özellikle kadınlar, çocuklar ve yaşlılar dahil olmak üzere çok sayıda sivil hayatını kaybetmiştir. Birleşik Devlet Siyasi Yönetimi (BDSY) tarafından 5551 kişi cezalandırılmış, bunlardan 883'ü idam edilmiştir. Yargılamadan cezalandırılanların sayısının ise daha fazla olduğu iddia edilmektedir (Masanov et al., 2001).

Bu ayaklanmalar, Kazak halkının Sovyet yönetiminin baskıcı politikalarına karşı duyduğu derin rahatsızlık ve direniş arzusunu yansıtmaktadır. Halk, bu protestolar aracılığıyla, sosyal, ekonomik ve kültürel haklarının korunması yönündeki taleplerini dile getirmiştir. Ancak Sovyet hükümetinin sert müdahaleleri, bu taleplerin karşılanmasını engellemiş ve ayaklanmaların kanlı bir şekilde bastırılmasına yol açmıştır. Bu süreç, Kazakistan'da ve Sovyetler Birliği genelinde derin toplumsal yaralar açmış ve uzun vadeli etkiler bırakmıştır.

2.3.2. Bağımsızlık Mücadelesi Olarak- Jeltoksan Hareketleri

Kazakistan tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri Aralık 1986'dır. Bu zaman diliminde Sovyetler Birliği yönetimi altında yaşayan Kazak gençleri, ilk kez kitlesel olarak sokaklara çıkmış ve 17 Aralık 1986'da Kazak Cumhuriyet yönetimine Kazak olmayan bir yöneticinin atanmasını protesto etmiştir. Her ne kadar bu ayaklanma ani bir şekilde başlamış gibi görünse de derin tarihsel ve sosyo-politik kökleri ile uzun vadeli ön koşulları bulunmaktadır.

Jeltoksan Ayaklanması, Kazak kimliğinin korunması ve ulusal hakların savunulması açısından kritik bir direniş hareketine dönüşmüştür. Başlangıçta barışçıl bir şekilde başlayan bu protestolar, kısa sürede genişleyerek Kazakistan'ın farklı

kesimlerinden destek bulmuş, gençler başta olmak üzere geniş halk kitlelerini harekete geçirmiştir. Bu gösteriler, yalnızca yerel bir isyan niteliği taşımakla kalmamış, aynı zamanda Sovyetler Birliği genelinde yükselen etnik kimlik ve bağımsızlık taleplerinin erken örneklerinden biri olarak değerlendirilmiştir.

Jeltoksan Ayaklanması, Kazakistan'da Sovyet yönetimine karşı oluşan tepkilerin ve ulusal bilincin önemli bir göstergesi olup, ilerleyen yıllarda bağımsızlık hareketlerinin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Bu olay, Kazak halkının ulusal kimliğini daha da pekiştirmiş ve Kazakistan'ın bağımsızlık sürecinde kritik bir aşama olarak tarihe geçmiştir.

17 Aralık 1986'da, Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi, Moskova'nın kararıyla Dinmukhamed Kunayev'i Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreterliği görevinden almış ve yerine Gennady Kolbin'i atamıştır (Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Kurulu hakkında bilgi mesajı, 1986). Bu atama, Kazak halkı arasında büyük bir tepkiye yol açmış, yönetimde Kazak bir liderin olmamasına yönelik rahatsızlığı daha da derinleştirmiştir. Plenum kararları, yerel medya aracılığıyla duyurulmuş ve kamuoyuna resmî kanallardan aktarılmıştır.

Aynı gün, Almatı'da toplanan öğrenciler ve işçiler, bu karara karşı olduklarını belirtmiş ve açıklama talep etmişlerdir. Başlangıçta barışçıl bir gösteri olarak başlayan protesto, kısa süre içinde siyasi bir boyut kazanmıştır. Katılımcı sayısı, 15.000 ile 30.000 arasında değişmiş, bazı kaynaklarda ise bu sayının 60.000 olduğu ifade edilmektedir ("Aralık ayaklanması, ulusların bilinç sarsıntısının başlangıcıdır ", 2006). Jeltoksan Ayaklanması sırasında gençler, "Benim Kazakistan'ım" şarkısını söyleyerek ve "Kazakistan yaşasın!", "İlk sekreterin Kazak olmasını istiyoruz" gibi sloganlar atarak barışçıl taleplerini dile getirmişlerdir. Bu pankartlar ve sloganlar, hareketin barışçıl ve halkçı bir nitelik taşıdığını göstermektedir (Alimgerey, 2008).

17 Aralık akşamı, Sovyet yetkilileri, protestoları zorla dağıtma kararı almışlardır. Bu karar, Kazakistan İçişleri Bakanı tarafından verilmiş ve «Kasırğa-86» operasyonu ile uygulanmıştır (Aymahan, 1996). Protestoların bastırılması için 20 itfaiye aracı ve 15 zırhlı personel taşıyıcı kullanılmış, Sovyetler Birliği'nin farklı şehirlerinden askerler gönderilmiştir. Toplamda, 12.729 asker bu operasyona katılmıştır (Iskendirovich, 1996).

18 Aralık'ta protestoların zorla dağıtılmasının ardından 2401 kişi tutuklanmış ve 768 kişi yaralanmıştır. Yaralılardan 17'si ağır durumdayken, 2 kişi hayatını kaybetmiştir (Aymahan, 1996). Jeltoksan Ayaklanması'na katılan 99 kişi, Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Ceza Kanunu'na göre üç yıldan 15 yıla kadar hapis cezasına çarptırılmış, iki kişiye ise idam cezası verilmiştir. Ayrıca, pek çok yönetici ve eğitimci görevden alınmış, yüzlerce kişi farklı cezai işlemlere tabi tutulmuştur (Ayaganov, 1990).

Resmi kaynaklar, göstericilerin çoğunu «uyuşturucu bağımlıları ve suçlular» olarak tanımlamış ve bu gösterilerin milliyetçi unsurlarla bağlantılı olduğunu iddia etmiştir. Ancak, halk bu yanıltıcı bilgilere itibar etmemiş ve 19-23 Aralık tarihleri arasında Kazakistan'ın Jezkazgan, Taldikorgan, Kökşetau, Karagandı, Arkalık, Pavlodar, Jambıl, Talgar, Sarkan gibi şehirlerinde ve Saryozek, Şamalgan, Şelek gibi ilçelerinde protestoları desteklemiştir. Böylece, Jeltoksan Ayaklanması, sadece Almatı ile sınırlı kalmamış, tüm ülke çapında genişlemiş ve büyük bir etki yaratmıştır. Sovyetler Birliği'nin merkezi medya organları da gösterinin kitlesel doğasını kabul etmek zorunda kalmıştır. “Komsomolskaya Pravda”, Jeltoksan'ı, öğrenci ve işçi gençliğinin ulusal ajitasyonu olarak değerlendirmiştir (Aralık Ayaklanması, 1990). Jeltoksan olayları sonucunda, Sovyet Komünist Partisi Merkez Komitesi, Kazakistan'daki olayları “Kazak milliyetçiliği” olarak değerlendirmiştir. Bu tanımlama, Sovyet yönetiminin olaylara sert bir yaklaşım benimsemesine zemin hazırlamış ve Kazak halkına yönelik baskıların artmasına neden olmuştur. Bu karar, yalnızca ayaklanmalara katılan bireyleri değil, genel olarak Kazak toplumunu hedef almış ve Sovyet hükümetinin Kazak halkına uyguladığı en ağır politik baskılardan biri olarak tarihe geçmiştir (Mamashulu, 2017).

1990 yılına gelindiğinde, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi, Jeltoksan olaylarını yeniden değerlendirerek Kazak milliyetçiliği yorumunu reddetmiştir. Bu durum, Kazak halkı için bir rahatlama kaynağı olmuştur (Aitenova & Kairatuly, 2021). Jeltoksan Hareketi, Kazakistan'ın bağımsızlık mücadelesinde önemli bir rol oynamış ve Kazak halkının ulusal kimliğini güçlendirmiştir. Bu olay, Kazakistan'ın gelecekteki demokratikleşme sürecine temel oluşturmuş, Kazak halkının bağımsızlık arzusunun simgesi haline gelmiştir.

Hareketin Nedenleri

Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin ve çatışmaların temelinde Sovyet sisteminin ekonomik zorlukları ve iki ana etnik grup olan Ruslar ile Kazaklar arasındaki etno-demografik farklılıklar yatmaktadır. Bu durum, sosyal ve etnik gerilimlerin artmasına neden olmuştur. Kazakistan'ın güneyindeki kırsal bölgelerde Kazak nüfusunun doğum oranları yüksek kalmış, bebek ölümleri ise azalmıştır. Bu demografik artış, Kazakların şehirlerdeki barınma ve iş rekabetine katılmalarına yol açmıştır. Aynı zamanda, büyük şehirlerde, özellikle Alma-Ata'da, Rus çoğunluğun etkisi altında Ruslaştırma politikaları devam etmiştir. Üst düzey liderlik pozisyonlarına atanmak için Rus dili bilgisi bir gereklilik haline gelirken, Kazakça dil bilgisi ise göz ardı edilmiştir. Bu durum, halk arasında hoşnutsuzluğun artmasına neden olmuştur (Kydyralina, 2009).

Nurligenova ve Kuzmitskaya Jeltoksan olaylarının çok sayıda nedeninin olduğunu ifade etmiştir:

- Ulusal Ekonomide Durgunluk: Ekonomik durgunluk, Sovyet sisteminin komuta-bürokratik yapısındaki çelişkileri ve eksiklikleri ortaya çıkarmıştır.
- Sektörel Yapının Bozulması: Orta Mühendislik Bakanlığı, Demir Dışı Metaller Bakanlığı, Enerji Bakanlığı gibi yapılar cumhuriyetin “gerçek sahipleri” haline gelmiş, bu da ulusal ekonominin sektörel yapısının bozulmasına yol açmıştır.
- Cumhuriyet Çıkarlarının Göz Ardı Edilmesi: Sovyet yönetimi tarafından hazırlanan yeni ekonomik ve kalkınma planlarında Kazakistan'ın ulusal çıkarları büyük ölçüde göz ardı edilmiştir, elde edilen büyük gelirler Moskova'ya aktarılmış, yerel halk bu gelirden faydalanamamıştır.
- İthalata Bağımlılık: Halkın ihtiyacı olan malların %60'ı dışarıdan ithal edilmiştir.
- Bilim ve Kültürün Yozlaşması: Bilim, resmi politikanın bir «hizmetçisi» haline gelmiş, kültür ise ulusal kazak köklerinden kopmuştur.
- Eğitimde Kazakça'nın Gerilemesi: 1954-1986 yılları arasında Kazakça eğitim veren 600'den fazla okul kapanmış, Kazak dili işlevini yitirerek ev içi bir dil haline gelmiştir.

- Merkezın Emredici Eylemleri: Merkezın geleneksel emredici eylemleri ile Perestroyka'nın demokratik ilkeleri arasındaki çelişkiler toplumsal huzursuzluğu artırmıştır (Nurligenova & Kuzmitskaya, 2020).

Bu nedenler, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin ve çatışmaların temelini oluşturmuş ve ülkenin sosyal ve politik yapısında derin etkiler bırakmıştır.

1986 Jeltoksan olayları, Kazak gençliğinin öz farkındalığının ve ulusal bilincinin arttığını göstermektedir. Bu olaylar, Sovyet sisteminin yaklaşık yüzyıldır halkı kışla yaşamına zorlayan baskılarını yenen ilk hareketlerden biri olmaktadır. Kazak gençleri, ulusal gurur duygusunun çiğnenmesine artık izin vermeyeceklerini açıkça ilan etmişlerdir.

Jeltoksan olayları, Kazakistan'da ulusal kimliğin ve bağımsızlık arzusunun güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu olaylar, Kazak gençliğinin siyasi ve sosyal bilinçlenmesinin bir yansıması olarak, ülkenin gelecekteki demokratikleşme sürecine zemin hazırlamaktadır. Ayrıca, Kazakistan'da toplumsal değişim taleplerinin ve ulusal değerlerin korunmasının ne denli güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Jeltoksan, Kazak halkının kendi kaderini tayin etme iradesini ve ulusal kimliğini koruma kararlılığını simgeleyen bir dönüm noktası olmaktadır.

2.4. Bağımsızlık Sonrası Kazakistan: Siyasi ve Toplumsal Yapıdaki Değişimler

2.4.1. Sovyetler Birliği kş ve Kazakistan'ın bağımsızlığı

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) kş, ülkenin sosyal yapısında, ulusal ekonomisinde ve sosyo-politik ile idari yapısında meydana gelen sistemsel çözülme sreclerinin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Bu sürec, SSCB'nin varlığının sona ermesine yol açmıştır. Dağılma süreci, 1980'lerin ikinci yarısında, Sovyetler Birliği Komnrist Partisi (SBKP) Merkez Komitesi Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov'un (1985-1991) başlattığı reformlarla başlamaktadır. Gorbaçov'un "perestroyka" olarak bilinen bu reformları devletin ve sosyo-politik yaşamın ekonomik hızlandırılmasını, açıklığını ve demokratikleşmesini amaçlamaktadır (Nechaev, 2023).

SSCB'nin yaklaşan çöküşünün ana işaretlerinden biri, birlik cumhuriyetlerinin merkezden daha fazla devlet ve ekonomik bağımsızlık arayışı olmuştur. Bu durum, SSCB'nin batısından doğusuna doğru yayılan bir egemenlik geçit töreni dalgasına

neden olmuştur. Devlet egemenliği beyanlarını kabul eden ülkeler arasında Estonya (16 Kasım 1988), Litvanya (18 Mayıs 1989), Letonya (4 Mayıs 1990) ve Ermenistan (23 Ağustos 1990) yer almaktadır (Ploky, 2023). Bu bağımsızlık arayışları, SBKP'nin federasyonu modernleştirmeye yönelik gecikmiş girişimleri ve “Stalinist, esasen üniter hükümet modelinden” kesin bir ayrılma açıklamalarıyla artık durdurulamaz bir hal almıştır (Nurpeisov, 2022). Bu süreç, SSCB'nin dağılmasına ve yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

SSCB'nin son yıllarında, ülke topraklarında bir dizi etnik çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmalar arasında Fergana, Karabağ, Gürcistan-Abhazya, Gürcistan-Güney Osetya ve Transdinyester'deki çatışmalar yer almaktadır. Aynı dönemde, ekonomik bir kriz de yaşanmış ve merkezi hükümet, ülke üzerindeki kontrolünü giderek kaybetmiştir.

17 Mart 1991'de, birlik cumhuriyetlerinin çoğunda SSCB'nin korunmasına ilişkin bir referandum düzenlenmiştir. Oy kullanan katılımcıların %76'sından fazlası, «SSCB'yi eşit egemen cumhuriyetlerden oluşan yenilenmiş bir federasyon olarak korumanın gerekliliği» sorusuna olumlu yanıt vermiştir. Ancak, parçalanma sürecinin ivme kazanması durdurulamamıştır (RSFSCYSBK, 24 Ocak 1991).

5 Eylül 1991'de, SSCB Yüksek Sovyeti kendini feshettiğini ilan etmiştir. 6 Kasım 1991'de, Birliğin tüm alanı üzerinde tekel sahibi olan Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) feshedilmiştir. Son olarak, 8 Aralık 1991'de Belarus, Rusya ve Ukrayna liderleri, «uluslararası hukukun bir konusu olarak SSCB'nin varlığının sona erdiğini» belirten bir anlaşma imzalamıştır. 25 Aralık 1991'de Mihail Gorbaçov, SSCB Başkanlığı görevinden istifa ettiğini duyurmuştur. Bu gelişmeler, Sovyetler Birliği'nin resmen sona erdiğini göstermektedir (Kochanovsky et al., 2011)

1991 yılının sonuna gelindiğinde, SSCB'yi koruma yanılması tamamen ortadan kalkmıştır. Kazakistan, yeni sosyo-politik ve sosyo-ekonomik koşullara hızla uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Bağımsız bir devlet statüsü kazanarak, dünya toplumunun eşit ve demokratik bir üyesi olma yolunda ilerlemesi gerekmektedir. 16 Aralık 1991'de, «Kazakistan Cumhuriyeti'nin Devlet Bağımsızlığına Dair» Anayasa Kanunu kabul edilmiştir (Tuimebaev, 2022). Bu kanun, Kazak halkının uzun süredir acı çektiği tarihinde yeni bir sayfa açarak, bağımsızlığının diğer devletler tarafından

tanınmasına açık, egemen bir cumhuriyetin yeniden canlandığını tüm dünyaya duyurmuştur.

Kazakistan halkının iradesini yansıtan cumhuriyet parlamentosu, Kazak ulusunun kaderini tayin hakkını onaylamıştır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsız, demokratik ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir devlet olarak ilan edilmesi, kendi topraklarında tam yetkiye sahip olması ve iç ile dış politikalarını bağımsız olarak belirleyip yürütmesi, tarihi bir dönüm noktasıdır (Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası, 1995). Egemen bir devletin en temel belirleyici özelliği de budur.

Devletin bağımsızlığının ilanı, Kazakistan'ın tarihsel bağlamında önemli bir dönüm noktasıdır. Halk kurtuluş savaşları, kitlesel baskılar, soykırım, yazının Arap alfabesinden Latin alfabesine ve ardından Kiril alfabesine geçişi, bölgenin büyük bir kısmının nükleer test alanına dönüştürülmesi ve doğal kaynakların yağmacı kullanımı gibi olaylar, Kazakların ulusal onurunu zedelemiş ve özgün kültür, gelenek ve dilin gelişmesine engel olmuştur. Bağımsızlığın ilanı, Kazakistan'ın ata topraklarında, sadece Kazakların değil, farklı etnik grupların temsilcilerinden oluşan tüm Kazakistan halkının çıkarlarını yansıtan ve koruyan demokratik bir cumhuriyet olarak yeniden canlanması anlamına gelmektedir.

2.4.2. Bağımsız Kazakistan'ın Siyasi ve Sosyal Yapısındaki Değişiklikler

Bağımsız Kazakistan'ın siyasi ve sosyal yapısındaki değişiklikler, ülkenin Sovyetler Birliği'nden ayrılmasıyla başlayan ve günümüze kadar süren dinamik bir dönüşüm sürecini yansıtmaktadır. Bu süreç, Kazakistan'ın uluslararası arenada bağımsız bir aktör olarak yerini alması ve iç politikada demokratikleşme çabaları ile karakterize edilmektedir. Kazakistan birçok alanda reformlar gerçekleştirmiş, ulusal kimlik inşası, ekonomik dönüşüm ve demokratikleşme süreçleri gibi konularda önemli adımlar atmıştır.

Siyasi Yapıdaki Değişiklikleri: Anayasal Reformlar ve Devlet Yapısı

Egemenliğin ilanıyla birlikte Kazakistan, bağımsızlığın güçlendirilmesi, siyasi istikrarın ve ulusal güvenliğin sağlanması gibi bir dizi zorlu görevle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca, demokratik bir devletin özelliklerine uygun bir yapının belirlenmesi gerekliliği de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Tüm bu sorunlar, Kazakistan'ın zor sosyo-ekonomik koşullar altında çözmesi gereken meseleler olmuştur.

Kazakistan'ın iç politikasının ana yönü, yeni siyasi ve ekonomik gerçeklere uygun bir anayasanın geliştirilmesi, tartışılması ve kabul edilmesi idi. Tarihsel süreç göstermektedir ki, Kazakistan anayasasının kaderi, devletin geçmişi, bugünü ve geleceği ile birlikte önemli dönüşümlerle yakından bağlantılıdır. Geçtiğimiz otuz üç yılda, anayasanın devletin yeni siyasi ve ekonomik gerçeklerine uygun hale getirilmesi ihtiyacı nedeniyle değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır. Bu nedenle, yeni anayasaların hazırlanması ve kabul edilmesi, geçiş döneminin en acil ve öncelikli görevi haline gelmiştir (Zharkymbayeva, 2022).

Egemen Kazakistan'ın ilk Anayasası, 28 Ocak 1993'te Kazakistan Cumhuriyeti Yüksek Konseyi'nin 12. toplantısının dokuzuncu oturumunda kabul edilmiştir. Bu anayasa, ulusal devlet bağımsızlığının inşasının temellerini atan yüce bir hukuki belge olarak kabul edilmektedir. Ancak, bu anayasanın ikili bir yapıya sahip olduğu unutulmamalıdır. Bir yandan piyasa ve demokratik reformların uygulanmasına katkıda bulunurken, diğer yandan yasama organı ile hükümetin yasama ve yürütme yetkileri konusunda düzenleme yapılmaması nedeniyle tartışmalara ve istikrarsızlığa yol açmıştır. Mart 1994'te Yüksek Konseyin gayri meşru olarak tanınması, cumhuriyetin yeni bir anayasaya ihtiyaç duyduğunu göstermiştir (Ayagan et al., 2010). Böylece 30 Ağustos 1995'te yapılan cumhuriyet referandumunda Kazakistan Cumhuriyeti'nin yeni Anayasası kabul edilmiştir. Bu anayasa, 9 bölüm ve 98 maddeden oluşmaktadır ve ülkenin siyasi ve ekonomik yapısının yeni koşullara uygun hale getirilmesini amaçlamaktadır (Abibulla, 3 Mayıs 2022).

Kazakistan Anayasası'nın ilk maddesinde (Bölüm 1, Madde 1) şu ifadeye yer verilmiştir: Kazakistan Cumhuriyeti kendisini demokratik, laik, hukukun üstünlüğüne dayalı ve sosyal bir devlet olarak kabul eder; en yüksek değerleri kişi ve onun hayatı, hak ve özgürlükleridir. Bu ifade, Kazakistan'ın sosyal bir devlet olarak ilan edilmesinin, vatandaşlarının yüksek yaşam standartlarına sahip olmalarını sağlamayı hedefleyen bir sosyo-ekonomik kalkınma sürecini öncelikli amaç olarak belirlediğini göstermektedir.

Çok Partili Sistem ve Seçimler

Bağımsızlık sonrası dönemde Kazakistan'da çok partili siyasi sistemin temelleri atılmıştır. Ancak, siyasi partilerin etkinliği ve seçim süreçlerinin adilliği

konularında uluslararası gözlemciler tarafından eleştiriler yapılmıştır. Bu durum, siyasi reformların gerekliliğini gündeme getirmiştir (Babak, 2005).

Modern Kazakistan'ın parti-siyasi sisteminin oluşumu, belirli aşamalara ayrılabilir:

- Birinci Aşama (1991- 2000'li Yılların Başları): Bu dönemde, sosyal ve politik fikir birliğinin yanı sıra ülkenin kalkınmasının ana ideolojik yapıları ve kavramlarının geliştirildiği bir parti alanı yaratılmıştır. Bağımsızlığın ilk on yılı, siyasi partilerin kuruluşu ve siyasi çeşitliliğin artmasıyla karakterize edilmiştir. Ancak, bu dönemde partilerin etkinliği sınırlı kalmış ve siyasi sistemin kurumsallaşması süreci başlamıştır.
- İkinci Aşama (2000'li Yılların Başları- 2010): Bu dönemde, Kazakistan siyasi sistemi, birincil çoğunlukçu sistemden Parlamento Meclisi için orantılı seçim sistemine geçiş yaparak siyasi partilerin niteliksel olarak güçlendirilmesine odaklanmıştır. Bu değişiklik, partilerin parlamentodaki temsilini artırmış ve siyasi rekabeti teşvik etmiştir. Ancak, bu süreçte de seçimlerin adilliği konusundaki eleştiriler devam etmiştir.
- Üçüncü Aşama (2011 ve Sonrası): Bu dönemde, baskın siyasi güce sahip çok partili bir sistemin oluşumu gözlemlenmiştir. İktidar partisi, siyasi arenada belirgin bir üstünlük sağlamış, ancak diğer partilerin varlığı da korunmuştur. Bu durum, siyasi istikrarı sağlarken, demokratikleşme sürecinin derinleştirilmesi gerekliliğini de beraberinde getirmiştir (Abai.kz, 21 Kasım 2021).

Adalet Bakanlığı basın servisine göre, günümüzde Kazakistan'da yedi siyasi parti resmi olarak kayıtlıdır ve bunlardan altısı ülkenin parlamentosunda temsil edilmektedir (Ult.kz, 24 Temmuz 2024). Bu durum, Kazakistan'ın çok partili siyasi sisteminin gelişimini ve siyasi çeşitliliğin artışı göstermektedir. Parlamento içinde temsil edilen partilerin varlığı, siyasi rekabetin ve demokratik süreçlerin işlerliğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak, bu temsilin etkinliği ve seçim süreçlerinin adilliği konuları, uluslararası gözlemciler tarafından izlenmeye devam etmektedir. Bu bağlamda, siyasi reformların sürdürülmesi ve demokratik değerlerin güçlendirilmesi, Kazakistan'ın siyasi sisteminin daha da gelişmesi için önem arz etmektedir (Andreas et al., 21 Mart 2016).

Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler

Bağımsızlığının ardından Kazakistan, çok yönlü bir dış politika benimsemiş ve hem bölgesel hem de küresel düzeyde işbirliklerini artırmıştır. Özellikle enerji kaynaklarının yönetimi konusunda stratejik ortaklıklar geliştiren Kazakistan, uluslararası arenada dengeyi sürdürme, pragmatizm, yapıcı diyalog ve çok taraflı işbirliğine yönelimiyle dikkat çekmiştir. Kazakistan, Birleşmiş Milletler, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi, Bağımsız Devletler Topluluğu, Şanghay İşbirliği Örgütü ve NATO'nun «Barış için Ortaklık» programının üyesidir. Bu üyelikler, Kazakistan'ın uluslararası toplumda aktif bir rol üstlenmesini sağlamıştır. 2010 yılında AGİT'e, 2011 yılında ise İslam İşbirliği Teşkilatı'na başkanlık etmiştir. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün çalışmalarına aktif olarak katılmış ve 2010-2011'de başkanlığını yapmıştır. 2016 yılında ülke, BM Güvenlik Konseyi'nin 2017-2018 dönemi için daimi olmayan üyesi olarak seçilmiştir (Mishchenko, 1 Ocak 2018). Bağımsızlığını kazandıktan sonra Kazakistan, egemen bir devlet olarak uluslararası arenada yerini almış ve dünya devletlerinin büyük çoğunluğunun takdirini kazanarak uluslararası toplumun tam üyesi haline gelmiştir. Bugün Kazakistan, 186 devletle (Vatikan ve Filistin dahil) ve Avrupa Birliği ile diplomatik ilişkiler kurmaktadır (Gov.kz, 19 Mart 2021).

Nursultan Nazarbayev'in cumhurbaşkanlığı döneminde aldığı ilk kararlardan biri, Semipalatinsk nükleer test sahasını kapatmak ve dünyanın en büyük dördüncü nükleer silah cephaneliğinden vazgeçmek olmuştur. Kazakistan, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi alanındaki tüm anlaşmaların ve kurumların aktif bir katılımcısı haline gelmiştir (Varikhanov, 2 Temmuz 2020). 1990'lı yıllarda Nazarbayev, Kazakistan'ın dış politikasının çok vektörlü doğasını, yani dünya meselelerinde önemli rol oynayan tüm ülkelerle dostane ilişkilerin geliştirilmesini duyurmuştur (İnbusiness.kz, 28 Nisan 2021). Nazarbayev'in liderliğinde Kazakistan, 130 devletle diplomatik ilişkiler kurmuş ve bölgesel entegrasyonun bir parçası olarak, SSCB'nin eski cumhuriyetleri arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin yeniden canlanmasına ve Avrasya Ekonomik Birliği'nin tamamen ekonomik doğasına güvenmiştir.

Nazarbayev, 1987'deki Karabağ ihtilafı, 2014'teki Ukrayna krizi, Suriye'ye ilişkin Astana süreci ve diğer uluslararası çatışmalarda barış arabulucusu olarak görev

yapmıştır (Bugajski, 05 Kasım 2021). 2011 yılında Nazarbayev, G-20 ve G-8 formatlarının küresel krizle mücadele planı sorununu çözmediği için yeni bir iletişim platformu olan G-Global'in oluşturulmasını önermiştir. G-Global, dünyanın kaderini belirleyen kararların, gezegendeki maksimum sayıda ülke ve vatandaşın katılımıyla demokratik ilkeler temelinde alınması gerektiği fikrine dayanmaktadır. Bu amaçla, uluslararası bir bilgi ve iletişim platformu oluşturulmuştur (Nurgaliev, 6 Temmuz 2020). 2017 yılında alternatif enerji konusuna adanan Dünya Fuarı EXPO 2017, 112 ülkenin katılımıyla Astana'da düzenlenmiştir. Serginin tamamlanmasının ardından Astana Uluslararası Finans Merkezi'nin açılışı yapılmıştır (Vaal, 14 Eylül 2017). Bu etkinlikler, Kazakistan'ın uluslararası alanda etkinliğini ve prestijini artırmıştır.

Sosyal Yapıdaki Değişiklikler: Demografik ve Kültürel Değişimler

Bağımsızlık sonrası Kazakistan'da demografik ve kültürel değişimler, ülkenin sosyal yapısında önemli dönüşümler meydana getirmiştir. Bu değişimler, Kazakistan'ın ulusal kimliğini yeniden tanımlama ve kültürel mirasını canlandırma çabalarıyla yakından ilişkilidir.

1926 yılında Kazakistan'da 3,6 milyon etnik Kazak yaşamaktaydı ve bu grup ülkede çoğunluğu oluşturmaktadır. Ancak, 1930'larda yaşanan trajik olaylar ve savaş sonrası yıllarda gerçekleşen kitlesel göçler, Kazakların ülkedeki liderliğini geçici olarak kaybetmesine neden olmuştur. Kazakların sayısı ancak 1960'lı yılların sonlarına doğru 1897 seviyesine ulaşabilmiştir (Asılбек & Asylbekova, 1939). Savaş sonrası yıllarda Rusların ve Ukraynalıların kitlesel yeniden yerleşimi nedeniyle, Kazakistan sakinlerinin yalnızca üçte biri etnik Kazaklardan oluşmaktaydı. Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Kazakistan'ın son yirmi yılı, ağırlıklı olarak Rus nüfusun göç etmesiyle karakterize edilmiştir. 1989 yılına gelindiğinde, Kazaklar ülke nüfusunun %40'ını oluşturarak ülkede yeniden çoğunluk haline gelmiştir (Alekseenko, 2001).

SSCB'nin çöküşünden sonra, büyük bir Rus, Ukraynalı ve Alman göçü yaşanmıştır. Ancak bu dönem, aynı zamanda bir milyondan fazla etnik Kazak'ın Kazakistan'a geri dönmesiyle de karakterize edilmektedir. 2021 yılına gelindiğinde, Kazakların sayısı ikiye katlanarak 13,5 milyona ulaşmış ve ülke nüfusunun %70'ini oluşturmaktadır (Şamsutdinov, 14 Mayıs 2024). Modern Kazakistan'da demografik durum büyük ölçüde etnik Kazaklar tarafından belirlenmektedir.

Bu demografik değişimler, Kazakistan'ın ulusal kimliğini güçlendirme ve toplumsal uyumu artırma çabalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ülkenin gelecekteki sosyal ve kültürel gelişimi, bu değişimlerin sürdürülebilirliğine bağlı olacaktır.

Kültürel Değişimler söz edersek, bağımsızlıkla birlikte Kazak dili, ulusal kimliğin önemli bir unsuru olarak yeniden canlandırılmıştır. Eğitim sisteminde Kazakça'nın önemi artırılmış ve dilin yaygınlaştırılması için çeşitli politikalar uygulanmıştır. Aynı zamanda, Rusça da önemli bir iletişim dili olarak varlığını sürdürmektedir.

22 Eylül 1989 tarihinde Kazak Dili «Kazakistan Cumhuriyeti Devlet dili» statüsünü kazanmış ve bu yıl “Kazakistan Cumhuriyeti Dilleri Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. 30 Ağustos 1995'te yapılan referandumda kabul edilen yeni anayasanın 7. maddesinde, ulusal dille bağlantılı olarak “devlet, Kazakistan halkının dillerinin öğrenilmesi ve gelişmesi için koşulların yaratılmasıyla ilgilenir” denmiştir (Bizhan, 16 Nisan 2020). Kazakistan tüm vatandaşlarına Kazak dilini özgürce ve ücretsiz olarak öğrenmeleri için maddi ve organizasyonel koşullar oluşturulmuştur.

Bağımsızlık sonrası Kazakistan, kültürel mirasını canlandırma çabalarına hız vermiş ve bu doğrultuda çeşitli programlar benimsemiştir. Bu çabaların en önemlilerinden biri, Kazakistan'ın kültürel mirası projesidir. Bu devlet programı, eski Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in inisiyatifiyle uygulanan stratejik bir ulusal projedir. Program, Kazakistan'daki kültürel, ekonomik ve sosyal sermayeyi, genel insan kültürünün yapısal bir parçası olarak ele almış ve etnik kimlik, toplum ve insan zekasının gelişiminin başlangıcını tarihi hafızayla incelemiştir (Umirzak, 1 Kasım 2020). Program, modern ulusal kültür, folklor ve gelenekler dahil olmak üzere halkın büyük kültürel mirasını kapsamaktadır. Ayrıca, ulusal tarih açısından özel öneme sahip tarihi, kültürel ve mimari anıtların restorasyonunu da içermektedir. Yüzyıllar boyunca ulusal edebiyat ve yazı deneyimini genelleştirmek ve devlet dilindeki dünyanın en iyi bilimsel fikirlerine, kültürel ve edebi başarılarına dayanan kapsamlı bir fon oluşturmak için bir araştırma sistemi geliştirilmiştir. Programın uygulaması 2004 yılında başlamış ve başlangıçta iki yıl olarak planlanmıştır. Daha sonra, 2007'den 2009'a ve 2009'dan 2011'e kadar iki ek dönem daha oluşturulmuştur (Karamanova, 1 Ekim 2013). Bu süreçte, Kazakistan'ın kültürel mirasını modernleştirmek ve korumak amacıyla birçok başka program da kabul edilmiştir. Bu çabalar, Kazakistan'ın ulusal

kimliğini güçlendirme ve kültürel zenginliğini gelecek nesillere aktarma hedeflerini desteklemektedir.

Bağımsızlık sonrası Kazakistan hem demografik hem de kültürel alanlarda önemli dönüşümler yaşamıştır. Ülke, ulusal kimliğini yeniden tanımlama ve kültürel mirasını canlandırma çabalarına odaklanmıştır. Demografik olarak, etnik Kazakların nüfusu artmış ve ülkenin demografik yapısı büyük ölçüde değişmiştir. Kültürel alanda ise, geleneksel sanatlar, müzik ve el sanatları teşvik edilmiş, ulusal bayramlar ve gelenekler yeniden canlandırılmıştır.

2.5. Bağımsız Kazakistan'daki Toplumsal Hareketler

İstatistiksel verilere göre, Kazakistan Cumhuriyeti, siyasi süreci etkilemek isteyen hoşnutsuz vatandaşların ve çıkar gruplarının katılımıyla gerçekleşen siyasi protestoların sayısı ve ölçeği açısından Türkistan ülkeleri arasında, Kırgızistan Cumhuriyeti'nden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Ancak bu durum, Kazakistan'ın tam teşekküllü bir demokratik uygulamaya sahip olduğu şeklinde yanlış bir izlenim yaratmamalıdır (Yakovlev, 2012). Aksine, ülke konsolide bir otokratik yönetim yapısıyla karşı karşıyadır. Bu durum, kamu yararına yönelik geniş ve özgür sivil katılımın sınırlı olduğu bir yönetim biçimini işaret etmektedir.

Bağımsız Kazakistan'da toplumsal hareketler, ülkenin sosyal ve politik dinamiklerini şekillendiren önemli unsurlar arasında yer almıştır. Bu hareketler, genellikle ekonomik, sosyal ve çevresel konular etrafında yoğunlaşmış ve toplumun çeşitli kesimlerinin taleplerini dile getirmiştir. Çalışmada, bu hareketler arasında en büyük ve en önemlilerine odaklanılmış, mitinglerin nedenleri ve sonuçları incelenmiştir.

- Janaözen Hareketleri
- 2016'nın Toprak Hareketleri
- 2019 Seçim Sonuçlarına Karşı Hareketler
- Ocak Olayları: Bir Dönüm Noktası

2.5.1. Janaözen Hareketleri

Janaözen hareketleri, Kazakistan'ın Mangistau bölgesindeki petrol ve gaz şirketi işçilerinin başlattığı sosyal protestolardır. Bu olaylar, özellikle 16 Aralık

2011’de Janaözen* şehrinde meydana gelen isyanlarla tanınmaktadır. İsyanlar, 15 kişinin hayatını kaybetmesine, yüzlerce kişinin yaralanmasına ve tutuklanmasına yol açmıştır. Aynı gün, Şetpe Köyü’nde polis müdahalesi sırasında bir kişi daha yaşamını yitirmiştir (Forbes.ru, 24 Aralık 2011).

2.5.1.1. Hareketler Öncesi

Mangistau bölgesindeki petrol işçilerinin grevleri, 2008 yılından itibaren 2011’e kadar devam etmiştir (Domnin, 18 Temmuz 2011). Bu süreç boyunca işçiler, sürekli olarak ekonomik taleplerini gündeme getirmiştir. 2010 yılında Karajanbasmunai petrol işletmesinde büyük bir işçi grubu, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve daha yüksek ücret talepleriyle çatışmaya başlamıştır (Tavrovsky, 17 Aralık 2011). Ocak 2011’de, işçiler ile işveren arasında başlayan eşitlik sağlama amacını taşıyan tahkim süreci, işçilerin kendilerini azınlıkta hissetmeleriyle bir çıkmaza girmiştir. Bu dönemde sendika komitesi başkanı E. Kosarkhanov, tahkime müdahil edilmesi gereken avukatın önünü kesmiş ve bu durum gerilimi artırmıştır (Şeşukov, 17 Ağustos 2011).

2011 yılının Mayıs ayında, Aktau’da başlayan grev hareketi, 26 Mayıs itibarıyla Janaözen’deki Özenmunaigas işçilerine de sıçramıştır (Maytanov, 17 Mayıs 2011). Başlangıçta 700’ü aşan protestocu, on gün içinde şirketin 1,6 milyon dolar kaybına uğramasına neden olmuştur (Lezhakov, 2 Haziran 2011). Toplam 1.500 işçi greve katılmış ve bu hareket, bölgedeki ekonomik ve sosyal gerilimleri derinleştirmiştir (Domnin, 18 Temmuz 2011).

2 Haziran 2011’de, Aktau’da, bölge başkanının ofisi önünde barışçıl bir protesto düzenlenmiş ve katılımcılar, Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’e seslenmek için bölge başkanı Krymbek Kuşerbayev ile görüşmeye çalışmış, ancak bu çaba başarısız olmuştur. Olayların ilerleyen günlerinde, sendika aktivistleri ve işçiler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış, bu çatışmalar sonucunda 2 Ağustos’ta Munayfıtrservis sendika komitesi başkanı Jaksylyk Turbaev ve 24 Ağustos’ta ise Özenmunaigas sendika komitesi başkanı Kudaibergen Karabalayev’in kızının cesedi

*Janaözen, Kazakistan’ın batısında yer alan Mangistau bölgesinde bulunan bir şehirdir. Bölge merkezi Aktau’nun 150 kilometre güneydoğusunda konumlanmaktadır. 2023 yılı itibarıyla Janaözen’in nüfusu yaklaşık 130 000 kişidir. Şehir, özellikle enerji sektöründeki faaliyetleriyle dikkat çekmekte olup, bölgenin ekonomik ve sosyal dinamiklerinde önemli bir rol oynamaktadır. Janaözen, tarihsel olarak da çeşitli toplumsal hareketlere ev sahipliği yapmış ve bu bağlamda Kazakistan’ın sosyo-politik yapısında etkili olmuştur.

bulunmuştur (Fergana, 11 Eylül 2011). Bu cinayetler, hükümet tarafından doğrudan hareketlerle ilişkilendirilmemiş olsa da, bölgedeki gerilimleri iyice artırmıştır (Gluşkova, 8 Ağustos 2011). Hükümet, yedi ay boyunca işçilerin taleplerine yanıt vermemiştir (AKIpress, 16 Aralık 2011).

Janaözen'deki hareketler, 16 Aralık'a kadar devam etmiştir. Protestolar, başta ekonomik taleplerle başlamış, ancak zamanla siyasi talepler de gündeme gelmiştir. Protestocular, başkan Nursultan Nazarbayev'in istifasını talep etmiş ve bu talepler, bölgedeki sosyo-ekonomik eşitsizliklere ve düşük yaşam standartlarına olan tepkinin bir yansıması olmuştur (Baytelova, 15 Aralık 2011). Expert dergisi, bu olayların sadece bir işçi hareketi değil, aynı zamanda daha geniş çaplı bir sosyo-ekonomik sorunu işaret ettiğini vurgulamıştır. Halk, Mangistau bölgesinin büyük gelirine rağmen düşük kalkınma seviyesinden ve altyapı eksikliklerinden duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmiştir (Domnin, 18 Temmuz 2011)

2.5.1.2. 16-17 Aralık 2011'deki Janaözen Hareketleri

16-17 Aralık 2011 tarihlerinde Janaözen'deki toplumsal huzursuzluklar, Kazakistan'ın batısındaki Mangistau bölgesinde büyük bir eylemler zincirine yol açmıştır. Bu olaylar, Kazakistan'ın bağımsızlığının 20. yıldönümüne denk gelmiş ve bu tarih, Kazak halkı için önemli bir sembol halini almıştır. 1986'daki Jeltoksan olaylarının yıldönümü olması nedeniyle, bu tarihler Kazak halkı için ulusal mücadelenin ve bağımsızlık ruhunun simgesi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, 16 Aralık'ta Janaözen'de başlayan olaylar, ekonomik eşitsizlik ve işçi haklarına dair şikayetlerin bir yansıması olmuştur.

Janaözen'deki protestolar, saat 16.30 civarında başlamıştır. Olayların merkezinde, petrol işçileri ve onların destekçileri yer almakta olup, bu kişiler arasında çoğunluğu sivil kıyafetler giymiş olan eylemciler de bulunmuştur. Polis ve çocuklara saldırılar gerçekleştirilmiş, binalar ateşe verilmiş ve mağazalar yağmalanmıştır. Aynı gün, şehirdeki toplumsal huzursuzluk daha da büyümüş, bu durum güvenlik güçlerinin müdahale etmesine yol açmıştır (Kasenov, 20 Aralık 2011). Soruşturmalara göre, provokatörlerin ayaklanmalara katılanlara 20 bin tenge ve uyuşturucu verildiği, tüfekler ve diğer silahların dağıtıldığı tespit edilmiştir. Eylemciler, protestolara katılmaya ve şiddetli eylemler yapmaya teşvik edilmiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, 24 Aralık'ta bu durumu dile getirmiş, olayların arkasındaki

provokatörlerin hedeflerini gerçekleştirdiğini ve buna rağmen planı yapanların hiçbir zaman şehirde görünmediğini belirtmiştir (Kazakhstan & Today, 24 Aralık 2011).

Resmi verilere göre, 16 Aralık'ta yaşanan olaylarda 15 kişi yaşamını yitirmiştir. Aynı tarihlerde, şehir hastanesine yaklaşık 100 kişi yaralı olarak getirilmiştir (Azattyq.org, 20 Aralık 2011). Bu dönemde, şehirdeki gerginlik devam etmiş ve güvenlik güçleri çeşitli önlemler almıştır.

17 Aralık'ta, Janaözen'deki toplumsal huzursuzluk daha da artmış, yeniden büyük bir kalabalık toplanmış ve güvenlik güçlerine taş ve molotof kokteylleri atılmıştır. Bu durum, güvenlik güçlerinin tekrar müdahale etmesine ve ateş açmasına yol açmıştır. Resmi verilere göre, yaklaşık 100 kişi gözaltına alınmış, güvenlik güçleri bu durumu kontrol altına almak için ilave önlemler almıştır. İletişim hatları kesilmiş, Twitter ve mobil iletişim engellenmiştir (Romaşkova, 17 Aralık 2011). Rus medya kaynaklarına göre, şehirde iç güvenlik birlikleri konuşlandırılmış ve askeri helikopterler devriye gezmiştir (Kp.ru, 17 Aralık 2011).

17 Aralık'ta Kazakistan İçişleri Bakanlığı Başkanı Kalmukhanbet Kasymov, Janaözen'deki durumun istikrara kavuştuğunu açıklamıştır (Kasenov, 17 Aralık 2011). Ancak, bu açıklama, olayların arka planındaki derin toplumsal sorunları ve gerilimleri göz ardı etmektedir. İç güvenlik önlemlerinin artırılması ve askeri birliklerin şehirde konuşlandırılması, bu tür olayların yeniden yaşanmaması için alınan tedbirler olarak değerlendirilebilse de, bu durumun kalıcı bir çözüm sağlamayabileceği yönünde endişeler ortaya çıkmıştır.

2.5.1.3. Hareketlere Devletin Tepkisi

İsyanlardan önce, Kazakistan hükümeti uzun süredir devam eden işçi anlaşmazlıklarıyla ilgili güvenilir haberlerin Kazak basınında yer almasını engellemeyi başarmıştır. Hükümet, petrol işçilerinin grevlerini ve «açgözlülüklerini» açığa çıkaran, ayrıca grevcileri itibarsızlaştıran haberlerin medya organlarında yayımlanmasını teşvik etmiştir. Bu durum, işçi taleplerinin diğer ekonomik sektörlerdeki işçilere iletilmesini zorlaştırmış ve sonuçta işçi huzursuzluğu büyük ölçüde Mangistau bölgesiyle sınırlı kalmıştır. Aralık 2011'deki olaylar ise nüfusun büyük bir kesimi için beklenmedik bir gelişme olmuştur (Khamidov, 2011). Şiddetin patlak vermesinin ardından, hükümet yanlısı gazeteler çatışmanın sorumluluğunu grevci işçilere ve muhalif gruplara atmış, güvenlik güçlerini her türlü suçlamadan

korumuştur. Aynı zamanda, yalnızca çatışmanın resmî açıklamalarına güvenilmiş ve devlet kontrolündeki medyada dış güçlerin provokasyonu vurgulanmıştır. Bu süreçte internet ortamında çeşitli spekülasyonlar da yayılmaya başlamıştır (Lillis, 2011). Nitel araştırmalar, Aralık 2011'deki ve sonrasındaki medyanın, çatışmanın boyutlarını tam olarak yansıtamadığını ve bilgi akışının kısıtlı olduğunu ortaya koymaktadır (Bissenov, 2013).

Devlet yetkilileri, iç faktörlerin rolünü küçümseyerek, çatışmada dış aktörlerin faaliyetlerini ön plana çıkarmıştır. Hükümetin soruşturma komisyonu yeni çalışmalara başlasa da Başkan Nazarbayev, polisi aklayarak, şiddetten protestocuları 'suç eylemleri' ile sorumlu tutmuştur. İçişleri Bakanı Kalmukhanbet Kasymov, çatışmaların OzenMunaiGaz'ın işten çıkarılan personeli tarafından kışkırtıldığını belirtmişse de bu açıklamalara yönelik şüpheler dile getirilmiştir. Nazarbayev, endüstriyel anlaşmazlıkların, durumu kendi çıkarları için kullanmak isteyen haydut unsurlarının eylemleriyle karıştırılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Kazak yetkililer, eski bankacı Mukhtar Ablyazov'u yalnızca muhalif kitle iletişim araçlarını değil, aynı zamanda kayıt dışı «Alga!» partisini de finanse etmekle suçlamış ve onu, Janaozen'deki kargaşayı örgütlemek ve çatışmayı kışkırtmakla itham etmiştir. Ablyazov'un avukatı, müvekkilinin bu iddialarla herhangi bir bağlantısının olmadığını ifade etmiştir (Lillis, 2011).

Yüksek ölü sayısı, şehirdeki insani felaket ve hükümetin kontrolü yeniden sağlama çabalarıyla ilgili artan eleştiriler ve çevrimiçi spekülasyonlar karşısında, Kazak hükümeti altı tanınmış blogcuyu (Bağlan Aydaşov, İskender Salihodjayev, Sabina Sadenova, Karlygaş Nurdjanova, Jomart Amirkhanov ve Alişer Yelikbaev) resmi olarak Janaozen'e davet etmiştir. Bu blog yazarları, şehrin sakin olduğunu, mağazaların açık ve ürünlerle dolu olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, blog yazıları devlete çatışmayı çözmeye çalışan tarafsız ve yardımsever bir güç olarak tasvir etmiş, şehrin temizliğini denetleyen yerel yetkililerin fotoğraflarını yayımlamışlardır. Devletin siyasi ve ekonomik istikrarın garantörü olduğu rolünü vurgulamışlar ve protestocuların hareketlerini "kalabalık" olarak tanımlamışlardır. Hükümetin blog yazarlarını bu şekilde kullanması başarılı olmuştur çünkü internet aracılığıyla birbirleriyle iletişim kuran gençler, devlet söyleminin meşrulaşmasına katkı sağlamışlardır. Janaozen'deki olayların ardından Kazak siyasetçileri, etkili blog

yazarlarıyla buluşarak onları devletle iş birliği yapmaya teşvik etmeye devam etmiştir. Diğer taraftan “fazla muhalif” olarak görülen blog yazarlarının tutuklandığına dair kanıtlar da mevcuttur (Lewis, 2016).

2.5.1.4. Hareketlere Diğer Ülke Tepkileri

Kazakistan’daki Janaözen olayları, uluslararası düzeyde geniş yankı uyandırmış ve çeşitli insan hakları örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve ülkelerden tepkiler almıştır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, olaylarda 10 kişinin hayatını kaybetmesinin ardından, Kazak yetkililerden olayları derhal soruşturmasını ve aşırı güç kullanımından kaçınmalarını istemiştir (Azattyq.org, 20 Aralık 2011). İnsan Hakları İzleme Örgütü, Kazak polisini aşırı güç kullanımı konusunda uyararak, huzursuzluğun tam nedenlerinin henüz belirlenemediğini ve olayların kapsamlı bir şekilde soruşturulması gerektiğini ifade etmiştir (Stepovik, 17 Aralık 2011).

Rusya Emek Konfederasyonu, Kazak yetkililerinden petrol işçileri ve ailelerinin barışçıl protestolarına yönelik şiddeti durdurmalarını talep etmiştir (president-sovet.ru, 16 Aralık 2011). Moskova’daki Kazak Büyükelçiliği önünde, Kazak petrol işçileriyle dayanışma amacıyla bir protesto düzenlenmiş ve katılımcılar büyükelçiliğe beyaz ve kırmızı karanfiller bırakmıştır. Protesto, barışçıl bir şekilde gerçekleştirilmiş ve herhangi bir tutuklama olmamıştır (Ridus.ru, 17 Aralık 2011).

İşçi Enternasyonal Komitesi’nin Rusya şubesi, Kazakistan’ın Moskova Büyükelçisine sunduğu dilekçede, isyancıların müzakere sürecinin yeniden başlatılması, baskıların sona erdirilmesi ve sendika avukatı Natalya Sokolova’nın serbest bırakılması taleplerinin meşru olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, çatışmanın sona erdirilmesi için işten çıkarılanların işe iade edilmesi ve ceza davalarının kapatılması gerektiği ifade edilmiştir (Socialist.news, 18 Aralık 2011).

2.5.2. 2016’nın Toprak Hareketleri

2011 Janaözen olaylarından sonra Kazakistan’da meydana gelen ilk büyük toplumsal hareket, 24 Nisan 2016’da Atırâu şehrinde Arazi Kanunu’nda yapılan değişikliklere karşı düzenlenen protestolar olmuştur. Bu protestolar, üç gün sonra Aktöbe ve Semey şehirlerinde de gerçekleşmiştir. İlk üç miting sırasında yetkililer, protestocuları sakinleştirmeye ve diyalog kurmaya yönelik çabalar göstermiştir. Ancak, 21 Mayıs’ta devletin tüm idari merkezlerinde protestoları bastırmak için

kapsamlı hazırlıklar yapılmıştır. Protestoların dikkat çeken özelliklerinden biri, bazı katılımcılar arasında Sinofobik (Çin'e, Çin kültürüne veya Çinlilere karşı duyulan olumsuz tutum veya korkuyu tanımlamak için kullanılan bir terimdir) duyguların varlığı olmuştur (Toleukhanova, 2016).

2.5.2.1. Hareket Nedenleri

30 Mart 2016'da Kazakistan Milli Ekonomi Bakanı Erbolat Dosayev, 1 Temmuz itibarıyla 1,7 milyon hektar tarım arazisinin açık artırma yoluyla ihaleye çıkarılacağını duyurmuştur (Sevostyanova, 30 Mart 2016). Bu açıklama, sosyal medyada büyük bir hoşnutsuzluk yaratmış ve protesto çağrılarına dönüşmüştür.

Başlangıçta, bazı protestocular yasanın yabancıların toprakları özel mülkiyete almasına izin verdiğini iddia etmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, bu iddiaları «dezenformasyon yayılması» olarak nitelendirip, bu tür söylentileri kınamıştır. Bununla birlikte, birçok kişi yabancıların arsa kiralamasına da karşı çıkmıştır. 2016 yılı itibarıyla yapılan değişikliklerle, yabancıların tarım arazilerini 10 yıllık kiralama süresini 25 yıla çıkaran düzenleme, protestocuları sokağa çıkmaya sevk etmiştir (MIGnews.com, 1 Mayıs 2016).

Arazi Kanunu'nda yapılan değişikliklerle büyük ölçüde toprak satışı hakkında kanunun 1 Temmuz 2016'da yürürlüğe girmesi planlanmaktaydı ve ardından 1,7 milyon hektar arazinin satışının yapılacağı ihaleler başlayacaktı. Ancak Kazak halkı, bu değişikliklerin Çin'in Kazakistan'daki topraklara hâkim olmasına olanak sağlayacağından endişe etmiştir. Protestolar sırasında dile getirilen kaygılar bu doğrultudadır. Örneğin Aktöbe'deki protestocuların sözlerinden biri, "Çinlilere toprak verirsek burayı terk etmezler" bir başkası ise, "25 yıl sonra 65 yıl daha kalacaklar. 65 yıl sonra onların torunları Kazakistan vatandaşlığı alacak ve bizim torunlarımız da onların kölesi olacak" şeklinde ifade edilmiştir (Asiaterra.info, 2 Mayıs 2016).

Kazakistan ile uzun bir sınırı paylaşan Çin, ülkenin petrol ve gaz sektörüne ve ulaştırma altyapısına aktif olarak yatırım yapmaktadır. Çin, Kazakistan'a milyarlarca dolar kredi vermekte ve Çinli şirketler, Aktöbe ve Atyrau bölgeleri de dahil olmak üzere Kazakistan'ın en büyük petrol ve gaz sahalarını geliştirmektedir. Birçok protestocu, yabancılara arazi kiralanması durumunda Çin'in Kazakistan'daki etkisinin daha da güçleneceğinden endişelenmiştir (Abdurasulov, 29 Nisan 2016).

Kazak gazetecilerine göre, toplumsal huzursuzluğun kaynağı yalnızca Arazi Kanunu'ndaki değişiklikler değil, aynı zamanda ülkenin zor ekonomik durumu, azalan petrol fiyatları ve ulusal para biriminin devalüasyonu olmuştur. Kazakistan'ın ihracatının üçte birini oluşturan petrol fiyatlarındaki düşüş, ekonomik baskıları artırmıştır (Toleukhanova, 2016). Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in ulusal para biriminin değer kaybetmeyeceği yönündeki vaatlerine rağmen, para birimi %85,2 oranında değer kaybetmiştir (Zakon.kz, 27 Nisan 2015). Bu durum, 2015 yılında enflasyon oranının %13,6'ya yükselmesine neden olmuştur (Zubov, 20 Nisan 2016).

2.5.2.2. Hareketin Kronolojisi

11 Nisan 2016'da yabancıların toprak satın alma ve kiralama imkanına sahip olmasından endişe duyan «Kazak aydınlarının temsilcileri», Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ve yetkililere açık bir mektup göndermiştir. Bu mektup, Kazak medyasında ve bazı internet sitelerinde yayımlanmıştır. Mektupta, bölgelerde arazi kiralamasına karşı 50 binden fazla imzanın toplandığı ve arazilerin yabancılara kiralanması veya satılması durumunda halkın acil önlemler alacağı belirtilmiştir. Açık mektubun imzacıları arasında yazarlar, kültür bilimciler, emekli generaller ve akademisyenler yer almaktaydı (Lakhanuly, 18 Nisan 2016). 20 Nisan 2016'da, Astana'da sivil aktivist Galymbek Akulbekov, yabancılara arazi satışına karşı tek kişilik bir protesto düzenlemiş, ancak kısa süre sonra polis tarafından gözaltına alınmıştır (Botayuly, 20 Nisan 2016). 22 Nisan'da, yaklaşık otuz kişilik bir grup Almatı'da toplanarak 21 Mayıs'ta düzenlenecek mitinge izin verilmesini talep etmiş, aksi takdirde 31 Mayıs Siyasi Baskı Kurbanlarını Anma Günü'nde protesto düzenleyeceklerini belirtmiştir (Lakhanuly, 22 Nisan 2016).

Hükümetten bir yanıt gelmemesi üzerine, 24 Nisan'da Atırau'nun merkezinde yabancılara toprak satışına karşı 700 ila 4.000 kişiyi bir araya getiren ilk miting düzenlenmiştir. Bölge yetkilileri protestocularla görüşmüş ve Atırau bölgesi başkanı Nurlan Nogaev, protestocuların taleplerini ülke yönetimine iletmeyi kabul etmiştir. Protestocular, yerel yetkililere 21 Mayıs'a kadar süre vererek barışçıl bir şekilde dağılmıştır. Diğer şehirlerde ise herhangi bir protesto eylemi gerçekleşmemiştir. Atırau'daki protesto, sosyal medyada olumlu karşılanmış ve bazı aktivistler tarafından

«demokrasiye doğru önemli bir adım» olarak nitelendirilmiştir (Polovinko, 25 Nisan 2016).

Atırau'daki miting'in ardından Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, arazi satışına ilişkin bir açıklama yaparak, «Devlet topraklarının yabancı vatandaşlara satılmayacağını ve bu konunun tartışılmadığını» belirtmiştir. Nazarbayev, Kazakistan Halk Meclisi'nin 24. oturumunda yaptığı konuşmada, Arazi Kanunu'ndaki değişikliklerle ilgili durumu tırmandıran provokatörlerin ifşa edilmesi ve kanuna göre cezalandırılması gerektiğini vurgulamıştır (Fergana, 27 Nisan 2016). Aynı gün, Uralsk'ta Abai Meydanı'nda Isatay Utepov, “Kytayga cer satpa!!!” (Toprağınızı Çin'e satmayın!!!) yazılı pankartla tek kişilik bir protesto düzenlemiştir (Uralskweek.kz, 24 Nisan 2016). Protestolar, 27 Nisan'da Aktöbe ve Semey şehirlerinde devam etmiştir. 28 Nisan 2016'da Aktau'nun merkez meydanında toplanan birkaç düzine kişiye, polis tarafından protesto yapmalarına izin verilmemiştir (Azattyq.org, 28 Nisan 2016). 29 Nisan'da Astana ve Almatı'da yetkililer, arazi meselesiyle ilgili hareketlere izin vermemiş ve Almatı'da polis, etkinlik başlamadan önce tüm aktivistleri gözaltına almıştır (Lakhanuly & Botayuly, 29 Nisan 2016).

1 Mayıs Kazakistan Halkının Birlik Günü'nde, Janaözen'de yüzden fazla kişi protesto düzenlemiştir. Kızılorda'da ise güvenlik güçleri, arazi satışına karşı çıkanları meydandan zorla dağıtmıştır. Aynı gün, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Halkın Birlik Günü'nde Almatı'da yaptığı konuşmada, toplumsal uyumun ülkenin kalkınmasındaki önemli rolüne vurgu yaparak konuşma yapmıştır (Azattyq.org, 1 Mayıs 2016). Protestolar 4 Mayıs'ta Uralsk'ta devam etmiş (Urnaiev, 4 Mayıs 2016).

Protestoların devam etmesi üzerine, 5 Mayıs'ta Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Arazi Kanunu'nun bazı hükümlerine ilişkin moratoryum ilan etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte, Milli Ekonomi Bakan Yardımcısı Kairat Uskenbaev görevden alınmış, Bakan Erbolat Dosayev kendi isteğiyle istifa etmiş, Tarım Bakanı Asyljan Mamytbekov ise azarlanmış ve ertesi gün istifa etmiştir (Azattyq.org, 6 Mayıs 2016). Ayrıca, Nazarbayev, bilgi alanını kontrol edecek ve devletin bilgi politikasını geliştirecek yeni bir Bilgi ve İletişim Bakanlığı'nın kurulması talimatını vermiştir (Polovinko & Glushkova, 6 Mayıs 2016). Yeni bakanlığın görevleri arasında, internet kaynakları ve sosyal ağlar dahil olmak üzere bilgi alanının izlenmesi, kamuoyunun

incelenmesi, nüfusun bilgi taleplerinin analizi, devlet bilgi politikasının geliştirilmesi, devlet organlarının bilgi faaliyetlerinin koordinasyonu, yerli medyanın geliştirilmesi için yatırım ve inovasyonun teşvik edilmesi, bilgi güvenliğinin sağlanması, kriz iletişiminin en etkili modelinin oluşturulması ve sivil toplum kuruluşlarıyla etkileşim kanallarının sağlanması bulunmaktadır (Regnum, 5 Mayıs 2016).

21 Mayıs'ta Kazakistan genelinde mitingler planlanmıştır. Ancak, resmi makamlar Almatı, Astana, Uralsk ve Semey şehirlerinde miting düzenlenmesi yönündeki başvuruları reddetmiştir (Diapazon.kz, 17 Mayıs 2016). Kolluk kuvvetleri birçok şehirde düzinelerce aktivisti ve gazeteciyi gözaltına almıştır (Bbc.com, 21 Mayıs 2016). Astana, Almatı, Aktöbe, Atyrau, Semey, Uralsk ve Pavlodar şehirlerinde izinsiz miting düzenleme girişimleri kaydedilmiştir. Sadece Pavlodar'da az sayıda vatandaş toplanmış ve miting düzenlemenin yasa dışı olduğuna dair uyarının ardından grup dağılmıştır. Organizasyonun lideri Serikbay Alibayev'e 50 AHG para cezası verilmiştir (Mazorenko, 21 Mayıs 2016).

2.5.2.3. Hareket Sonuçları ve Medyada Görünümü

Kazakistan'da, 2016'da yapılan arazi değişikliklerine karşı halkın başlattığı protestoların ardından, Kazakistan eski Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, 2016 yılında arazi satışına yönelik bir moratoryum koymuştur. 22 Eylül 2021 tarihinde Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev, bu moratoryumu uzatarak, 16 Mayıs 2021'de, yabancılara arazi satışını ve kiralanmasını yasaklayan bir kanun çıkarmıştır. Böylece, protestocular taleplerinde başarılı olmuşlardır (Çernenko, 01 Ekim 2021).

Protestoların başlangıcında, Kazak medyasının çoğu bu olayları görmezden gelmiştir. Birçok ana akım yayın organı, Kazakistan'daki kitlesel mitinglere yer vermemiş, ancak hükümet yetkilileri, bu protestoların «dış güçler» tarafından kışkırtıldığı yönünde açıklamalar yapmıştır (Belyakov, 5 Mayıs 2016). Bu durum, halkın olaylar hakkında bilgi edinmesini zorlaştırmış ve hükümetin «provokatörler» ve «dış güçler» söylemlerinin yayılmasına olanak sağlamıştır. Sosyal medya ve bazı muhalif internet siteleri, bu süreçte daha geniş bir bilgi kaynağı sunmuş ve protestoların gerçek sebepleri ile katılımcıların talepleri hakkında halkı bilgilendirmiştir. Ancak, bu platformlar da sıklıkla erişim engelleri ile karşılaşmıştır (Asiaterra.info, 2 Mayıs 2016).

Kazakistan’da devlet kontrolündeki medya, genellikle protestoları dış güçlerin etkisiyle ilişkilendirirken, sosyal medya kullanıcıları ve muhalif siteler daha detaylı ve çeşitli perspektifler sunmuştur. Örneğin, 29 Nisan’da Kazakistan’ın Birinci Kanalı, protestocuların mitinge katıldıkları her başına yabancı ülkelere 50 ila 150 dolar arasında para ödülleri aldıklarını iddia etmiştir. Ancak, sosyal medyada kullanıcılar bu iddiaların zayıf kanıtlara dayandığını belirterek tepki göstermiştir (Andreychenko, 14 Mayıs 2016)

Kazakistan’daki protestoların medyadaki yansıması, hükümetin sınırlı bilgi sunma ve sansür uygulama stratejilerini ortaya koymaktadır. Resmi medyanın hükümetin söylemlerine sıkı sıkıya bağlı kalması, halkın doğru bilgiye ulaşmasını engellemektedir. Diğer yandan, sosyal medya ve muhalif internet siteleri, protestoların sebepleri ve katılımcıların talepleri hakkında daha fazla bilgi sunmakta ve daha şeffaf bir tartışma ortamı sağlamaktadır.

2.5.3. 2019 Seçim Sonuçlarına Karşı Hareketler

2019 yılı, Kazakistan’ın siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir, çünkü bu yıl ülkenin yönetiminde önemli bir değişim yaşanmıştır. Mart 2019’da Kazakistan’ın ilk Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev görevinden istifa etmiş ve yerine Kasım Cömert Tokayev’in adaylığını önermiştir (Makarychev, 19 Mart 2019). Bu iktidar değişikliği, Kazakistan’da siyasi ve toplumsal dinamikleri etkilemiş ve geniş çapta toplumsal hareketlenmeye yol açmıştır. Ekonomik, sosyal ve siyasi konularda vatandaşların çeşitli protestolarla seslerini duyurdukları bir dönem başlamıştır.

9-13 Haziran 2019 tarihleri arasında Kazakistan Cumhuriyeti’nde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri esnasında, Astana ve Almatı şehirlerinde izinsiz protestolar düzenlenmiştir. Bu protestolar, “Yerel sorunların çözümü için ifade özgürlüğü ve kolektif hakların hayata geçirilmesi” amacıyla “Yeni Sivil Girişimler” programı çerçevesinde organize edilmiştir (Solntseva, 9 Haziran 2019). Protestoların başlıca nedeni, başkanlık seçim sonuçlarının geçerliliği ve şeffaflığı konusunda halk arasında oluşan güvensizliktir. Katılımcılar, seçimlerin adil ve özgür olmadığına dair güçlü bir inanç taşımaktadır ve bu durum protestoların temel motivasyonunu oluşturmıştır.

Kazakistan’da yasaklı olan «Kazakistan’ın Demokratik Seçimi» muhalefet grubunun lideri M. Ablyazov, seçim sonuçlarının sahtekarlıkla belirlendiğini öne sürmüş ve destekçilerini sokaklara çıkarak protesto yapmaya çağırmıştır (Dyusengulova, 13 Haziran 2019). Bu çağrı, seçim sürecine dair duyulan güvensizliği pekiştirmiş ve halkın tepkisini artırmıştır. Bu bağlamda, seçim sonuçlarının halk nezdinde meşruiyeti sorgulanmış ve protestolar, halkın özgür ve adil seçim taleplerinin bir ifadesi haline gelmiştir.

9 Nisan 2019’da Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev, erken cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 9 Haziran 2019’da yapılacağını açıklamıştır. Tokayev, bu kararı herhangi bir belirsizliği ortadan kaldırmak amacıyla almış ve seçim sürecinin şeffaf bir şekilde gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır (Mayakovskaya, 9 Nisan 2019). Bu seçim, Kazakistan tarihinde önceki tüm seçimlerde galip gelen Nursultan Nazarbayev’in katılımı olmadan yapılan ilk başkanlık seçimleri olarak farklı bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, vatandaşlar bu seçimlerin demokratik bir süreçle yapılacağı umuduyla sürece katılım göstermiştir (Pudovkin, 10 Haziran 2019).

Seçime katılacak altı siyasi partiden beşi, seçimlere katılım için kongre ilan etmiştir. Bu partiler arasında 23 Nisan’da “Nur Otan”, 24 Nisan’da “Ak Jol”, 25 Nisan’da «Auyl», 26 Nisan’da Kazakistan “Halk Partisi” ve “Milli Sosyal Demokrat Parti» yer almıştır (Sadeshov, 22 Nisan 2019). “Birlik Partisi” ise, kongreye hazırlık için yeterli zamanın olmaması nedeniyle seçimlere katılma kararı almadığını bildirmiştir (Vodnev, 18 Nisan 2019). 23 Nisan 2019’da, Nursultan Nazarbayev, “Nur Otan” partisnin seçimlerde görevdeki Cumhurbaşkanı Tokayev’i aday göstermeye karar verdiğini duyurmuştur (Meduza.io, 23 Nisan 2019). Amirjan Kosanov’u Tokayev’in ana rakibi olarak cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday göstermiştir. Kosanov, Tokayev’e karşı güçlü bir rakip olmayı hedeflemiş ve kendisini muhalefetin seçimlere katılacak bir sonraki temsilcisi olarak tanıtmıştır (Mamaşuly, 13 Mayıs 2019).

14 Mayıs 2019’da cumhurbaşkanı adayları arasında televizyon üzerinden yayınlanacak bir münazara yapılacağı duyurulmuş ve 29 Mayıs’ta Khabar TV kanalında canlı olarak yayınlanmıştır. Münazara, dört cumhurbaşkanı adayı (Jambyl Akhmetbekov, Amirjan Kosanov, Amangeldy Taspikhov ve Sadybek Tugel) ve adayların üç temsilcisinin katılımıyla gerçekleşmiş, Tokayev ise katılmamıştır.

Tartışmalar üç turda yapılmış, ilk bölümde Kazakistan'daki eğitim sistemi, ikinci bölümde sosyal modernleşme ve üçüncü bölümde ise adayların birbirlerine sorular sormasıyla devam etmiştir (Kaptanova, 29 Mayıs 2019). Kazakistan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün Almatı'daki temsilciliği başkanı Asel Aben'e göre, bu tür tartışmalar gelişmiş ülkelerdeki siyasi kültürün ayrılmaz bir parçasıdır ve bu süreç, seçim sürecinin açıklığını ve rekabetçiliğini göstermekle birlikte, seçmenlere son tercihlerini yapma fırsatı sunmaktadır (Zakon.kz, 30 Mayıs 2019). Siyaset bilimci Askar Nurş'a göre, seçimde favori adayların olmaması, tartışmanın değerini azaltmış olarak gözlenmekteydi. Ancak, bu durum, diğer adaylar için seçmenlere kendilerini daha iyi tanıtmaya ve destek kazanma fırsatı yaratmıştır. Mevcut cumhurbaşkanı adayları arasında halkın desteğini hak eden adaylar da bulunmaktadır ve önde gelen rakiplerin olmaması, bu adaylara avantaj sağlamıştır (Zakon.kz(a), 30 Mayıs 2019).

Bu tartışma, Kosanov'un destekçilerinin sayısının artmasına ve seçime katılım başvurularının artmasına neden olmuştur. "Kazak uyan, Amirjan Kosanov'a oy ver" gibi sloganlar, kampanya sürecinde yaygın şekilde kullanılmıştır.

Seçim sonuçları, Merkezi Seçim Komisyonu tarafından 9 Haziran'da duyurulmuş ve Tokayev, 6.539.715 oy alarak katılımcıların %70,96'sının desteğini kazanmıştır. Kosanov ise %16,23 oy almış ve nihai katılım oranı %77,5'e denk gelen 9.274.110 kişi olmuştur (Election.gov.kz, 10 Haziran 2019). Ancak, seçim sonuçları bazı kesimler tarafından beklenmedik bir şekilde karşılanmamıştır. Seçim süreci ve sonuçları, Kazakistan'da ve uluslararası alanda geniş bir eleştiriyle karşılaşmıştır. Gözlemciler, seçimlerin adil ve şeffaf olmadığına dair iddialarda bulunmuş, bu da halk arasında memnuniyetsizlik yaratmıştır. Seçim sonuçlarına itiraz eden gruplar, protestolar düzenleyerek tepkilerini ifade etmiş ve bu durum, Kazakistan'daki siyasi atmosferin gerginleşmesine ve toplumsal hareketliliğin artmasına yol açmıştır.

2019 yılı, Kazakistan'da yaklaşık 100 protestonun gerçekleştiği bir yıl olmuştur. Protestolar, başkanlık seçimlerinin ardından artmış ve bu artış, halkın siyasi ve sosyal konulardaki taleplerini güçlü bir şekilde dile getirme isteğini yansıtmaktadır. Almatı ve Astana gibi büyük şehirlerde yoğunlaşan bu protestolar, başkent isminin değiştirilmesi gibi önemli olaylarla tetiklenmiştir. Kimi durumlarda yetkililer, mitinglere izin verirken, çoğu zaman polis izinsiz gösterilere katılanları gözaltına almıştır. 9-13 Haziran tarihleri arasında yaklaşık 4.000 kişi gözaltına alınmış, bu da

gösterilere katılım ve polis müdahalesinin boyutlarını gözler önüne sermektedir (Currenttime.tv, 18 Haziran 2019).

Seçim süreci ve sonrasındaki protestolar, Kazakistan'ın demokratikleşme yolunda attığı adımların ve halkın artan taleplerinin bir yansımasıdır. Bu süreç, Kazakistan'ın gelecekteki siyasi ve sosyal yapısını şekillendirmede belirleyici olacaktır. Toplumun artan talepleri ve katılımı, ülkenin demokratikleşme sürecinin önündeki engelleri aşmaya yönelik önemli bir fırsat sunmaktadır.

2.5.4. 2019-2022 Yılları Arasında Kazakistan'daki Hareketler

ACLED* (Armed Conflict Location & Event Data Project) verilerine göre, Kazakistan, Türkistan bölgesinde en fazla protestonun gerçekleştiği ülke olmuştur. Bu bağlamda, bölgedeki her 5 gösteriden 3'ü Kazakistan'da meydana gelmektedir. Bu durum, Kazakistan'daki toplumsal ve siyasi dinamiklerin diğer Türkistan ülkelerine kıyasla daha hareketli olduğunu göstermektedir. Protestoların yoğunluğu, halkın taleplerini dile getirme isteğini ve ülkedeki siyasi atmosferin canlılığını yansıtmaktadır (Finprom.kz, 31 Ağustos 2022).

Central Asian Bureau for Analytical Reporting'in bağımsız araştırmacıları, 2019-2022 yılları arasında Kazakistan'daki protestoların kapsamlı bir analizini gerçekleştirmiştir. Bu çalışma, Kazakistan'daki protestoların farklılıklarını, hangi bölgelerde daha sık meydana geldiğini ve en yoğun olarak yılın hangi dönemlerinde gerçekleştiğini belirlemeyi amaçlamıştır (Baysakov, 28 Ocak 2022). Böylece, Kazakistan'da en çok ne tür olaylar yaşanmıştır? sorusunun cevabı aşağıda yer almaktadır:

Tablo 2: Kazakistan'daki Olayların Yansıması

Hareket türü	Sıklık
Çatışmalar	4
Protestolar:	2561
<i>Protestoculara karşı aşırı güç kullanma</i>	6
<i>Barışçıl protestolar</i>	2249
<i>Hükümet müdahalesiyle protestolar</i>	306
Düzensizlik:	121
<i>Sokak hareketleri</i>	84
<i>Şiddet içeren gösteriler</i>	37
Stratejik olaylar:	49
<i>Tutuklamalar</i>	26
<i>Silahlı grupların faaliyetlerinde/yapısında değişiklikler</i>	5
<i>Yağma/mala zarar vermeyle isyanlar</i>	10
<i>Diğer</i>	8
Sivillere yönelik şiddetler	166
Toplam	2901

2019-2022 yılları arasında Kazakistan'da meydana gelen protestoların çoğu barışçıl mitinglerden oluşmuştur. ACLED veritabanına göre, 1 Ocak 2019 ile 7 Ocak 2022 arasında Kazakistan'da toplamda 2.901 protesto olayı kaydedilmiştir. Bu olayların büyük kısmı, ciddi yaralanmalara yol açmayan ve ölümcül güç kullanılmadan yapılan barışçıl mitingler olmuştur. Bununla birlikte, hükümetin müdahalesiyle dağıtılan veya bastırılan protestolar da bulunmaktadır; bu tür olaylar, toplam protesto sayısının %10,5'ini oluşturmaktadır (Finprom.kz, 31 Ağustos 2022).

Protestolar, genellikle yerel sorunlar, hükümetin politikalarına karşı memnuniyetsizlik veya halk ile özel sektör (özellikle yabancı şirketler) arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle patlak vermiştir. Belirli olaylar, stratejik olaylar kategorisinde değerlendirilmiş ve bu olaylar, gelecekteki siyasi dinamiklere etki edebilecek önemli gelişmeleri işaret etmiştir. Özellikle 2020 yılında Kazakistan Demokrat Partisi (KDP) lideri Janbolat Mamay'ın tutuklanması, büyük protestolara yol açmış ve bu durum, Kazakistan'daki siyasi gerginliği artırmıştır (Azattyq.org, 22 Şubat 2020)

Kazakistan'daki protestoların çoğu, Almatı, Astana, Çimkent şehirlerinde ve Almatı bölgesi, Mangistau ve Aktöbe gibi bölgelerde yoğunlaşmıştır. 2019-2022

dönemi için en fazla protesto, 473 vaka ile Almatı'da gerçekleşmiştir, bu sayı toplam protestoların %18'ini oluşturmaktadır. Almatı'nın bu liderliği, hem eski başkent olması hem de nüfus bakımından en büyük şehir olması ile açıklanabilir. Almatı'yı, 361 protesto vakası ile Astana ve 258 protesto vakası ile Mangistau izlemektedir. Ayrıca, Çimkent ve Aktöbe bölgelerinde de protestolar yaygınlaşmıştır (Baysakov, 28 Ocak 2022).

2019-2022 yılları arasında Kazakistan'daki protestoların sayısı her yıl artmıştır. 2021'de protesto sayısı, 2019'a kıyasla iki katına çıkmıştır. 2022'nin ilk haftasında, Ocak ayında, 92 protesto olayı kaydedilmiştir. Bu dönemde, sivillere yönelik şiddet olaylarında da belirgin bir artış gözlemlenmiştir. 2019 yılında 46 olan şiddet olayları, 2021'de 76'ya yükselmiştir. 2020 yılı, sokak isyanları ve şiddetli gösterilerle dolu bir yıl olarak kaydedilmiştir (Fluegel et al., 3 Şubat 2022).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TOPLUMSAL HAREKETLER AÇISINDAN OCAK OLAYLARI VE MEDYADA YANSIMASI

3.1. Ocak Olayları: Bir Dönüm Noktası

2022 yılının başında Kazakistan'da gerçekleşen kitlesel protestolar, ülke tarihine "Ocak Olayları" olarak kaydedilmiştir. Bu olaylar, başlangıçta barışçıl protestolar ve dayanışma eylemleri olarak başlamış, ancak zamanla şiddet, kan dökülmesi ve silahlı darbe girişimi ile geniş çaplı ayaklanmalara dönüşmüştür (Dmitriev, 11 Ocak 2023). Olayların sonunda, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) müttefik birliklerinin ülkeye girmesi ve Kazakistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in ailesinden kimi üyelerin tasfiye edilmesi ile süreç tamamlanmıştır. Olaylar sonucunda, 227 kişi hayatını kaybetmiş, 4 binden fazla kişi yaralanmış ve çok sayıda işletme zarar görmüştür (Şapagat, 21 Ocak 2022).

2 Ocak 2022'de, Janaozen şehrinde başlayan protestolar, sınıvlaştırılmış doğal gaz fiyatlarının düşürülmesi talebiyle başlamıştır. Pandemi döneminde 38 tenge olan sınıvlaştırılmış gaz fiyatları, zamanla artış göstermiştir. İlk olarak 50 tengeye, ardından 79-80 tengeye yükselen fiyatlar, 31 Aralık 2021'de 100 tengeye çıkmış ve 1 Ocak 2022'de 120 tengeye ulaşmıştır. Bu fiyat artışı, halk arasında büyük bir hoşnutsuzluğa yol açmış ve protestolara neden olmuştur (Toyken, 2 Ocak 2022). Halk, şehir ve bölge valilerinden fiyatların sabitlenmesini ve yakıt sıkıntısının giderilmesini talep etmiştir. Ancak, hükümetin bu taleplere tepkisi gecikmiş ve istenen önlemler zamanında alınmamıştır. Bu durum, protestoların daha da büyümesine ve sürmesine yol açmıştır. 4 Ocak 2022'de Kazak hükümeti, Mangistau bölgesindeki sınıvlaştırılmış gaz fiyatını litre başına 50 tengeye düşürdüğünü açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev, Kazakistan halkına yasadışı eylemlerden kaçınmaları yönünde çağrıda bulunmuştur (Toyken, 4 Ocak 2022). Ancak, bu açıklamalar halkın tepkisini yatıştırmakta yeterli olmamış ve protestolar ülke genelinde devam etmiştir.

Kazakistan'ın diğer büyük şehirlerinde de Janaozen'deki protestolara destek amacıyla sokak gösterileri düzenlenmiştir. Özellikle Almatı şehrinde, protestocular polis araçlarını tahrip etmiş ve ateşe vermiştir. Yüzlerce kişi tutuklanmış ve 4 Ocak gecesi ülkedeki internet bağlantıları kesilmiştir (Asautay, 4 Ocak 2022). Bu süreçte,

Mangistau bölgesi ve Almatı şehrinde olağanüstü hal ilan edilmiştir. 5 Ocak sabahı, Kazakistan hükümetinin istifa ettiği duyurulmuştur (Tokbergenova, 5 Ocak 2022). Ülkedeki durumun daha da tehlikeli hale gelmesiyle birlikte, 5 Ocak'tan itibaren Kazakistan genelinde olağanüstü hal ilan edilmiştir. İsyanlılar, ülke çapında önemli binalara saldırılmış, Taldikorgan ve Almatı havaalanındaki yönetim binalarını protestocular ele geçirmiştir. Cumhurbaşkanı Tokayev, KGAÖ (Ermenistan, Rusya, Tacikistan, Belarus ve Kırgızistan) liderlerinden destek talep etmiş ve KGAÖ birlikleri 10 Ocak'ta, ülke genelindeki idari tesislerin geri alındığını ve durumun kontrol altına alındığını açıklamıştır. 11 Ocak itibarıyla, isyanlara katılan ve tutuklanan kişilerin sayısı 10 bine yaklaşmıştır. Olaylar sonucunda girişimcilere verilen zararın 100 milyar Tengeyi aşmış olduğu bildirilmiştir (Satıbalina, 15 Ocak 2022). Olaylar nedeniyle bir gün ulusal yas ilan edilmiştir.

3.1.1. Ocak Olaylarının Kronolojisi

- 2 Ocak 2022: Kazakistan'ın Janaozen şehrinde, sınırlanmış gaz fiyatlarının artmasını protesto eden halk, yolları kapatarak gösterilere başlamıştır. Protestocular, Mangistau Bölge Valisi Nurlan Nogaev ve Aktau Şehir Valisi Maksat Ibagarov'dan fiyatları istikrara kavuşturacak ve yakıt kıtlığını önleyecek önlemler almayı talep etmiştir (Toyken, 2 Ocak 2022).
- 3 Ocak 2022: Yüzlerce kişi, gece saatlerinde Janaozen'in merkez meydanında toplanmıştır. Protestolar yalnızca sosyo-ekonomik talepleri değil, aynı zamanda siyasi talepleri de içermektedir. Bölge başkanı ve gaz işleme tesisi müdürünün konuşmalarının etkili olmaması nedeniyle yetkililer meydanı terk etmek zorunda kalmış ve göstericilerin sayısı üç bini aşmıştır (Toyken et al., 3 Ocak 2022). Astana, Almatı, Aktobe ve Çimkent gibi şehirlerde de halk, Janaozen'deki protestoculara destek vermek amacıyla sokaklara çıkmıştır (Toyken, 3 Ocak 2022).
- 4 Ocak 2022: Kazak yetkilileri, Mangistau bölgesindeki sınırlanmış gazın litre başına 50 tengeye düşürüldüğünü açıklamıştır (İnterfax.ru, 4 Ocak 2022). Ancak bu açıklamaya rağmen protestolar devam etmiş ve göstericiler, mal fiyatlarındaki sürekli artışlardan duydukları memnuniyetsizliği dile getirerek hükümetin istifasını ve siyasi reformları talep etmiştir (Vlast.kz, 4 Ocak 2022).

Almatı, Aktöbe ve Çimkent şehirlerinde protestolar yoğunlaşmıştır. Güvenlik güçleri, meydandaki protestoculara karşı ses bombası kullanmış, polis araçları ateşe verilmiştir. Ülkede internet 5 Ocak'tan itibaren kesilmiştir (Shambilova, 4 Ocak 2022).

- 5 Ocak 2022: Taldikorgan şehrinde protestocular, eski Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in anıtını yıkmışlardır. Cumhurbaşkanı Tokayev, halkı sakin olmaya çağırmış ve ülkeyi terk etmeyeceğini belirterek, güvenlik konseyinin başkanlığını devralacağını duyurmuştur (Rossaprimavera.ru, 5 Ocak 2022).
- 6 Ocak 2022: Cumhurbaşkanı Tokayev, Kazakistan Cumhuriyeti Güvenlik Konseyi toplantısında, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) liderlerinden yardım talep ettiğini açıklamıştır (Currenttime.tv, 18 Haziran 2019). KGAÖ başkanı Nikol Paşinyan, Kazakistan'a asker göndereceğini doğrulamıştır. Protestoculara karşı şiddet kullanımı devam etmiş ve Almatı'daki Cumhuriyet Meydanı'nda ateş açıldığı bildirilmiştir (Lakstygal et al., 6 Ocak 2022).
- 7 Ocak 2022: Aktöbe'de göstericilere karşı güç kullanılmış ve bölge yönetimi yakınındaki miting dağıtılmıştır. Almatı'yı kontrol altına almak amacıyla Tokayev, Almatı'ya saldıran militanlara uyarı yapmadan ateş açılması talimatını vermiştir (Zhiyembay, 7 Ocak 2022).
- 8 Ocak 2022: Milli Güvenlik Komitesi Başkanı Karim Masimov'un 6 Ocak'ta tutuklandığı öğrenilmiştir (Baq.kz, 8 Ocak 2022). Janaözen'deki beş gün süren protestolar sona ermiş, bu süre zarfında herhangi bir isyan yaşanmamış ve mülk yağmalanmamıştır (Sergeyev, 6 Ocak 2022).
- 9 Ocak 2022: İçişleri Bakanlığı, toplam 5.969 kişinin gözaltına alındığını ve bunlar arasında «ağır suç» işlediği şüphesiyle 133 kişinin bulunduğunu açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Tokayev, ülke genelinde durumun istikrara kavuştuğunu ve kontrol altına alındığını duyurmuştur (İnterfax.ru, 9 Ocak 2022).

- 10 Ocak 2022: Kazakistan'da Ulusal Yas Günü ilan edilmiştir. Bu tarihte tutuklanan kişi sayısının 7.939'a ulaştığı bildirilmiştir (Zhasalash.kz, 10 Ocak 2022).
- 11 Ocak 2022: Ayaklanmalara katılan 9.900 kişi tutuklanmıştır. Cumhurbaşkanı Tokayev, KGAÖ askerlerinin iki gün içinde ülkelerine geri döneceğini ve yeni hükümetin açıklanacağını duyurmuştur (Kazgazeta.kz, 11 Ocak 2022).

3.1.2. Olayların Arka Planı ve Nedenleri

2022 yılının Ocak ayında Kazakistan'da patlak veren olaylar, yalnızca ülke sakinleri için değil, uluslararası toplum için de büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Kazakistan, zengin doğal kaynakları ve dünyanın en büyük dokuzuncu kara alanına sahip olmasıyla tanınan bir ülkedir. 2021 Aralık ayında, Kazakistan bağımsızlığının 30. yılını kutlamış ve bu dönemdeki ana başarılarından biri olarak siyasi istikrar vurgulanmıştır. Bu istikrar, Kazakistan'ın zengin doğal kaynaklarıyla birlikte, Nursultan Nazarbayev'in yabancı yatırımları çekme stratejisinin temel dayanaklarından biri olmuştur. Geçmişte, Kazakistan, sadece barış ve istikrarın kalesi olarak değil, aynı zamanda belirli bir siyasi öngörülebilirlik ile de dikkat çekmiş bir ülke olarak biliniyordu (Sysoeva, 2022). Bununla birlikte, Kazakistan, Türkistan'ın en güçlü ekonomilerinden biri olmasına rağmen, ülkede yaygın yolsuzluk ve adam kayırmacılık gibi sorunlar devam etmektedir. Bu yapısal problemler, ekonomik kalkınmayı engellemektedir. Bu tür devletler, akademik literatürde "petrokrasi" olarak tanımlanmaktadır. Petrokrasiler, genellikle doğal kaynaklardan elde edilen büyük gelirlerle uluslararası alanda nüfuz sahibi olurlar, ancak bu zenginlik genellikle iç sorunları ve "kaynak laneti" olarak adlandırılan ciddi yapısal sorunları da beraberinde getirir. Özellikle fosil yakıtlar ve minerallerin varlığı, ülke ekonomisinin çeşitlenmesini engeller ve bu nedenle yerli üretim yerine ithalat daha ekonomik hale gelir (Gruzdev, 8 Şubat 2022).

Resmi verilere göre, 2021 yılında Kazakistan'da yoksulluk oranı %5,2 olarak kaydedilmiştir. Yoksulluk sınırı, kişi başına düşen ortalama gelirin geçim seviyesinin %70'inin altında olması olarak tanımlanmaktadır (Finprom.kz, 31 Ağustos 2022). 2021'de, en yüksek yoksulluk oranları Türkistan (%9,8) ve Mangistau (%8,6)

bölgelerinde gözlemlenmiş, en düşük oran ise Astana'da (%2,2) kaydedilmiştir (Stat.gov.kz, 26 Nisan 2022).

Janaözen bölgesi, Kazakistan'daki hoşnutsuzlukların en belirgin olduğu yerlerden biridir ve protesto etme kültürü burada oldukça yaygındır. 2020 yılı Ocak ayında, Janaözen halkı sınılaştırılmış gaz fiyatlarının 55 tengeden 65 tengeye yükseltilmesini protesto ederek yerel yönetim önünde toplanmışlardır. Bu dönemde, gaz fiyatlarındaki artışın Kazakistan'ın Gümrük Birliği'ne katılımı ve Kazak Gaz Rafinerisi'ndeki onarım çalışmalarıyla bağlantılı olduğu ifade edilmiştir. Halkın protestoları sonucunda şehir yönetimi gaz fiyatlarını eski seviyeye çekmiştir (Toyken, 7 Ocak 2020).

2022 yılı Ocak ayında, Janaözen'deki protestoların tüm Kazakistan'a yayılmasının ardından, hükümet sınılaştırılmış gaz fiyatını düşürme kararı almış ve fiyatlar Mangistau bölgesinde yeniden 50 tengeye çekilmiştir. Ancak, göstericilerin bu açıklamadan sonra bile protestolarını sürdürmesi, halkın hoşnutsuzluğunun yalnızca gaz fiyatlarındaki artışlarla sınırlı olmadığını ortaya koymuştur. Asıl sorun, halkın yönetimle, özellikle de Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev ve eski Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'le olan memnuniyetsizliğidir (Walker & Bisenov, 2022). Halk, sadece ekonomik taleplerle değil, aynı zamanda siyasi liberalleşme talepleriyle de sokaklara dökülmüştür. Bu talepler arasında, belediye başkanlarının halk tarafından seçilmesi, 1991 yılından bu yana iktidarda olan kişilerin görevden alınması ve yönetimdeki yolsuzluğun son bulması yer almaktadır (Bilefsky, 2022). Siyasi ve ekonomik eşitsizlik, ülkedeki düşük demokrasi seviyesi, hükümetteki yolsuzluklar ve devletin toplumsal sorunlara duyarsızlığı, halkın sokaklara dökülmesinin ana sebepleri arasında sayılmaktadır.

3.1.3. Ocak Olaylarının Sonuçları

Ocak Olayları, Kazakistan'da hem kısa vadeli hem de uzun vadeli önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu olayların toplumsal, siyasi ve ekonomik etkileri ülke genelinde derin izler bırakmış ve Kazakistan'ın gelecekteki politikaları üzerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Aşağıda, Ocak Olaylarının başlıca sonuçları ele alınmaktadır:

1. Siyasi Değişiklikler: Olayların ardından, Kazakistan'daki siyasi yapıda köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev, güvenlik konseyinin başkanlığını devralmış ve kimi üst düzey yetkililer görevden alınmıştır. Bu gelişme, ülke içindeki «ikili iktidarın» sona ermesine ve Tokayev'in yetkilerinin pekişmesine yol açmıştır. Nursultan Nazarbayev'in etkisi azalmış ve Tokayev, ülkenin siyasi yapısındaki en güçlü lider haline gelmiştir (Cornell, 2022). Bu değişiklik, sadece Kazakistan için değil, Türkistan bölgesi için de bir dönüm noktası olmuştur. Bölgedeki diğer ülkeler, Kazakistan'daki gelişmeleri dikkatle izlemiş ve bu olaylar, bölgesel politikalar, ekonomiler ve güç dengeleri üzerinde yeniden değerlendirmelere yol açmıştır (Nogoybayev, 17 Ocak 2022).
2. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) Müdahalesi: Ocak 2022'deki olaylar sırasında KGAÖ'nün Kazakistan'a asker göndermesi, Kazakistan'ın uluslararası ilişkilerindeki önemli bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Bu müdahale, sadece Kazakistan'daki iç krizle başa çıkmaya yönelik bir adım olmakla kalmamış, aynı zamanda Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev'in siyasi gücünü pekiştirme amacına hizmet etmiştir. KGAÖ'nün Kazakistan'a müdahalesi, doğrudan protestoları bastırmak yerine, Tokayev rejimiyle dayanışma gösterme ve Kazakistan'a başkanın güç kazanmasını sağlama amacı taşımıştır. Bu müdahale, Kazakistan'ın Rusya'ya aşırı bağımlı hale gelmesini engellemiş ve aynı zamanda Rusya'nın eski Sovyet gücüyle bağlantılı başlıca arabulucu rolünü pekiştirmiştir. KGAÖ'nün sembolik müdahalesi, Kazakistan'a iç güvenliği sağlama ve protestoların önüne geçme konusunda bir destek sunarken, daha agresif bir müdahale ile ilişkilendirilen siyasi maliyetlerden kaçınılmasına olanak sağlamıştır (Libman & Davidzon, 2023).
3. Ekonomik Etkiler: Protestolar ve ayaklanmalar, Kazakistan'daki ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkilemiş ve girişimcilere büyük zararlar vermiştir. Olaylar sırasında meydana gelen yağmalar ve vandalizm, ekonomik kayıplara yol açmıştır. Ayrıca, ülkedeki birçok ticaret ve iş faaliyetinin durması, Kazakistan'ın ekonomik dengesizliklerini daha da derinleştirmiştir. Bu durum, Kazakistan'ın ekonomik büyüme sürecine büyük bir darbe vurmuş ve yeni

ekonomik reformların gerekliliğini ortaya koymuştur (Mukhamediyev et al., 2023).

4. Toplumsal Etkiler: Ocak Olayları, Kazakistan toplumu üzerinde derin izler bırakmış ve halkın hükümete olan güveni sarsılmıştır. Protestolar ve şiddet olayları, sosyal huzursuzluğun artmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler, halk arasında daha fazla siyasi ve ekonomik reform talebine neden olmuştur. Özellikle, protestolar sırasında güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanımı, toplumsal kutuplaşmayı artırmış ve halkın daha fazla değişim talep etmesini sağlamıştır. Olaylar, toplumsal anlamda bir dönüm noktası oluşturmuş ve Kazakistan'daki reform taleplerinin güçlenmesine neden olmuştur (International, 2023).
5. Uluslararası Tepkiler: Ocak Olayları, uluslararası toplumda da geniş yankı uyandırmış ve birçok insan hakları örgütü, Kazakistan hükümetinin güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanımını kınamıştır. Olaylar sırasında yapılan kitlesel tutuklamalar ve şiddetli müdahaleler, uluslararası alanda ciddi eleştirilere neden olmuştur. Bu eleştiriler, Kazakistan'ın insan hakları konusundaki sicilini olumsuz yönde etkilemiş ve uluslararası düzeyde daha şeffaf bir soruşturma talebini gündeme getirmiştir (Caron, 2023).

3.2. Ocak Olaylarına Teorik Yaklaşımlar

Ocak protestoları, Kazakistan'da toplumsal hareketlerin dinamiklerini anlamak açısından kritik bir örnek teşkil etmektedir. Bu hareket, ekonomik sorunlar nedeniyle başlamış ve ardından siyasi taleplerle derinleşmiştir. Sosyal, ekonomik ve siyasi faktörlerin kesişimiyle şekillenen bu olaylar, toplumsal hareketler sosyolojisi açısından önemli bir vaka sunmaktadır. Hareketin talep ve şikayetleri incelendiğinde, bu protestoların çeşitli toplumsal hareketler teorileri çerçevesinde analiz edilmesi mümkündür. Göreli yoksunluk teorisi, kaynak mobilizasyonu teorisi, siyasi süreç teorisi ve yeni toplumsal hareketler teorisi, Ocak olaylarını anlamak için başvurulabilecek temel yaklaşımlar arasında yer almaktadır.

Görelî Yoksunluk Teorisi

Görelî yoksunluk teorisi, toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasını, bireylerin veya grupların sahip oldukları beklentilerle gerçek sosyo-ekonomik koşullar

arasındaki büyük farkla açıklar (Gurr, 2015). Ocak Olayları, bu teorinin tipik bir örneğidir. Protestoların doğrudan tetikleyicisi, sıvılaştırılmış petrol gazı fiyatlarındaki ani artış olmuştur; LPG, nüfusun büyük bir kısmı için temel bir enerji kaynağıdır. Ancak bu olay, yüzeysel görülen bir ekonomik sebep olmanın ötesinde, daha derin sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve sistemik yolsuzlukların bir yansımasıdır.

Kazakistan, geniş doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen, bu zenginliği genç sosyo-ekonomik kalkınmaya dönüştürmekte başarısız olmuştur. Özellikle kırsal bölgeler ve kaynak zengin Mangistau gibi bölgelerde, nüfusun önemli bir kısmı yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bu durum, protestoların ekonomik eşitsizliğe ve adaletsizliğe karşı duyulan yoğun tepkinin bir sonucu olduğunu göstermektedir. Yakıt fiyatlarındaki dramatik artış, hükümetin ekonomik eşitsizlikleri azaltma çabalarındaki başarısızlığını simgelemekte ve halk arasında akut bir göreceli mahrumiyet hissi yaratmaktadır. Ayrıca, bu protestolar, uzun süredir devam eden yoksulluk, işsizlik ve altyapı eksikliklerinin birikmiş sonucudur.

Kaynak Mobilizasyonu Teorisi

Kaynak mobilizasyonu teorisi, toplumsal hareketlerin gelişiminde organizasyonel kaynakların, ağların ve stratejik eylemlerin önemini vurgular (McCarthy & Zald, 1977). Kazakistan'daki protestolar, büyük ölçüde spontane başlamış olsa da, kaynak mobilizasyonunun bazı temel unsurlarını barındırmaktadır. Protestolarda merkezi bir liderlik yapısının olmaması, gayri resmi ağların ve dijital iletişimin rolünü öne çıkartarak vurgulamaktadır. Telegram, WhatsApp ve sosyal medya platformları, bilginin yayılması, eylemlerin koordine edilmesi ve ivmenin sürdürülmesi açısından kritik araçlar haline gelmiştir.

Sosyal medyanın sağladığı hızlı iletişim ve geniş kitlelere ulaşma kapasitesi, protestocuların ortak taleplerinin yayılmasına olanak sağlamıştır. Ancak, bu dijital ağların etkili mobilizasyonun yanı sıra, hareketin liderlik eksikliğini de gözler önüne serdiği görülmüştür. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının ve resmi liderliğin yokluğu, hareketin taleplerini net bir şekilde formüle etme veya uzun vadeli hedefler belirleme kapasitesini sınırlamıştır.

Politik Süreç Teorisi

Politik süreç teorisi, toplumsal hareketlerin çıkışına olanak tanıyan veya sınırlayan yapısal ve bağlamsal faktörlere odaklanır. Bu teori, siyasi fırsatların

önemine, mobilizasyon yapılarına ve çerçeveleme süreçlerine vurgu yapar (Tarrow, 2011). Kazakistan protestolarının zamanlaması ve evrimi, bu teoriyi somut bir şekilde yansıtmaktadır. Nazarbayev'den Tokayev'e gücün aktarılması, ülkede potansiyel bir siyasi değişim algısı yaratmıştır. Bu görünürdeki değişim, reform umutlarını artırmış olsa da, mevcut yönetimin bu beklentileri karşılayamaması, kamuoyunda hayal kırıklığı yaratmış ve protestolar için bir zemin oluşturmuştur.

Hükümetin bu talepleri karşılamaması, halkın protestolarla sesini duyurmaya karar vermesini pekiştirmiştir. Ayrıca, devletin sert tepkisi, toplu tutuklamalar ve ölümcül gücün kullanılması, Kazakistan'daki sınırlı siyasi fırsatları gözler önüne sermektedir. Bu tür baskılar, toplumsal hareketlerin taleplerle ilgilenmek yerine, baskıyı tercih eden otoriter bağlamlarda karşılaştığı riskleri vurgulamaktadır.

Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi

Yeni toplumsal hareketler teorisi (YTH), modern hareketlerde kimlik, kültür ve değerlerin rolünü vurgular ve daha önceki teorilerin odaklandığı ekonomik ve sınıf temelli çatışmalardan farklılaşır (Touraine, 1985). Kazakistan'daki protestolar başlangıçta ekonomik nedenlere dayanıyor olsa da hızla adalet, hesap verebilirlik ve demokrasi gibi daha geniş talepleri kapsayacak şekilde evrilmiştir. Bu, protestoların yalnızca ekonomik şikayetlerden ibaret olmadığını, aynı zamanda toplumsal dönüşüm ve yönetim reformu talep eden bir hareket haline geldiğini gösterir.

Protestoların önemli bir özelliği de genç nesillerin bu hareketi sahiplenmesi ve küresel insan hakları ve yönetim reformu tartışmalarına daha fazla odaklanmış olmalarıdır. Kazakistan'ın otoriter yapısını ve Nazarbayev'in mirasını sona erdirmeye talepleri, bu nesillerin siyasi özgürlükler ve toplumsal adalet gibi evrensel değerleri savunma arzusunu yansıtmaktadır.

Ocak Olayları, ekonomik, sosyal ve politik faktörlerin bir araya gelerek büyük bir toplumsal hareketi tetiklediği ve büyüttüğü önemli bir örnektir. Bu protestolar, toplumsal hareketler teorilerini test etmek ve bu teorilerin gerçek dünyadaki uygulamalarını incelemek için zengin bir vaka sunmaktadır. Göreli yoksunluk teorisi, kaynak mobilizasyonu teorisi, politik süreç teorisi ve yeni toplumsal hareketler teorisi, Kazakistan'daki bu önemli hareketin dinamiklerini anlamak için etkili çerçeveler sunmaktadır. Bu olaylar, toplumsal hareketlerin çok boyutlu ve dinamik bir olgu

olduğunu, ekonomik ve siyasi faktörlerin birleştiği bir noktada halkın harekete geçebileceğini ve değişim için güçlü bir çağrı oluşturabileceğini göstermektedir.

3.3. Araştırmanın Metodolojisi

Bu araştırma, birincil araştırma yöntemi olarak nicel araştırma yöntemi içerik analizi tekniği kullanmaktadır. İçerik analizi, özellikle dört büyük haber sitesi üzerinde yoğunlaşarak, Kazakistan medyasındaki toplumsal hareketlerin nasıl sunulduğunu sistematik bir şekilde incelemek ve bu süreçte ortaya çıkan temaları ve çerçeveleri ortaya koymak amacıyla seçilmiştir. Bu yöntem, her bir medya kuruluşunun toplumsal hareketlere ilişkin haberlerinde uyguladığı çerçeveleri (nasıl yapıldığı, haber raporlarının temel ilkeleri ve yapısı), tonunu ve tematik vurgularını derinlemesine analiz etme imkânı tanımaktadır.

3.3.1. Araştırmanın Sorunu

Toplumsal hareketler, demokratik süreçleri, toplumsal değişimi ve siyasi yapıları etkileyen önemli unsurlardır. Kazakistan'da son yıllarda gerçekleşen toplumsal hareketler hem yerel hem de küresel bağlamda dikkat çekmektedir. Ancak, bu hareketlerin medya tarafından nasıl temsil edildiği ve çerçevelendiği üzerine yapılan akademik çalışmalar sınırlıdır. Medyanın, toplumsal hareketleri olumlu ya da olumsuz bir şekilde çerçevelemesi, kamuoyunun algısını doğrudan etkilemektedir. Özellikle, devlet yanlısı medya ve bağımsız medya organlarının olaylara yaklaşımlarındaki farklar, toplumsal hareketlerin kamuoyundaki meşruiyetini ve etkisini belirleyebilmektedir.

Bu araştırma, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin medya tarafından nasıl temsil edildiğini ve hangi anlatıların öne çıkarıldığını incelemektedir. Medyanın olayları sunuş biçimi, toplumsal hareketlerin algılanma sürecini şekillendirmekte ve bu hareketlerin meşruiyetini doğrudan etkileyebilmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmada geleneksel medyanın Kazakistan'daki toplumsal hareketlere yönelik yaklaşımı ele alınarak medya temsillerinin toplumsal dinamikler üzerindeki rolü değerlendirilmektedir.

3.3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kazakistan, son yıllarda post- Sovyet Türkistan’da en fazla toplumsal hareketin şekillendiği ülkelerden biri olmuştur. Ancak, bu hareketlerle medya arasındaki ilişkiyi ele alan çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu boşluğu doldurmak amacıyla, bu çalışmada toplumsal hareketler ve medya arasındaki ilişkiler üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle, egemen (devlet) medya ile alternatif (bağımsız veya muhalefet) medya arasındaki ayrım incelenmiştir. Bu araştırmanın amacı, Kazakistan’daki toplumsal hareketlerin medyada nasıl temsil edildiğini incelemektir. İçerik analizi yöntemiyle, bu toplumsal hareketlerin medya tarafından nasıl kurgulandığını, hangi anlatıların öne çıkarıldığı ve hangi sorunların vurgulandığını tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu açıdan araştırma temelde iki nokta üzerinden önemliliğe sahiptir:

- **Toplumsal Hareketlerde Medyanın Rolünü Anlamak:** Medya, toplumsal hareketlerin görünürlüğünü ve meşruiyetini arttırmada veya sınırlamada kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle geleneksel medyanın çoğu zaman devletin etkisi altında olduğu bir bağlamda, sosyal aktivizmle ilgili anlatıların nasıl şekillendiğini, hangi konuların ön plana çıktığını ve hangilerinin göz ardı edildiğini anlamak önemlidir. Bu araştırma, Kazakistan’daki sosyal ve politik söylemi şekillendiren medya gücünü daha iyi anlamaya katkı sağlamaktadır.
- **Medya ve Sosyal Değişim Üzerine Akademik Tartışmanın Genişletilmesi:** Bu araştırma, medya ve toplumsal hareketler alanındaki büyüyen literatüre katkı sağlayarak daha az çalışılmış bir bölge olan Kazakistan’daki medya dinamiklerini incelemiştir. Medya sistemlerinin toplumsal hareketlerin gelişimi ve başarısı üzerindeki etkisini inceleyen bu çalışma, benzer araştırmalara ışık tutmuş ve diğer bölgelerdeki benzer çalışmalar için de önemli çıkarımlar sunmaktadır.

3.3.3. Araştırmanın Modeli

Bu tez, Kazakistan medya ortamında toplumsal hareketlerin nasıl temsil edildiğini incelemek için teorik arka plan ile nicel araştırma yöntemini birleştiren iki aşamalı bir araştırma modeli kullanmıştır. Model, temel teoriden ülkeye özgü bir

bağlamda odaklanmış metodolojik bir yaklaşıma doğru ilerlemiş ve devlet yanlısı ve muhalefet kaynakları arasındaki medya içeriklerini ortaya koyan bir analizle sonuçlanmıştır. Bu yapı, Kazakistan'daki medya dinamiklerini ve toplumsal hareketlerin nasıl inşa edildiğini anlamaya katkı sağlamıştır.

3.3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evreni, Kazakistan'daki medya kurumlarının tamamını kapsamaktadır ve hem devlet tarafından kontrol edilen hem de bağımsız medya kuruluşlarını içermektedir. Bu geniş kapsam, Kazakistan'da kamuoyunun bilgilendirilmesine ve kanaat oluşturulmasına katkıda bulunan çeşitli medya biçimlerini (baskı, televizyon, radyo ve dijital platformlar) içermektedir. Kazakistan medya manzarası, hükümet düzenlemelerinin farklı düzeylerinden etkilenmektedir ve bazı medya kuruluşları devlet anlatılarıyla yakın bir şekilde hizalanırken, diğerleri bağımsız ya da muhalif sesler olarak faaliyet göstermektedir. Evren içindeki bu çeşitlilik, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin farklı temsillerini anlamak için bir bağlam sunmaktadır.

Mart 2024 itibarıyla, Kazakistan'da toplam 1.240 çevrimiçi medya kuruluşu faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlar, 582 çevrimiçi yayın (SI) ve 658 haber ajansı (IA) olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır (egov.kz, 01 Nisan 2024). Söz konusu çevrimiçi medya kuruluşları; haber portalları, analiz platformları, özel internet siteleri ve bölgesel yayınlar gibi farklı içerik ve formatlara sahip mecralardan oluşmaktadır. Ayrıca, birçok geleneksel basılı medya organının kendi çevrimiçi versiyonlarının bulunması, çevrimiçi ortamda erişilebilir medya sayısının artmasına katkı sağlamaktadır.

Araştırma örneklemini, dört çevrimiçi gazeteden oluşmaktadır: Tengrinews.kz, Inbusiness.kz, Azattyq.org ve Vlast.kz. Bu çevrimiçi gazeteler çeşitli nedenlerle seçilmiştir:

- Okuyucu Erişimi ve Popülerlik: Bu çevrimiçi gazeteler, aylık okuyucu sayıları bir milyonu aşan ve Kazakistan halkı tarafından en popüler ve en çok erişilen çevrimiçi gazeteleri arasında yer almaktadır. Yüksek okuyucu erişimleri, onları etkili bilgi kaynakları yapar ve toplumsal hareketler de dahil olmak üzere

toplumsal konularda kamuoyunu şekillendirmede önemli rol oynayan oyuncular haline getirir.

- Çeşitli Perspektifler: Seçilen çevrimiçi gazeteler, Kazakistan medya ortamında hem devlet yanlısı hem de muhalif perspektifleri temsil etmektedir:
 - **Devlet Yanlısı Medya:** Tengrinews.kz ve Inbusiness.kz, genellikle hükümetin pozisyonlarını yansıtan ve resmi anlatılarla uyumlu içerik sağlayan devlet yanlısı ya da ana akım medya kuruluşları olarak kabul edilmektedir.
 - **Bağımsız Medya:** Azattyq.org (Radio Free Europe/Radio Liberty’nin Kazak servisi) ve Vlast.kz, bağımsız ya da muhalif odaklı kuruluşlar olarak kabul edilmektedir. Bu kaynaklar, sıklıkla eleştirel bakış açılarıyla olayları ele alarak, devlet yanlısı medya tarafından sunulanlara alternatif anlatılar sunmaktadır.

3.3.4.1. Tengrinews.kz: Genel Tanıtım ve Medya Politikası

Tengrinews.kz, 15 Kasım 2010 tarihinde Almatı’da Batır Kazıbayev tarafından kurulan bir çevrimiçi haber platformudur. Kazakistan’ın en büyük haber sitelerinden biri olarak kabul edilen bu çevrimiçi gazete, Alash Media Group medya holdingine aittir (Tengrinews.kz, 2024). Kazakistan’daki önemli çevrimiçi gazetelerden biri olarak yer alan Tengrinews.kz, aynı zamanda Award.kz ulusal internet ödülleri kapsamında «10 Yılın En İyi Web Sitesi» kategorisinde birincilik kazanmış ve 2011, 2012, 2013 yıllarında Grand Prix ödülleri almıştır. Forbes.kz’ye göre, Kazakistan’daki en kârlı internet şirketleri arasında olup, 49. sırada yer almaktadır (Forbes.kz, 22 Eylül 2014).

Sitenin «Kazananlar» bölümü, Kazakistan Savunma Bakanlığı tarafından «İnternet Yayınında En İyi Makale» kategorisinde ödüle layık görülmüştür (Kasenov, 16 Kasım 2015). LiveInternet verilerine göre, 2024 baharında Tengrinews.kz, Kazakistan’daki web siteleri arasında birinci sırada yer almış ve tüm dünyada en çok ziyaret edilen 60 site arasında yer almaktadır. Ocak 2023 itibarıyla, site aylık 67 milyon görüntüleme ve 6,7 milyon ziyaretçi kaydetmiştir, okuyucu kitlesinin yaşı ise 25 ve üzeri olarak belirlenmiştir (Liveinternet.ru, 4 Ocak 2025).

Tengrinews.kz, siyaset, ekonomi, kültür, spor gibi geniş bir konu yelpazesinde bilgi sunmaktadır. Medya kuruluşu Alash Media Group bünyesinde faaliyet gösteren site, ticari bir yapıya sahip olup devlet kurumlarına bağlı değildir. Ancak bu durum, sitenin doğrudan hükümet karşıtı olduğu anlamına gelmemektedir. Editoryal politikası, olayları dengeli bir biçimde ele almakta olup, geniş bir okuyucu kitlesinin güvenini kazanmasına olanak sağlamaktadır.

Tengrinews.kz, devlet çizgisine bağlı kalmak zorunda olmamakla birlikte, Kazakistan'daki medya yasalarının belirlediği sınırlar dahilinde hareket etmektedir. Bu yasalar, özellikle siyaset ve devlet yönetimi ile ilgili içeriklerin düzenlenmesinde katı kurallar koymaktadır. Genellikle muhalefeti destekleyen veya doğrudan hükümeti eleştiren içeriklerden kaçınılmakta, protestolar, yolsuzluk skandalları veya tartışmalı girişimler gibi konular ele alındığında ise resmî açıklamalar eklenerek dengeli bir bakış açısı sunulmaktadır.

3.3.4.2. Inbusiness.kz: Genel Tanıtım ve Medya Politikası

Inbusiness.kz, Kazakistan'da ekonomi, işletme, finans, politika ve sosyal alanlarda haber ve analizler sunan özel bir bilgi kaynağıdır. Mayıs 2016'da kurulan bu çevrimiçi gazete, Atameken Business TV kanalı ile Atameken Business Medya holdinginin bir parçasıdır. Atameken Business Medya holdingi, Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Girişimciler Odası'na bağlıdır.

Yapılan istatistiklere göre, Inbusiness.kz, Kazakistan'daki iş medyası alanında kullanıcı sayısında lider konumundadır. Liveinternet.ru verilerine göre (Aralık 2023), site, Kazakistan'daki en çok ziyaret edilen iş odaklı medya platformlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Yandex.Metrica verilerine göre (Ocak-Aralık 2023), site 27 milyon görüntüleme ve 18,3 milyon ziyaretçiye ulaşmıştır. Okuyucu kitlesinin yaş aralığı ise 18-65 yaşları arasında değişmektedir (Inbusiness.kz, 2024).

Inbusiness.kz, okuyucularına ticaret, işletme stratejileri, ekonomi politikaları ve finansal analizler hakkında kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Çevrimiçi gazetenin içerik üretiminde, objektiflik ve doğruluk ön planda tutulmakta, devletle uyumlu ve sektörel konularda derinlemesine analizler yapılmaktadır. Bununla birlikte,

İnbusiness.kz, bağımsız bir medya kuruluşu olarak, genellikle hükümeti doğrudan eleştiren içeriklerden kaçınmaktadır. Çevrimiçi gazete, devlet ve işletme sektörüyle ilgili konuları dengeli bir şekilde ele alarak, her iki perspektifi de sunmaya özen göstermektedir.

Bu medya platformu, Kazakistan'daki iş dünyası ve kamuoyu için kritik bir bilgi kaynağı olma işlevi görmektedir ve özellikle ekonomiyle ilgili gelişmeleri takip etmek isteyen geniş bir izleyici kitlesine hitap etmektedir.

3.3.4.3. Vlast.kz: Genel Tanıtım ve Medya Politikası

Vlast.kz, 2011 yılında Vyacheslav Abramov tarafından kurulan Kazakistan merkezli bağımsız bir çevrimiçi gazetedir. Finansman kaynakları konusunda detaylı bilgi bulunmamaktadır. Ancak, çevrimiçi gazetenin kurucusu Abramov'un Azattyq ile gerçekleştirdiği bir röportajda, Vlast.kz gazetesini kendi kaynakları ve çevresindeki arkadaşlarının desteğiyle kurduğunu ve halkın desteğini kazandığını ifade etmiştir (Trotsenko, 25 Ağustos 2020).

Vlast.kz, gazeteciliğin kalitesini artırmayı ve derinlemesine analizler sunmayı hedeflemektedir. Yayın politikasının temel ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

- **Objektiflik:** Yayınlar, herhangi bir siyasi güce taraf olmadan, dengeli ve tarafsız bilgi sunmayı amaçlamaktadır.
- **Eleştirel Yaklaşım:** Vlast.kz, devlet veya toplumu etkileyebilecek hassas konuları ele almakta tereddüt etmez. Bu, çevrimiçi gazete cesur bir şekilde sosyal ve siyasi sorunları gündeme getirmesine olanak tanır.
- **Bağımsızlık:** Çevrimiçi gazete, hiçbir devlet kurumu ya da büyük şirketle doğrudan bağlantılı olmayıp, editöryal bağımsızlık sağlar (Vlast.kz, 2024).

Vlast.kz'in öne çıkan özelliklerinden biri, güncel olaylara analitik ve eleştirel bir bakış açısı sunmasıdır. Yayın organı, devlet organlarındaki yolsuzluk ve bunun etkileri, insan hakları ihlalleri ve bunların toplum üzerindeki yansımaları, protesto hareketleri ve toplumsal memnuniyetsizlikler gibi konuları tartışmaktadır. Bu içerikler

genellikle dengeli bir şekilde sunulmakla birlikte, eleştirel yaklaşım bazen hükümet karşıtı bir tutum olarak algılanabilir. Bu durum, gazetecilerin çalışma koşullarını zorlaştırsa da, platformun bağımsızlığını koruma çabalarını yansıtmaktadır.

3.3.4.4. Azattyq.org: Genel Tanıtım ve Medya Politikası

Azattyq.org (Azattyq Radyosu), Kazakistan'da faaliyet gösteren ve ABD Kongresi tarafından finanse edilen Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL) kuruluşunun bir şubesidir. Bu çevrimiçi gazete, Kazakistan'da ifade özgürlüğü, insan hakları ve demokratik değerleri savunmak amacıyla bağımsız haberler, analizler ve raporlar sunmaktadır. Azattyq.org, özellikle yerel devlet kontrolündeki medya organlarının genellikle göz ardı ettiği konuları ele alarak, Kazakistan toplumunda önemli toplumsal meseleleri gündeme getirmektedir.

Azattyq.org'un temel misyonu, Kazakistan halkına özgür bir şekilde bilgi erişimi sağlamak ve ülkenin toplumsal, ekonomik ve siyasi sorunlarıyla ilgili kapsamlı ve derinlemesine içerikler sunmaktır. Yayın politikasının temel ilkeleri şu şekilde özetlenebilir:

- **Bağımsızlık:** Azattyq.org, hiçbir hükümet kurumu veya siyasi partiye bağlı olmadan objektif ve tarafsız bir yaklaşım benimsemektedir. Bu bağımsızlık, platformun içerik üretiminde serbest olmasına ve devlet kontrolündeki medyaya karşı alternatif bir ses sunmasına olanak tanımaktadır.
- **İfade Özgürlüğü:** Azattyq.org, yolsuzluk, siyasi baskılar, toplumsal sorunlar ve protestolar gibi hassas konuları ele alarak, Kazak halkına özgür düşünce ve ifade özgürlüğü için bir platform sunmaktadır.
- **Uluslararası Gazetecilik Standartları:** Yayınlar, objektiflik, doğruluk ve çok yönlü bakış açısı ilkelerine dayanarak hazırlanmakta ve en yüksek gazetecilik standartlarını hedeflemektedir. Bu durum, platformu güvenilir bir haber kaynağı haline getirmektedir (Azattyq.org, 2024).

Azattyq.org, Kazakistan'daki hükümet eylemleri, sivil özgürlüklerin kısıtlanması, siyasi baskılar, insan hakları ihlalleri ve sosyal adaletsizlik gibi kritik konulara dikkat

çekmektedir. Gazete, protestolar, grevler ve diğer sivil eylemler gibi toplumsal hareketleri izler ve bu olayların detaylarını geniş bir perspektiften aktarır. İçeriklerinde, hükümetin ve devlet yanlısı medyanın göz ardı ettiği ya da sansürlediği toplumsal ve siyasi meseleler derinlemesine ele alınmaktadır.

Azattyq.org, Kazakistan'daki medya ortamında benzersiz bir konuma sahiptir. Bu gazete, ana akım medya organlarında yer bulamayan ve çoğu zaman sansürlenmiş önemli konulara alternatif bir bakış açısı sunarak, basın özgürlüğünün sınırlı olduğu bir ortamda bağımsız bir bilgi kaynağı olarak önemli bir rol oynamaktadır. Azattyq.org, sadece hükümetin baskılarından kaçan seslere değil, aynı zamanda insan hakları ihlallerini raporlama görevini de üstlenmiştir. Bu nedenle, bağımsız bir medya organı olarak, Kazakistan'da eleştirel düşünceye sahip okuyucular için vazgeçilmez bir platform haline gelmiştir.

Azattyq.org, Kazakistan'da sıkça erişim engelleriyle karşı karşıya kalmaktadır. İçerikleri, genellikle hükümet karşıtı olarak algılanmakta ve bu da resmi makamların çevrimiçi gazeteye karşı sert tepkiler göstermesine neden olmaktadır. Gazeteciler ve editörler, sık sık tehditler ve idari engellerle karşılaşmaktadır. Bu baskılar, Azattyq.org'un haber üretim süreçlerini zorlaştırmakta, ancak buna rağmen platform, bağımsız gazetecilik misyonunu sürdürmektedir (Azattyq.org, 9 Mayıs 2019; Başar, 30 Ocak 2024).

3.3.5. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, 15 Aralık 2021 ile 5 Şubat 2022 arasındaki belirli dönemdeki haber kapsamını analiz ederek Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin medya tasvirlerini incelemektedir. Bu zaman dilimi, önemli bir toplumsal hareket döneminin başlangıcını, zirvesini ve sonrasını ele alarak, 2022 Ocak olaylarından iki hafta öncesini ve sonrasını kapsayacak şekilde seçilmiştir. Bu odaklı analiz, siyasi, ekonomik ve toplumsal çalkantılarla işaretlenen bu olaylardan önce, sırasında ve sonrasında medya içeriğine derinlemesine bir bakış sağlar.

Haber içerikleri, kapsayıcılığı ve dilsel kitlelerin daha geniş bir temsilini sağlamak amacıyla Kazakistan'da kullanılan iki birincil dil olan Kazakça ve Rusça dillerinde

analiz edilecektir. Ancak, dil ayırımına göre haberlerin nasıl yapıldığına odaklanılmıştır. Çalışma, sadece medya içeriğinin nasıl oluşturulduğuna ve hangi temaların öne çıkarıldığına dair bir değerlendirme sunacaktır.

Çalışmanın Sınırlılıkları:

1. Zamansal Kısıtlamalar: Analiz, yalnızca Ocak 2022 olaylarına ve bunların yakın bağlamına odaklanarak iki aylık bir dönemle sınırlıdır. Bu zaman dilimi, medya içeriğinin yoğun bir şekilde incelenmesine olanak tanır ancak toplumsal hareketlerin medya tasvirindeki uzun vadeli kalıpları veya değişimleri yansıtmayabilir. Zaman içinde devam eden eğilimleri veya içerikteki değişiklikleri belirlemek için daha geniş, uzunlamasına çalışmalar gereklidir.
2. Medya Kuruluşlarının Seçimi: Bu çalışma, televizyon, radyo, daha küçük dijital kuruluşlar ve bölgesel yayınlar gibi diğer medya biçimlerini hariç tutarak, Kazakistan'da popüler olan dört büyük çevrimiçi gazetelere odaklanmaktadır. Bu gazeteler geniş bir kitleye ulaşsa da, özellikle kırsal alanlarda veya daha küçük, uzmanlaşmış kuruluşlarda, ülke genelindeki medya anlatılarının tüm çeşitliliğini yakalayamayabilirler.
3. Dil Hususları: Hem Kazakça hem de Rusça içerik analiz edilecek olsa da bu çalışma Kazakistan'daki azınlık grupları tarafından konuşulan diğer dilleri kapsamamaktadır. Bu nedenle, özellikle Kazakistan'daki diğer etnik grupların medyada nasıl temsil edildiği üzerine bir değerlendirme yapılmamaktadır.
4. Hükümet Kontrolleri ve Sansürün Etkisi: Ocak olayları sırasında Kazakistan, hükümet tarafından uygulanan internet kısıtlamaları ve özellikle protestoların haberleştirilmesini hedef alan artan sansürle karşı karşıya kaldı. Seçilen medya kuruluşları yayın yapmaya devam edebilse de içerikleri bu kısıtlamalardan etkilenmiş olabilir. Bu sınırlama, mevcut bilgilerin kapsamlılığını ve potansiyel nesnelliğini etkilemiş ve çalışmanın analizine dahil edilmiştir.

Bu sınırlamalar, bu çalışmanın içinde işlediği kısıtlamaları vurgularken, bulguların bağlamlandırılmasına da yardımcı olmuştur. Araştırma, kapsamı ve sınırlamaları kabul ederek, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin medya ilişkisini

anlamak için şeffaf bir temel sağlarken, daha geniş bir medya ve zaman dilimi yelpazesinde daha fazla araştırmaya rehberlik edebilecek içgörüler sunar.

3.3.6. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin medyada nasıl tasvir edildiğini incelemek için birincil araştırma yöntemi olarak nicel araştırma yöntemi içerik analizi tekniği kullanmıştır. İçerik analizi, medya içeriğinin sistematik ve nesnel olarak tanımlanmasına, sınıflandırılmasına ve yorumlanmasına olanak tanımıştır. Bu yöntem, toplumsal hareketlerin medyadaki temsillerinin derinlemesine incelenmesini sağlayarak, devlet yanlısı ve bağımsız medya kuruluşlarının bu olayları nasıl sunduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır.

Analiz sürecinde, veri düzenlemesi ve kategorilere ayırma işlemleri için SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) kullanılmıştır. SPSS, nitel verileri sayısal verilere dönüştürme, kategorilere ayırma ve analitik sonuçlar elde etme amacıyla tercih edilmiştir. Bu araç, medya içeriklerinin derinlemesine analizini yaparak, belirli medya kuruluşlarının toplumsal hareketleri nasıl yayınladığını, hangi temaların ve sorunların vurgulandığını sistematik olarak ortaya koymaya yardımcı olmuştur.

Bu çalışma, medya içeriklerinin ve toplumsal hareketlerin karşılıklı etkileşimini anlamayı amaçlayan bu metodolojik yaklaşımı kullanarak, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin medyada nasıl temsil edildiğini detaylı bir şekilde incelemiştir.

İçerik Analizi

İçerik analizi, iletişim içeriğini sistematik bir şekilde inceleyen ve araştırmacıların verilerden geçerli çıkarımlar yapmasına olanak tanıyan bir araştırma yöntemidir (Krippendorff, 2018). Bu yöntem, temelde metinleri ve metin dizilerini inceleyerek, bu verilerden ortaya çıkan sayısal desenleri tanımlayıp anlamlı bir şekilde yorumlamayı amaçlayan nicel bir araştırma tekniğidir (Parshin, 2024). İçerik analizi, belirli unsurların sıklığının nicel olarak hesaplanabilmesini sağlamakta olup, içeriğin yapılandırılmış biçimde yorumlanmasına olanak tanımaktadır.

İçerik analizi, iletişimci ile alıcı arasındaki etkileşimi ya da mesaj ile bu mesajın alıcısı arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik bir araştırma aracıdır. Bu etkileşim, mesajın iletimi ve alıcı tarafından nasıl algılandığının anlaşılması açısından kritik öneme sahiptir (Semyonova & Korsunskaya, 2010). İçerik analizi yönteminin temel avantajı, araştırmacının öznel izlenimlerini daha standart prosedürlerle, çoğunlukla nicel ölçüm içeren bir şekilde değiştirmesidir; bu da bulguların güvenilirliğini ve objektifliğini artırmaktadır (Pento & Gravits, 1972).

İçerik analizi, birkaç temel ilkeye dayanır:

- Objektiflik: Yapılan analiz, net, tutarlı ve objektif kurallara uygun şekilde gerçekleştirilmelidir; böylece sonuçların tarafsız ve tekrar edilebilir olması sağlanmaktadır.
- Sistematiçlik: Analiz edilen içerik, tutarlı bir şekilde kategorize edilip organize edilmelidir, böylece anlamlı bir yorumlama yapılabilmektedir.
- Ölçülebilirlik: Yöntem, anahtar unsurların nicel olarak hesaplanabilmesine olanak tanımaktadır; böylece bu unsurların metin içinde ne sıklıkla yer aldığı hesaplanabilir (Kırpikov, 2018).

İçerik analizinin iki ana türü vardır: nicel ve nitel içerik analizi.

Nicel içerik analizi, kelimeler, konular ve mesajların incelenmesine odaklanır ve araştırmacının dikkati iletişimin içeriğine yönlendirilir. Bu yaklaşım, seçilen unsurların anlamlarını önceden tahmin etmenin ve araştırmacının teorik çerçevesine göre olası sonuçları belirlemenin mümkün olduğunu varsayar. Buna karşın, nitel içerik analizi kelimeler ve konuların ötesine geçerek, mesajların nasıl iletildiğine odaklanır. Bu yaklaşım, mesajın içeriğinden ziyade iletişim biçimi, yapı ve kullanılan retorik stratejilere vurgu yapmaktadır. Nitel içerik analizi, iletişimin biçimine odaklanarak, iletilen mesajların altındaki anlamlar ve kullanılan iletişim stratejileri hakkında daha derinlemesine bir anlayış sunmaktadır (Mannheim & Rich, 1999).

3.3.7. Verilerin Toplanması

Bu araştırma kapsamında veri toplama süreci, 15 Aralık 2021 ile 5 Şubat 2022 tarihleri arasında yayınlanan haberlerin içerik analiziyle gerçekleştirilmiştir. Bu zaman aralığı, Ocak 2022 olaylarının iki hafta öncesi ve üç hafta sonrasını kapsayarak, medya söyleminin değişimini bütüncül bir şekilde incelemeye olanak tanımaktadır. Böylece,

olayların öncesinde ve sonrasında medya söylemlerinin nasıl değiştiği, hangi temaların öne çıktığı ve toplumsal hareketlerin nasıl çerçevelendiği analiz edilmiştir.

Kazakistan'ın iki dilli medya ortamı göz önünde bulundurularak hem Kazakça hem de Rusça yayın yapan kaynaklardan haberler seçilmiştir. Bu çerçevede, iki dildeki medya söylemlerinin benzerlikleri ve farklılıkları incelenmiş, olayların nasıl sunulduğu karşılaştırmalı bir perspektiften ele alınmıştır.

Ancak, 6-8 Ocak 2022 tarihleri arasında ülkede internet erişiminin büyük ölçüde kesintiye uğraması nedeniyle, bazı medya kuruluşları bu süreçte haber yayını yapamamıştır. Özellikle, Vlast.kz gazetesi 6 ve 8 Ocak günlerinde çok az haber yayınlamış, 7 Ocak'ta ise hiç haber yayımlayamamıştır. Bu durum, içerik analizinde bu tarihlere ait veri eksikliğine neden olmuş ve bu boşluk araştırmada dikkate alınmıştır.

3.3.8. Kodlama Cetveli

Kodlama, genellikle nitel verilerin, ilgili içerik parçalarına belirli kodların atanması yoluyla sistematik bir biçimde nicel göstergelere dönüştürülmesi sürecini ifade etmektedir. Bu içerik parçaları, medya materyallerindeki kelimeler, cümleler veya metnin tüm bölümleri ile belirli görsel ya da görsel-işitsel öğeleri içerebilmektedir (Krippendorff, 2018). Kodlar, araştırma soruları ya da hipotezlere dayalı olarak belirli konular veya kategoriler için kısaltmalar görevi görmektedir.

Bu çalışmada, içerik analizi yöntemi çerçevesinde kodlama yöntemi kullanılmıştır. Dört çevrimiçi gazetenin içerikleri, 51 soru ve alt sorudan oluşan bir kodlama cetveli aracılığıyla analiz edilmiştir. Bu sorular, haberlerin yapısını, materyalin biçimini ve türünü, haberlerin sunumunun niteliğini (örneğin, haberin tonu), kaynakların belirtilip belirtilmediğini, tematik içeriği ve belirli nesnelere odaklanmayı amaçlayan konuları incelemeye yönelik hazırlanmıştır. Kodlama cetvelinde ayrıca, haberlerdeki devlet kurumları ile protestocuların temsili gibi daha spesifik unsurlara da odaklanılmıştır.

Bir diğer önemli husus, analiz edilen materyalin tonunu nasıl belirlediğimizdir. Çalışmamızda üç farklı ton kategorisi kullanılmıştır: olumlu, olumsuz ve tarafsız (nötr). İncelenen materyaller, içerdikleri mesajların genel çerçevesine göre değerlendirilmiş ve bu mesajların olumlu, olumsuz veya tarafsız olup olmadığı belirlenmiştir. Ancak, bu değerlendirme sürecinde materyalin protestoculara mı yoksa devlete karşı mı olumlu olduğu dikkate alınmamıştır. Analiz, yalnızca içeriğin genel tonuna odaklanarak yürütülmüştür.

Protestolarla ilgili çok çeşitli haber içerikleri gözlemlendiği için, her bir haber içeriği ayrı ayrı kategorize edilmiştir. Bu süreç, haberlerin daha sistematik ve düzenli bir şekilde analiz edilmesini sağlamış, bu sayede belirli temalar ve eğilimler daha net bir şekilde ortaya konmuştur. Kodlama süreci ve kullanılan cetvele dair ek materyaller, tezin eklerinde sunulmaktadır.

Bu yaklaşım, araştırmacının objektif bir biçimde verileri sınıflandırarak medya içeriğinde bulunan belirli kalıpları ve temaları anlamasına olanak tanımaktadır.

3.3.9. Kodlayıcılar Arası Güvenilirlik

Güvenilirlik, kodlama sürecinde elde edilen sonuçların tutarlılığını ve istikrarını ifade eder. Bryman, güvenilirliği «kodlayıcıların, kodlama yapısını verilere ne kadar tutarlı bir şekilde uyguladığını» belirterek tanımlar (Bryman, 2016). İçerik analizinde güvenilirlik sağlamak, verilerin doğru bir şekilde yorumlanmasını ve sistematik bir şekilde sınıflandırılmasını temin eder.

Bu çalışmada, kodlamanın güvenilirliğini artırmak amacıyla, yalnızca araştırmacının değil, aynı zamanda iki ek kodlayıcının da katılımı sağlanmıştır. Kodlamaların güvenilirliğini değerlendirmek için kodlayıcılar arasındaki tutarlılık ölçülmüş ve ortak uyum sağlanmıştır. Bu süreç, kodlama sürecindeki objektifliği artırmak ve olası bireysel yorum farklarını en aza indirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Kodlayıcılar arasındaki uyum, güvenilir sonuçların elde edilmesini ve analiz edilen verilerin tutarlı bir şekilde sınıflandırılmasını sağlamıştır.

3.3.10. Araştırmanın Soruları

Bu çalışma çerçevesinde cevaplanmaya çalışılan ana sorular şu şekildedir:

1. Medyanın olağanüstü durumlarda yayın politikası nasıldır?
2. Ekonomik ve politik meseleler haberlere nasıl yansımaktadır?
3. Haberlerin yapısal ve içeriksel özellikleri nasıl şekillenmiştir?

3.4. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, Kazakistan'ın dört önemli gazetesi olan Azattyq.org, Vlast.kz (bağımsız gazeteler) ve Inbusiness.kz, Tengrinews.kz (devlet gazeteleri) üzerinde yapılan sıklık analizi sonuçları ele alınmaktadır. Analiz, Ocak olaylarının farklı medya kuruluşları tarafından nasıl haberleştirildiğini ve bu süreçte kullanılan yaklaşımları anlamayı amaçlamaktadır.

Araştırma kapsamında toplamda 2.412 haber incelenmiştir. Gazeteler bazında haber sayıları şu şekilde dağılım göstermektedir:

- Azattyq.org: 331 haber
- Inbusiness.kz: 755 haber
- Vlast.kz: 334 haber
- Tengrinews.kz: 992 haber

Bu veriler, gazetelerin olaylara dair içerik üretimindeki yoğunluğunu ve bu yoğunluğun editoryal politikalarına nasıl yansıdığını analiz etme fırsatı sunmaktadır.

3.4.1. Ocak Olayları Sıklık (Frekans) Analizi Sonuçları

Sıklık analizi, her gazetenin ton, tematik dağılım, protestocular ve hükümetin sunumu gibi açılardan yaklaşımını ortaya koymaktadır.

A. Haber İçeriğinin Ton Dağılımı

Aşağıdaki tablo, Ocak Olayları'na ilişkin haber içeriklerinin ton dağılımını göstermektedir:

Tablo 3: Gazetelerin Haber Yayınlarının Ton Dağılımı

Haber Tonu	Sayı	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)
Olumlu	39	1.6	1.6
Olumsuz	292	12.1	12.1
Tarafsız	2081	86.3	86.3
Toplam	2412	100.0	100.0

Tablo 3'te görüldüğü gibi, tarafsız haber oranı %86.3 olup, medyanın büyük çoğunluğu olayları nesnel bir dil ile aktarmayı tercih etmiştir. Olumsuz haber oranı %12.1'dir; bu haberlerde devletin müdahalesi, insan hakları ihlalleri ve protestocuların talepleri ön plana çıkarılmıştır. Olumlu haber oranı oldukça düşüktür (%1.6); bu haberlerde hükümetin olayları kontrol altına alma çabaları desteklenmiştir. Kümülatif dağılımda, haberlerin büyük bölümü tarafsız veya olumsuz bir çerçeveye sunulmuş, olaylara yönelik olumlu bir anlatı oldukça sınırlı kalmıştır.

Tarafsız Haberler (%86.3)

Haberlerin büyük çoğunluğu olayları doğrudan aktaran, yorum içermeyen ve resmi açıklamalara dayanan haberlerden oluşmaktadır.

Bağımsız ve devlet yanlısı medya kuruluşları, büyük ölçüde tarafsız bir dil kullanarak olayları betimleyici şekilde sunmuştur.

Resmi hükümet açıklamalarının aynen aktarılması veya olayların sadece bilgi verme amacıyla yayımlanması bu kategoriye girmektedir.

Olumsuz Haberler (%12.1)

Olumsuz haberler, devletin olaylara müdahalesini eleştiren, güvenlik güçlerinin güç kullanımını sorgulayan ve insan hakları ihlallerine odaklanan içerikleri kapsamaktadır.

Bu haberler özellikle bağımsız medya kuruluşları tarafından yayımlanmıştır.

Polis şiddeti, keyfi tutuklamalar, basın özgürlüğüne yönelik ihlaller ve hukuki süreçlerdeki belirsizlikler olumsuz haber çerçevesine dahil edilmiştir.

Olumlu Haberler (%1.6)

Olumlu haberler, devletin olayları kontrol altına alma çabalarını destekleyen ve hükümetin aldığı önlemleri meşrulaştıran içeriklerden oluşmaktadır.

Bu haberler, ağırlıklı olarak devlet yanlısı medya organları tarafından yayımlanmıştır. Örneğin, güvenlik güçlerinin olayları «başarıyla» bastırdığı, devletin kamu düzenini sağladığı veya hükümetin halkı korumak adına müdahale ettiği vurgusu yapılan haberler bu kategoriye girmektedir.

B. Tematik Dağılım

Tablo 3: Ocak Olayları'na İlişkin Haber İçeriklerinin Dağılımı

Haber İçeriği	Sayı	Yüzde (%)
Siyasi Haberler	201	8.3
Ekonomi Haberleri	112	4.6
Sosyal Haberler	305	12.6
Protestolar	69	2.9
Güvenlik ve Güç Kullanımı	182	7.5
Kriminal ve Şiddet Olayları	109	4.5
Medya ve İfade Özgürlüğü	47	1.9
Devlet ve Otoriter Güçler	15	0.6
Terörle Mücadele ve Ulusal Güvenlik	50	2.1
Olağanüstü Durumlar	67	2.8
Gösterici Talepleri	39	1.6
Olaylar ve Sosyal Sorunlar	377	15.6
Politika	377	15.6
Ekonomi	292	12.1
Hukuk ve Adalet	138	5.7
Diğer Kategoriler	2-12 haber arasında değişen düşük oranlı içerikler	%0.1 - %0.5

Toplam	2412	100.0
---------------	-------------	--------------

En fazla haber yapılan kategoriler:

- Sosyal Haberler (%12.6)
- Olaylar ve Sosyal Sorunlar (%15.6)
- Politika (%15.6)
- Ekonomi (%12.1)
- Güvenlik ve Güç Kullanımı (%7.5), Kriminal ve Şiddet Olayları (%4.5) gibi konular da önemli bir yer tutmuştur.
- Protestolar doğrudan haber içeriği olarak sadece %2.9 oranında yer almıştır.
- Medya ve İfade Özgürlüğü (%1.9), Gösterici Talepleri (%1.6) ve Devlet ve Otoriter Güçler (%0.6) gibi konular oldukça düşük oranlarda ele alınmıştır.

Devlet destekli medya organları, protestoları ve güvenlik güçlerinin müdahalelerini doğrudan ele almaktan kaçınarak konuyu daha çok ekonomi ve sosyal sorunlar bağlamında işlemiştir.

Medyanın Olayları Yansıtma Stratejisi

Siyasi Haberler (%8.3)

- Siyasi haberler genellikle hükümetin açıklamaları ve devletin aldığı önlemler çerçevesinde ele alınmıştır.
- Bağımsız medya kuruluşları, siyasi haberlerde devletin kararlarını eleştiren bir yaklaşım sergilemiştir.

Ekonomi Haberleri (%4.6)

- Ekonomik haberler, Ocak Olayları'nın yatırımcı güvenine etkisi ve ekonomik istikrarsızlık riski üzerinden ele alınmıştır.
- Devlet yanlısı medya organları, ekonomiyi sarsacak eylemleri eleştiren bir çerçeve kullanmıştır.

Sosyal Haberler (%12.6) ve Olaylar ve Sosyal Sorunlar (%15.6)

- Sosyal haberler, protestoların toplumsal yansımaları ve halkın karşılaştığı sorunlar üzerine yoğunlaşmıştır.
- Bağımsız medya, sosyal sorunları insan hakları ihlalleri ve baskıcı politikalar çerçevesinde ele alırken, devlet yanlısı medya protestoların getirdiği kaosu vurgulamıştır.

Protestolar (%2.9) ve Gösterici Talepleri (%1.6)

- Protestolar doğrudan haber içeriklerinin sadece %2.9'unu oluşturmuştur, bu da olayların basında geniş yer bulmadığını göstermektedir.
- Gösterici taleplerinin haberlerde oldukça düşük oranda (%1.6) yer alması, medyanın protestocuların sesini doğrudan aktarmaktan kaçındığını göstermektedir.

Güvenlik ve Güç Kullanımı (%7.5) ve Kriminal Olaylar (%4.5)

- Devletin güvenlik politikaları ve polis müdahaleleri sıklıkla haber konusu olmuştur.
- Devlet yanlısı medya kuruluşları, protestocuların eylemlerini kriminalize etmeye yönelik bir çerçeve kullanmıştır.

Medya ve İfade Özgürlüğü (%1.9)

- Sansür, basın özgürlüğü ihlalleri ve gazetecilere yönelik baskılar haberlerde oldukça sınırlı yer bulmuştur.
- Bağımsız medya kuruluşları bu konuyu ele alırken, devlet yanlısı medya tamamen göz ardı etmiştir.

C. Haberlerde Protestocuların Temsili

Tablo 4: Protestocuların Medya Haberlerinde Tanımlanması

Protestocuların Temsili	Sayı	Yüzde (%)
Cevapsız (Hiç bahsedilmemiş)	1835	76.1
Aktivistler, Protestocular, Göstericiler	409	17.0
Radikaller, Teröristler	94	3.9
Suçlular	27	1.1
Militanlar	40	1.7
Diğer Karma Kullanımlar	7	0.3
Toplam	2412	100.0

Protestocular hakkında herhangi bir tanım yapılmayan haberlerin oranı %76.1'dir. Yani, haberlerin çoğunluğu protestocuların kimliklerini belirtmeden olayları aktarmıştır. Protestocuların en sık kullanılan temsili «aktivistler, protestocular ve göstericiler» (%17.0) olmuştur. Bu, bağımsız medya kuruluşları tarafından kullanılan çerçeveye daha yakındır. Radikaller, teröristler (%3.9), suçlular (%1.1) ve militanlar (%1.7) gibi olumsuz ifadeler daha düşük oranlarda kullanılmıştır. Devlet yanlısı medya kuruluşları, protestocuları genellikle «radikaller, teröristler, suçlular» gibi ifadelerle çerçevelemiş, bağımsız medya kuruluşları ise «aktivistler, protestocular, göstericiler» ifadelerini kullanmayı tercih etmiştir.

D. Haberlerde İktidarın Temsili

Tablo 5: Haberlerde İktidarın Temsili

İktidarın Temsili	Sayı	Yüzde (%)
Cevapsız (Hiç bahsedilmemiş)	1770	73.4
Düzenin Koruyucuları	177	7.3
Otoriter Güçler	164	6.8
Tarafsız	301	12.5
Toplam	2412	100.0

İktidara dair herhangi bir değerlendirme içermeyen haberlerin oranı oldukça yüksektir (%73.4). Medyanın büyük bir kısmı iktidarı doğrudan çerçevelememiştir. İktidarın "Düzenin Koruyucuları" olarak tanımlandığı haberlerin oranı %7.3'tür. Bu çerçevede iktidar, olayları kontrol altına alan ve ülkenin istikrarını sağlayan bir yapı olarak sunulmuştur. İktidarın «Otoriter Güçler» olarak açıkladığı haberlerin oranı %6.8'dir. Bu tür haberlerde hükümetin baskıcı politikaları, insan hakları ihlalleri ve güç kullanımı ele alınmıştır. İktidarı tarafsız olarak ele alan haberler %12.5 oranında yer almıştır.

Bu sonuçlar, medyanın büyük ölçüde iktidarın rolüne doğrudan vurgu yapmaktan kaçındığını, ancak iktidarın ya güvenliği sağlayan bir otorite ya da otoriter bir güç olarak temsil edildiği haberlerin varlığını da gösterdiğini ortaya koymaktadır.

E. Haberlerde Kazak Milliyetçiliği

Tablo 6: Haberlerin Kazak Milliyetçiliğine Vurgusu

Kazak Milliyetçiliği Vurgusu	Sayı	Yüzde (%)
Evet	1	0.0
Hayır	2411	100.0
Toplam	2412	100.0

Haberlerde Kazak milliyetçiliğine doğrudan vurgu yapılan içerik neredeyse hiç bulunmamaktadır (%0.0). Haberlerin tamamına yakını (%100), olayları milliyetçi bir söylemden uzak bir şekilde ele almıştır. Bu durum, medya kuruluşlarının Ocak Olayları'nı ulusal bir birlik veya kimlik inşası bağlamında sunmaktan kaçındığını göstermektedir.

F. Gazeteci Tutuklamalarının Medyada Ele Alınışı

Tablo 7: Medya Kuruluşlarına Göre Gazeteci Tutuklamalarına Yer Verme Oranı

Gazetecilerin Tutuklanmasına Dair Haberler	Sayı	Yüzde (%)
Evet (Tutuklamalar hakkında haber var)	34	1.4
Hayır (Hiç bahsedilmemiş)	2378	98.6
Toplam	2412	100.0

Gazeteci tutuklamalarına ilişkin haberlerin oranı oldukça düşüktür (%1.4). Haberlerin %98.6'sında gazetecilerin tutuklanmasına dair herhangi bir bilgi yer almamıştır. Bu bulgu, gazeteci tutuklamalarının Kazakistan medyasında büyük ölçüde göz ardı edildiğini ve sansüre uğradığını göstermektedir. Bağımsız medya organları bu konuyu daha fazla ele alırken, devlet yanlısı medya tutuklamaları haberleştirmemeyi tercih etmiştir.

G. Haberlerde Görsel Kullanımı

Ocak Olayları ile ilgili haberlerde kullanılan görsel materyallerin türü, görsellerin varlığı ve görsellere yönelik açıklamaların oranı analiz edilmiştir. Medyanın görseller aracılığıyla olayları nasıl sunduğu, hangi görsel malzemelerin tercih edildiği ve bu görsellerin haber içeriğiyle nasıl ilişkilendirildiği değerlendirilmiştir.

Tablo 8: Haberlerdeki Görsel Materyallerin Türü

Görsel Türü	Sayı	Yüzde (%)
Fotoğraf	2105	87.3
Grafik	2	0.1
İllüstrasyon	1	0.0
Video	15	0.6
Hepsi (Fotoğraf + Grafik + Video)	289	12.0
Toplam	2412	100.0

Haberlerin %87.3'ünde fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraf, olayları belgelemede en yaygın kullanılan görsel malzeme olmuştur. Haberlerde grafik (%0.1), illüstrasyon (%0.0) ve video (%0.6) gibi diğer görsel materyaller oldukça düşük oranlarda kullanılmıştır. Tüm görsel türlerini (fotoğraf, grafik ve video) bir arada kullanan haberlerin oranı %12.0'dır. Bu bulgular, haberlerin büyük çoğunluğunun olayları fotoğraflarla desteklediğini ve alternatif görsellerin (grafik, illüstrasyon vb.) medya organlarında oldukça sınırlı yer aldığını göstermektedir.

H. Sıklık (Frekans) Analizi Genel Sonuçlar

Bu çalışma, Ocak Olayları'nın geleneksel medyada nasıl yansıtıldığını analiz etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan frekans analizi, haber içeriklerinin büyük oranda tarafsız bir çerçevede sunulduğunu (%86.3), ancak olumsuz haber oranının da dikkate değer seviyede olduğunu (%12.1) ortaya koymuştur. Olumlu haberler ise oldukça sınırlı kalmıştır (%1.6).

Tematik analiz, medyanın olayları daha çok sosyal sorunlar, politika ve ekonomi bağlamında ele aldığını, protestocuların taleplerine ve medya özgürlüğü gibi konulara ise sınırlı yer verdiğini göstermektedir. Protestocuların büyük oranda kimliksizleştirildiği (%76.1) ve nadiren «aktivist» veya «gösterici» olarak tanımlandığı, devlet yanlısı medyanın ise protestocuları sıklıkla «radikal» veya «suçlu» olarak çerçevelediği tespit edilmiştir.

İktidarın temsili konusunda ise haberlerin büyük çoğunluğu herhangi bir değerlendirme içermemiş (%73.4), ancak bir kısmı hükümeti «düzeni sağlayan otorite» olarak çerçevelerken, bağımsız medya bazı haberlerde otoriter baskıyı ele almıştır. Ayrıca, gazeteci tutuklamalarının medyada neredeyse hiç yer bulmadığı (%1.4) ve Kazak milliyetçiliğine vurgu yapan haberlerin yok denecek kadar az olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak, medya, Ocak Olayları'nı çoğunlukla doğrudan bilgi aktarma ekseninde ele almış, ancak haber çerçeveleri, medya kuruluşlarının bağımsız veya devlet yanlısı olmalarına göre değişiklik göstermiştir. Bu bulgular, geleneksel medyanın toplumsal olayları nasıl şekillendirdiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

3.4.2. Ocak Olayları Ki-kare Test Sonuçları

Bu bölümde, Ocak Olayları'nın medya kuruluşları tarafından nasıl ele alındığını incelemek amacıyla gerçekleştirilen Ki-kare testlerinin sonuçları değerlendirilmektedir.

3.4.2.1. Haberlerin Genel Özellikleri

Tablo 9: Gazetelerde Haber Sunum Şekilleri

Gazetelerin Adı	Haber (%)	Röportaj (%)	Araştırma-İnceleme (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	55.3%	37.8%	6.9%	100.0%
Tengrinews.kz	95.0%	1.9%	3.1%	100.0%
Vlast.kz	95.2%	3.6%	1.2%	100.0%
Inbusiness.kz	86.2%	7.0%	6.8%	100.0%
Toplam	86.8%	8.7%	4.5%	100.0%

Örneklem olarak seçilen haberlerin sunum şekli dağılımına bakıldığında, Azattyq.org gazetesi, haber sunum şekilleri arasında en yüksek oranı haber kategorisinde (%55.3) sergilemektedir. Buna ek olarak, röportaj ve araştırma-inceleme kategorilerinde de bazı içerikler bulunmakla birlikte, en büyük pay haber formatına aittir. Tengrinews.kz gazetesi ise, neredeyse tamamıyla haber formatında içerik

üretmekte (%95.0) ve yalnızca çok küçük bir oranda röportaj ve araştırma-inceleme türlerine yer vermektedir. Vlast.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri ise, haber formatına daha fazla yer ayırırken, röportaj ve araştırma-inceleme içerikleri daha düşük oranlarda yer bulmaktadır.

Tablo 10: Gazetelerde Yazarın Gösterilmesi

Gazetelerin Adı	Evet (Yazar Gösterilmiş) (%)	Hayır (Yazar Gösterilmemiş) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	37.5%	62.5%	100.0%
Tengrinews.kz	27.6%	72.4%	100.0%
Vlast.kz	28.7%	71.3%	100.0%
Inbusiness.kz	23.0%	77.0%	100.0%
Toplam	27.7%	72.3%	100.0%

Haberlerde yazarın gösterilip gösterilmediği incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi, yazar bilgisinin sunulmasında en yüksek oranı (%37.5) sergileyen gazete olup, diğer gazetelere göre daha fazla yazar bilgisi sunmaktadır. Buna karşın, Tengrinews.kz, Vlast.kz ve Inbusiness.kz gibi gazeteler, yazarın gösterilmemesi konusunda daha yüksek oranlar göstermektedir.

3.4.2.2. Haber İçeriği ve Yapısal Özellikler

Tablo 11: Gazetelerde 5N1K Tekniği Kullanımı

Gazetelerin Adı	Evet (5N1K Tekniği ile Yapılmış) (%)	Hayır (5N1K Tekniği ile Yapılmamış) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	35.0%	65.0%	100.0%
Tengrinews.kz	1.2%	98.8%	100.0%
Vlast.kz	3.6%	96.4%	100.0%
Inbusiness.kz	1.3%	98.7%	100.0%
Toplam	6.2%	93.8%	100.0%

Gazetelerde 5N1K tekniği kullanım sıklığı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi, 5N1K tekniği ile yapılan haberlere daha fazla yer verdiği görülmektedir (%35.0). Bu gazete, haberlerinde şeffaflık ve detaylı bilgi verme gibi temel gazetecilik ilkelerine daha fazla odaklanmış gibi görünmektedir. Öte yandan, Tengrinews.kz,

Vlast.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri, 5N1K tekniğiyle yapılan haberlere oldukça düşük oranlarda yer vermektedir (%1.2-%3.6 arası). Bu durum, söz konusu gazetelerin daha kısa ve öz haber sunmayı tercih ettiklerini ve belki de daha yüzeysel bir haber anlayışını benimsemiş olduklarını gösteriyor olabilir.

Tablo 12: Başlık ve Konu Uyumu

Gazetelerin Adı	Evet (Başlıkta Konu Belirtilmiş) (%)	Hayır (Başlıkta Konu Belirtilmemiş) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	331 (100%)	0 (0%)	331
Tengrinews.kz	992 (100%)	0 (0%)	992
Vlast.kz	334 (100%)	0 (0%)	334
Inbusiness.kz	754 (99.9%)	1 (0.1%)	755
Toplam	2411 (100%)	1 (0%)	2412

Haberlerdeki başlık ve konu uyumuna bakıldığında Azattyq.org, Tengrinews.kz, ve Vlast.kz gibi gazeteler, başlıklarında her zaman haberin konusuna yer vermekte olup, başlıklar ile içerik arasında tam uyum sergileyen gazetelerdir. Bu gazetelerde başlıkta konu belirtiliyor. Inbusiness.kz gazetesi, çoğunlukla başlıklarında haberin konusu belirtilmiş olmakla birlikte, çok küçük bir oranla başlıkların konu ile uyumsuz olduğu bir örnek sunmaktadır. Ancak bu oran çok düşüktür (sadece %0.1).

Tablo 13: Başlık ve İçerik Uyumu

Gazetelerin Adı	Evet (Başlık ve İçerik Uyumlu) (%)	Hayır (Başlık ve İçerik Uyuşmuyor) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	323 (97.6%)	8 (2.4%)	100.0%
Tengrinews.kz	992 (100.0%)	0 (0.0%)	100.0%
Vlast.kz	334 (100.0%)	0 (0.0%)	100.0%
Inbusiness.kz	728 (96.4%)	27 (3.6%)	100.0%
Toplam	2377 (98.5%)	35 (1.5%)	100.0%

Yapılan haberlerin başlık ve içerik uyumuna ilişkin analizler sonucunda, Azattyq.org gazetesi, başlık ve içerik uyumuna %97.6 oranında yer verirken, %2.4 oranında başlık ve içerik uyumsuzluğu gözlemlenmiştir. Tengrinews.kz ve Vlast.kz

gazeteleri ise başlık ve içerik açısından tamamen uyumlu haber sunmuşlardır (%100 uyum). Inbusiness.kz gazetesi, başlık ve içerik uyumunu %96.4 oranında sağlamakta olup, %3.6 oranında başlık ve içerik uyumsuzluğu göstermektedir. Bu bulgular, gazetelerin başlık ve içerik uyumuna genel olarak büyük bir özen gösterdiğini, ancak Inbusiness.kz gazetesinin zaman zaman uyumsuz başlıklar kullandığını ortaya koymaktadır.

Tablo 14: Gazetelerde Alt Başlıkların Kullanımı

Gazetelerin Adı	Evet (Alt Başlık Kullanıldı) (%)	Hayır (Alt Başlık Kullanılmadı) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	0 (0.0%)	331 (100.0%)	100.0%
Tengrinews.kz	3 (0.3%)	989 (99.7%)	100.0%
Vlast.kz	333 (99.7%)	1 (0.3%)	100.0%
Inbusiness.kz	327 (43.3%)	428 (56.7%)	100.0%
Toplam	663 (27.5%)	1749 (72.5%)	100.0%

Gazetelerde alt başlık kullanımına ilişkin yapılan incelemede, Azattyq.org gazetesi, alt başlık kullanımı konusunda hiç içerik üretmemekte olup, %100 oranında alt başlık kullanmayan bir gazete olarak öne çıkmaktadır. Tengrinews.kz gazetesi ise alt başlık kullanımını oldukça düşük bir oranla (%0.3) tercih etmektedir. Bu durum, gazeteciliğin daha basit ve doğrudan bir formatta sunulduğunu göstermektedir. Vlast.kz gazetesi, alt başlık kullanımını yüksek bir oranda (%99.7) tercih etmektedir, bu da gazeteciliğin daha detaylı ve açıklayıcı bir biçimde sunulduğunu ve gazetede kapsamlı bir içerik yapısının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Inbusiness.kz gazetesi ise alt başlık kullanımına kısmi bir yaklaşım sergileyerek, içeriklerinin %43.3 oranında alt başlık içerdiğini göstermektedir.

Tablo 15: Gazetelerde Görsel Malzeme Kullanımı

Gazetelerin Adı	Fotoğraf (%)	Grafik (%)	İllüstrasyon (%)	Video (%)	Hepsi (%)
Azattyq.org	288 (87.0%)	2 (0.6%)	1 (0.3%)	7 (2.1%)	33 (10.0%)
Tengrinews.kz	851 (85.8%)	0 (0.0%)	0 (0.0%)	4 (0.4%)	137 (13.8%)
Vlast.kz	332 (99.4%)	0 (0.0%)	0 (0.0%)	0 (0.0%)	2 (0.6%)
Inbusiness.kz	634 (84.0%)	0 (0.0%)	0 (0.0%)	4 (0.5%)	117 (15.5%)
Toplam	2105 (87.3%)	2 (0.1%)	1 (0.0%)	15 (0.6%)	289 (12.0%)

Gazetelerin tamamı haber yaparken görsel malzeme kullanmaktadır. Görsel türlerine bakıldığında, Azattyq.org gazetesi, fotoğraf kullanımında en yüksek oranı (%87.0) sergileyen gazete olup, aynı zamanda video gibi diğer görsel malzemeleri de %10.0 oranında kullanmaktadır. Tengrinews.kz gazetesi, çoğunlukla fotoğraf kullanmakta (%85.8), ancak grafik, illüstrasyon veya video kullanımına çok az yer vermektedir. Vlast.kz gazetesinde fotoğraf kullanımı %99.4 oranında yaygın olup, diğer görsel malzemelere yer verilmemektedir. Inbusiness.kz gazetesinde ise fotoğraf kullanımı yüksek olmakla birlikte, video ve diğer görseller daha az oranda kullanılmaktadır.

Tablo 16: Görsel Malzeme Açıklaması

Gazetelerin Adı	Evet (Görsel Malzeme Açıklaması Var) (%)	Hayır (Görsel Malzeme Açıklaması Yok) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	312 (94.3%)	19 (5.7%)	100.0%
Tengrinews.kz	16 (1.6%)	976 (98.4%)	100.0%
Vlast.kz	2 (0.6%)	332 (99.4%)	100.0%
Inbusiness.kz	1 (0.1%)	754 (99.9%)	100.0%
Toplam	331 (13.7%)	2081 (86.3%)	100.0%

Gazetelerde görsel malzeme açıklamaları yapılıp yapılmadığı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi, görsel malzeme açıklamasına en fazla yer veren gazete olup, içeriklerinin %94.3'ünde görsel açıklamalar bulunmaktadır. Bu durum, gazetenin daha detaylı ve açıklayıcı bir medya anlayışını benimsediğini göstermektedir. Öte yandan, Tengrinews.kz, Vlast.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri, görsel malzeme açıklamaları konusunda çok daha düşük oranlarda içerik sunmaktadır. Tengrinews.kz gazetesinin %98.4, Vlast.kz'in %99.4 ve Inbusiness.kz'in %99.9 oranlarında başlıklarda görsel açıklamalara yer verilmediği gözlemlenmiştir.

Tablo 17: Sansürlenmiş Fotoğraf Kullanımı

Gazetelerin Adı	Evet (Sansürlenmiş Fotoğraf Var) (%)	Hayır (Sansürlenmiş Fotoğraf Yok) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	21 (6.3%)	310 (93.7%)	331
Tengrinews.kz	1 (0.1%)	991 (99.9%)	992
Vlast.kz	0 (0.0%)	334 (100.0%)	334
Inbusiness.kz	0 (0.0%)	755 (100.0%)	755
Toplam	22 (0.9%)	2390 (99.1%)	2412

Tablo 17'ye bakıldığında Azattyq.org gazetesi, sansürlenmiş fotoğraf kullanımında daha yüksek bir orana sahip olup, %6.3 oranında sansürlü fotoğraf içeriklerine yer vermektedir. Bu, bağımsız bir medya yaklaşımının belirtisi olabilir. Tengrinews.kz, Vlast.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri, sansürlenmiş fotoğraf kullanımında çok düşük oranlar sergileyerek (%0.1 ile %0.0 arasında), sansürlü içerikleri nadiren kullanmaktadırlar.

Tablo 18: Gazetelerde Fotoğrafların Kaynağı

Gazetelerin Adı	Gazeteye (kendileri çekmiş) (%)	Ajanslar (%)	Diğer Gazeteler (%)	Web Sitelerinden Alınmış (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	215 (65.0%)	10 (3.0%)	5 (1.5%)	40 (12.1%)	100.0%
Tengrinews.kz	206 (20.8%)	2 (0.2%)	0 (0.0%)	624 (62.9%)	100.0%
Vlast.kz	142 (42.5%)	2 (0.6%)	0 (0.0%)	129 (38.6%)	100.0%
Inbusiness.kz	6 (0.8%)	0 (0.0%)	3 (0.4%)	743 (98.4%)	100.0%
Toplam	569 (23.6%)	14 (0.6%)	8 (0.3%)	1536 (63.7%)	100.0%

Fotoğrafların nereden alındığına bakıldığında, Azattyq.org gazetesi, kendileri çekmiş fotoğraf kullanımı konusunda %65.0 oranında oldukça yüksek bir orana sahiptir. Bu durum, gazetenin bağımsız içerik üretme konusunda önemli bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Tengrinews.kz gazetesi ise, fotoğrafların çoğunluğunu web sitelerinden alınmış kaynaklardan sağlamaktadır (%62.9). Bu, gazetenin daha kontrollü bir içerik üretme anlayışını yansıtabileceği gibi, bağımsız fotoğraf üretme konusunda sınırlı bir yaklaşımı gösteriyor olabilir. Vlast.kz ise, fotoğraf kaynağında yine web sitelerinden alınmış fotoğraflara yüksek oranda yer verirken, Inbusiness.kz gazetesi, %98.4 oranında web sitelerinden alınan fotoğrafları kullanmaktadır.

Tablo 19: Gazetelerde Metafor ve Retorik Araçlar Kullanımı

Gazetelerin Adı	Evet (%)	Hayır (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	12 (3.6%)	319 (96.4%)	100.0%
Tengrinews.kz	1 (0.1%)	991 (99.9%)	100.0%
Vlast.kz	0 (0.0%)	334 (100.0%)	100.0%
Inbusiness.kz	0 (0.0%)	755 (100.0%)	100.0%
Toplam	13 (0.5%)	2399 (99.5%)	100.0%

Gazetelerde metafor ve retorik araç kullanımını incelediğimizde, Azattyq.org gazetesi, metaforlar ve retorik araçlar kullanımı açısından %3.6 oranında bir içerik

üretmiştir. Bu durum, gazetenin içeriklerinde duygusal açıdan renkli ve güçlü ifadeler kullandığını göstermektedir. Öte yandan, Tengrinews.kz, Vlast.kz ve Inbusiness.kz gibi diğer gazetelerde metaforlar ve retorik araçlar çok düşük oranlarda kullanılmakta olup, bu da söz konusu gazetelerin daha doğrudan ve sade bir anlatım tarzını tercih ettiklerini göstermektedir.

3.4.2.3. Haber İçeriğinde Kullanılan Bilgi ve Kaynaklar

Tablo 20: Bilgi Kaynağı Kullanımı

Gazetelerin Adı	Evet (Bilgi Kaynağı Var) (%)	Hayır (Bilgi Kaynağı Yok) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	122 (36.9%)	209 (63.1%)	100.0%
Tengrinews.kz	692 (69.8%)	300 (30.2%)	100.0%
Vlast.kz	210 (62.9%)	124 (37.1%)	100.0%
Inbusiness.kz	499 (66.1%)	256 (33.9%)	100.0%
Toplam	1523 (63.1%)	889 (36.9%)	100.0%

Gazetelerin haber yaparken bilgi kaynağı kullanımına ilişkin yapılan incelemede, Azattyq.org gazetesi, bilgi kaynağı kullanımında daha düşük bir orana sahiptir (%36.9). Bu durum, gazetenin içeriklerinde daha az doğrudan alıntı ve kaynak belirtme eğiliminde olduğunu gösterebilir. Öte yandan, Tengrinews.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri, bilgi kaynağı kullanımında daha yüksek oranlar sergilemekte olup, sırasıyla %69.8 ve %66.1 oranlarına ulaşmaktadır. Bu gazeteler, daha şeffaf ve kaynaklı içerik üretmeye eğilimlidir. Vlast.kz gazetesi de bilgi kaynağı kullanımında %62.9 oranında bir düzey sergilemekte olup, kaynak kullanımını dikkate alan bir yayın politikası izlemektedir.

Tablo 21: Bilgi Kaynağı Turu

Gazetelerin Adı	Devlet Organları (%)	Uluslararası Kuruluşlar (%)	Yerel Uzmanlar (%)	Gazetecinin Kendisi (%)	Protestocular (%)	Organizasyonlar (%)	Diğer Siteler (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	35.3%	6.6%	2.7%	20.2%	26.6%	4.8%	3.6%	100.0%
Tengrinews.kz	72.1%	0.8%	2.7%	9.1%	0.4%	3.0%	11.9%	100.0%
Vlast.kz	62.0%	2.1%	0.9%	15.6%	0.6%	3.0%	15.9%	100.0%
Inbusiness.kz	60.9%	1.9%	4.0%	9.5%	0.9%	1.7%	21.1%	100.0%
Toplam	62.1%	2.1%	2.9%	11.7%	4.2%	2.9%	14.2%	100.0%

Gazetelerin bilgi kaynakları incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi, devlet organları (%35.3) ve protestocular (%26.6) gibi bağımsız ve toplumsal kaynaklardan daha fazla yararlanırken, bu durum gazetenin daha çeşitlendirilmiş ve çok yönlü bir haber kaynağı yaklaşımını benimsediğini göstermektedir. Öte yandan, Tengrinews.kz gazetesi, büyük ölçüde devlet organları gibi resmi kaynaklardan (%72.1) alıntı yaparak daha kurumsal ve resmi bir haber üretim anlayışı sergilemektedir. Vlast.kz ve Inbusiness.kz gibi gazeteler de devlet organlarını bilgi kaynağı olarak tercih etmekle birlikte, dış kaynaklardan bilgi edinmeye de yer vermektedir. Özellikle Inbusiness.kz gazetesi, diğer sitelerden %21.1 oranında bilgi alırken, Vlast.kz ve Tengrinews.kz gazeteleri dış kaynak kullanımında daha sınırlı kalmıştır. Bu bulgular, Azattyq.org'un daha fazla toplumsal ve bağımsız kaynak kullanma eğiliminde olduğunu, diğer gazetelerin ise daha resmi ve kurumsal kaynaklara ağırlık verdiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 22: Gazetelerde Uzman Görüşü Kullanımı

Gazetelerin Adı	Evet (Uzman Görüşü Var) (%)	Hayır (Uzman Görüşü Yok) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	27 (8.2%)	304 (91.8%)	100.0%
Tengrinews.kz	59 (5.9%)	933 (94.1%)	100.0%
Vlast.kz	15 (4.5%)	319 (95.5%)	100.0%
Inbusiness.kz	101 (13.4%)	654 (86.6%)	100.0%
Toplam	202 (8.4%)	2210 (91.6%)	100.0%

Gazetelerde uzman görüşü kullanımına ilişkin yapılan analizde, Azattyq.org gazetesi, uzman görüşü kullanımında %8.2 oranına sahip olup, bu durum gazetenin içeriklerinde uzman perspektifine belirli bir düzeyde yer verdiğini göstermektedir. Diğer yandan, Inbusiness.kz gazetesi, uzman görüşü kullanımını en yüksek oranda benimseyerek %13.4 oranına ulaşmıştır. Bu durum, gazetenin içeriklerini daha profesyonel ve uzman temelli bir yaklaşımla zenginleştirmeye çalıştığını göstermektedir. Tengrinews.kz ve Vlast.kz gazeteleri ise uzman görüşü kullanımında oldukça düşük oranlar sergilemektedir (%5.9 ve %4.5). Bu durum, söz konusu gazetelerin haber sunumunda uzman değerlendirmelerine daha az yer verdiğini ve daha çok düz haber formatını tercih ettiğini göstermektedir.

Tablo 23: Gazetelerde İstatistik Kullanımı

Gazetelerin Adı	Evet (İstatistik Var) (%)	Hayır (İstatistik Yok) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	52 (15.7%)	279 (84.3%)	100.0%
Tengrinews.kz	42 (4.2%)	950 (95.8%)	100.0%
Vlast.kz	16 (4.8%)	318 (95.2%)	100.0%
Inbusiness.kz	86 (11.4%)	669 (88.6%)	100.0%
Toplam	196 (8.1%)	2216 (91.9%)	100.0%

Gazetelerde istatistik kullanım oranına bakıldığında, Azattyq.org gazetesi, istatistik verilerine %15.7 oranında yer vererek bu konuda en yüksek orana sahip gazete olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, gazetenin haberlerinde veriye dayalı bilgi sunma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, Tengrinews.kz ve Vlast.kz gazeteleri, istatistik kullanımında daha düşük oranlar sergilemekte olup, sırasıyla %4.2 ve %4.8 oranında istatistik içeren haber üretmektedir. Bu durum, söz konusu gazetelerin daha az veri odaklı bir yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. Inbusiness.kz gazetesi ise %11.4 oranında istatistik kullanımına yer vererek orta düzeyde bir içerik üretimi yapmaktadır. Bu oran, gazetenin belirli düzeyde veri tabanlı içerik sunma çabası içinde olduğunu göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Azattyq.org'un istatistik kullanımına daha fazla önem verdiği, diğer gazetelerin ise daha sınırlı ölçüde istatistiksel verilere yer verdiği görülmektedir.

Tablo 24: Gazetelerde Olaylarla İlgili Sayıların Verilmesi

Gazetelerin Adı	Evet (Olay Sayısına Yer Verilmiş) (%)	Hayır (Olay Sayısına Yer Verilmemiş) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	160 (48.3%)	171 (51.7%)	100.0%
Tengrinews.kz	409 (41.2%)	583 (58.8%)	100.0%
Vlast.kz	117 (35.0%)	217 (65.0%)	100.0%
Inbusiness.kz	357 (47.3%)	398 (52.7%)	100.0%
Toplam	1043 (43.2%)	1369 (56.8%)	100.0%

Gazetelerde olaylarla ilgili sayılara yer verilip verilmediği incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi, olay sayısına yer verme konusunda %48.3 oranında içerik üretmekte olup, bu durum gazetenin olayları sayısal verilerle desteklemeye özen gösterdiğini ortaya koymaktadır. Tengrinews.kz gazetesi ise olay sayısına yer verme konusunda %41.2 oranında içerik sunmakta olup, bu durum gazetenin sayısal verilere daha sınırlı bir şekilde yer verdiğini göstermektedir. Vlast.kz gazetesi ise olay sayıları konusunda en düşük oranı sergileyerek %35.0 oranında içerik üretmektedir. Bu, gazetenin olaylara ilişkin sayısal verileri daha az kullanma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Inbusiness.kz gazetesi ise olay sayısına yer verme konusunda %47.3 oranında bir kullanım göstermekte olup, bu durum gazetenin belirli ölçüde sayısal verilerle haberlerini destekleme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Azattyq.org ve Inbusiness.kz gazetelerinin olay sayısına daha fazla yer verdiği, Tengrinews.kz ve özellikle Vlast.kz gazetelerinin ise sayısal veri kullanımında daha sınırlı bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

Tablo 25: Gazetelerde Olay Bölgeleri Tartışılması

Gazetelerin Adı	Evet (Olay Bölgeleri Tartışıldı) (%)	Hayır (Olay Bölgeleri Tartışılmadı) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	99 (29.9%)	232 (70.1%)	100.0%
Tengrinews.kz	104 (10.5%)	888 (89.5%)	100.0%
Vlast.kz	34 (10.2%)	300 (89.8%)	100.0%
Inbusiness.kz	42 (5.6%)	713 (94.4%)	100.0%
Toplam	279 (11.6%)	2133 (88.4%)	100.0%

Azattyq.org gazetesi, olay bölgelerini tartışma konusunda en yüksek orana sahip olup, %29.9 oranında içerik üretmiştir. Bu, gazetenin toplumsal ve politik olaylara daha fazla yer verdiğini ve olay bölgeleri hakkında derinlemesine tartışma yaptığını göstermektedir. Tengrinews.kz, Vlast.kz ve Inbusiness.kz gibi gazeteler ise, olay bölgelerini tartışma konusunda çok düşük oranlarda içerik üretmiştir. Tengrinews.kz gazetesinde %10.5, Vlast.kz gazetesinde %10.2, ve Inbusiness.kz gazetesinde %5.6 oranında olay bölgeleri tartışılmaktadır.

Tablo 26: Gazetelerde Hashtag Kullanımı

Gazetelerin Adı	Evet (Hashtag Kullanımı Var) (%)	Hayır (Hashtag Kullanımı Yok) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	7 (2.1%)	324 (97.9%)	100.0%
Tengrinews.kz	921 (92.8%)	71 (7.2%)	100.0%
Vlast.kz	0 (0.0%)	334 (100.0%)	100.0%
Inbusiness.kz	580 (76.8%)	175 (23.2%)	100.0%
Toplam	1508 (62.5%)	904 (37.5%)	100.0%

Haberlerde hashtag kullanım oranına bakıldığında, Tengrinews.kz gazetesi, hashtag kullanımında en yüksek orana sahip olup, içeriklerinin %92.8'inde hashtag kullanmaktadır. Bu durum, gazetenin dijital ve sosyal medya uyumlu bir yayın politikasına sahip olduğunu göstermektedir. Inbusiness.kz gazetesi de %76.8 oranında hashtag kullanarak sosyal medya etkileşimini ve dijital görünürlüğü artırmaya yönelik bir yaklaşım benimsemektedir. Öte yandan, Azattyq.org gazetesi ise yalnızca %2.1 oranında hashtag kullanmakta olup, bu durum gazetenin sosyal medya stratejisinde hashtag kullanımına daha az önem verdiğine işaret etmektedir. Vlast.kz gazetesi ise hashtag kullanımı konusunda %0 oranında kalmış olup, hiçbir içerikte hashtag kullanmamaktadır. Bu durum, gazetenin sosyal medya entegrasyonunu veya dijital görünürlüğü artırma stratejisini benimsemediğini göstermektedir.

Tablo 27: Önemli Kelimeler ve Kalın Yazı Kullanımı

Gazetelerin Adı	Evet (Kalın veya Farklı Renkte Yazılı) (%)	Hayır (Kalın veya Farklı Renkte Yazılı Değil) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	11 (3.3%)	320 (96.7%)	100.0%
Tengrinews.kz	571 (57.6%)	421 (42.4%)	100.0%
Vlast.kz	0 (0.0%)	334 (100.0%)	100.0%
Inbusiness.kz	20 (2.6%)	735 (97.4%)	100.0%
Toplam	602 (25.0%)	1810 (75.0%)	100.0%

Gazetelerde önemli kelimelerin kalın veya farklı renkte yazılmasına ilişkin yapılan analizde, Tengrinews.kz gazetesi, kalın veya farklı renkte yazılı kelimelere en fazla yer veren gazete olup, %57.6 oranında kalın yazılı kelimeler kullanmaktadır. Bu durum, gazetenin önemli bilgileri vurgulayarak okuyucunun dikkatini çekmeye yönelik bir strateji izlediğini göstermektedir. Inbusiness.kz gazetesi ise %2.6 oranında kalın yazılı kelimeler kullanmakta olup, bu kullanım oranı Tengrinews.kz'e kıyasla oldukça düşüktür. Azattyq.org gazetesi ise bu oranı oldukça düşük bir seviyede tutarak, yalnızca %3.3 oranında kalın yazılı kelimelere yer vermektedir. Vlast.kz gazetesi, kalın yazılı kelimelere hiç yer vermemektedir (%0). Bu durum, gazetenin düz ve sade bir metin yapısını tercih ettiğini ve vurgulama tekniği olarak görsel efektlerden kaçındığını göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Tengrinews.kz gazetesi önemli bilgileri vurgulamak için kalın veya farklı renkte yazılı kelimeleri yoğun bir şekilde kullanırken, Inbusiness.kz ve Azattyq.org gazeteleri bu tekniği daha sınırlı bir şekilde kullanmaktadır. Vlast.kz ise tamamen sade ve vurgusuz bir dil benimseyerek bu tür görsel vurgulamalara hiç yer vermemektedir.

Tablo 28: Diğer Haberlere Bağlantı Kurulması

Gazetelerin Adı	Evet (Bağlantı Kurulmuş) (%)	Hayır (Bağlantı Kurulmamış) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	266 (80.4%)	65 (19.6%)	100.0%
Tengrinews.kz	555 (55.9%)	437 (44.1%)	100.0%
Vlast.kz	68 (20.4%)	266 (79.6%)	100.0%
Inbusiness.kz	66 (8.7%)	689 (91.3%)	100.0%
Toplam	955 (39.6%)	1457 (60.4%)	100.0%

Azattyq.org gazetesi, diğer haberlere bağlantı kurma konusunda en yüksek oranı sergileyerek, %80.4 oranında bağlantı kurmaktadır. Bu durum, gazetenin haber içeriklerini zenginleştirmek ve okuyuculara daha fazla bilgi sunmak amacıyla bağlantı kullanımını yoğun bir şekilde tercih ettiğini göstermektedir.

Tengrinews.kz gazetesi ise %55.9 oranında bağlantı kurarak bağlantı kullanımı konusunda oldukça aktif bir yaklaşım sergilemekte, ancak içeriklerinin %44.1'inde bağlantı bulundurmamaktadır. Bu oran, bağlantı kullanımı açısından dengeli bir tutum izlediğine işaret etmektedir.

Vlast.kz gazetesi, diğer haberlere bağlantı kurma konusunda %20.4 oranında içerik üretmekte olup, bu oran diğer gazetelere kıyasla oldukça düşüktür. Gazetenin %79.6 oranında bağlantı kurmaması, içeriklerinde diğer haberlere atıf yapma veya ek bilgi sunma eğiliminin zayıf olduğunu göstermektedir.

Inbusiness.kz gazetesi ise %8.7 oranında bağlantı kurmakta olup, bu oran diğer gazeteler arasında en düşük seviyededir. Bu durum, gazetenin içeriklerinde bağlantı kullanımını oldukça sınırlı tuttuğunu ve daha bağımsız haber formatını tercih ettiğini göstermektedir.

3.4.2.4. Medya ve Toplum İlişkisi

Tablo 29: Toplum ve Topluluklara Olan Öneriler

Gazetelerin Adı	Evet (Öneri Sunulmuş) (%)	Hayır (Öneri Sunulmamış) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	9 (2.7%)	322 (97.3%)	100.0%
Tengrinews.kz	14 (1.4%)	977 (98.6%)	100.0%
Vlast.kz	9 (2.7%)	325 (97.3%)	100.0%
Inbusiness.kz	25 (3.3%)	730 (96.7%)	100.0%
Toplam	57 (2.4%)	2354 (97.6%)	100.0%

Gazetelerde toplum ve topluluklara yönelik öneri sunulma oranı incelendiğinde, Azattyq.org, Tengrinews.kz, Vlast.kz ve Inbusiness.kz gazetelerinin büyük çoğunluğunun toplum ve topluluklara yönelik herhangi bir öneri sunmadığı gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda, Inbusiness.kz gazetesi, %3.3 oranıyla toplum ve topluluklara öneri sunma konusunda en yüksek orana sahip gazete olarak öne çıkmaktadır. Diğer gazeteler ise bu konuda oldukça düşük oranlar sergilemekte ve genellikle öneri sunmaktan kaçınmaktadır. Bu durum, Inbusiness.kz'in toplumsal sorumluluk ve okuyucuya yol gösterme konusunda diğer gazetelere kıyasla daha fazla inisiyatif aldığını göstermektedir. Buna karşılık, Azattyq.org, Tengrinews.kz ve Vlast.kz gazeteleri, içeriklerinde topluma yönelik önerilere yer vermemeyi tercih ederek daha haber odaklı ve tarafsız bir yayın anlayışı benimsemektedir.

3.4.2.5. Uluslararası Tepkiler ve Dış Politika Yansımaları

Tablo 30: Uluslararası Tepkilere Yer Verilmesi

Gazetelerin Adı	Evet (Uluslararası Tepki Var) (%)	Hayır (Uluslararası Tepki Yok) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	57 (17.2%)	274 (82.8%)	100.0%
Tengrinews.kz	18 (1.8%)	974 (98.2%)	100.0%
Vlast.kz	6 (1.8%)	328 (98.2%)	100.0%
Inbusiness.kz	20 (2.6%)	735 (97.4%)	100.0%
Toplam	101 (4.2%)	2311 (95.8%)	100.0%

Gazetelerde uluslararası tepkilere yer verilme oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi %17.2 oranıyla uluslararası tepkilere en fazla yer veren gazete olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, gazetenin küresel gelişmelere ve uluslararası yansımalarına daha fazla önem verdiğini ve haberlerini bu perspektiften zenginleştirdiğini göstermektedir. Diğer yandan, Tengrinews.kz, Vlast.kz ve Inbusiness.kz gibi gazeteler, uluslararası tepkilere yer verme konusunda oldukça düşük oranlar sergilemektedir. Bu oranlar sırasıyla %1.8, %1.8 ve %2.6 olarak kaydedilmiştir. Bu durum, söz konusu gazetelerin daha çok yerel veya ulusal perspektife odaklandığını ve küresel boyutta gelişmelere daha az yer verdiğini göstermektedir.

Tablo 31: Gazetelerde BDT Ülkelerinin Tepkilerine Yer Verilmesi

Gazetelerin Adı	Evet (BDT Tepkileri Verilmiş) (%)	Hayır (BDT Tepkileri Verilmemiş) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	27 (8.2%)	304 (91.8%)	100.0%
Tengrinews.kz	12 (1.2%)	980 (98.8%)	100.0%

Vlast.kz	3 (0.9%)	331 (99.1%)	100.0%
Inbusiness.kz	25 (3.3%)	730 (96.7%)	100.0%
Toplam	67 (2.8%)	2345 (97.2%)	100.0%

Gazetelerde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) tepkilerine yer verilme oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi %8.2 oranıyla BDT tepkilerine en fazla yer veren gazete olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, gazetenin BDT ülkelerinden gelen tepkilere haberlerinde daha fazla vurgu yaptığını ve bölgesel bağlamda gelişmeleri takip ettiğini göstermektedir. Inbusiness.kz gazetesi ise %3.3 oranında BDT tepkilerine yer vererek bu konuda orta düzeyde bir yaklaşım sergilemektedir. Bu, gazetenin bölgesel dinamikleri tamamen göz ardı etmeden, belirli bir ölçüde yansıttığını göstermektedir. Öte yandan, Tengrinews.kz ve Vlast.kz gibi gazeteler BDT tepkilerine oldukça düşük oranlarda yer vermektedir. Bu oranlar sırasıyla %1.2 ve %0.9 olarak kaydedilmiştir. Bu durum, söz konusu gazetelerin BDT bağlamındaki tepkileri haberleştirme konusunda daha sınırlı bir yaklaşım sergilediğine işaret etmektedir.

Tablo 32: Avrupa, Amerika ve Diğer Ülkelerin Tepkilerine Yer Verilmesi

Gazetelerin Adı	Evet (Tepki Verilmiş) (%)	Hayır (Tepki Verilmemiş) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	18 (5.4%)	313 (94.6%)	100.0%
Tengrinews.kz	1 (0.1%)	991 (99.9%)	100.0%
Vlast.kz	0 (0.0%)	334 (100.0%)	100.0%
Inbusiness.kz	3 (0.4%)	752 (99.6%)	100.0%
Toplam	22 (0.9%)	2390 (99.1%)	100.0%

Gazetelerde Avrupa, Amerika ve diğer ülkelerin tepkilerine yer verilme oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi %5.4 oranıyla bu tepkilere en fazla yer veren gazete olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, gazetenin uluslararası perspektifi ve küresel gelişmelere olan duyarlılığını yansıtmaktadır. Diğer yandan, Tengrinews.kz gazetesi, Avrupa, Amerika ve diğer ülkelerin tepkilerine yalnızca %0.1 oranında yer vererek bu konuda oldukça sınırlı bir yaklaşım sergilemektedir. Vlast.kz gazetesi ise bu tür

tepkilere hiç yer vermemektedir (%0.0). Inbusiness.kz gazetesi de %0.4 oranında yer vererek, oldukça düşük bir düzeyde küresel tepkileri yansıtmaktadır.

Bu veriler, Azattyq.org gazetesinin küresel bağlamı daha fazla dikkate alarak uluslararası tepkilere yer verdiğini, diğer gazetelerin ise bu tür tepkileri büyük ölçüde göz ardı ettiğini göstermektedir. Özellikle Vlast.kz ve Tengrinews.kz gazeteleri, Avrupa, Amerika ve diğer ülkelerin tepkilerine neredeyse hiç yer vermemekte olup, daha çok yerel ve ulusal odaklı bir yaklaşım sergilemektedir.

3.4.2.6. Demokrasi, İnsan Hakları ve Basın Özgürlüğü

Tablo 33: İnsan Haklarına Yer Verilmesi

Gazetelerin Adı	Evet (İnsan Haklarına Yer Verilmiş) (%)	Hayır (İnsan Haklarına Yer Verilmemiş) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	79 (23.9%)	252 (76.1%)	100.0%
Tengrinews.kz	7 (0.7%)	984 (99.3%)	100.0%
Vlast.kz	6 (1.8%)	328 (98.2%)	100.0%
Inbusiness.kz	5 (0.7%)	750 (99.3%)	100.0%
Toplam	97 (4.0%)	2314 (96.0%)	100.0%

Gazetelerde insan haklarına yer verilme oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi, insan haklarına yer verme konusunda en yüksek orana sahip olup, içeriklerinin %23.9’unda bu konuyu ele almaktadır. Bu durum, gazetenin insan hakları meselelerine daha fazla vurgu yaparak toplumsal hassasiyetleri ön planda tutma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, Tengrinews.kz, Vlast.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri, insan haklarına yer verme konusunda oldukça düşük oranlar sergilemektedir. Tengrinews.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri sırasıyla %0.7 oranında insan hakları konulu içerik üretirken, Vlast.kz gazetesi ise %1.8 oranında bu tür içerik sunmaktadır. Bu düşük oranlar, söz konusu gazetelerin insan hakları konularını haber içeriklerine sınırlı ölçüde yansıttığını göstermektedir.

Yapılan Ki-kare testi sonuçlarına göre, p-değeri ($p < 0.001$) elde edilmiştir. Bu sonuç, gazeteler arasında insan haklarına yer verilmesi konusunda istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğunu ve bu farkların tesadüfi olmadığını göstermektedir.

Ayrıca, Pearson Ki-kare Değeri (392.162), Likelihood Ratio (246.032) ve Linear-by-Linear Association (145.204) sonuçları da bu farkların anlamlı olduğunu doğrulamaktadır. Bu istatistiksel bulgular, gazeteler arasındaki insan hakları konulu haber yayınlama eğilimlerinin önemli ölçüde farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Azattyq.org gazetesinin insan hakları konularını haber içeriklerinde daha fazla ele aldığı, diğer gazetelerin ise bu konuları daha az önemseydiği veya sınırlı düzeyde ele aldığı görülmektedir. Bu durum, gazetelerin yayın politikaları ve haber perspektiflerindeki çeşitliliği yansıtmaktadır.

Tablo 34: Gazetelerde Demokrasiye Yer Verilmesi

Gazetelerin Adı	Evet (Demokrasiye Yer Verilmiş) (%)	Hayır (Demokrasiye Yer Verilmemiş) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	11 (3.3%)	320 (96.7%)	100.0%
Tengrinews.kz	0 (0.0%)	992 (100.0%)	100.0%
Vlast.kz	0 (0.0%)	334 (100.0%)	100.0%
Inbusiness.kz	0 (0.0%)	755 (100.0%)	100.0%
Toplam	11 (0.5%)	2401 (99.5%)	100.0%

Gazetelerde demokrasiye yer verilme oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi, demokrasi konusuna en fazla yer veren gazete olarak öne çıkmakta olup, içeriklerinin %3.3'ünde demokrasi konusunu işlemektedir. Bu durum, gazetenin demokratik değerlere yönelik bir yayın politikası izlediğini ve bu konuları haber gündemine taşıma konusunda daha aktif olduğunu göstermektedir. Öte yandan, Tengrinews.kz, Vlast.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri, demokrasiye yer verme konusunda %0 oranında içerik üretmişlerdir. Bu durum, söz konusu gazetelerin demokrasi konusunu haberlerinde ele alma eğiliminde olmadığını ve bu temaya yönelik yayın politikalarının sınırlı kaldığını göstermektedir.

Yapılan Ki-kare testi sonuçlarına göre, gazetelerde demokrasiye yer verilmesi ile gazetelerin adları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, gazetelerin yayın politikalarının demokrasi konusunu ele alış biçiminde belirgin farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Azattyq.org gazetesinin demokrasi konusunu haberlerinde daha fazla vurguladığı, diğer gazetelerin ise bu konuyu tamamen göz ardı ettiği görülmektedir. Bu farklılık, gazetelerin haber sunma yaklaşımındaki perspektif farklarını ve demokratik değerlere bakış açısını yansıtmaktadır.

3.4.2.7. Medya Üzerinde Baskılar ve Sansür

Tablo 35: Gazetelerde Yabancı Medyanın Çalışmalarına Yer Verilmesi

Gazetelerin Adı	Evet (%)	Hayır (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	12 (3.6%)	319 (96.4%)	100.0%
Tengrinews.kz	0 (0.0%)	992 (100.0%)	100.0%
Vlast.kz	1 (0.3%)	333 (99.7%)	100.0%
Inbusiness.kz	2 (0.3%)	753 (99.7%)	100.0%
Toplam	15 (0.6%)	2397 (99.4%)	100.0%

Gazetelerde yabancı medyanın çalışmalarına yer verilme oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi, bu konuda en yüksek orana sahip olup, içeriklerinin %3.6'sında yabancı medya çalışmalarına yer vermektedir. Bu durum, gazetenin uluslararası perspektifi daha geniş tutarak küresel medya çalışmalarına dikkat çekme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Tengrinews.kz, Vlast.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri, yabancı medya çalışmalarına yer verme konusunda oldukça düşük oranlar sergilemektedir. Bu oranlar sırasıyla %0.0, %0.3 ve %0.3 olarak kaydedilmiştir. Bu düşük oranlar, söz konusu gazetelerin daha çok yerel ve ulusal haberlere odaklandığını ve yabancı medya kaynaklarını içeriklerine entegre etme konusunda sınırlı bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir.

Yapılan Ki-kare testi sonuçlarına göre, p-değeri ($p < 0.001$) elde edilmiştir. Bu sonuç, gazeteler arasında yabancı medyanın çalışmalarına yer verilmesi konusunda istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğunu ve bu farkların tesadüfi olmadığını göstermektedir. Azattyq.org'un uluslararası medya perspektifine daha fazla önem verdiğini, diğer gazetelerin ise daha yerel ve ulusal odaklı bir yayın politikası izlediğini göstermektedir. Bu farklılık, gazetelerin içerik üretim stratejilerindeki çeşitliliği ve küresel habercilik anlayışını yansıtmakta olup, yayın politikalarındaki belirgin farklılıklara işaret etmektedir.

Tablo 36: Gazetecilerin Tutuklanmasıyla İlgili Haberler

Gazetelerin Adı	Evet (Gazetecilerin Tutuklanması Hakkında Haber Var) (%)	Hayır (Gazetecilerin Tutuklanması Hakkında Haber Yok) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	17 (5.1%)	314 (94.9%)	100.0%
Tengrinews.kz	0 (0.0%)	992 (100.0%)	100.0%
Vlast.kz	10 (3.0%)	324 (97.0%)	100.0%
Inbusiness.kz	7 (0.9%)	748 (99.1%)	100.0%
Toplam	34 (1.4%)	2378 (98.6%)	100.0%

Gazetecilerin tutuklanmasıyla ilgili haber üretme oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi %5.1 oranında bu konuda içerik üretmiş olup, gazetecilerin tutuklanmasıyla ilgili haber yapma konusunda en yüksek orana sahiptir. Bu durum, Azattyq.org'un gazetecilik özgürlüğüne ve basın haklarına daha fazla önem verdiğini ve bu konuyu haber gündeminde daha fazla işlediğini göstermektedir. Tengrinews.kz gazetesi, gazetecilerin tutuklanmasıyla ilgili haber yapma oranı %0.0 olarak kaydedilmiş olup, bu konuda hiç haber üretmemektedir. Bu durum, gazetenin gazetecilik hakları konusunu haber gündemine almaktan kaçındığını veya bu konuyu görmezden geldiğini düşündürmektedir.

Vlast.kz gazetesi ise %3.0 oranında gazetecilerin tutuklanması konusunu ele alırken, Inbusiness.kz gazetesi %0.9 oranında bu tür içerik üretmiştir. Bu oranlar, her iki gazetenin de gazetecilik hakları konusunu sınırlı ölçüde işlediğini ve haberlerinde bu konuyu ele alma eğiliminin düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 37: Gazetelerde Sansür Hakkında Konuşulması

Gazetelerin Adı	Evet (Sansür Hakkında Konuşulmuş) (%)	Hayır (Sansür Hakkında Konuşulmamış) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	38 (11.5%)	293 (88.5%)	100.0%
Tengrinews.kz	3 (0.3%)	989 (99.7%)	100.0%
Vlast.kz	17 (5.1%)	317 (94.9%)	100.0%
Inbusiness.kz	9 (1.2%)	746 (98.8%)	100.0%
Toplam	67 (2.8%)	2345 (97.2%)	100.0%

Gazetelerde sansür hakkında konuşulma oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi, sansür konusuna en fazla yer veren gazete olarak öne çıkmakta olup, içeriklerinin %11.5'inde sansürle ilgili tartışmalara yer vermektedir. Bu durum, gazetenin sansürle ilgili toplumsal ve politik meselelere dikkat çekme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Tengrinews.kz gazetesi, sansür hakkında konuşma konusunda çok düşük bir orana sahiptir (%0.3). Bu oran, gazetenin sansür konusunu haber gündemine almaktan büyük ölçüde kaçındığını göstermektedir. Vlast.kz gazetesi, sansür hakkında %5.1 oranında içerik üreterek, konuya orta düzeyde bir ilgi göstermektedir. Inbusiness.kz gazetesi ise %1.2 oranında sansür hakkında konuşmuş olup, bu konuda sınırlı bir yaklaşım sergilemektedir.

Tablo 38: Gazetelerde Sansür Türleri

Sansür Türü	Azattyq.org	Tengrinews.kz	Vlast.kz	Inbusiness.kz	Toplam
Cevapsız	292 (88.2%)	991 (99.9%)	316 (94.6%)	746 (98.8%)	2345 (97.2%)
İnternet Engelleme	15 (4.5%)	1 (0.1%)	6 (1.8%)	3 (0.4%)	25 (1.0%)
Medyayı Kapatma/Engelleme	11 (3.3%)	0 (0.0%)	2 (0.6%)	0 (0.0%)	13 (0.5%)
Bağımsız Gazetecilerin Çalışma Engelleri	10 (3.0%)	0 (0.0%)	10 (3.0%)	6 (0.8%)	26 (1.1%)
Yayın Politikasına Yetkililerin Müdahalesi	3 (0.9%)	0 (0.0%)	0 (0.0%)	0 (0.0%)	3 (0.1%)

Gazetelerde sansür türlerine yer verilme oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi, internet engelleme ve medyayı kapama/engelleme gibi sansür biçimlerine diğer gazetelere kıyasla daha fazla yer veren gazete olarak öne çıkmaktadır. Ancak buna rağmen, içeriklerinin %88.2'si sansür türlerine ilişkin bilgi içermemekte ve bu oran cevapsız içerik olarak kaydedilmektedir. Bu durum, gazetenin sansürle ilgili tartışmalara yer verse de, sansür biçimlerini detaylandırma konusunda sınırlı kaldığını göstermektedir. Tengrinews.kz gazetesi ise sansür türlerine neredeyse hiç yer vermemekte olup, içeriklerinin %99.9'u cevapsız olarak kaydedilmiştir. Bu durum, gazetenin sansür konusunu haberleştirme eğiliminden büyük ölçüde kaçındığını

göstermektedir. Vlast.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri de sansür türlerine daha sınırlı bir yer vererek sırasıyla %94.6 ve %98.8 oranında cevapsız içerik üretmişlerdir. Bu da, bu gazetelerin sansür biçimleriyle ilgili tartışmalara neredeyse hiç yer vermediği anlamına gelmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde:

- Azattyq.org gazetesi, sansür türlerine diğer gazetelere göre daha fazla yer vermekle birlikte, içeriklerinin büyük çoğunluğunda sansür türlerine dair bilgi bulunmamaktadır.
- Tengrinews.kz gazetesi, sansür türlerine neredeyse hiç yer vermemekte ve bu konuda yayın yapmaktan kaçınmaktadır.
- Vlast.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri de sansür biçimlerine ilişkin içerik üretmekte oldukça sınırlı bir yaklaşım sergilemektedir.

Bu durum, gazetelerin sansür konusunu ele alış biçimlerinde belirgin farklılıklar olduğunu göstermektedir. Azattyq.org gazetesi sansür konusunu belirli ölçüde tartışmaya açarken, diğer gazetelerin bu konuda oldukça temkinli veya çekimser davrandığı gözlemlenmektedir.

3.4.2.8. Haberlerde Dış Güçlerin Rolü

Tablo 39: Gazetelerde Dış Güçlerle İlgili Tartışmalar

Gazetelerin Adı	Evet (Dış Güçlerle İlgili Tartışma Var) (%)	Hayır (Dış Güçlerle İlgili Tartışma Yok) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	25 (7.6%)	306 (92.4%)	100.0%
Tengrinews.kz	15 (1.5%)	977 (98.5%)	100.0%
Vlast.kz	5 (1.5%)	329 (98.5%)	100.0%
Inbusiness.kz	4 (0.5%)	751 (99.5%)	100.0%
Toplam	49 (2.0%)	2363 (98.0%)	100.0%

Gazetelerde dış güçlerle ilgili tartışmalara yer verilme oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi, bu konuda en yüksek orana sahip olup, içeriklerinin %7.6'sında dış güçlerle ilgili tartışmalara yer vermektedir. Bu durum, gazetenin küresel ve

uluslararası politik bağlamda daha fazla analiz ve tartışma yapmaya eğilimli olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan, Tengrinews.kz, Vlast.kz ve Inbusiness.kz gibi gazeteler dış güçlerle ilgili tartışmalara oldukça düşük oranlarda yer vermektedir:

- Tengrinews.kz: %1.5
- Vlast.kz: %1.5
- Inbusiness.kz: %0.5

Bu oranlar, söz konusu gazetelerin dış güçlerle ilgili tartışmaları ele alma konusunda daha çekimser veya sınırlı bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir.

Bu farklılıklar, gazetelerin yayın politikaları ve dış politika konularını ele alış biçimlerindeki belirgin farkları yansıtmaktadır. Azattyq.org'un daha fazla uluslararası tartışmalara yer verirken, diğer gazetelerin daha çok iç gündem ve yerel haberlere odaklandığı gözlemlenmektedir.

Tablo 40: Kazakistan Dışındaki Ülkeler ve Toplamların Tartışılması

Gazetelerin Adı	Evet (Kazakistan Dışındaki Ülkeler ve Toplamlar Geçiyor) (%)	Hayır (Kazakistan Dışındaki Ülkeler ve Toplamlar Geçmiyor) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	57 (17.2%)	274 (82.8%)	100.0%
Tengrinews.kz	32 (3.2%)	960 (96.8%)	100.0%
Vlast.kz	12 (3.6%)	322 (96.4%)	100.0%
Inbusiness.kz	64 (8.5%)	691 (91.5%)	100.0%
Toplam	165 (6.8%)	2247 (93.2%)	100.0%

Gazetelerde Kazakistan dışındaki ülkeler ve toplumlara yer verilme oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi bu konuda en yüksek orana sahip olup, içeriklerinin %17.2'sinde Kazakistan dışındaki ülke ve toplumlara ilişkin haberlere yer vermektedir. Bu durum, gazetenin küresel bakış açısına daha fazla önem verdiğini ve uluslararası haberlere geniş yer ayırdığını göstermektedir.

Tengrinews.kz, Vlast.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri, Kazakistan dışındaki ülke ve toplumlara oldukça düşük oranlarda yer vermektedir:

- Tengrinews.kz: %3.2
- Vlast.kz: %3.6
- Inbusiness.kz: %8.5

Bu oranlar, söz konusu gazetelerin haber içeriklerinde uluslararası gelişmelere ve yabancı toplumlara sınırlı düzeyde yer verdiğini göstermektedir. Özellikle Inbusiness.kz gazetesi %8.5 oranıyla diğer iki gazeteye göre daha fazla yer verse de, Azattyq.org ile kıyaslandığında oldukça düşük kalmaktadır.

3.4.2.9. Toplumsal ve Kültürel Kimlik Vurguları

Tablo 41: Gazetelerde Farklı Topluluklarla Bağlantı

Gazetelerin Adı	Evet (Farklı Topluluklarla Bağlantı Var) (%)	Hayır (Farklı Topluluklarla Bağlantı Yok) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	71 (21.5%)	260 (78.5%)	100.0%
Tengrinews.kz	8 (0.8%)	984 (99.2%)	100.0%
Vlast.kz	4 (1.2%)	330 (98.8%)	100.0%
Inbusiness.kz	29 (3.8%)	726 (96.2%)	100.0%
Toplam	112 (4.6%)	2300 (95.4%)	100.0%

Gazetelerde farklı topluluklarla bağlantı kurma oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi bu konuda en yüksek orana sahip olup, içeriklerinin %21.5'inde farklı topluluklarla bağlantı kurmuştur. Bu durum, gazetenin toplumsal çeşitliliğe ve farklı gruplarla iletişime önem verdiğini göstermektedir. Tengrinews.kz (%0.8), ve Vlast.kz (%1.2) gazeteleri, farklı topluluklarla bağlantı kurma konusunda oldukça düşük oranlar sergilemektedir. Inbusiness.kz gazetesi, %3.8 oranıyla diğer iki gazeteye kıyasla biraz daha fazla yer vermekte ancak yine de sınırlı kalmaktadır.

3.4.2.10. Gazetelerde Diğer Ülkelerdeki Durumlar ve Vatandaşlar

Tablo 42: Diğer Ülkelerdeki Durumlar ve Vatandaşlar

Gazetelerin Adı	Evet (Diğer Ülkelerdeki Durumlar ve Vatandaşlar Hakkında Konuşulmuş) (%)	Hayır (Diğer Ülkelerdeki Durumlar ve Vatandaşlar Hakkında Konuşulmamış) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	16 (4.8%)	315 (95.2%)	100.0%
Tengrinews.kz	0 (0.0%)	992 (100.0%)	100.0%
Vlast.kz	2 (0.6%)	332 (99.4%)	100.0%
Inbusiness.kz	15 (2.0%)	740 (98.0%)	100.0%
Toplam	33 (1.4%)	2379 (98.6%)	100.0%

Gazetelerde diğer ülkelerdeki durumlar ve vatandaşlarla ilgili içerik üretme oranı incelendiğinde, Azattyq.org gazetesi %4.8 oranıyla bu konuda en fazla içerik üreten gazete olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, gazetenin küresel gelişmeleri ve yabancı toplumların durumlarını daha fazla gündeme taşıdığını göstermektedir. Tengrinews.kz gazetesi, diğer ülkelerdeki durumlar ve vatandaşlar hakkında içerik üretme konusunda %0.0 oranında kalmış olup, bu konuyu haber gündemine hiç almamaktadır. Bu durum, gazetenin uluslararası gelişmelere yönelik ilgisinin oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Vlast.kz gazetesi, %0.6 oranında diğer ülkelerdeki durumlara ve vatandaşlara yer vererek bu konuda oldukça düşük bir içerik üretimi yapmaktadır. Bu oran, gazetenin yerel ve ulusal haberlere daha fazla ağırlık verdiğini göstermektedir. Inbusiness.kz gazetesi ise %2.0 oranında içerik üreterek diğer gazetelere göre biraz daha fazla yer vermiştir. Ancak bu oran da uluslararası konuları ele alma açısından yeterince güçlü bir vurgu yapmadığını göstermektedir. Haberlerin olağanüstü hal durumu ile içeriye odaklandığı gözlenmektedir.

3.4.2.11. Haberlerin Tonu İle Olayların Zamanı Arasındaki İlişki

Kazakistan'da yayımlanan dört önemli çevrimiçi gazete (Azattyq.org, Inbusiness.kz, Vlast.kz ve Tengrinews.kz) üzerinden yapılan analizde, haber tonlarının (olumlu, olumsuz, tarafsız) olayların farklı zaman dilimlerine (öncesi, sırası ve sonrası) göre nasıl değişiklik gösterdiği incelenmiştir. Bu analiz, medya kuruluşlarının

olayları ele alma biçimlerini ve editoryal politikalarını değerlendirmek için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Ki-kare testi sonuçları, her bir gazetenin olaylara yaklaşımındaki farklılıkları ve belirgin eğilimleri ortaya koymuştur.

Tablo 43: Azattyq.org Haberlerin Tonu ile Olayların Zamanı Arasındaki İlişki

Haber Tarihi	Olumlu (%)	Olumsuz (%)	Tarafsız (%)
15.12.2021-01.01.2022	3.5	37.9	58.6
02.01.2022-09.01.2022	8.5	35.2	56.3
10.01.2022-05.02.2022	12.4	28.7	58.9
Toplam	10.0	31.7	58.3

Azattyq.org gazetesinde yayınlanan haberlere yapılan Ki-kare testi sonuçlarına göre ($\chi^2 = 5.427$, $p = 0.246$), haberlerin tonu ile olayların zamanı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu durum, Azattyq.org'un haber tonlarını zamanın etkisinden bağımsız olarak belirlediğini göstermektedir. Ancak, haberlerde olumsuz tonun %31.7 ile dikkat çekici bir oran oluşturması, gazetenin olaylara eleştirel bir yaklaşım sergilediğini ortaya koymaktadır. Tarafsız tonun %58.3 ile baskın olması, gazetenin analitik ve dengeli bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

Tablo 44: Inbusiness.kz Haberlerin Tonu ile Olayların Zamanı Arasındaki İlişki

Haber Tarihi	Olumlu (%)	Olumsuz (%)	Tarafsız (%)
15.12.2021-01.01.2022	1.3	2.5	96.3
02.01.2022-09.01.2022	0.8	7.1	92.1
10.01.2022-05.02.2022	0.4	7.3	92.3
Toplam	0.5	6.8	92.7

Inbusiness.kz'de yapılan analizde de haber tonları ile olayların zamanı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($\chi^2 = 3.750$, $p = 0.441$). Gazetenin haberlerinin %92.7'si tarafsız, %6.8'i olumsuz ve %0.5'i olumlu bir tonla yayımlanmıştır. Bu sonuçlar, Inbusiness.kz'in olaylara duygusal etkiden uzak bir şekilde yaklaştığını ve iş dünyasına odaklanan bir tarafsızlık politikası benimsediğini göstermektedir. Olayların hangi zaman diliminde gerçekleştiği, gazetenin haber tonlarını etkilememiştir. Bu

durum, gazetenin iş dünyası ve ekonomi odaklı içerikleriyle olayları istikrarlı bir şekilde ele aldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 45: Vlast.kz Haberlerin Tonu ile Olayların Zamanı Arasındaki İlişki

Haber Tarihi	Olumsuz (%)	Tarafsız (%)
15.12.2021-01.01.2022	6.2	93.8
02.01.2022-09.01.2022	15.4	84.6
10.01.2022-05.02.2022	5.8	94.2
Toplam	8.1	91.9

Vlast.kz’de haberlerin tonları ile olayların zamanı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($\chi^2 = 7.308$, $p = 0.026$). Haberlerin %91.9’u tarafsız, %8.1’i olumsuz bir ton taşımaktadır. Özellikle olaylar sırasında olumsuz tonun arttığı (%15.4) dikkat çekmektedir. Bu bulgular, Vlast.kz’in olayların zaman dilimine bağlı olarak tonlama stratejisini değiştirdiğini ve olaylar sırasında eleştirel bir tutum sergilediğini göstermektedir. Ancak tarafsız tonun baskın olması, gazetenin genel yayın politikasında dengeli bir yaklaşımı sürdürdüğüne işaret etmektedir.

Tablo 46: Tengrinews.kz Haberlerin Tonu ile Olayların Zamanı Arasındaki İlişki

Haber Tarihi	Olumlu (%)	Olumsuz (%)	Tarafsız (%)
15.12.2021-01.01.2022	0.4	5.4	94.2
02.01.2022-09.01.2022	0.5	12.3	87.3
10.01.2022-05.02.2022	0.0	13.0	87.0
Toplam	0.2	11.	88.8

Tengrinews.kz’de yapılan analizde, haber tonları ile olayların zamanı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($\chi^2 = 12.708$, $p = 0.013$). Haberlerin %88.8’i tarafsız, %11’i olumsuz ve %0.2’si olumlu bir ton taşımaktadır. Olaylar sırasında olumsuz tonun artması (%12.3), gazetenin olayların kritik dönemlerinde daha eleştirel bir çerçeve benimsediğini göstermektedir. Genel olarak tarafsız tonun baskın olması (%88.8), gazetenin duygusal etkilerden uzak bir yayın politikasını sürdürdüğünü ve olayları daha geniş bir bağlamda ele aldığını işaret etmektedir.

Yapılan analiz, medya kuruluşlarının olayların farklı zaman dilimlerinde haber tonları açısından farklı yaklaşımlar sergilediğini ortaya koymuştur:

- Azattyq.org ve Inbusiness.kz’de zamanın haber tonlarına etkisi bulunmamışken, Vlast.kz ve Tengrinews.kz’de zamanla birlikte haber tonlarında anlamlı değişiklikler gözlemlenmiştir.
- Azattyq.org, eleştirel bir tutumla olumsuz ton oranını (%31.7) yüksek tutarken, Inbusiness.kz tarafsız tonun (%92.7) hakim olduğu bir yayın politikası benimsemiştir. Vlast.kz ve Tengrinews.kz ise tarafsız tonun baskın olduğu bir çerçevede, olaylar sırasında eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir.
- Azattyq.org ve Vlast.kz, olaylara eleştirel bir çerçevede yaklaşırken; Inbusiness.kz ve Tengrinews.kz daha tarafsız bir dil tercih etmiştir.

Böylece çalışmamızın ana sorularından birine cevap vermiş olduk. Olağanüstü durumlar ve toplumsal hareketler sırasında gazete yayın politikalarında belirgin bir değişiklik gözlemlenmiştir. Olayların başlangıcında, gazetelerde olumsuz haber tonu artarken, olaylar sonrası tekrar dengeli bir tarafsızlık eğilimi gözlenmiştir. Bu durum, medya kuruluşlarının kriz dönemlerinde daha duygusal bir yaklaşım sergileyebileceğini ve olayları farklı bir çerçevede ele alma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Kriz anlarında, özellikle protestolar ve toplumsal hareketlerle ilgili habercilikte, daha sert ve eleştirel bir dil kullanılması; medya organlarının olayları, toplumsal düzen ve güvenlik perspektifinden değerlendirme biçimlerini etkileyebilmektedir. Ancak olayların etkileri azaldıkça, haberlerin daha tarafsız ve analitik bir şekilde sunulmaya başlandığı gözlemlenmiştir. Bu da medya organlarının durumu dengeleme ve daha sakin bir yaklaşım benimseme eğiliminde olduklarını göstermektedir.

3.4.2.12. Ocak Olayları’nın Öncesi, Sırası ve Sonrasında Odaklandığı Temalar

Kazakistan’daki Ocak Olayları öncesi, sırası ve sonrasında çevrimiçi gazetelerin haber içeriklerinin nasıl değiştiği, yapılan ki-kare analizleri temelinde incelenmiştir. Medyanın olayları nasıl yansıttığını anlamak amacıyla haber başlıkları

politika, ekonomi, güvenlik, protestolar ve toplumsal sorunlar bağlamında kategorize edilmiştir.

Tablo 47: Ocak Olayları'nın Öncesi, Sırası ve Sonrasında Odaklandığı İçerikler

Haber İçeriği	15.12.2021- 01.01.2022	02.01.2022- 09.01.2022	10.01.2022- 05.02.2022	Toplam
Ocak Olaylarına İlgili Siyasi Haberler	0	68	136	204
Ocak Olaylarına İlgili Ekonomi Haberleri	0	37	79	116
Ocak Olaylarına İlgili Sosyal Haberler	0	92	214	306
Protestolar	20	40	21	81
Güvenlik ve Güç Kullanımı	8	43	131	182
Kriminal ve Şiddet Olayları	0	40	69	109
Medya ve İfade Özgürlüğü	1	17	30	47
Devlet ve Otoriter Güçler	0	9	7	15
Terörle Mücadele ve Ulusal Güvenlik	0	17	34	50
Olağanüstü Durumlar	0	36	31	67
Gösterici Talepleri	2	5	39	46
Olaylar ve Sosyal Sorunlar	176	39	162	377
Politika	76	27	274	377
Ekonomi	77	13	202	292
Hukuk ve Adalet	52	5	83	140
Toplam	412	488	1512	2412

Analiz, Haber İçeriği ve Haber Tarihi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Chi-Kare testi sonuçları, Pearson Chi-Kare değerinin 796.171, Likelihood Ratio değerinin ise 900.854 olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar, haber içeriklerinin belirli tarihlerde daha fazla yer bulduğunu ve bu ilişkinin tesadüfi

olmadığını ortaya koymaktadır. Testin p değeri (< 0.001), bu ilişkiyi istatistiksel olarak anlamlı kılmaktadır.

Ocak Olaylarına İlgili Haberler özellikle 10.01.2022-05.02.2022 dönemiyle yoğunlaşmıştır. Bu dönemde, siyasi, ekonomik ve sosyal içeriklere dair haberler medyada daha fazla yer bulmuştur.

- Protestolar, özellikle 02.01.2022-09.01.2022 dönemiyle öne çıkmıştır. Bu dönem, protestoların arttığı ve güvenlik güçlerinin müdahalesinin medyada geniş şekilde işlendiği bir zaman dilimidir
- Güvenlik ve Güç Kullanımı başlıkları da en fazla 10.01.2022-05.02.2022 döneminde yer almıştır. Bu, toplumsal olayların şiddetinin arttığı ve güvenlik güçlerinin müdahalelerinin daha fazla vurgulandığı bir dönemi işaret etmektedir.
- Kriminal ve Şiddet Olayları, özellikle 10.01.2022-05.02.2022 dönemiyle ilişkilidir. Şiddet olaylarının artışı, bu dönemdeki güvenlik endişelerini ve toplumda oluşan kaotik durumu yansıtmaktadır.

Bu bulgular, medyanın toplumsal olaylara nasıl tepki verdiğini ve bu olayların toplum üzerindeki etkilerini nasıl yansıttığını gösteren önemli verilerdir. Ocak Olayları gibi toplumsal krizler, medyada belirli tarihlerde yoğun şekilde ele alınmış ve halkın olaylara karşı olan algısı bu haberlerle şekillenmiştir.

3.4.2.13. Gazetelerde Protestocuların Temsili ve Haber Tonu

Bu çalışma kapsamında, gazetelerin haber tonları ile protestoculara yönelik temsil ve tutumları karşılaştırılarak, her bir gazetenin toplumsal olaylara nasıl yaklaşımı ve olguları nasıl ele aldığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular, gazetelerin toplumsal olayları yansıtırken farklı editoryal politikalar ve yaklaşımlar benimsediğini ortaya koymaktadır.

İlk olarak, her bir gazetenin haber tonunun, protestocuların tanımlanması ile olan ilişkisi gözden geçirilmiştir. Aşağıdaki tabloda, gazetelerin olumlu, olumsuz ve tarafsız tonları ile protestocuların temsil oranları sunulmuştur:

Tablo 48: Haber Tonu ve Protestocuların Temsili

Haber İçeriğinin Tonu	Aktivistler, Protestocular, Göstericiler	Radikaller, Terörler	Suçlular	Cevapsız	Toplam
Olumlu	8 (20.5%)	23 (59.0%)	4 (10.3%)	2 (5.1%)	37
Olumsuz	141 (48.3%)	117 (40.1%)	18 (6.2%)	8 (2.7%)	284
Tarafsız	1686 (81.0%)	269 (12.9%)	72 (3.5%)	17 (0.8%)	2044
Toplam	1835 (76.1%)	409 (17.0%)	94 (3.9%)	27 (1.1%)	2412

Bu testin sonuçları, haber içeriğinin tonu ile protestocuların nasıl temsil edildiği arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. Testin p değeri (< 0.001), bu ilişkiyi kesin olarak desteklemektedir.

Haber içeriği ve protestocuların temsili arasında önemli bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Olumlu tonla temsil edilen protestocular, aktivistler, protestocular, göstericiler kategorisinde en düşük sayılara sahipken, olumsuz tonla radikaller ve teröristler en fazla öne çıkan gruptur. Bu, medyanın toplumsal hareketleri genellikle olumsuz bir bakış açısıyla temsil ettiğini ve bu yansımaların protestocuların halk tarafından nasıl algılandığını şekillendirdiğini göstermektedir.

Tarafsız haber içerikleri büyük bir kısmı aktivistler, protestocular, göstericiler kategorisinde yer alırken, radikaller ve teröristler gibi olumsuz figürler daha çok olumsuz haber içeriklerinde yer almıştır. Çoğunlukla tarafsız içerikler, protestoların genellikle aktivistler ve göstericiler olarak temsil edilmesi yönündedir.

Tablo 49: Haber Tonu ve Protestocuların Tanımlanması

Haber İçeriğinin Tonu	Cevapsız	Olumlu	Olumsuz	Tarafsız	Toplam
Olumlu	12 (30.8%)	6 (15.4%)	6 (15.4%)	15 (38.5%)	39
Olumsuz	113 (38.7%)	91 (31.2%)	58 (19.9%)	30 (10.3%)	292
Tarafsız	1643 (79.0%)	112 (5.4%)	151 (7.3%)	175 (8.4%)	2081
Toplam	1768 (73.3%)	209 (8.7%)	215 (8.9%)	220 (9.1%)	2412

Ki-kare Testi Sonuçları

Pearson Ki-kare Değeri: 350.806 ($p < 0.001$)

Likelihood Ratio: 271.312 ($p < 0.001$)

Linear-by-Linear Association: 131.297 ($p < 0.001$)

Bu sonuçlar, haber içeriği tonunun protestocuların nasıl tanımlandığı ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p < 0.001$) içinde olduğunu ortaya koymaktadır.

- Olumlu tonlu haberlerde, protestocuların tanımlanması genellikle tarafsız ve cevapsız kategorilerine daha yakın olmuştur. Bu tür haberlerde protestocular, genellikle tarafsız olarak tanımlanmış ve olumlu tanımlar nadiren kullanılmıştır.
- Olumsuz tonlu haberlerde ise protestocular genellikle radikal, terörist veya olumsuz bir biçimde tanımlanmıştır. Bu kategoride, olumsuz tanımların ve protestoculara dair negatif algıların arttığı görülmüştür.
- Tarafsız tonlu haberlerde, protestocuların tanımlanması oldukça yaygın bir şekilde cevapsız ya da tarafsız bir şekilde yapılmıştır. Bu, bu tür haberlerin daha çok protestoların doğası ve genel durumu hakkında bilgi sağladığını ancak güçlü bir tarafgirlik göstermediğini işaret etmektedir.

Bu sonuçlar, medyanın olayları yansıtırken ve protestoları ele alırken, içeriklerinin tonu ile protestocuların halk gözündeki temsili arasındaki önemli farkları gösteriyor. Olumlu tonlu haberler, genellikle daha az şiddet içeren ve daha yapıcı protestoları yansıtma eğilimindeyken, olumsuz tonlu haberler protestoları olumsuz bir ışık altında ele almakta ve protestocuları genellikle radikaller ya da teröristler olarak tanımlamaktadır. Tarafsız tonlu haberler ise, tarafsız bir bakış açısıyla durumu aktarmayı tercih etmiştir.

Tablo 50: Haber Tonu ve Protestoculara Karşı Tutum

Haber İçeriğinin Tonu	Protestoculara Olumlu Tutum	Protestoculara Olumsuz Tutum	Cevapsız	Toplam
Olumlu	6 (15.4%)	6 (15.4%)	12 (30.8%)	24
Olumsuz	90 (30.8%)	59 (20.2%)	113 (38.7%)	262
Tarafsız	116 (5.6%)	146 (7.0%)	1644 (79.0%)	1906

Bu çalışma, haber içeriklerinin tonunun, protestoculara karşı sergilenen tutumlarla nasıl bir ilişki içinde olduğunu incelemiştir. Ki-kare testi sonuçları, haber içeriği tonu ile protestoculara karşı sergilenen tutumlar arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymuştur (Pearson Ki-kare değeri: 345.489, $p < 0.001$).

Olumlu tonlu haberlerde, protestoculara karşı olumlu ya da olumsuz tutumlar sergilenmesi oldukça nadir görülmüştür. Bu kategoride, cevapsız tutum daha yaygın (30.8%) bir şekilde yer alırken, protestoculara dair olumsuz ya da olumlu tutumlar %15.4 seviyesindedir.

Olumsuz tonlu haberlerde, protestoculara karşı olumsuz tutum öne çıkmıştır (%20.2). Bunun yanı sıra, protestoculara olumlu tutum da %30.8 oranında yer bulmuştur. Cevapsız tutum da %38.7 oranında önemli bir yer tutmaktadır. Bu, protestoların olumsuz bir şekilde yansıtıldığı ve medyanın toplumsal hareketlere karşı daha sert bir tutum takındığını göstermektedir.

Tarafsız tonlu haberlerde, cevapsız tutum %79.0 oranıyla en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Protestoculara olumlu tutum sadece %5.6 iken, protestoculara olumsuz tutum %7.0 oranında yer bulmuştur. Bu da, tarafsız haberlerde medyanın protestoculara dair belirgin bir tutum sergilemediğini ve daha çok objektif bir bakış açısı benimsediğini göstermektedir.

Sonuçlar, haber içeriği tonunun, protestoculara karşı sergilenen tutumlar üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Olumlu tonlu haberlerde protestoculara karşı belirgin bir tutum sergilenmemiş, olumsuz tonlu haberlerde ise protestocular genellikle olumsuz bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Tarafsız tonlu haberlerde ise daha dengeli bir yaklaşım sergilenmiş, fakat protestoculara karşı güçlü bir tutum sergilenmemiştir.

3.4.2.14. Gazetelerde İktidar Temsili ve Haber Tonu

Bu çalışma, haber içeriklerinin tonunun devlet görevlerinin nasıl tanımlandığı üzerindeki etkisini incelemiştir. Ki-kare testi sonuçları, haber içeriği tonunun, devlet görevlerinin tanımlanmasında anlamlı bir fark yarattığını göstermektedir.

Tablo 51: Haber Tonu ve İktidarın Tanımı

Haber İçeriği Tonu	Cevapsız	Olumlu	Olumsuz	Tarafsız	Toplam
Olumlu	12 (30.8%)	9 (23.1%)	2 (5.1%)	16 (41.0%)	39
Olumsuz	112 (38.4%)	14 (4.8%)	94 (32.2%)	72 (24.7%)	292
Tarafsız	1640 (78.8%)	80 (3.8%)	105 (5.0%)	256 (12.3%)	2081
Toplam	1764 (73.1%)	103 (4.3%)	201 (8.3%)	344 (14.3%)	2412

Ki-kare Testi Sonuçları

Pearson Ki-kare Değeri: 374.646 ($p < 0.001$)

Likelihood Ratio: 280.244 ($p < 0.001$)

Linear-by-Linear Association: 188.634 ($p < 0.001$)

Olumlu tonlu haberlerde, devlet görevleri genellikle cevapsız olarak tanımlanmıştır. Olumlu tonla haber yapılan içerikler, devlet görevlerini genellikle tarafsız ve cevapsız bir şekilde sunmuştur. Bu, olumlu tonlu haberlerin daha nötr bir yaklaşım sergilediğini gösteriyor. Olumsuz tonlu haberlerde, devlet görevleri çoğunlukla olumsuz olarak tanımlanmıştır (%32.2). Bu, devletin tutumunun ve eylemlerinin medya tarafından olumsuz bir şekilde yansıtıldığını, toplumsal olaylara karşı sert bir bakış açısının hakim olduğunu göstermektedir. Tarafsız ve cevapsız kategorilerde de olumsuz tonlu haberlerin daha fazla cevapsız tutumlar sergileyen içerikler oluşturduğunu gösteriyor. Tarafsız tonlu haberlerde, devlet görevleri çoğunlukla cevapsız kategorisinde yer almıştır (%78.8). Bu durum, medyanın devletin görevlerine dair tarafsız bir yaklaşım sergileyerek, her iki yönü de dengelemeye çalıştığını ortaya koymaktadır.

Tablo 52: Haber Tonu ve İktidar Temsili

Haber İçeriği Tonu	Cevapsız	Düzenin Koruyucuları	Otoriter Güçler	Tarafsız	Toplam
Olumlu	12 (30.8%)	8 (20.5%)	3 (7.7%)	16 (41.0%)	39
Olumsuz	114 (39.0%)	25 (8.6%)	93 (31.8%)	60 (20.5%)	292
Tarafsız	1644 (79.0%)	144 (6.9%)	68 (3.3%)	225 (10.8%)	2081
Toplam	1770 (73.4%)	177 (7.3%)	164 (6.8%)	301 (12.5%)	2412

Ki-kare Testi Sonuçları

Pearson Ki-kare Değeri: 428.882 ($p < 0.001$)

Likelihood Ratio: 306.723 ($p < 0.001$)

Linear-by-Linear Association: 202.558 ($p < 0.001$)

Bu sonuçlar, haber içeriği tonunun iktidarın temsil şekli üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu göstermektedir. Ki-kare testi sonuçlarına göre, olumlu tonlu haberlerde iktidarın düzenin koruyucuları olarak temsil edilmesi daha fazla iken,

olumsuz tonlu haberlerde iktidar, otoriter güçler olarak tanımlanmıştır. Tarafsız tonlu haberlerde ise iktidarın temsili daha dengeli ve çok yönlü olmuştur, ancak yine de genellikle düzenin koruyucuları olarak tanımlanmıştır.

- Olumlu tonlu haberlerde iktidar, çoğunlukla düzenin koruyucuları olarak tanımlanmıştır. Bu tür haberlerde otoriter güçler tanımı ise çok az yer bulmuştur. Bu durum, medya içeriklerinin iktidarı daha çok toplumun düzenini sağlayan, yapılandırıcı bir güç olarak yansıttığını göstermektedir.
- Olumsuz tonlu haberlerde, iktidar genellikle otoriter güçler olarak tanımlanmıştır. Bu tür haberlerde iktidarın daha baskıcı ve toplumsal özgürlükleri kısıtlayan bir güç olarak gösterildiği görülmektedir. Düzenin koruyucuları olarak tanımlanma oranı ise daha düşüktür.
- Tarafsız tonlu haberlerde iktidar, genellikle düzenin koruyucuları olarak tanımlanmıştır. Bu, medyanın iktidarı daha nötr bir şekilde yansıtmayı tercih ettiğini ve belirgin bir tarafgirlik sergilemediğini göstermektedir. Otoriter güçler tanımının bu kategoride daha düşük olması, medyanın olayları objektif bir bakış açısıyla aktarmaya çalıştığının bir göstergesidir.

Bu bulgular, haber içeriği tonunun, iktidarın temsili üzerindeki önemli etkisini vurgulamaktadır. Olumlu tonlu haberlerde iktidar daha çok düzenin koruyucuları olarak, olumsuz tonlu haberlerde ise otoriter güçler olarak tanımlanmıştır. Tarafsız tonlu haberlerde ise iktidarın temsili daha nötr bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Tablo 53: Haber Tonu ve İktidara Karşı tutumlar

Haber İçeriği Tonu	Cevapsız	İktidara Olumlu Tutum	İktidara Olumsuz Tutum	Tarafsız	Toplam
Olumlu	12 (30.8%)	7 (17.9%)	4 (10.3%)	16 (41.0%)	39
Olumsuz	113 (38.7%)	13 (4.5%)	95 (32.5%)	71 (24.3%)	292
Tarafsız	1643 (79.0%)	81 (3.9%)	101 (4.9%)	256 (12.3%)	2081
Toplam	1768 (73.3%)	101 (4.2%)	200 (8.3%)	343 (14.2%)	2412

Ki-kare Testi Sonuçları

Pearson Ki-kare Değeri: 367.335 ($p < 0.001$)

Likelihood Ratio: 278.141 ($p < 0.001$)

Linear-by-Linear Association: 192.854 ($p < 0.001$)

Bu sonuçlar, haber içeriği tonunun devlete karşı sergilenen tutumları şekillendiren önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Özellikle olumsuz tonlu haberlerde, devlete karşı olumsuz tutumlar daha fazla yer bulmuş, tarafsız tonlu haberlerde ise daha dengeli bir yaklaşım sergilenmiştir.

- Olumlu tonlu haberlerde devlete karşı olumlu tutum (%17.9) genellikle cevapsız ya da tarafsız tutumlarla birlikte daha fazla yer almıştır. Bu, olumlu tonlu haberlerin devlete karşı genellikle nötr ya da yapıcı bir tutum sergilediğini göstermektedir.
- Olumsuz tonlu haberlerde, devlete karşı olumsuz tutumlar oldukça yaygın bir şekilde yer bulmuş (%32.5). Bu, olumsuz tonlu haberlerin genellikle devletin eylemlerini eleştiren ve bu eylemleri halk için tehdit olarak yansıtan bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.
- Tarafsız tonlu haberlerde cevapsız tutumlar (%79.0) en yaygın olan tutumdur. Bu da, tarafsız haberlerin genellikle devletin eylemlerine karşı belirgin bir

tutum belirtmediğini, olayların daha objektif bir şekilde ele alındığını göstermektedir.

Bu bulgular, haber içeriği tonunun, devlete karşı sergilenen tutumları belirlemede önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Olumlu tonlu haberlerde devlete karşı daha olumlu ve tarafsız tutumlar sergilenirken, olumsuz tonlu haberlerde devlet, genellikle olumsuz bir ışık altında gösterilmiştir. Tarafsız tonlu haberlerde ise daha nesnel ve objektif bir tutum benimsenmiştir.

3.4.2.15. Gazetelerde Protestocuların Taleplerine Yer Verilmesi

Bu bölümde, Ocak Olayları sürecinde dört gazete tarafından yayımlanan haberlerde protestocuların taleplerine nasıl yer verildiği incelenmektedir. Test sonuçlarına göre, tüm gazetelerde zaman ilerledikçe protestocuların taleplerine haberlerde yer verilme oranlarında belirgin değişiklikler yaşanmıştır.

Tablo 54: Gazetelerde Protestocuların Taleplerine Yer Verilmesi

Gazetelerin Adı	Evet (%)	Hayır (%)	Cevapsız (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	31.4%	50.5%	18.1%	100%
Tengrinews.kz	1.3%	10.0%	88.7%	100%
Vlast.kz	7.8%	17.4%	74.9%	100%
Inbusiness.kz	4.1%	19.3%	76.6%	100%
Toplam	7.2%	19.5%	73.3%	100%

Pearson Ki-kare Değeri (707.508) ve Likelihood Ratio (629.265), protestocuların taleplerine yer verilmesi ile gazetelerin adı arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu, bazı gazetelerin protestolarla ilgili içeriklerde talepleri daha fazla vurguladığını, bazılarının ise bu talepleri görmezden geldiğini gösteriyor. $p < 0.001$ olduğu için, bu sonuçların tesadüfi olmadığı ve gazetelerin protestoları temsil etme biçimleriyle protestocuların taleplerine dair içerikleri arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir.

Azattyq.org, protestocuların taleplerine yer veren bir gazete olarak öne çıkmaktadır. Bu gazete, talepleri vurgulama oranı en yüksek olan gazete olup, protestolarla ilgili daha derinlemesine içerikler sunma eğilimindedir. Tengrinews.kz, protestocuların taleplerine çok az yer vermekte olup, sansüre daha yakın bir yaklaşım sergilemektedir. Bu gazete, çoğunlukla cevapsız içerikler sunmuş ve talepleri göz ardı etmiştir. Vlast.kz ve Inbusiness.kz, talepleri daha az vurgulamış ancak yine de bazı protesto taleplerine yer vermiştir.

3.4.2.16. Gazetelerde Protestocular Hakkında Bilgi

Tablo 55: Protestocuların Yaşlarının Belirtilip Belirtilmemesi

Gazetelerin Adı	Cevapsız (%)	Evet (Yaş Belirtilmiş) (%)	Hayır (Yaş Belirtilmemiş) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	60 (18.1%)	12 (3.6%)	259 (78.2%)	100.0%
Tengrinews.kz	880 (88.7%)	0 (0.0%)	112 (11.3%)	100.0%
Vlast.kz	250 (74.9%)	0 (0.0%)	84 (25.1%)	100.0%
Inbusiness.kz	578 (76.6%)	2 (0.3%)	175 (23.2%)	100.0%
Toplam	1768 (73.3%)	14 (0.6%)	630 (26.1%)	100.0%

Gazetelerde protestocuların yaş bilgilerinin belirtilme oranı incelendiğinde, farklı gazetelerin bu konuda oldukça farklı yaklaşımlar benimsediği gözlemlenmektedir.

Azattyq.org gazetesi, protestocuların yaşlarını belirtme konusunda oldukça düşük bir oran (%3.6) göstermekte olup, büyük ölçüde yaş bilgisine yer vermemektedir. Cevapsız içerik oranının %18.1 olması ise bazı durumlarda yaş bilgilerinin göz ardı edildiğini göstermektedir. Bu durum, gazetenin protestocuların kimlik bilgilerine daha az vurgu yapma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Tengrinews.kz gazetesi, protestocuların yaşlarına dair hiçbir içerik üretmemiştir ve tüm haberlerde yaş bilgisi cevapsız bırakılmıştır. Bu durum, gazetenin protestocuların demografik özelliklerine odaklanmaktan kaçındığını göstermektedir.

Vlast.kz gazetesi, protestocuların yaşlarını belirtme konusunda %25.1 oranında bilgi vermiş olup, diğer gazetelere göre daha yüksek bir oran sergilemektedir. Ancak

%74.9 oranında cevapsız içerik üretmesi, yine de bu konuda yeterince şeffaf olmadığını göstermektedir. Inbusiness.kz gazetesi, protestocuların yaşlarını belirtme konusunda %23.2 oranında bilgi vermektedir. Bu oran, Vlast.kz ile benzerlik gösterse de, yine de yaş bilgisini genellikle belirtmemeyi tercih ettiği görülmektedir.

Tablo 56: Protestocuların Sosyal Statüsünün Belirtilip Belirtilmemesi

Gazetelerin Adı	Cevapsız (%)	Evet (Sosyal Statü Belirtilmiş) (%)	Hayır (Sosyal Statü Belirtilmemiş) (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	60 (18.1%)	32 (9.7%)	239 (72.2%)	100.0%
Tengrinews.kz	880 (88.7%)	6 (0.6%)	106 (10.7%)	100.0%
Vlast.kz	250 (74.9%)	3 (0.9%)	81 (24.3%)	100.0%
Inbusiness.kz	578 (76.6%)	3 (0.4%)	174 (23.0%)	100.0%
Toplam	1768 (73.3%)	44 (1.8%)	600 (24.9%)	100.0%

Azattyq.org gazetesi, protestocuların sosyal statüsüne dair içerik üretme konusunda diğer gazetelere kıyasla daha fazla bilgi sunmakta ancak yine de %72.2 oranında sosyal statü bilgisi vermemektedir. %18.1 oranında cevapsız içerik bulunması da bu konuda net bir tutum sergilemediğini göstermektedir. Sosyal statü belirtilen içerik oranı %9.7 ile sınırlı kalmaktadır. Tengrinews.kz gazetesi, protestocuların sosyal statülerine ilişkin neredeyse hiç içerik üretmemiştir. %88.7 oranında cevapsız içerik bulunması, gazetenin bu konuya dair net bir bilgi sunmaktan kaçındığını göstermektedir. Vlast.kz gazetesi, protestocuların sosyal statüsüne %24.3 oranında yer vererek bu konuda diğer gazetelere göre daha fazla bilgi sağlamaktadır. Ancak %74.9 oranında cevapsız içerik bulunması, sosyal statü bilgisinin çoğu zaman verilmediğini göstermektedir. Inbusiness.kz gazetesi, protestocuların sosyal statülerine %23.0 oranında yer vererek, sosyal statü bilgisi verme konusunda

Vlast.kz'e yakın bir oran sergilemektedir. Ancak yine de %76.6 oranında cevapsız içerik bulunması, bu bilginin genellikle paylaşılmadığını göstermektedir.

Yapılan istatistiksel analiz, gazeteler arasında protestocuların sosyal statülerine yer verilmesi konusunda anlamlı farklar olduğunu ortaya koymuştur. Azattyq.org gazetesi, sosyal statüye en fazla yer veren gazete olarak öne çıkarken, Tengrinews.kz gazetesi bu konuda neredeyse tamamen sessiz kalmaktadır. Vlast.kz ve Inbusiness.kz gazeteleri ise orta düzeyde sosyal statü bilgisi sunmakta olup, bu konuda Azattyq.org kadar kapsamlı bir yaklaşım benimsememektedir.

3.4.2.17. Gazetelerde Güvenlik Güçlerinin Eylemleri

Tablo 57: Güvenlik Güçlerinin Eylemlerinin Vurgulanması

Gazetelerin Adı	Cevapsız (%)	Evet, Ayrıntılı Olarak (%)	Evet, Kısaca (%)	Hayır, Verilmemiş (%)	Toplam (%)
Azattyq.org	54 (16.3%)	16 (4.8%)	54 (16.3%)	207 (62.5%)	100.0%
Tengrinews.kz	880 (88.7%)	0 (0.0%)	1 (0.1%)	111 (11.2%)	100.0%
Vlast.kz	250 (74.9%)	2 (0.6%)	0 (0.0%)	82 (24.6%)	100.0%
Inbusiness.kz	578 (76.6%)	2 (0.3%)	33 (4.4%)	142 (18.8%)	100.0%
Toplam	1762 (73.1%)	20 (0.8%)	88 (3.6%)	542 (22.5%)	100.0%

Ki-kare testi sonuçlarına göre, p-değeri ($p < 0.001$) elde edilmiştir. Bu sonuç, gazetelerde güvenlik güçlerinin eylemlerine yer verilmesi ile gazetelerin adı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğunu göstermektedir. Bu farkların tesadüfi olmadığı anlamına gelir.

Azattyq.org gazetesi, güvenlik güçlerinin eylemlerine dair en fazla içerik üreten gazete olarak öne çıkmaktadır. İçeriklerin %16.3'ü ayrıntılı olarak güvenlik güçlerinin eylemlerini ele alırken, %21.2 oranında ise kısmi bilgiler sunulmuştur. Buna rağmen %62.5 oranında cevapsız içerik bulunması, konunun detaylandırılmasında eksiklikler olduğunu göstermektedir. Tengrinews.kz gazetesi, güvenlik güçlerinin eylemlerine ilişkin içerik üretme konusunda oldukça sınırlı bir yaklaşım sergilemekte olup, %88.7 oranında cevapsız içerik üretmiştir. %11.2

oranında ise güvenlik güçlerinin eylemlerine kısa şekilde yer verilmiştir. Bu durum, gazetenin güvenlik güçlerinin eylemlerini ele alma konusunda temkinli veya çekimser bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Inbusiness.kz gazetesi, güvenlik güçlerinin eylemlerine dair %18.8 oranında bilgi sunmakta olup, bu oran diğer gazetelerle kıyaslandığında orta düzeyde bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Ancak %76.6 oranında cevapsız içerik bulunması, yine de çoğu durumda detaylı bilgilere yer verilmediğini göstermektedir.

3.4.3 Bulgular ve Tartışma

3.4.3.1 Medyada Toplumsal Hareketlerin Temsili

Bu bölüm, Tengrinews.kz, Inbusiness.kz, Azattyk.org ve Vlast.kz adlı dört çevrimiçi gazete üzerinde gerçekleştirilen içerik analizinin bulgularını sunmaktadır. Analiz, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin medya tarafından nasıl çerçevelendiğine ve farklı medya kuruluşlarının protestolar hakkında nasıl anlatılar oluşturduğuna odaklanmaktadır. Bulgular, medya temsili haber kuruluşlarının editoryal eğilimlerine bağlı olarak önemli ölçüde farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Analiz sonucunda üç baskın çerçevenin öne çıktığı görülmüştür: Güvenlik ve İstikrar Çerçevesi, İnsan Hakları ve Mağduriyet Çerçevesi ve Ekonomik Memnuniyetsizlik Çerçevesi.

3.4.3.1.1. Güvenlik ve İstikrar Çerçevesi (Devlete Bağlı Medya)

Devlete bağlı gazeteler olan Tengrinews.kz ve Inbusiness.kz, protestoları öncelikle ulusal güvenlik ve istikrara tehdit olarak çerçevelemiştir. Bu medya kuruluşları, göstericileri kamu düzenini bozan unsurlar olarak nitelendirmiş ve haberlerinde «yasa dışı toplanmalar», «yabancı müdahalesi» ve «kamu düzenini bozma» gibi terimleri kullanmıştır. Resmi hükümet kaynaklarına sıkça yer verilerek, kolluk kuvvetlerinin müdahalelerini haklı çıkaran söylemler ön plana çıkarılmıştır. Bu eğilim, otoriter eğilimleri olan medya sistemlerinde gözlemlenen genel bir durumu yansıtmaktadır (Dahlgren, 2009).

Örneğin, Tengrinews.kz, protestoları «ülkeyi istikrarsızlaştırmaya yönelik organize bir girişim» olarak tanımlamış ve bu hareketlerin dış aktörler tarafından yönlendirildiğini öne sürmüştür. Bu çerçeveleme, protestoların meşruiyetini zayıflatmayı ve toplumsal desteği azaltmayı amaçlamaktadır (Gamson & Wolfsfeld, 1993).

3.4.3.1.2. İnsan Hakları ve Mağduriyet Çerçevesi (Bağımsız Medya)

Devlete bağlı medya kuruluşlarının sunduğu anlatıların aksine, bağımsız haber kaynakları olan Azattyq.org ve Vlast.kz, protestoları insan hakları ihlalleri ve toplumsal mağduriyetler bağlamında ele almıştır. Bu medya kuruluşları, polis şiddeti, ekonomik sıkıntılar ve daha geniş çaplı şeffaflık ve demokratik reform taleplerine vurgu yapmıştır. Göstericiler, «haklarını kullanarak toplanan yurttaşlar» olarak çerçevelenmiş ve devlet karşıtı unsurlar olarak gösterilmemiştir.

Bağımsız medya, güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanımını ve hükümetin sivil itaatsizlik karşısındaki tepkisini belgeleyen haberler yayımlamıştır. Örneğin, Azattyq.org, göstericilere karşı uygulanan şiddeti detaylandıran bir araştırma haberi yayımlayarak, protestoların yalnızca ekonomik sorunlardan değil, uzun vadeli sosyo-politik hoşnutsuzluktan kaynaklandığını göstermiştir.

3.4.3.1.3. Ekonomik Memnuniyetsizlik Çerçevesi (Hem Devlet Hem Bağımsız Medya)

Protestoların altında yatan ekonomik koşullar hem devlet yanlısı hem de bağımsız medya kuruluşları tarafından kabul edilmiştir. Haberlerde en çok öne çıkan neden yakıt fiyatlarının artışı olmuş ve bu durumun toplumsal hoşnutsuzluğu tetiklediği belirtilmiştir. Ancak, ekonomik sıkıntıların çerçevelenme biçimi farklılık göstermektedir:

Devlete bağlı medya, ekonomik sorunlara hükümetin getirdiği çözümleri vurgulamış ve istikrar sağlama çabalarını ön plana çıkarmıştır. Bağımsız medya, ekonomik krizleri yolsuzluk, kötü yönetim ve gelir eşitsizliği bağlamında ele almış ve protestoların yapısal sorunlardan kaynaklandığını vurgulamıştır. Örneğin, Inbusiness.kz, hükümetin akaryakıt fiyatlarını stabilize etmeye yönelik adımlarını olumlu bir gelişme olarak sunmuştur. Öte yandan, Azattyq.org, ekonomik hoşnutsuzluğun esas nedeninin uzun vadeli yönetim eksiklikleri olduğunu belirterek, protestoları daha geniş bir perspektifle değerlendirmiştir.

3.4.3.2. Medya Çerçeveleme Stratejilerinin Karşılaştırması

Medyanın protestoları nasıl sunduğuna ilişkin farklılıklar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 58: Medyanın Protestoları Sunumu

Çerçeve Türü	Devlete Bağlı Medya (Tengrinews.kz, Inbusiness.kz)	Bağımsız Medya (Azattyq.org, Vlast.kz)
Güvenlik & İstikrar	Protestocular ulusal güvenliğe tehdit olarak gösterildi	Protestocular haklarını kullanan yurttaşlar olarak sunuldu
İnsan Hakları	Polis şiddetine dair haberler minimal düzeydeydi	Aşırı güç kullanımı ve devlet baskısı vurgulandı
Ekonomik Memnuniyetsizlik	Hükümetin ekonomik tepkisi ön plana çıkarıldı	Yolsuzluk ve uzun vadeli eşitsizlikler vurgulandı

3.4.3.3. Medyanın Toplumsal Hareketlerin Meşruiyetine Etkisi

Bulgular, medyanın toplumsal hareketlerin meşruiyetini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir:

- Devlet yanlısı medya, protestoları dış müdahale ve istikrarsızlık ile ilişkilendirerek meşruiyetlerini zayıflatmaya çalışmıştır.
- Bağımsız medya, protestoları ekonomik ve siyasi adaletsizliklere karşı haklı bir tepki olarak sunmuştur.

Bu çerçeveleme stratejileri, devlet kontrolündeki medya ile bağımsız medya arasındaki küresel eğilimlerle paralellik göstermektedir (Gamson & Wolfsfeld, 1993).

SONUÇ

Bu tez, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin medya tarafından nasıl temsil edildiğini anlamaya yönelik kapsamlı bir inceleme sunmayı amaçlamaktadır. Son yıllarda, Kazakistan, post Sovyet Türkistan bölgesinde en dinamik toplumsal hareketlerin yaşandığı ülkelerden biri haline gelmiştir. Ancak, bu hareketlerin medya üzerindeki etkileri ve medya aracılığıyla nasıl şekillendirildiği konusunda mevcut literatürde sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu araştırma, toplumsal hareketlerin medya temsillerini detaylı bir biçimde ele alarak, bu alandaki eksiklikleri gidermeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda, dört farklı çevrimiçi gazete üzerinden yapılan içerik analizi, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin medya diliyle nasıl yansıtıldığını, hangi temaların öne çıktığını ve medyanın toplumsal olaylara karşı tutumunu anlamaya yönelik önemli bir katkı sağlamaktadır.

Tezin ilk bölümünde toplumsal hareketler teorik açıdan ele alınmış, tarihsel gelişim süreçleri ve ilgili teorik yaklaşımlar incelenmiştir. Blumer, Tilly, Melucci ve diğer toplumsal hareketler teorisyenlerinin görüşleri temel alınarak, hareketlerin dinamik yapıları, kolektif eylemler ve toplumsal değişime etkileri analiz edilmiştir. Bu teorik çerçeve, toplumsal hareketlerin yalnızca siyasi ve ekonomik bağlamda değil, kültürel ve toplumsal normlar açısından da şekillendiğini ortaya koymaktadır. Toplumsal hareketlerin, grupların daha iyi bir yaşam biçimi arayışı, adalet talebi ve eşitlik gibi değerler etrafında örgütlendiği, bu süreçlerin ise toplumsal yapıyı dönüştürmede önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır.

Medyanın toplumsal hareketlerle olan ilişkisi, daha çok olayların nasıl çerçevelendiği ve hangi anlatılarla sunulduğu üzerinden ele alınmıştır. Medyanın, toplumsal hareketlerin şekillenmesinde oynadığı rol, bu hareketlerin toplumsal değişimi hızlandırmadaki etkisini anlamada büyük önem taşımaktadır. Medyanın toplumsal hareketleri yansıtırken kullandığı dil ve çerçeveler, halkın bu hareketlere yönelik algısını doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, medya yalnızca toplumsal hareketlerin geniş kitlelere ulaşmasını sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda kamuoyunun bu olaylara bakış açısını da şekillendirmektedir.

Tezin ikinci bölümünde, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin tarihsel gelişimi ve bu hareketlerin arkasındaki sosyo-ekonomik nedenler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kazakistan, özgürleşme sürecinin ardından çeşitli toplumsal hareketler ve protesto dalgalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu hareketlerin temelinde, ekonomik istikrarsızlık, işsizlik oranlarının artışı, sosyal eşitsizlikler ve halkın yaşam standartlarındaki düşüş yer almaktadır. Ancak, toplumsal hareketleri yalnızca ekonomik faktörlerle açıklamak, Kazakistan'daki dinamikleri tam olarak anlamak için yeterli değildir.

Bağımsızlık sonrası süreçte halkın büyük bir kesimi, Sovyet yönetiminin ekonomik ve politik mirasından tam anlamıyla kurtulamamıştır. Özellikle kırsal bölgelerde artan yoksulluk ve işsizlik, büyük şehirlerdeki ekonomik eşitsizliklerle birleşerek toplumsal gerilimleri artırmış ve kitlesel protestoların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu hareketler sadece ekonomik adaletsizliklere değil, politik özgürlükler ve halkın katılım hakkı gibi daha geniş demokratik taleplere de dayanmaktadır. Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin temelinde, halkın daha fazla söz hakkı, demokratikleşme ve sosyal adalet talepleri yer almaktadır.

Kazakistan'daki toplumsal hareketler yalnızca yerel bağlamda kalmamış, aynı zamanda uluslararası etkiler ve sınır ötesi dayanışmalarla şekillenmiştir. Bu durum, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin küresel düzeyde nasıl yankı uyandırdığını ve medyanın bu olayları nasıl yansıttığını anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Üçüncü bölümde, Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin medya tarafından nasıl temsil edildiğini ortaya koymak amacıyla dört çevrimiçi gazete üzerinden yürütülen kapsamlı bir içerik analizine dayanmaktadır. Tez bulguları, medyanın yalnızca bir haber aktarıcısı olmadığını, aynı zamanda toplumsal hareketlerin kamuoyundaki meşruiyetini biçimlendiren bir çerçeveyici aktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Yapılan frekans ve ki-kare analizleri, medya kuruluşlarının protestolara ilişkin içerik üretiminde belirgin farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Özellikle Tengrinews.kz ve Inbusiness.kz gibi devlet yanlısı medya organları, protestoları

sıklıkla “kamu düzenini bozan”, “yasadışı” ve “dış müdahale ürünü” olarak tanımlamış, böylece toplumsal hareketlerin meşruiyetini zayıflatmayı amaçlayan bir güvenlik ve istikrar çerçevesi sunmuştur. Öte yandan, Azattyq.org ve Vlast.kz gibi bağımsız medya kuruluşları, protestoları insan hakları, demokrasi ve sosyo-ekonomik adaletsizlik temaları etrafında değerlendirmiş, polis şiddeti ve devlet baskısı gibi unsurları öne çıkararak mağduriyet odaklı bir anlatı inşa etmiştir.

Çalışmada belirlenen üç ana çerçeve — güvenlik ve istikrar, insan hakları ve mağduriyet, ekonomik memnuniyetsizlik — Kazakistan medyasındaki haber sunumlarının, ilgili medya kuruluşunun politik duruşuna bağlı olarak nasıl şekillendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Devlet yanlısı medya, hükümetin politikalarını olumlama ve krizi yönetilebilir gösterme eğilimindeyken, bağımsız medya daha çok halkın mağduriyetini ve yapısal sorunları vurgulamıştır.

Bu bağlamda medya, yalnızca bir haber kaynağı değil; aynı zamanda protestoların anlamlandırılmasında belirleyici bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Medyanın olaylara yüklediği anlam, toplumsal hareketlerin halk nezdindeki algısını doğrudan etkilemekte ve bu yönüyle protestoların başarısını veya başarısızlığını belirleyebilmektedir. Özellikle devlet baskısının yüksek olduğu medya ortamlarında, bağımsız medya kuruluşlarının varlığı, alternatif söylemlerin kamusal alana taşınması açısından kritik öneme sahiptir.

Araştırma sonuçları, Kazakistan’da milliyetçiliğin tarihsel geçmişi nedeniyle hassas bir konu olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Sovyet döneminde Kazaklar, merkezi yönetim tarafından zaman zaman “milliyetçi” olarak değerlendirilmiş ve bu doğrultuda çeşitli politikalarla karşılaşmışlardır. Sovyet yönetimi, milliyetçiliği olumsuz bir kavram olarak tanımlamış ve bu söylemi bastırmaya yönelik ideolojik ve siyasi önlemler almıştır. Bu tarihsel arka plan, günümüzde de milliyetçilik söyleminin temkinli bir şekilde ele alınmasına yol açmaktadır.

Çalışmada incelenen haberlerde, protesto hareketlerine dair söylemlerde doğrudan milliyetçi bir çerçevenin kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Haberler daha çok sosyo-ekonomik sorunlara, yönetimle yaşanan gerilimlere ve halkın taleplerine

odaklanmıştır. Bu durum, milliyetçiliğin medya söyleminde ya bilinçli olarak geri planda tutulduğunu ya da kamuoyundaki genel algılar doğrultusunda doğrudan vurgulanmaktan kaçınıldığını düşündürmektedir.

Araştırmada dikkat çeken bir diğer unsur, medya platformları arasındaki farklılaşmadır. Özellikle Azattyq.org yayın kuruluşunun geniş kapsamlı video röportajlarında Kazakistan algısı, milli kimlik ve tarihsel süreçler üzerine tartışmalara yer verildiği görülmektedir. Ancak, aynı yayın kuruluşunun standart haberlerinde bu temaların belirgin bir şekilde ele alınmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, haber üretim süreçlerinde milliyetçilikle ilgili konuların daha çok uzun soluklu, derinlemesine içeriklerde tartışıldığını, ancak günlük haber akışında bu söylemin geri planda bırakıldığını göstermektedir.

Sonuç olarak, Kazakistan'daki medya organlarının toplumsal hareketleri, politik süreçler ve sahiplik yapısına göre tanımladığı gözlenmiştir. Bu tanımlama haber üretim ve sunumun da kendini ifade etmiştir. Böylece olay ve olaya dahil olan kişi ve gruplar sabit iken onlara atfeden sıfat, işaret ve semboller farklılaşmıştır. Bu farklılaşma zaman ve olayın sınırlarının çizilmesinde de etkili olmuştur. Aynı zamanda olayın haberleştirilmesi, gündem de tutulması ve toplumsal hareketlerle etkileşim de medya organlarının politik duruşlarına göre şekillenmiştir. Doğal olarak süreçte etkili olan sansür, denetim ve baskının medya içeriklerine etkisi de göz ardı edilmemelidir. Dönemde gazetelerin gazetecilik yapma da yaşadıkları zorluklar ve tekniğin iktidar tarafından iletişim sürecini engelleyici özellik olarak kullanılması, medya-toplum-birey ilişkisinin de zorunlu olarak akemete uğramasına neden olmuştur. Böylece medyanın yapısal özellikleri ve içeriği, mevcut duruma göre yeniden şekillenmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte yer alan haberler de toplum-iktidar- birey ilişkisine paralel bir süreç takip ettiği medyanın haberi buna göre yansıttığı bulunmuştur. Diğer taraftan, çalışma yalnızca çevrimiçi medya organlarına odaklandığı için televizyon, radyo ve basılı gazeteler kapsam dışı bırakılmıştır. Bu nedenle, medya sahipliğinin haber içeriğine etkisini daha geniş bir çerçevede anlamak için farklı medya türlerini ve uluslararası karşılaştırmaları içeren ileri çalışmaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abai.kz. (21 Kasım 2021). *Täuelsız Qazaqstannyñ partialyq jüiesı: damu kezeñderi*.
<https://abai.kz/post/144184>
- Abdurasulov, A. (29 Nisan 2016). *Strah pered Kitaem vyvel liudei v Kazahstane na ulicy*. BBC News Russkaia slujba.
https://www.bbc.com/russian/international/2016/04/160429_kazakhstan_land_rent_protests
- Aberle, D. F. (1983). Peyote religion among the Navajo. *handbook of north american indians. southwest*, 10, 558-569.
- Abibulla, N. (3 Mayıs 2022). *Konstitusia 1995 jyldan beri qalai özgerdi? Taimlain*. Informburo. <https://informburo.kz/kaz/omir/konstituciya-1995-zyldan-beri-qalai-ozgerdi-taimlain>
- Aitenova, A., & Kairatuly, S. (2021). Jeltoqsan–1986: baǵalanuy, sebepteri jne önerdegi reprezentasiyası *Äl-Farabi*, 76(4).
- AKIpress. (16 Aralık 2011). *Zavtra, 17 dekabrja, po vsemu Kazaxstanu projdut akcii solidarnosti neftjanikam Žanaozena*. akipress.org.
<https://kg.akipress.org/news:458641/>
- Alekseenko, A. N. (2001). O nekotoryh itogah perepisi naseleniia Kazahstana. Migraciia v SNG i Baltii: cherez razlichii problem k obscemu informacionnomu prostranstvu: Materialy konf./Pod red. G. Vitkovskoi, J. Zaionchkovskoi. M.: Adamant,
- Alekseenko, A. N., & Zhaksilykov, A. F. (2011). *Kurs lekciı po istorii Kazahstana (Course lecture on History of Kazakhstan)*. VKTU im. D. Serikbaeva.
- Alimgerey, O. (2008). Jeltoqsan jeli yzǵarly. *Egemen Qazaqstan*.
- Amanzholov, K., & Tasbolatov, A. (1999). Qazaqstannyñ äskeri tarihy. *Almaty: Bılım*, 320(6).
- Amanzholova, D. (2004). Kazahskaia avtonomiia: ot zamysla nacionalov k samoopredeleniiu po-sovetski. *Acta slavica iaponica*(21), 115-143.
- Amanzholova, D. (2013). *Alash: istoricheskii smysl demokraticeskogo vybora*. Izdatelskii dom "Taimas".

- Amanzholova, D. A., Dalaeva, T. T., & Sultangalieva, G. S. (2017). Rossiia i Centralnaia Aziia: konec XIX-nachalo XX veka: sbornik dokumentov i materialov. *Novyi hronograf*. <https://lccn.loc.gov/2017500270>
- Amenta, E., & Alan Elliott, T. (2017). All the right movements? Mediation, rightist movements, and why US movements received extensive newspaper coverage. *Social forces*, 96(2), 803-830.
- Amenta, E., Elliott, T. A., Shortt, N., Tierney, A. C., Türkoğlu, D., & Vann Jr, B. (2019). Making Good News: Institutional Mediation and the Quality of Coverage of the 1960s Civil Rights Movement.
- Aminov, T. M. (2020). *Qazirgi Qazaqstan Tarihy*. Bastau.
- Anayasa. (1991). O gosudarstvennoi nezavisimosti Respubliki Kazahstan In: Almatı.
- Andreas, B., Thomas, R., & Şmavon, Ş. (21 Mart 2016). *Mejdunarodnye nabliudateli otmechaiut, chto vybory v Kazahstane organizovany effektivno, nabliudaetsia nekotoryi progress, no vse esce predstoit proiti znachitelnyi put dlia obespecheniia sobliudeniiia obiazatelstv OBSE po demokraticheskim vyboram*. www.osce.org. <https://www.osce.org/odihr/elections/kazakhstan/229141>
- Andrews, K. T., & Biggs, M. (2006). The dynamics of protest diffusion: Movement organizations, social networks, and news media in the 1960 sit-ins. *American sociological review*, 71(5), 752-777.
- Andrews, K. T., & Caren, N. (2010). Making the news: Movement organizations, media attention, and the public agenda. *American sociological review*, 75(6), 841-866.
- Andreychenko, P. (14 Mayıs 2016). *Programmu Pervogo kanala Kazahstana vysmeiali v socsetiah*. <https://informburo.kz/>. <https://informburo.kz/novosti/programmu-pervogo-kanala-kazahstana-vysmeyali-v-socsetyah-.html>
- Appolova, N. (1960). Ekonomicheskie i politicheskie sviazi Kazahstana s Rossiei v XYIII-nachale XIX v. *Moskva, izd AN SSSR*, 456, 1737-1741.
- Aralık Ayaklanması. (1990). *Komsomolskaya pravda*, 3.
- Aralık ayaklanması, ulusların bilinç sarsıntısının başlangıcıdır (2006). *Atameken-ai*.
- Aristotle. (2016). *Politika*. Izdatelstvo E.
- Aristotle, A. (2000). *On the soul*. Alex Catalogue.

- Armağan, M., & Diğerleri. (1990). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* (Vol. 3). Risale Yayınları.
- Arrighi, G., Hopkins, T. K., & Wallerstein, I. (1992). 1989, the Continuation of 1968. *Review (Fernand Braudel Center)*, 221-242.
- Asautay, M. (4 Ocak 2022). *Polisia Almatynyň eki jerinde şeruge şyqqan 150-dei adamdy ũstady. Arasynda Janbolat Mamai bar.* Azattyq radiosy. <https://www.azattyq.org/a/31639116.html>
- Asia-Plus. (5 Temmuz 2022). *Kazakhstan predlozil ES svoiu pomosc v stabilizacii rynkov uglevodorodov.* Asia-Plus online gazetesini. <https://www.asiaplustj.info/ru/news/centralasia/20220705/kazakhstan-predlozhil-es-svoyu-pomotsh-v-stabilizatsii-rinkov-uglevodorodov>
- Asiaterra.info. (2 Mayıs 2016). *V Uzbekistane zablokirovali soobscheniia o massovykh vystupleniiakh v Kazakhstane.* asiaterra.info. <https://www.asiaterra.info/news/v-uzbekistane-zablokirovali-soobshcheniya-o-massovykh-vystupleniyakh-v-kazakhstane>
- Asılбек, M., & Asylbekova, F. (1939). Naselenie Kazakhstana mejdu Vsesoiuznymi perepisiyami naseleniia 1926 g. i 1939 g. <http://www.iie.kz>
- Ayagan, B. G., Avanasova, A. M., & Süleymenov, A. M. (2010). *Sovremennaiia istoriia Kazakhstana*. Raritet.
- Ayaganov, B. (1990). Jeltoqsan 1986 Arai, 4–5.
- Ayhan, B. (2017). *Digitalization and Society*. Peter Lang International Academic Publishers.
- Ayhan, B., & Baloglu, E. (2019). Yeni Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya [New social movements and social media]. *Sosyal Medya Çalışmaları Kuram, Söylem, Pratik [as cited in Social Media Studies, Theory, Discourse, Practice]*, 263-286.
- Aymahan, K. (1996). Jeltoqsan jylnamasy *Almaty aqşamy*.
- Azattyq.org. (1 Mayıs 2016). *Prizyvy k edinstvu na fone «zemelnykh mitingov».* Azattyq radiosy. <https://rus.azattyq.org/a/zemelnye-mitingi-v-den-edinstva/27709875.html>
- Azattyq.org. (6 Mayıs 2016). *Mamytkbekov ushel s posta ministra selskogo hoziaistva.* Azattyq radiosy. <https://rus.azattyq.org/a/27719446.html>

- Azattyq.org. (9 Mayıs 2019). *Qazaqstanda Azattyq saity men birneşe portal bũğattaldy* Azattyq radiosy. <https://www.azattyq.org/a/29930057.html>
- Azattyq.org. (20 Aralık 2011). *Jañaözende qaza tapqandar tızımı jarialandy*. Azattyq radiosy. <https://www.azattyq.org/a/24427894.html>
- Azattyq.org. (22 Şubat 2020). *Janbolat Mamai, glava gruppy po sozdaniuu Demokraticeskoi partii, arestovan na troe sutok*. Azattyq radiosy. <https://rus.azattyq.org/a/30448405.html>
- Azattyq.org. (28 Nisan 2016). *V Aktau ne pozvolili miting protiv «prodaji zemli»*. Azattyq radiosy. <https://rus.azattyq.org/a/27704260.html>
- Azattyq.org. (2024). *Azattyk Radiosu Hakkında*. <https://www.azattyq.org/p/4509.html>
- Babak, V. (2005). Kazakhstan: formirovanie mnogopartiinoi sistemy. *Centralnaia Aziia i Kavkaz*(2 (38)), 87-98.
- Bacon, F. (1978). Opyty, ili nastavleniia nraivstvennye i politicheskie. In: Sochineniia.
- Baq.kz. (8 Ocak 2022). *Kärım Mäsımov ũstaldy - ŪQK*. baq.kz. https://baq.kz/karim-masimov-ustaldy-uqk_268602/
- Barranco, J., & Wisler, D. (1999). Validity and systematicity of newspaper data in event analysis. *European sociological review*, 15(3), 301-322.
- Başar, T. (30 Ocak 2024). *Akreditasiyaz «Azattyq»*. *Deputattardyñ ũsynysy – söz erkındıgıne qysym «Jas Alaş»* Respublikalyq qoğamdyq-saiasi gazeti. <https://zhasalash.kz/news/akkreditatsiyasiz-azattik-deputattardin-usinisi-soz-erkndgne-kisim-cbb567/>
- Baysakov, E. (28 Ocak 2022). *Analiz protestov v Kazahstane za 2019-2022 gody*. Centralnoaziatskoe biuro analiticheskoi jurnalistiki CABAR.asia. <https://cabar.asia/ru/analiz-protestov-v-kazahstane-za-2019-2022-gody>
- Baytelova, Z. (15 Aralık 2011). *Doloi prezidenta! Vyhodim na ploscad!* respublika-kz. <https://web.archive.org/web/20150426154009/http://www.respublika-kz.info/news/politics/19297/>
- Bbc.com. (21 Mayıs 2016). *Desiatki zaderjannyh v ojidanii protestov v Kazahstane*. BBC News Russkaia slujba. https://www.bbc.com/russian/news/2016/05/160521_kazakhstan_protest_detention

- Belyakov, D. (5 Mayıs 2016). "Ukrainskii scenariii" i "piataia kolonna" v Kazahstane. Nastoiashchee vremia. <https://www.currenttime.tv/a/27715729.html>
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*, 15(5), 739-768.
- Bilefsky, D. (2022). Revolt in Kazakhstan: What's happening, and why it matters'. *The New York Times*, 5.
- Bissenov, N. (2013). *Pro-government and pro-opposition newspaper coverage of the Zhanaozen conflict in Kazakhstan* [Ohio University].
- Bizhan, A. (16 Nisan 2020). *Qazırǵı kezdegi qazaq tiliniń máртеbesi*. adyrna.kz. <https://adyrna.kz/post/35222>
- Black, E. C. (1963). *The Association: British Extraparliamentary Political Organization, 1769-1793*. Harvard University Press.
- Blumer, H. (1951). Collective Behavior. Chapt. XIX-XXII. *New Outline of the Principles of Sociology*. New York, 167-221.
- Blumer, H. (1994). Kollektivnoe povedenie//Amerikanskaia sociologicheskaiia mysl. M.: Izd-vo MGU, 496.
- Blumer, H. (1995). Social movements. In *Social movements: Critiques, concepts, case-studies* (pp. 60-83). Springer.
- Blumer, H. (2001). Socialnye problemy kak kollektivnoe povedenie. *Konteksty sovremennosti-N: Aktualnye problemy obschestva i kultury v zapadnoi socialnoi teorii: hrestomatiia/sost. i obsc. red. SA Erofeeva*, 150-159.
- Botayuly, R. (20 Nisan 2016). *V Astane proshel odinochnyi piket «za zemliu»*. Azattyq radiosy. <https://rus.azattyq.org/a/27686363.html>
- Boyle, M. P., McLeod, D. M., & Armstrong, C. L. (2012). Adherence to the protest paradigm: The influence of protest goals and tactics on news coverage in US and international newspapers. *The International Journal of Press/Politics*, 17(2), 127-144.
- Bozkurt, Y. (2016). Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket Ve Gezi Parki Olayları. *Journal of Management and Economics Research*, 14(2), 276-293.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods*. Oxford university press.

- Buechler, S. M. (1995). New social movement theories. *Sociological Quarterly*, 36(3), 441-464.
- Bugajski, J. (05 Kasım 2021). *US must prevent a security vacuum in Central Asia*. The Hill. Retrieved 9.12.2024 from <https://thehill.com/opinion/international/552838-us-must-prevent-a-security-vacuum-in-central-asia/>
- Buiraeva, J. O., & Ahantaeva, A. J. (2014). *Kazakhstan tarihi*.
- Camus, A. (1990). Chelovek buntuiuscii. *Elektronnoe izdanie v biblioteke ImWerden*. God vypuska.
- Cannon, J. A. (1964). *The Chartists in Bristol* (Vol. 10). Bristol Branch of the Historical Association, The University.
- Caron, J.-F. (2023). A revolt in the steppe: Understanding Kazakhstan's january events of 2022. In: Springer Nature.
- Cash, A. H. (2006). *John Wilkes: the scandalous father of civil liberty*. Yale University Press.
- Castells, M. (2015). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age*. John Wiley & Sons.
- Černenko, L. (01 Ekim 2021). *Moratorii na arendu zemli inostrancami prodliat do konca 2026 goda*. Zakon. <https://www.zakon.kz/redaktsiia-zakonkz/5084913-v-kazahstane-planiruyut-otmenit.html>
- Çetinkaya, D. (2008). Toplumsal hareketler. *Tarih, Teori ve Deneyim*, İletişim Yayınları, 575.
- Çetinkaya, Y. D. (2014). *Ortadoğu: Direniş, devrim, emperyalizm*. İletişim.
- Chase, M. (2013). Chartism: A new history. In *Chartism*. Manchester University Press.
- Cornell, S. E. (2022). Learning from Kazakhstan's January crisis. *Learning*.
- Cotgrove, S., & Duff, A. (1980). Environmentalism, middle-class radicalism and politics. *The Sociological Review*, 28(2), 333-351.
- Currenttime.tv. (18 Haziran 2019). *MVD: za piat dnei protestov v Kazahstane zaderjali 4 tysiachi chelovek*. Nastoiascee Vremia. <https://www.currenttime.tv/a/kazakhstan-protests/30005325.html>
- Dahlgren, P. (2009). *Media and political engagement: Citizens, communication and democracy*. Cambridge University Press.

- Davidson, T., & Berezin, M. (2018). Britain first and the UK Independence Party: Social media and movement-party dynamics. *Mobilization: An International Quarterly*, 23(4), 485-510.
- Davies, J. C. (1962). Toward a theory of revolution. *American sociological review*, 5-19.
- Dawson, C. A., & Gettys, W. E. (1948). An introduction to sociology. (No Title).
- Della Porta, D., & Diani, M. (2015). *The Oxford handbook of social movements*. Oxford University Press.
- Diani, M. (2000). Social movement networks virtual and real. *Information, Communication & Society*, 3(3), 386-401.
- Diani, M., & McAdam, D. (2003). *Social movements and networks: Relational approaches to collective action*. Oxford University Press.
- Diapazon.kz. (17 Mayıs 2016). *Zaiavki na provedenie mitingov 21 maia otkloneny v Almaty, Astane, Uralske i Semee*. Diapazon <https://diapazon.kz/news/64867-zayavki-na-provedenie-mitingov-21-maya-otkloneny-v-almaty-astane-uralske-i-semee>
- Dmitriev, S. (11 Ocak 2023). *God «krovavogo ianvaria»: kak massovye protesty nachala 2022 goda izmenili Kazahstan*. Centralnaia Aziia. <https://www.rfi.fr/ru/%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D1%8F/20230111-%D0%B3%D0%BE%D0%B4-%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%8F%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8F-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D0%BC%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%8B-%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BB%D0%B0-2022-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D0%B8->

%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%85%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD

- Domnin, S. (18 Temmuz 2011). Stachka bolshe, chem jizn. *Ekspert*
<https://web.archive.org/web/20220106012313/https://expert.ru/kazakhstan/2011/28/stachka-bolshe-chem-zhizn/>
- Donovan, J. (2016). 'Can you hear me now?' Phreaking the party line from operators to occupy. *Information, Communication & Society*, 19(5), 601-617.
- Drobjaeva, L. (1993). *Istoriia Kazahstana (oчерk)*. Daur.
- Düsen, D. (23 Aralık 2019). 1867-68 jyldary жүргізілген әкімшілік reformalar және qazaq шарualarynyñ тағдыры. world-nan.kz. <https://world-nan.kz/kz/blogs/reformy-vtoroyi-poloviny-19-go-veka-v-kazahstane>
- Dyusengulova, R. (13 Haziran 2019). Mitingi v Kazahstane: skolkо chelovek arestovali i skolkо osvobodili. tengrinews.kz. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/mitingi-kazahstane-skolkо-arrestovali-skolkо-osvobodili-371266/
- Earl, J., & Kimport, K. (2011). *Digitally Enabled Social Change: Activism in the Internet Age*. MIT Press.
- Earl, J., Kimport, K., Prieto, G., Rush, C., & Reynoso, K. (2010). Changing the world one webpage at a time: Conceptualizing and explaining Internet activism. *Mobilization: An International Quarterly*, 15(4), 425-446.
- Earl, J., & Schussman, A. (2002). The new site of activism: On-line organizations, movement entrepreneurs, and the changing location of social movement decision making. In *Consensus decision making, Northern Ireland and indigenous movements* (pp. 155-187). Emerald Group Publishing Limited.
- egov.kz. (01 Nisan 2024). Mart 2024 itibariyle medya istatistikleri. https://beta.egov.kz/memleket/entities/inf/press/article/details/163862?utm_source=chatgpt.com
- Eisinger, P. K. (1973). The conditions of protest behavior in American cities. *American political science review*, 67(1), 11-28.
- Election.gov.kz. (10 Haziran 2019). Soobschenie ob itogah vneocherednyh vyborov Prezidenta Respubliki Kazahstan, sostoiavshihsia 9 iyunia 2019 goda.

www.election.gov.kz.

<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=5289>

Elsukov, A., & Danilov, A. (1997). *Sosyoloji Tarihi: Ders Kitabı*. Мн.: *БЫИ. ИИК*.

Fergana. (11 Eylül 2011). *Neftianiki Janaozena prodoljaiut zabastovku. Lider stachkoma Natalia Ajigalieva arestovana na 15 sutok*. Fergana Uluslararası Haber Ajansı. <https://fergananews.com/news.php?id=17270>

Fergana. (27 Nisan 2016). *V Kazahstane idut nesankcionirovannye mitingi protiv prodaji zemli, nesmotria na raziasnenie prezidenta*. Mejdunarodnoe informacionnoe agentstvo «Fergana». <https://www.fergananews.com/news/24706>

Ferree, M. M. (2002). *Shaping abortion discourse: Democracy and the public sphere in Germany and the United States*. Cambridge University Press.

Finprom.kz. (31 Ağustos 2022). *Kazahstan okazalsia samoi protestuiuscei stranoi v Centralnoi Azii: zdes prohodiats 3 iz 5 demonstracii v regione* <https://finprom.kz/>. <https://finprom.kz/ru/article/kazahstan-okazalsya-samoj-protestuyushej-stranoj-v-centralnoj-azii-zdes-prohodyat-3-iz-5-demonstracij-v-regione>

Fisher, D. R. (1998). Rumoring theory and the Internet: A framework for analyzing the grass roots. *Social science computer review*, 16(2), 158-168.

Fluegel, L., Polishchuk, O., Bernardi, G., & Anastasijevic, M. (3 Şubat 2022). *Regional Overview: Europe, Caucasus, and Central Asia* 22-28 January 2022. Armed Conflict Location & Event Data (ACLED). <https://acleddata.com/2022/02/03/regional-overview-europe-caucasus-and-central-asia-22-28-january-2022/>

Forbes.kz. (22 Eylül 2014). *50 krupneishih internet-kompanii Kazahstana*. Forbes https://forbes.kz/ranking/50_krupneyshih_internet-kompaniy_kazahstana

Forbes.ru. (24 Aralık 2011). *Po faktu besporiadkov v kazahskom Janaozene arestovany 16 chelovek*. <https://www.forbes.ru/news/77955-po-faktu-besporiadkov-v-kazahskom-zhanaozene-arestovany-16-chelovek>

Frank, A. G., & Fuentes, M. (1987). Nine theses on social movements. *Thesis Eleven*, 18(1), 143-165.

- Freud, S. (2021). *Psihologiya mass i analiz chelovecheskogo «IA»*. Strelbytskyy Multimedia Publishing.
- Frolov, S. S. (2016). *Genel sosyoloji*. Iyrist, Moskva
- Gaby, S., & Caren, N. (2016). The rise of inequality: How social movements shape discursive fields. *Mobilization: An International Quarterly*, 21(4), 413-429.
- Gamson, W. A. (2004). Bystanders, public opinion, and the media. *The Blackwell companion to social movements*, 242-261.
- Gamson, W. A., & Wolfsfeld, G. (1993). Movements and media as interacting systems. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 528(1), 114-125.
- Geertz, C. (1977). *The Interpretation Of Cultures*. Basic Books.
<https://books.google.com.tr/books?id=2GUuXUSx5jsC>
- George, J. J., & Leidner, D. E. (2019). From clicktivism to hacktivism: Understanding digital activism. *Information and organization*, 29(3), 100249.
- Gerbaudo, P. (2017). From cyber-autonomism to cyber-populism: An ideological analysis of the evolution of digital activism. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*, 15(2), 477-489.
- Germani, G. (1968). Mass Society, social Class, and the Emergence of Fascism. *Studies in Comparative International Development*, 3(10).
- Giddens, A., & Griffiths, S. (2006). *Sociology*. Polity.
- Gitlin, T. (1978). Media sociology: The dominant paradigm. *Theory and Society*, 6(2), 205-253.
- Glushkova, S. (8 Ağustos 2011). *Aktivist neftianikov Natalia Sokolova osujdena na shest let tiurmy*. Azattyq radiosy.
https://rus.azattyq.org/a/natalya_sokolova_oil_workers_lawyer_verdict/24290171.html
- Goldstone, J. A. (1982). The comparative and historical study of revolutions. *Annual Review of Sociology*, 8, 187-207.
- Goode, L. (2018). Anonymous and the political ethos of hacktivism. In *Popular Communication, Piracy and Social Change* (pp. 99-112). Routledge.

- Goswami, M. P. (2018). Social media and hashtag activism. *Liberty dignity and change in journalism*, 2017.
- Gov.kz. (19 Mart 2021). *Ob osnovnyh itogah razvitiia Kazahstana za 30 let nezavisimosti*. gov.kz. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-erevan/press/news/details/176065?lang=ru>
- Gramsci, A. (1959). "Tiuremnye tetradi", *Izbrannye proizvedeniia: v 3-h tt.* .
- Gribanova, E. M., Jağyparov, N. R., Zülqasheva, A. S., & Qoigeldiev, M. Q. (2007). *Alaş qozğalysy. Qūjattar men materialdar jinağy. Säuir 1920-1928 jj.* El-şejire.
- Gruzdev, R. (8 Şubat 2022). *Politicheskii krizis v Kazahstane: prichiny i posledstviia*. «Bcem!py» – wsem.ru. https://wsem.ru/publications/2_914/
- Guevara, C. (2006). Partizanskaia voina kak metod. *Che Gevara E. Stati, vystupleniia, pisma. M.: Kulturnaia Revoliuciia*, 330-348.
- Gurney, J. N., & Tierney, K. J. (1982). Relative deprivation and social movements: A critical look at twenty years of theory and research. *The Sociological Quarterly*, 23(1), 33-47.
- Gurr, T. R. (2005). *Pochemu liudi buntuiut*. Piter.
- Gurr, T. R. (2015). *Political rebellion: Causes, outcomes and alternatives*. Routledge.
- Gusfield, J. R. (1966). Functional areas of leadership in social movements. *The Sociological Quarterly*, 7(2), 137-156.
- Habermas, J. (1981). New social movements. *Telos*.
- Heberle, R. (1949). *Observations On The Sociology Of Social Movements* (Vol. 14), American Sociological Review.
- Heberle, R. (1968). Social Movements: Types and Functions of Social Movements. *International Encyclopedia of the Social Sciences*, 438-444.
- Helmond, A. (2015). The platformization of the web: Making web data platform ready. *Social media+ society*, 1(2), 2056305115603080.
- Hilton, B. (2006). *A mad, bad, and dangerous people?: England 1783-1846*. OUP Oxford.
- Hobbes, T. (1914). *Filosofskie osnovaniia ucheniia o grajdanine (elementa philosophica de cive)*. In. Moskva GA Lemana i BD Pletneva.
- Hobbes, T. (1964). *Osnovy filosofii. O Grajdanine* (Vol. 1). Mysl.

- Holbach, P. H. (2002). Sistema prirody, ili o zakonah mira fizicheskogo i mira duhovnogo. Glava XII. Sovmestim li ateizm s nravstvennostiu? . *Filosofiia i obschestvo*(3 (28)), 165-180.
- Hug, S., & Wisler, D. (1998). Correcting for selection bias in social movement research. *Mobilization: An International Quarterly*, 3(2), 141-161.
- Hume, D. (2022). *Traktat o chelovecheskoi prirode*. Litres.
- İnbusiness.kz. (28 Nisan 2021). *Mnogovektornaia politika pozvolila zarekomendovat nas kak mirolubivuiu naciui – Nursultan Nazarbaev*. inbusiness.kz. <https://inbusiness.kz/ru/news/mnogovektornaya-politika-pozvolila-zarekomendovat-nas-kak-mirolubivuyu-naciyu-nursultan-nazarbaev>
- İnbusiness.kz. (2024). *About İnbusiness.kz*. <https://inbusiness.kz/ru/marketing>
- İnterfax.ru. (4 Ocak 2022). *Vlasti Kazahstana udovletvoriat trebovaniia mitinguiuscih o snijanii cen na gaz*. İnterfaks. <https://www.interfax.ru/world/813888>
- İnterfax.ru. (9 Ocak 2022). *Press-služba Tokaeva soobscila o stabilizacii situacii po vsemu Kazahstanu*. interfax.ru. <https://www.interfax.ru/world/814372>
- International, A. (2023). *Amnesty International Report 2013: The State of the World's Human Rights*. Amnesty International Limited. <https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/5670/2023/en/>
- Isaac, L. (2009). Movements, aesthetics, and markets in literary change: Making the American labor problem novel. *American sociological review*, 74(6), 938-965.
- Işık, G. (2011). Toplumsal Hareketler: Tarih-Kuram ve Kapsam. *Toplumsal Hareketler*.
- Iskendirovich, A. (1996). Sanağa säule tüsirgen *Qazaq tarihy*.
- Jameson, J. F. (1967). *The American Revolution considered as a social movement*. Princeton University Press.
- Jandabekova, O. V. (1998). *POD GRIFOM sekretnosti: Otkochevki kazahov v Kitai v period kollektivizacii.Reemigraciia.1928-1957 gg. . Б.и.*
- Jaures, J. (1981). *Socialisticheskaia istoriia francuzskoi revoliucii*. Progress.
- Jeltov, V., & Jeltov, M. (2006). Politicheskaia sociologiya: ucheb. posobie. In: Kemerovo.
- Jenkins, J. C. (1983). Resource mobilization theory and the study of social movements. *Annual Review of Sociology*, 9(1), 527-553.

- Juris, J. S. (2016). Reflections on# Occupy Everywhere: Social media, public space, and emerging logics of aggregation. In *Youth, space and time* (pp. 385-414). Brill.
- Kabyldinov, Z. E., & Kayypbayeva, A. T. (2008). *Qazaqstan tarihy (XVIII ğasyr — 1914 jyl). Jalpy bilim beretin mekteptiñ 8-synybyna arnalğan oqulyq*. Atamūra.
- Kalibay, J. (2014). Alaş qozğalys. *Añyz adam* №24
- Kaptanova, I. (29 Mayıs 2019). *Teledebaty kandidatov v prezidenty Kazahstana. Tekstovaia transliaciia*. zakon.kz. <https://www.zakon.kz/redaktsiia-zakonkz/4971508-teledebaty-kandidatov-v-prezidenty.html>
- Karamanova, M. S. (1 Ekim 2013). *Qazaqstannyñ «Mädeni mūra» memlekettik bağdarlamasy: onyñ jüzege asyru kezeñderi men mağynasy*. Qazaqstan Tarihy. <https://e-history.kz/kz/first-president/show/12320>
- Kararname, K. C. H. K. (2009). O Strategicheskome plane Agentstva Respubliki Kazahstan po upravleniiu zemelnymi resursami na 2011–2015 gody *Kazahstanskaia pravda*(25-26), 9-10.
- Karatzogianni, A. (2015). *Firebrand waves of digital activism 1994-2014: The rise and spread of hacktivism and cyberconflict*. Springer.
- Karpf, D. (2016). *Analytic activism: Digital listening and the new political strategy*. Oxford University Press.
- Kasenov, A. (16 Kasım 2015). *Sait Tengrinews.kz podvel itogi piatiletnei raboty*. Tengrinews.kz. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/sayt-tengrinewskz-podvel-itogi-pyatiletney-raboty-284119/
- Kasenov, A. (17 Aralık 2011). *Glava MVD Kazahstana: Situaciia v Janaozene stabiliziroval*. tengrinews.kz. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/glava-mvd-kazahstana-situatsiya-v-janaozene-stabilizirovalas-204038/
- Kasenov, A. (20 Aralık 2011). *Genprokuratura oprovergla sluhi o gibeli v Janaozene jitelia Ingushetii*. tengrinews.kz. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/genprokuratura-oprovergla-sluhi-gibeli-janaozene-jitelya-204246/
- Kaun, A., & Uldam, J. (2018). Digital activism: After the hype. *New media & society*, 20(6), 2099-2106.

- Kautsky, K. J. (1959). *Put k vlasti: politicheskie ocherki o vrastanii v revoliuciiu; Slaviane i revoliuciia*. Gosudarstvennoi izdatelstvo Politicheskoi literatury.
- Kazakhstan, & Today. (24 Aralık 2011). *V Janaozene provokatory kajdomu dali po 20 tysiach tenge, napoili i razdavali obrezy*. Kazakhstan Today. https://www.kt.kz/rus/state/v_zhanaozene_provokatori_kazhdomu_dali_po_20_tisjach_tenge_napoili_i_razdavali_obrezi_1153549511.html
- Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası. (1995).
- Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Kurulu hakkında bilgi mesajı. (1986, 17 Aralık). *Socialist Kazakhstan*.
- Kazgazeta.kz. (11 Ocak 2022). *ŪQŞŪ bitumgerleri eki künnen keiın elderine qaita bastaidy*. Qazaq gazetterı saity. <https://kazgazeta.kz/news/120984>
- KCCA. (139). Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi. 1. c (643 v), 36.
- KCCA. (141). Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi. 1.c (5057), 2.
- KCMDA. (30). Kazakistan Cumhuriyeti Merkezi Devlet Arşivi. 1.c (98 v), 3.
- KCMDA. (424). Kazakistan Cumhuriyeti Merkezi Devlet Arşivi. 1.c (112 v), 8.
- Khamidov, A. (2011). Kazakhstan: Labor unrest denting Astana's economic image. Retrieved April 10, 2021. In.
- Kirpikov, A. (2018). Kachestvennyi kontent-analiz kak metod issledovaniia *Kultura, lichnost, obschestvo v sovremennom mire: metodologiya, opyt empiricheskogo issledovaniia*.—Ekaterinburg, 2018(21), 67-74.
- Kiselyov, A. F., & Chagin, E. M. (1998). Noveishaia istoriia Otechestva: XX vek: Uchebnik dlia vuzov: V 2-h t. In.
- Klimov, I. A. (27 Ekim 2022). *Socialnye dvizheniia (Toplumsal hareketler)*. Bolshaia rossiiskaia enciklopediia. <https://bigenc.ru/c/sotsial-nye-dvizheniia-37b536>
- Kochanovsky, A. G., Kazakov, Y. L., Ladysev, V. F., Lukashevich, A. M., Lyuby, A. V., Makarevich, V. S., & Novogrodsky, T. A. (2011). Stanovlenie i razvitie belorusskoi gosudarstvennosti/AG Kohanovskii [i dr.].
- Kodin, M. (1997). Sovremennyy politicheskiiy protsess v Rossii: obshchestvenno-politicheskie ob" edineniya i politicheskaya elita:(Teoretiko-metodologicheskie problemy issledovaniya)[The modern political process in Russia: socio-political associations and the political elite:(Theoretical and methodological problems of research)]. Moscow: RAS.

- Koigeldiev, M., & Omarbekov, T. (1993). *Tarih tağlymy ne deidi? Ana tili*.
- Koigeldiev, M., Toleubaev, A., Kasymbaev, J., & t.b. (2007). *Qazaqstan tarihy: Asa mañyzdy kezeñderi men gylimi mäseleleri. Jalpy bilim beretin mekteptiñ qoğamdyq-gumanitarlyq bağytyndağy 11-synybyna arnalğan oqulyq*. Mektep.
- Koopmans, R., & Olzak, S. (2004). Discursive opportunities and the evolution of right-wing violence in Germany. *American journal of sociology*, 110(1), 198-230.
- Kornhauser, W. (2013). *Politics of mass society*. Routledge.
- Kotyukova, T. V. (2016). *Vosstanie 1916 goda v Turkestane: dokumentalnye svidetelstva obscei tragedii Sbornik dokumentov i materialov*. Mardjani.
- Kozibayev, M., Bapakov, K., Aldazhumanov, K., Korshanov, A., & b.d. (2010). *Qazaqstan tarihy (köne zamannan büginge deın)*. Bes tomdyq. Atamūra.
- Kp.ru. (17 Aralık 2011). *Vlasti Kazahstana vveli v buntiuscii Janaozen 1500 morskikh pehotincev*. Komsomolskaia pravda. <https://www.kp.ru/daily/25806/2786233/>
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage publications.
- Kydyralina, Z. (2009). *Naciia i istoriia*. Astana: Elorda.
- Lakhanuly, N. (18 Nisan 2016). *Intelligenciia prizyvaet Nazarbaeva byt ostorojnym*. Azattyq radiosy. <https://rus.azattyq.org/a/zemelniy-vopros-obraschenie-k-nazarbaevu/27680758.html>
- Lakhanuly, N. (22 Nisan 2016). *V Almaty proshla akciia protiv "prodaji zemli"*. Azattyq radiosy. <https://rus.azattyq.org/a/27690152.html>
- Lakhanuly, N., & Botayuly, R. (29 Nisan 2016). *Aktivistam ne dali sdelat zaiavleniia po «po zemelnomu voprosu»*. Azattyq radiosy. <https://rus.azattyq.org/a/almaty-zaderzhania-zemelniy-vopros/27705772.html>
- Lakstygal, I., Nikolsky, A., & Mishutin, G. (6 Ocak 2022). *Rossiia s soıuznikami nachinaet v Kazahstane pervuiu polnomasshtabnuiu operaciiu*. Vedomosti. <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2022/01/06/903773-rossiiskie-desantniki-budut-ohranyat-v-kazahstane-vazhnie-obekti>
- Lazarev, S. (2014). *Teoriia mobilizacii resursov v ramkah politicheskogo vzaimodeistviia*. *Evropský politický a právní diskurz*(2), 74-81.
- Le Bon, G. (2009). *Psychology of Crowds (annotated)*. Sparkling Books.

- Lee, F. L. (2014). Triggering the protest paradigm: Examining factors affecting news coverage of protests. *International journal of communication*, 8, 22.
- Lenin, V. (1969). *Krah II Internacionala, Polnoe sobranie sochinenii* (Vol. 26). Politizdat.
- Lenin, V. (1974). Tretii internacional i ego mesto v istorii.-Poln. sobr. soch., 38, 301-309.
- Lewis, D. (2016). Blogging Zhanaozen: Hegemonic discourse and authoritarian resilience in Kazakhstan. *Central Asian Survey*, 35(3), 421-438.
- Lezhakov, K. (2 Haziran 2011). Bastuiuschie Karajanbasa staviat na massu. *Kursiv*. <https://kz.kursiv.media/2011-06-02/bastuyuschie-karazhanbasa-stavyat-na-massu/>
- Libman, A., & Davidzon, I. (2023). Military intervention as a spectacle? Authoritarian regionalism and protests in Kazakhstan. *International Affairs*, 99(3), 1293-1312.
- Lillis, J. (2011). Kazakhstan: Violence in Zhanaozen Threatens Nazarbayev Legacy. *EurasiaNet.org*.
- Lim, M. (2018). Roots, routes, and routers: Communications and media of contemporary social movements. *Journalism & Communication Monographs*, 20(2), 92-136.
- Liveinternet.ru. (4 Ocak 2025). *LiveInternet: Рейтинги сайтов (Site Sıralaması)*. liveinternet.ru <https://www.liveinternet.ru/rating/ru/#period=month;geo=kz;>
- López-Sanders, L., & Brown, H. E. (2020). Political mobilisation and public discourse in new immigrant destinations: News media characterisations of immigrants during the 2006 immigration marches. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(4), 820-838.
- Lyford, E. (2005). Estestvennaia istoriia revoliucii. *Sociologicheskii jurnal*(1), 101-131.
- Makarychev, M. (19 Mart 2019). Nursultan Nazarbaev slojil polnomochiia prezidenta Kazahstana Rossiiskaia gazeta. <https://rg.ru/2019/03/19/nursultan-nazarbaev-slozhil-polnomochiia-prezidenta-kazahstana.html>
- Mamashulu, A. (2017). «Qazaq ūltşyldyğy» jaily qauly qalai oryndaldy? In: Azattyk Radiosy.

- Mamaşuly, A. (13 Mayıs 2019). *Pervye vybory bez Nazarbaeva. Kak k nim podoshla opposiciia?* Azattyq radiosy. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-presidential-election-opposition/29936915.html>
- Mannheim, J., & Rich, R. (1999). *Politologiya: Metody issledovaniya. Moskva: Izdatelstvo «Ves Mir».*
- Mannheim, K. (2009). *Vozrastanie irratsionalnyh elementov v obschestvennom soznanii. Atmosfera ojidaniia nasiliia. Krizis soznaniia: sbornik rabot po «filosofii krizisa».* M.: Algoritm, 12-22.
- Margulan, A. (1950). *Iz istorii gorodov i stroitelnogo iskusstva drevnego Kazakhstana. Alma-Ata: Izd-vo AN KazSSR.*
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü.* Oxford University Press.
- Martin, W. G. (2008). *Toplumsal hareketler 1750-2005: dipten gelen dalgalar. İstanbul: Versus Yayınları.*
- Marx, K. (1932). *K kritike politicheskoi ekonomii.* DirectMEDIA.
- Masanov, N., Abylkhozhin, Z. V., Erofeeva, I., Alekseenko, A., & Baratova, G. (2001). *Istoriia Kazakhstana: narody i kultury [History of Kazakhstan: peoples and cultures]. Almaty: Dyke Press [in Russian].*
- Masullo, J. (2013). *Sidney G. Tarrow, Power in Movement. Social Movements and Contentious Politics. CEU Political Science Journal, 8(1), 121-125.*
- Mayakovskaya, A. (9 Nisan 2019). *Vybory v Kazahstane: Tokaev obratilsia k kazahstancam.* NUR.KZ <https://www.nur.kz/politics/kazakhstan/1787782-vybory-v-kazahstane-tokaev-obratilsa-k-kazahstancam/>
- Maytanov, A. (17 Mayıs 2011). *Na neftepromysle Karajanbas bastuiut neftianiki.* Azattyq radiosy. https://rus.azattyq.org/a/strike_karazhanbas_workers/24177475.html
- Mazorenko, D. (21 Mayıs 2016). *Policiia presekla popytki sobratsia na mitingi v regionah Kazakhstana. Vlast.* <https://vlast.kz/novosti/17327-policiia-presekla-popytki-sobratsa-na-mitingi-v-regionah-kazahstana.html>
- McAdam, D. (1996). *Conceptual origins, current problems, future directions. Comparative perspectives on social movements: Political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings, 1996, 23-40.*

- McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. *American journal of sociology*, 82(6), 1212-1241.
- Meduza.io. (23 Nisan 2019). *Nazarbaev vydvynul kandidatom na dosrochnyh vyborah deistvuiuscego prezidenta Kazahstana.* meduza.io.
<https://meduza.io/news/2019/04/23/nazarbaev-vydvynul-kandidatom-na-dosrochnyh-vyborah-deystvuyuschego-prezidenta-kazahstana>
- Melucci, A. (1999). Çağdaş hareketlerin sembolik meydan okuması. *K. Çayır (Yay. Haz.), Yeni sosyal hareketler: Teorik açılımlar. İçinde*, 81-107.
- Mertig, A. G., & Dunlap, R. E. (2001). Environmentalism, new social movements, and the new class: A cross-national investigation. *Rural Sociology*, 66(1), 113-136.
- Merton, R. (2009). Vyzov demonov antisocialnogo povedeniia. *Krizis soznaniia*, 23-41.
- MIGnews.com. (1 Mayıs 2016). *Zachem Kitaiu Kazahstan.*
<https://mignews.com/news/expert/zachem-kitaiu-kazakhstan.html>
- Mishchenko, O. (1 Ocak 2018). *Kazahstan v pervye stal predsedelem Sovbeza OON.* Deutsche Welle (DW).
<https://www.dw.com/ru/%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%85%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD-%D0%B2%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B2%D1%8B%D0%B5-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BC-%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%B0-%D0%BE%D0%BE%D0%BD/a-41988111>
- Morris, A., & Herring, C. (1984). Theory and research in social movements: A critical review.
- Mukhamediyev, B., Bimendiyeva, L., Dauliyeva, G., & Temerbulatova, Z. (2023). Unrest in Kazakhstan: Economic background and causes. *Cogent Economics & Finance*, 11(2), 2263305.
- Myers, D. J. (1994). Communication technology and social movements: Contributions of computer networks to activism. *Social science computer review*, 12(2), 250-260.

- Nabiyev, S., Sadykov, T., & Hasenova, J. (2023). Qazaqstanda auyl şaruashylyğyn űjymdastyru şaralary: tarih jäne tağylym (HH ğ. 20-30 jj.). *Vestnik Karagandinskogo universiteta Serii Istorii. Filosofii*, 110(2), 207-218.
- Nechaev, A. V. (2023). Perestroika i raspad SSSR. Nauchnoe i tehničeskoe tvorčestvo molodeži,
- Neumayer, C., & Svensson, J. (2016). Activism and radical politics in the digital age: Towards a typology. *Convergence*, 22(2), 131-146.
- Nogoybayev, K. (17 Ocak 2022). *Echo of Events in Kazakhstan for the Countries of Central Asia*. Central Asian Bureau for Analytical Reporting. <https://cabar.asia/en/echo-of-events-in-kazakhstan-for-the-countries-of-central-asia>
- Novikova, S. (2014). Rossiiskie heshtegi mikrobloga «Twitter» kak politiko-identifikacionnyi marker. *Socium i vlast*(5 (49)), 20-26.
- Nurgaliev, D. (6 Temmuz 2020). Proekt G-Global: mir innovacii i vozmojnostei. *Kazhstanskaia pravda*.
- Nurligenova, Z., & Kuzmitskaya, L. (2020). Dekabrskie sobytiia 1986 goda v Alma-ATE: prichiny i posledstviia Nauchnye perspektivy XXI veka,
- Nurpeisov, E. K., & Kotov, A. K. (1995). *Gosudarstvo Kazachstan: ot chanskoj vlasti-k prezidentskoj respublike*. Žeti Žarğy.
- Nurpeisov, Y. (2022). Raspad SSSR i političeskaia sudba Kazahstana *Kazhstanskaia pravda*. <https://kazpravda.kz/n/raspad-sssr-i-politicheskaya-sudba-kazahstana/>
- Oberschall, A. R. (1994). Rational choice in collective protests. *Rationality and Society*, 6(1), 79-100.
- Offe, C. (1987). Challenging the boundaries of institutional politics: social movements since the 1960s. *Changing boundaries of the political*, 63-105.
- Olson, M. (1971). *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups, with a new preface and appendix* (Vol. 124). harvard university press.
- Omarbekov, T. (1994). Şeteldegi qazaq jasaqtary. *Aqiqat*, Article 11
- Omarbekov, T. (1994 (a)). *Qazaq şarualaryn jeke menşik qojalyqtarynan aiyru jäne kűştep űjymdastyru* Almaty.
- Omarbekov, T. (1997). 20-30 jyldardağy *Qazaqstan qasireti*. Sanat.

- Omarbekov, T. (2016). *Qazaqstan Qazaq eli tarihy. 3-kitap*. KNU im. Al-Farabi.
- Omvedt, G. (1994). Dalits and the democratic revolution: Dr. Ambedkar and the Dalit movement in colonial India. (*No Title*).
- Ortiz, D., Myers, D., Walls, E., & Diaz, M.-E. (2005). Where do we stand with newspaper data? *Mobilization: An International Quarterly*, 10(3), 397-419.
- Ostrovsky, V., & Utkin, A. (1995). *Istoriia Rossii. XX vek. 11 klass*. Drofa.
- Pareto, V. (2016). *Kompendium po obscei sociologii*. Litres.
- Parshin, P. (2024). *Kontent-analiz*. Enciklopediia Krugosvet.
https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/KONTENT-ANALIZ.html
- Pavlova, T. V. (2008). Socialnye dvizheniia kak faktor transformacii institucionalnoi sredy: problemy teorii. *POLIS. Politicheskie issledovaniia*(5), 113-124.
- Pento, R., & Gravitc, M. (1972). *Metody social'nyh nauk [Social Science Methods]*. Progress.
- Petray, T. L. (2011). Protest 2.0: online interactions and Aboriginal activists. *Media, culture & society*, 33(6), 923-940.
- Pichardo, N. A. (1997). New social movements: A critical review. *Annual review of sociology*, 23(1), 411-430.
- Pimenova, E. K., Lebon, G., & Fridman, A. (2019). *Psihologiia mass*
- Platonov, S. F. (1923). *Smutnoe vremia: ocherk istorii vnutrennego krizisa i obscestvennoi borby v Moskovskom gosudarstve XVI i XVII vekov*. Vremia.
<https://cir.nii.ac.jp/crid/1130282269140259840>
- Plentsov, A. K. (2012). *Ikanskii boi (4, 5 i 6 dekabria 1864 goda)*. Pero.
- Plokhly, S. (2023). *The Russo-Ukrainian War: From the bestselling author of Chernobyl*. Random House.
- Polovinko, V. (25 Nisan 2016). *Politicheskie vrascheniia vokrug zemli*. Azattyq radiosy.
<https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-prodazha-zemli-protest-v-atyrau/27695526.html>
- Polovinko, V., & Glushkova, S. (6 Mayıs 2016). *Ministerstvo informacii ili «ministerstvo pravdy»? Azattyq radiosy*.
<https://rus.azattyq.org/a/ministerstvo-informacii-i-kommunikacij-kazakhstan-dauren-abaev/27719688.html>

- president-sovet.ru. (16 Aralık 2011). *Konfederasiya Truda Rosii trebuet nemedlenno ustanovit nasilie v zapadnom Kazahstane. Zaiavlenie rukovodstva KTR.*
http://www.president-sovet.ru/presscenter/news/konfederatsiya_truda_rossii_trebuet_nemedlenno_ustanovit_nasilie_v_zapadnom_kazahstane_zayavlenie_r/
- Pudovkin, E. (10 Haziran 2019). *Kak v Kazahstane vybiralı prezidentom ne Nazarbaeva.* rbc.ru.
<https://www.rbc.ru/politics/10/06/2019/5cfd1dcf9a79470f120bad7d>
- Ramazan, A. Ä. (2019). *Materialy mejdunarodnoi nauchno-praticheskoi konferencii "Kazahskaia kniga: Vklad dvijenıia Alash v razvitie knigoizdatelskogo dela.* Qazaq Universiteti.
- Ramos, H., Ron, J., & Thoms, O. N. (2007). Shaping the Northern Media's Human Rights Coverage, 1986—2000. *Journal of Peace Research*, 44(4), 385-406.
- Regnum. (5 Mayıs 2016). *Nazarbaev otstupil: chinovniki budut sledit za nastroeniami v socsetiah.* IA Regnum. <https://regnum.ru/news/2128839>
- Ridus.ru. (17 Aralık 2011). *Akciia pamiati pogibshih v Janaozene.*
<https://www.ridus.ru/akciya-pamyati-pogibshih-v-zhanaozene-15540.html>
- Rohlinger, D. A. (2015). *Abortion politics, mass media, and social movements in America.* Cambridge University Press.
- Rohlinger, D. A., & Corrigall-Brown, C. (2018). Social movements and mass media in a global context. *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements*, 131-147.
- Romaşkova, N. (17 Aralık 2011). *Kazakhstan otmetil Den nezavisimosti besporiadkami.* Kommersant. <https://www.kommersant.ru/doc/1841103>
- Roscigno, V. J., & Danaher, W. F. (2001). Media and mobilization: The case of radio and southern textile worker insurgency, 1929 to 1934. *American sociological review*, 66(1), 21-48.
- Rossaprimavera.ru. (5 Ocak 2022). *Prezident Kazahstana zaiavil, chto ostaetsia s narodom i ne pokinet stranu.* IA Krasnaia Vesna.
<https://rossaprimavera.ru/news/1361296c>

- RSFSCYSBK. (24 Ocak 1991). «O provedenii 17 marta 1991 goda na territorii RSFSR referendum SSSR po voprosu o sohranении Soiuza Sovetskikh Socialisticheskikh Respublik» ot 25 ianvaria 1991 g. *Vedomosti SND RSFSR i VS RSFSR*, 4.
- Rucht, D. (2004). The quadruple 'A'. *New media, citizens and social movements*, 25.
- Rudbeck, J. (2012). Popular sovereignty and the historical origin of the social movement. *Theory and Society*, 41, 581-601.
- Sadeshov, A. (22 Nisan 2019). *Vybory v Kazahstane: politsovet OSDP opredelilsia s kandidatom* nur.kz. <https://www.nur.kz/politics/kazakhstan/1790335-vybory-v-kazahstane-politsovet-osdp-opredelilsa-s-kandidatom/>
- Salchinkina, A., & Jabchik, S. (2022). Istoriia Stanovleniia I Razvitiia Studencheskikh Stroitelnyh Otriadov V Kubanskom Selskohoziastvennom Institute (1970-1980g). *Obschestvo: filosofiia, istoriia, kultura*(11 (103)), 122-127.
- Şamsutdinov, B. (14 Mayıs 2024). *Seminar "Demograficheskoe razvitie Kazakhstana v konce XX- nachale XXI vv.: sostoiianie i problemy"*. Mejdunarodnaia laboratoriiia issledovanii naseleniia i zdorovia. <https://demogr.hse.ru/news/923987777.html>
- Şapagat, A. (21 Ocak 2022). *Protesty v Kazahstane: kak samyi miatejnyi region strany dobilsia svoego, ne postradav ot besporiadkov?* Open democracy. <https://www.opendemocracy.net/ru/mangystau--kazakhstan-mirniy-protest-aigerim-shapagat/>
- Satıbaldina, S. (15 Ocak 2022). *Jappai tärtipsızdıkter: qaza tapqandar sany belgili boldy*. https://kaz.tengrinews.kz/kazakhstan_news/jappay-tartpszdokter-kaza-tapqandar-sanyi-belgl-boldyi-332419/
- Şayahmetov, N. (2002). Kazakhstan Tarihi. *Almatı Kitap Yayınları, Almatı*, 22-29.
- Scalmer, S. (2013). Mediated nonviolence as a global force: An historical perspective. *Mediation and protest movements*, 115-132.
- Segerberg, A., & Bennett, W. L. (2011). Social media and the organization of collective action: Using Twitter to explore the ecologies of two climate change protests. *The Communication Review*, 14(3), 197-215.
- Seguin, C. (2016). Cascades of coverage: Dynamics of media attention to social movement organizations. *Social forces*, 94(3), 997-1020.

- Semyonova, A. V., & Korsunskaya, M. V. (2010). Kontent-analiz SMI: problemy i opyt primeneniya.
- Sergeyev, A. (6 Ocak 2022). *Na zapade Kazahstana obiavili ob okonchanii mirnogo mitinga*. gazeta.ru.
<https://www.gazeta.ru/social/news/2022/01/06/17106427.shtml>
- Şeşukov, A. (17 Ağustos 2011). Kakim byvaet “razjiganie socialnoi rozni” - Delo Natali Sokolovoi. *Centralnaia profsoiuznaia gazeta «Solidarnost»*
https://www.solidarnost.org/thems/monolog-glavnogo-redaktora/monolog-glavnogo-redaktora_8184.html
- Sevostyanova, I. (30 Mart 2016). *1,7 mln hektar selhozzemel budet vystavleno na aukcion v seredine 2016 goda*. Vlast. <https://vlast.kz/novosti/16538-17-mln-hektar-selhozzemel-budet-vystavleno-na-aukcion-v-seredine-2016-goda.html>
- Shambilova, S. (4 Ocak 2022). *GlobalChesk soobscil o polnom otkliuchenii interneta v Alma-Ate na fone protestov protiv povysheniia cen na gaz*. tjournal.ru.
<https://tjournal.ru/news/505854-globalchesk-soobshchil-o-polnom-otklyuchenii-interneta-v-alma-ate-na-fone-protestov-protiv-povysheniya-cen-na-gaz>
- Singh, R. (2001). Social movements, old and new: A post-modernist critique. (*No Title*).
- Skokova, Y. (2014). Sociologiya obschestvennykh dvizhenii: vozmozhnosti i ogranicheniya osnovnykh teoreticheskikh koncepcii. *Sociologicheskie issledovaniia*(3), 132-140.
- Smelser, N. (1994). Sociologiya. In.
- Smelser, N. J. (1968). Social and psychological dimensions of collective behavior.
- Smelser, N. J. (2023). *Problematics of sociology: the Georg Simmel lectures, 1995*. Univ of California Press.
- Smith, J., McCarthy, J. D., McPhail, C., & Augustyn, B. (2001). From protest to agenda building: Description bias in media coverage of protest events in Washington, DC. *Social forces*, 79(4), 1397-1423.
- Sobieraj, S. (2011). *Soundbitten: The perils of media-centered political activism*. NYU Press.

- Socialist.news. (18 Aralık 2011). *Aktivisty KRI vruchili peticiu poslu Kazahstana v Moskve*. Socialisticheskoi Alternativa <https://socialist.news/>
- Solntseva, A. (9 Haziran 2019). *V Kazahstane v den vyborov proshli mitingi protesta v krupnykh gorodakh*. RFI – francuzskaia novostnaia radiostanciia. <https://www.rfi.fr/ru/tsentralnaya-aziya/20190609-v-kazahstane-v-den-vyborov-proshli-mitingi-protesta-v-krupnykh-gorodakh>
- Sorokin, P. A. (2008). *Sociologiya revoliucii*. Astrel.
- Spenser, G. (1998). *Opyty nauchnye, politicheskie i filosofskie*. Minsk.
- Stat.gov.kz. (26 Nisan 2022). *Naibolee vysokii uroven bednosti v 2021 godu zafiksirovan v Turkestanskoi i Mangistauskoii oblastiah*. www.stat.gov.kz. <https://www.gov.kz/memleket/entities/stat/press/news/details/362496?lang=ru>
- Stat.gov.kz. (2021). *2021 Ulusal Nüfus Sayımının sonuçları*. <https://stat.gov.kz/ru/national/2021/>
- Stepovik, M. (17 Aralık 2011). *Nazarbaev vvel chrezvychainoe polojenie v Janaozene*. dw.com. <https://www.dw.com/ru/%D0%BD%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B5%D0%B2-%D0%B2%D0%B2%D0%B5%D0%BB-%D1%87%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B2%D1%8B%D1%87%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D0%B5-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%B2-%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D0%B5/a-15609436>
- Subhanberdin, U., Dautov, S., & Sakhov, K. (1998). *Qazaq gazeti*. Qazaq ensiklopediasy.
- Şulepin, D. (2011). *Specialnye nacionalnye sudy Rossiiskoi imperii v seredine xviii veka*. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 11. Pravo*(4), 70-78.
- Sysoeva, R. (2022). *Sodeistvie v ramkah ODKB: ianvarskie sobytiia 2022 g. v Kazahstane*.
- Sztompka, P. (1996). *Sociologiya socialnykh izmenenii*.

- Sztompka, P. (2005). *Sociology. Analysis of Modern Society*: Trans. from Pol. CM. Chervonnaya. M. Logos.
- Tarrow, S. (1996). Social movements in contentious politics: A review article. *American political science review*, 90(4), 874-883.
- Tarrow, S. (2005). The dualities of transnational contention: "Two activist solitudes" or a new world altogether? *Mobilization: An International Quarterly*, 10(1), 53-72.
- Tarrow, S. G. (1989). *Democracy and disorder: protest and politics in Italy, 1965-1975. (No Title)*.
- Tarrow, S. G. (2011). *Power in movement: Social movements and contentious politics*. In: Cambridge: Cambridge University Press.
- Tavrovsky, Y. (17 Aralık 2011). S prihodom v Janaozen neftianyh kompanii naselenie etogo «zemnogo ada» razdelilos na imuscih i niscih. *Izvestiia*. <https://iz.ru/news/510007>
- Tellal, E. (2017). 1905 Rus Devriminin 1908 Üzerine Etkileri. *100. Yılında Jön Türk*. (yay. S. Akşin, S. Balcı, BS. Ünlü), İstanbul 2010, s. 633-642, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Tilly, C. (1978). *Collective violence in European perspective*.
- Tilly, C. (1979). *Social movements and national politics*.
- Tilly, C. (2004). *Social Movements, 1768-2004*. Paradigm Publishers. <https://books.google.com.tr/books?id=TentAAAAMAAJ>
- Tilly, C. (2017). From mobilization to revolution. In *Collective violence, contentious politics, and social change* (pp. 71-91). Routledge.
- Tilly, C. (2020). Ernesto Castañeda en Lesley J. Wood. *Social Movements, 1768-2018*.
- Tilly, C., Castañeda, E., & Wood, L. J. (2020). *Social Movements, 1768–2018*. In: Routledge.
- Tilly, C., & Düz, O. (2008). *Toplumsal hareketler: 1768-2004*. Babil Yayınları.
- Tiryaki, S. (2020). *Toplumsal Hareketler ve Medya. Konya: Literatürk Yayınları*.
- Tokbergenova, D. (5 Ocak 2022). *Qazaqstan Ükimeti otstavkağa ketti*. zakon.kz. <https://kaz.zakon.kz/ukimet/6001283-kazakistan-ukimeti-otstavkaga-ketti.html>

- Toleukhanova, A. (2016). Kazakhstan: «Zemelnye protesty»—otrazhenie nedovolstva obscim polojeniem del v strane. *EurasiaNet. InoSMI*.—6 Mayıs.
- Tombleson, B., & Wolf, K. (2017). Rethinking the circuit of culture: How participatory culture has transformed cross-cultural communication. *Public Relations Review*, 43(1), 14-25.
- Torres, S. (2018). Black, white, and in color: Television and black civil rights.
- Touraine, A. (1973). Production de la societe, edition du seuil. In: Paris.
- Touraine, A. (1985). An introduction to the study of social movements. *Social research*, 749-787.
- Touraine, A. (1999). Toplumdan toplumsal harekete. *Yeni sosyal hareketler*, 35-51.
- Touraine, A., & Mayhew, L. F. (1971). The post-industrial society: Tomorrow's social history; classes, conflicts and culture in the programmed society. (No Title).
- Toyken, S. (2 Ocak 2022). *Jañaözende gazdyň qymbattağanyňa narazy el joldy japyt, olardy basqa öňirlerde de jürt qoldady*. Azattyq radiosy. <https://www.azattyq.org/a/31636233.html>
- Toyken, S. (3 Ocak 2022). *Jañaözendeği narazy top oblys äkimi Noğäevty jynnan quyp jiberdi*. Azattyq radiosy. <https://www.azattyq.org/a/31637750.html>
- Toyken, S. (4 Ocak 2022). *Ükimet Maňğystauda süiýtylgan gaz 50 teňge bolatynyn habarlady, biraq mitiň tarqaityn türi joq*. Azattyq radiosy. <https://www.azattyq.org/a/31639090.html>
- Toyken, S. (7 Ocak 2020). «*Halyqtyň qaltasyňa salmaq salady*». *Jañaözendikter gaz bağasynyň öskenine narazy*. Azattyq radiosy. <https://www.azattyq.org/a/kazakhstan-zhanaozen-gas-price/30364157.html>
- Toyken, S., Mamaşılı, A., Omirbek, D., & İsa, D. (3 Ocak 2022). «*Akimov doljen vybrat narod!*» *Protest v Janaozene: ot prizyvov snizit ceny do politicheskikh trebovanii*. Azattyq radiosy. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-zhanaozen-rally-gas-prices/31637309.html>
- Treré, E. (2018). The sublime of digital activism: Hybrid media ecologies and the new grammar of protest. *Journalism & Communication Monographs*, 20(2), 137-148.

- Trotsenko, P. (25 Ağustos 2020). *Internet-jurnal «Vlast»*. Azattyq radiosy. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-almaty-dialogi-vyacheslav-abramov-interview/30795491.html>
- Tuimebaev, J. (2022). Vmeste sozidaem blagopoluchnoe buduscee strany. *Bilimdi el*. <https://bilimdinews.kz/?p=225212>
- Ult.kz. (24 Temmuz 2024). *Mausymnan tys: Qazaqstandaǵy saiasi partıialar ne istep jatyr?* <https://ult.kz/post/mausymnan-tys-kazakstandagy-sayasi-partiyalar-ne-istep-zhatyr>
- Umirzak, A. (1 Kasım 2020). Ült ruhaniatyn tügendeu – örkenietti eldiñ ısı *Türkistan*. <https://turkystan.kz/article/123241-lt-ruhaniyatyn-t-gendeu-rkenietti-eldi-isi>
- Uralskweek.kz. (24 Nisan 2016). *Grazhdanskii aktivist vyshel na odinochnyi piket protiv prodaji zemli. Oral aptalyǵy* <https://www.uralskweek.kz/2016/04/24/grazhdanskij-aktivist-vyshel-na-odinochnyj-piket-protiv-prodazhi-zemli/>
- Urnaliev, S. (4 Mayıs 2016). *V Uralske prohodit stihiiinyi miting «po zemelnomu voprosu»*. Azattyq radiosy. <https://rus.azattyq.org/a/27714824.html>
- Vaal, T. (14 Eylül 2017). *Nazarbaev ob EKSPÖ, Sirii i svoei rabote*. Vlast. <https://vlast.kz/politika/24817-nazarbaev-ob-ekspo-sirii-i-svoej-rabote.html>
- Van Ginneken, J. (2003). *Collective behavior and public opinion: Rapid shifts in opinion and communication*. Routledge.
- Varikhanov, S. (2 Temmuz 2020). *Nursultan Nazarbaev: mirotvorec i stroitel gosudarstva*. WWW.KP.RU. <https://www.kp.ru/daily/27150/4246518/>
- Vartanyan, E. G. (2024). Vliianie revoliucionnyh sobytii v Zakavkaze nachala HH v. na revoliuciiu 1905–1911 gg. v Irane. *Klio*(3 (207)), 74-79.
- Vasi, I. B., & Suh, C. S. (2016). Online activities, spatial proximity, and the diffusion of the Occupy Wall Street movement in the United States. *Mobilization: An International Quarterly*, 21(2), 139-154.
- Vasi, I. B., Walker, E. T., Johnson, J. S., & Tan, H. F. (2015). “No fracking way!” Documentary film, discursive opportunity, and local opposition against hydraulic fracturing in the United States, 2010 to 2013. *American sociological review*, 80(5), 934-959.

- Vegh, S. (2013). Classifying forms of online activism: The case of cyberprotests against the World Bank. In *Cyberactivism* (pp. 71-95). Routledge.
- Vert, N. (2006). Istoriiia Sovetskogo gosudarstva: per. s fr.–3-e ispr. izd. M.: Izdatelstvo «Ves Mir, 494.
- Vitak, J., Zube, P., Smock, A., Carr, C. T., Ellison, N., & Lampe, C. (2011). It's complicated: Facebook users' political participation in the 2008 election. *CyberPsychology, behavior, and social networking*, 14(3), 107-114.
- Vlast.kz. (4 Ocak 2022). V Almaty proizoshla stychka protestuiuscih s policiei. Vlast. <https://vlast.kz/novosti/48029-v-almaty-proizosla-stychka-protestuusihs-s-policiej.html>
- Vlast.kz. (2024). Vlast.kz Online Gazetesi Hakkında. <https://vlast.kz/>
- Vliegenthart, R., Oegema, D., & Klandermans, B. (2005). Media coverage and organizational support in the Dutch environmental movement. *Mobilization: An International Quarterly*, 10(3), 365-381.
- Vliegenthart, R., & Walgrave, S. (2012). The interdependency of mass media and social movements. *The Sage handbook of political communication*, 387-398.
- Vodnev, V. (18 Nisan 2019). Partiia "Birlik" otkazalas ot uchastiia v prezidentskih vyborah. sputnik.kz. <https://ru.sputnik.kz/20190418/partiya-birlik-otkaz-vybory-prezident-9875550.html>
- Walker, S., & Bisenov, N. (2022). Kazakhstan protests: Moscow-led alliance sends 'peacekeeping forces'. *The Guardian*.
- West, D. (2004). New social movements. *Handbook of political theory*, 265-276.
- Westmoreland, J. (2021). *Chartism: the first great working class movement* <https://www.counterfire.org/article/chartism-the-birth-of-mass-working-class-resistance/>
- Wilkinson, P. (1971). *Social movement*.
- Yakovlev, M. V. (2012). Evoliuciia teoreticheskikh podhodov k demokraticeskim preobrazovaniiam Rossii na sovremennom etape. *Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i iuridicheskie nauki, kulturologiia i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki*(12-3), 210-213.
- Yaylacı, G. (2012). Yeni toplumsal hareketler. *Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları*.

- Zakon.kz. (27 Nisan 2015). *N.Nazarbaev: Devalvacii ne budet, kak rabotali, tak i rabotaem.* zakon.kz. <https://www.zakon.kz/redaktsiia-zakonkz/4706930-n.nazarbaev-devalvacii-ne-budet-kak.html>
- Zakon.kz. (30 Mayıs 2019). *Chto pokazali predvybornye debaty kandidatov v prezidenty RK.* zakon.kz. <https://www.zakon.kz/redaktsiia-zakonkz/4971570-chto-pokazali-predvybornye-debaty.html>
- Zakon.kz(a). (30 Mayıs 2019). *Pliusy i minusy teledebatov kandidatov v prezidenty RK.* zakon.kz. <https://www.zakon.kz/redaktsiia-zakonkz/4971596-plyusy-i-minusy-teledebatov-kandidatov.html>
- Zald, M. N., & Ash, R. (1966). Social movement organizations: Growth, decay and change. *Social forces*, 44(3), 327-341.
- Zdravomyslova, E. (1993). *Paradigmy zapadnoi sociologii obschestvennyh dvizhenii.* SPb.: Nauka.
- Zharkymbayeva, R. (2022). *History of Kazakhstan.* KIMEP University.
- Zhasalash.kz. (10 Ocak 2022). *Qazaqstanda 8 myñğa juyq adam ūstaldy - IIM. Jas Alaş saity.* <https://zhasalash.kz/news/qazaqstanda-8-mynga-zhuyq-adam-ustaldy-iim-19242/>
- Zhiyembay, M. (7 Ocak 2022). *QR Prezidenti terorşylarğa qarsy eskertusız oq atuğa būiryq berdi. «QazAqparat» aqparat agenttığı.* https://kaz.inform.kz/news/kr-prezidenti-terrorshylardy-eskertusiz-ok-atuga-buyryk-berdi_a3882230/
- Zubov, A. (20 Nisan 2016). *Krizis nastupaet: v Kazaxstane prodolžajutsja uvol'nenija rabotnikov.* 365info.kz. <https://365info.kz/2016/04/krizis-nastupaet-v-kazahstane-prodolzhayutsya-uvolneniya-rabotnikov>

EKLER

KODLAMA CETVELİ

1. Web site adı	
2. Haber tarihi	1.15.12.2021-01.01.2022 2. 02.01.2022-09.01.2022 3. 10.01.2022-05.02.2022
3. Haberin sunum şekli	1.Haber 2. Röportaj 3.Araştırma-İnceleme
4. Haberin yazarı gösterilmiş mi?	1. Evet 2. Hayır
5. Haberler 5N1K tekniği ile yapılmış mı?	1. Evet 2. Hayır
6. Haberin konusu haber başlığında belirtilmekte mi?	1. Evet 2. Hayır
6.1 Haberin başlığı içeriği ile uyumakta mı?	1. Evet 2. Hayır
7. Haberde alt başlıklara yer verilmiş mi?	1. Evet, verilmiş 2. Hayır. verilmemiş
8. Haberde ilgili kullanılan görsel malzeme	1.Fotoğraf 2. Grafik 3. Logo 4. İllüstrasyon 5.Kullanılmamış 6.Video 7. Hepsi (fotoğraf, video, grafik, illüstrasyon)
9. Haberde görsel var mı?	1. Evet 2. Hayır
10. Haberde ilgili kullanılan görsel malzemenin (foto vb.) açıklaması var mı?	1. Evet, var 2. Hayır, yok
10.1 Haberde sansürlenmiş foto vb var mı?	1. Evet 2. Hayır
11. Fotoğraflar kime ait?	1. Gazeteye (kendileri çekmiş) 2. Ajanslar 3. Diğer gazeteler

	4. Web sitelerden alınmış 5. Protestocuların paylaşımı 6. Devlet Organlarına
12. Olayların algılanmasını etkileyen duygusal olarak renkli ifadeler, metaforlar veya retorik araçlar kullanılmış mı?	1. Evet 2. Hayır
13. Haberde bilgi kaynakları var mı?	1. Evet 2. Hayır
14. Haberde hangi bilgi kaynakları kullanılmaktadır?	1. Devlet Organları 2. Uluslararası Kuruluşlar 3. Yerel Uzmanlar 4. Gazetecinin kendisi 5. Protestocular 6. Organizasyonlar 7. Diğer siteler 8. Devlet Organları ve Protestocular
15. Haberde uzman görüşü var mı?	1. Evet 2. Hayır
16. Haberde istatistiklere yer verilmiş mi?	1. Evet 2. Hayır
17. Haberde olaylara ilgili sayılara yer verilmiş mi?	1. Evet 2. Hayır
18. Haberde olay bölgeleri tartışılmış mı?	1. Evet 2. Hayır
19. Haberlerde hashtag kullanılmakta mı?	1. Evet 2. Hayır
20. Haberde önemli kelimeler kalın veya farklı renkte yazılı olarak verilmiş mi?	1. Evet 2. Hayır
21. Haberde başka haberlere bağlantı kurulmakta mı?	1. Evet 2. Hayır
22. Haber üzerinden toplum ve topluluklara öneriler sunulmuş mu? (örneğin: dışarı çıkmayın, evde kalın)	1. Evet, var 2. Hayır, yok
23. Haberde uluslararası tepkilere yer verilmiş mi?	1. Evet 2. Hayır
24. Bağımsız Devletler Topluluğu devletlerinin tepkilerine yer verilmiş mi?	1. Evet 2. Hayır
25. Avrupa, Amerika ve diğer ülkelerin tepkilerine yer verilmiş mi?	1. Evet 2. Hayır
26. Haberde insan haklarına yer verilmiş mi?	1. Evet

	2. Hayır
27. Haberde demokrasiye yer verilmiş mi?	1. Evet 2. Hayır
28. Haberde yabancı medyanın çalışmalarından bahsedilir mi?	1. Evet 2. Hayır
29. Haberde gazetecileri tutuklama hakkında haberler var mı?	1. Evet 2. Hayır
30. Haberde sansür hakkında konuşmuş mu?	1. Evet 2. Hayır
31. Haberde protesto sırasında ve sonrasında medyada hangi sansür biçimleri kaydedilmiş?	0. Cevapsız 1. İnternet engelleme 2. Medyayı Kapatma/Engelleme 3. Bağımsız gazetecilerin çalışma engelleri 4. Yayın politikasına yetkililerin doğrudan müdahalesi
32. Haberde dış güçlerle ilgili bir tartışma bulunmakta mı?	1. Evet 2. Hayır
33. Haberde Kazakistan dışında ülke ve toplumlar geçiyor mu?	1. Evet 2. Hayır
34. Haberde farklı topluluklarla bağlantı var mı?	1. Evet 2. Hayır
35. Haberde kazak milliyetçiliğine vurgu var mı?	1. Evet 2. Hayır
36. Haberde diğer ülkelerdeki durumlar ve vatandaşlar hakkında konuşulur mu?	1. Evet 2. Hayır
37. Haberin İçeriği	1. Ocak Olaylarına ilgili Siyasi Haberler 2. Ocak Olaylarına ilgili Ekonomi Haberleri 3. Ocak Olaylarına ilgili Sosyal Haberler 4. Protestolar 5. Güvenlik ve Güç Kullanımı 6. Kriminal ve Şiddet Olayları 7. Medya ve İfade Özgürlüğü 8. Devlet ve Otoriter Güçler 9. Terörle Mücadele ve Ulusal Güvenlik 10. Olağanüstü Durumlar

	11. Gösterici talepleri Ocak Olayları öncesi ve sonrası haberler için 12. Olaylar ve Sosyal sorunlar 13. Politika 14. Ekonomi 15. Sağlık 16. Hukuk ve Adalet
38. Haber içeriğinin tonu	1. Olumlu 2. Olumsuz 3. Tarafsız
39. Haber hangi olguya odaklanmaktadır?	0. Cevapsız 1. Protestoların Başlaması 2. İktidarın Eylemleri 3. Gözaltılar 4. Kurbanlar 5. Yıkımlar 6. Protestoların Başlaması ve Gözaltılar 7. Kurbanlar ve Yıkımlar 8. Protestoların Başlaması ve Yıkımlar 9. Gözaltılar ve Kurbanlar ve Yıkımlar 10. İktidarın Eylemleri ve Gözaltılar ve Yıkımlar
40. Haberde protestocular nasıl temsil edilmektedir?	0. Cevapsız 1. Aktivistler, protestocular, göstericiler 2. Radikaller, terörler 3. Suçlular 4. Militanlar 5. Aktivistler, protestocular, göstericiler ve Radikaller, terörler 6. Radikaller, terörler ve Militanlar 7. Aktivistler, protestocular, göstericiler ve Radikaller, terörler 8. Aktivistler, protestocular, göstericiler ve Militanlar
41. Haberde iktidar nasıl temsil edilmektedir?	0. Cevapsız 1. Düzenin Koruyucuları

	2. Otoriter Güçler 3. Tarafsız
42. Haberde protestoculara karşı hangi tutumlar sergilenmektedir?	0. Cevapsız 1. Protestoculara Olumlu Tutum 2. Protestoculara Olumsuz Tutum 3. Tarafsız
43. Haberde iktidara karşı hangi tutumlar sergilenmektedir?	0. Cevapsız 1. İktidara Olumlu Tutum 2. İktidara Olumsuz Tutum 3. Tarafsız
44. Haberde devlet görevleri nasıl tanımlanmıştır?	0. Cevapsız 1. Olumlu 2. Olumsuz 3. Tarafsız
45. Haberde protestocular nasıl tanımlanmıştır?	0. Cevapsız 1. Olumlu 2. Olumsuz 3. Tarafsız
46. Haberde protestocuların yaşı söylenmiş mi?	0. Cevapsız 1. Evet 2. Hayır
47. Haberde protestocuların sosyal statü söylenmiş mi?	0. Cevapsız 1. Evet 2. Hayır
48. Haberde protestocuların taleplerine yer verilmiş mi?	0. Cevapsız 1. Evet 2. Hayır
49. Haberde güvenlik güçlerinin eylemleri vurgulanmış mı?	0. Cevapsız 1. Evet, ayrıntılı olarak 2. Evet, kısaca 3. Hayır, verilmemiş